Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка
Юридичний факультет

Національна академія правових наук України
Західний регіональний науковий центр

Наукове товариство студентів, аспірантів, докторантів
та молодих вчених юридичного факультету

МАТЕРІАЛИ

XXII
Міжнародної студентсько-аспірантської
наукової конференції

«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВ ЛЮДИНИ, ДЕРЖАВИ ТА ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ»

28 квітня 2023 року

Львів — 2023

Редакційна колегія:
професор В. М. Бурдін (голова)
доцент Р. С. Шандра (заступник голови)
асистент Ю. Т. Піх (відповідальний секретар)
професор І. Й. Бойко
професор П. Ф. Гураль
професор М. М. Кобилецький
професор В. М. Косович
професор В. М. Коссак
професор В. Т. Нор
професор П. Д. Пилипенко
професор П. М. Рабінович
професор О. С. Яворська
доцент В. І. Маркін
аспірантка К. О. Литвинюк

Робочі мови конференції:

- українська
- англійська
- польська

Видається в авторській редакції. Члени організаційного комітету можуть не поділяти позиції, висновки та пропозиції авторів. Автори опублікованих тез доповідей несуть повну відповідальність за редагування тексту, достовірність наведених фактів, цитат, статистичних даних та інших відомостей.

Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи: матеріали XXII Міжнародної студентсько-аспірантської наукової конференції (28 квітня 2023 року). Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2023. 244 с.

Current Issues of Human Rights, State and Legal System: Materials of the 22nd International Students' and Advanced Students' Scholarly Law Conference (April 28, 2023). Lviv: Law faculty of the Ivan Franko National University of Lviv, 2023. 244 p.

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

Формування в Україні правової держави, в якій визнається та діє принцип верховенства права неможливе без фахових, високо освічених правників. Правнича освіта в Україні може та повинна розвиватись відповідно до кращих європейських стандартів, відповідно до яких особливу роль у професійній компетенції правника займає наукова складова.

Цьогоріч, з огляду на запроваджений в Україні воєнний стан, проведення Міжнародної студентсько-аспірантської конференції вже вчетверте відбувається у дистанційній формі. Однак я переконаний, що така форма проведення конференції суттєво не вплине на якість представлення результатів систематичної студентської та аспірантської наукової роботи, і навпаки дасть змогу отримати новий і цінний досвід.

Цей збірник містить стислий виклад доповідей учасників конференції, насамперед тез доповідей студентів та аспірантів, які підготовлені в межах діяльності студентських наукових гуртків, а також Наукового товариства студентів, аспірантів, докторантів та молодих вчених юридичного факультету. Значну частину збірника становлять англомовні матеріали, в яких висвітлюються актуальні питання функціонування не лише правової системи України, але й іноземних та міждержавних правових систем.

Вітаємо усіх учасників XXII Міжнародної студентсько-аспірантської наукової конференції «Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи» та бажаємо творчих успіхів у науково-дослідницькій діяльності!

Голова Оргкомітету конференції,
декан юридичного факультету
Львівського національного університету
імені Івана Франка, професор В. М. Бурдін

СЕКЦІЯ ТЕОРІЇ, ФІЛОСОФІЇ ТА ІСТОРІЇ ПРАВА; МІЖНАРОДНОГО ТА СОЦІАЛЬНОГО ПРАВА

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ЯК ВИМОГИ ДО ЗМІСТУ НПА (НА ПРИКЛАДІ ПРАЦІ ТОМА БІНҐЕМА «ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА»)

Бідзіля Віктор (аспірант)

Львівський національний університет імені Івана Франка
(науковий керівник: проф. Косович В. М.)

У вирі змін, що охопили економічну, політичну та соціальні сфери, доводиться говорити і про реформи у правовій царині. У Нормативно-правовий акт (далі – НПА) – основне джерело права в Україні, тому реформування правової системи загалом здійснюється передусім через зміну, прийняття нових НПА. Зрозуміло, що відповідні інтеграційні процеси збільшать загальну кількість НПА у вітчизняній правовій системі, а це ускладнить правове регулювання навіть на національному рівні. Розглядаючи питання належного покращення якості НПА, багато науковців віддають перевагу детальному аналізу форми НПА (структурним вимогам, реквізитним), натомість значно менше уваги приділяють системі вимог до змісту НПА.

Аналізуючи систему змістових вимог до НПА, можемо констатувати, що верховенство права пронизує правову систему загалом, розпочинаючи з галузевих дисциплін і, відповідно, різноманітної юридичної діяльності, зокрема нормопроєктування. Хоча проблематику верховенства права досліджували і досліджують чимало вітчизняних науковців (С. П. Головатий, П. М. Рабінович, С. І. Максимов та інші), але у сфері нормопроєктування на відповідний аспект належної уваги не звертали.

Налагодженню функціонування вже згадуваного нормопроєктного інструментарію на нормативному рівні (наприклад, законопроєкт «Про правотворчу діяльність» (реєстр. № 5707) від 25.06.2021) має передувати створення належного доктринального базису, який має ґрунтуватися і на вітчизняних дослідженнях, і на доктрині зарубіжних науковців. Тому доцільним вбачається аналіз праці відомого британського юриста Тома Бінґема «Верховенство права».

Перш ніж перейти до окремих складових верховенства права і їх значення в нормопроєктуванні, доречно виділити такі аспекти: 1) автор під час трактування верховенства права дотримується «поелементного» підходу, виділяючи такі основні його складники: доступність закону, обмеження дискреційних повноважень, рівність перед законом, заборона зловживання повноважень, права людини, справедливий суд, вимога дотримання державою своїх зобов'язань і в міжнародному, і в національному праві; 2) хоча вагома частина дослідження присвячена правотворчості, яка

здійснюється судами (судові прецеденти), автор звертає увагу на важливість коректного прийняття законів (статути та інші НПА) та їх відповідності верховенству права; 3) автор часто порівнює верховенство права з Rechtsstaat (нім. правова держава) та суміжним поняттям Estat de droit (франц. правова держава) вказуючи на схожість цих понять за ознаками.

На нашу думку, доречно розглянути певні елементи верховенства права, виділені Томом Бінґемом у нормопроєктній діяльності, а також їх вплив на зміст НПА. Через обмежений обсяг роботи звернемо увагу тільки на два складові елементи верховенства права, що мають імплементуватись у змістову основу НПА.

Доступність закону. Відповідний елемент доволі часто згадують у своїх працях і вітчизняні науковці В. М. Косович, П. М. Рабінович, І. Д. Шутак, дехто виділяє її як вимогу до змісту НПА. Як елемент верховенства права у доповіді Венеціанської комісії 2011 року «Про правовладдя» згадується, по суті, суміжне поняття «юридична визначеність». Характеризуючи поняття «доступність закону», Том Бінґем зауважує, що закон повинен бути зрозумілим, ясним та передбачуваним, і як аргументи наводить такі три причини. По-перше, коли йдеться про притягнення до відповідальності, адже пересічна людина повинна мати можливість без труднощів з'ясувати, чи підлягає вона відповідальності за ті чи ті дії (особливо це стосується податкових злочинів, бо протиправність, скажімо, пограбування чи вбивства є очевидною). По-друге, доступність закону не менш важлива і в цивільному праві, не тільки у кримінальному чи адміністративному. Адже нерозуміння своїх прав та обов'язків ускладнює регулювання не тільки носієві цих прав, але й державі. По-третє, доступність правових норм сприяє успішному веденню торгівлі та бізнесу. І тут Том Бінґем згадує слова Алана Грінспена, колишнього голову Федерального резервного банку Сполучених Штатів, коли його неофіційно запитали, що передує економічному зростанню. Так от, він відповів, що найпершим та найважливішим фактором економічного зростання в країні є дотримання верховенства права. Обґрунтовуючи важливість доступності закону, Том Бінґем наводить приклад континентальних країн, де більшість законів міститься в компактних кодексах, скажімо, США – держава з англосаксонською правовою системою, яка, проте, доволі успішно застосовує кодекси. Відповідні критерії, які наводить Том Бінґем, – зрозумілість, ясність та прогнозованість – частково відображені в законопроєкті «Про правотворчу діяльність», а саме у ст. 26, де зазначено, що норми повинні бути зрозумілими, однозначними та прогнозованими.

Дотримання державою своїх зобов'язань у міжнародному праві. Це доволі дискусійний і водночас нетрадиційний елемент для національної доктрини. Виділення відповідної вимоги як окремого елемента верховенства права було спричинене внутрішніми правовими викликами британської правової системи і не в останню чергу пов'язане з виконанням Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року. До прикладу, С. П. Головатий зазначає, що прийняття Акту про права людини 1998 року у

Великобританії, в якому передбачено контроль судами за актами парламенту (з питань прав людини) на відповідність передбаченим Конвенцією нормам. Том Бінґем вважає, що хоча міжнародне законодавство містить окремий звід законів з власними нормами та інститутами, він у жодному разі не має виступати антагоністичним до національної правової системи. Відповідна вимога, запропонована Томом Бінґемом, досить гармонійно поєднувалась би в національній правовій системі, оскільки для успішної інтеграції цілого масиву права Європейського Союзу нормопроєктантам доведеться враховувати сьогочасні тенденції європейського законодавства при створенні законопроєктів.

Отже, на сучасному етапі інтенсивного нормопроєктування в Україні питання відповідності НПА верховенству права займає одне з ключових місць. Аналіз праці Тома Бінґема «Верховенство права» дає підстави констатувати, що при визначенні складових верховенства права вважливо враховувати сучасні виклики національної правової системи, наприклад, уже такий елемент верховенства права як дотримання державою своїх зобов'язань у міжнародному праві. Не менш важливим для нормопроєктування є також усталений елемент верховенства права – доступність закону (юридичної визначеності). І хоча він закріплений у законопроєкті «Про правотворчу діяльність», його складові (зрозумілість, прогнозованість) потребують подальшого доктринального дослідження.

ДО ПИТАННЯ ПРО ДЖЕРЕЛА ПРАВА УКРАЇНИ

Зварич Анастасія (аспірантка)

Львівський національний університет імені Івана Франка
(Науковий керівник: доц. Настасяк І. Ю.)

Новий етап розвитку Української державності ставить нові виклики перед юридичною наукою і практикою. Основним пріоритетом сьогодні є виявлення найоптимальніших шляхів удосконалення правового регулювання суспільних відносин з урахуванням загальновизнаних цінностей та європейських стандартів.

Одним із найдискусійніших понять, яке не отримало належної формалізації у юридичній практиці та про яке відсутнє цілісне уявлення у юридичній науці, попри увагу з боку науковців і юристів-практиків, є поняття «джерела права». Це і є передумовою до активізації наукового пошуку шляхів удосконалення підходів до розуміння поняття «джерела права».

Аналіз поняття «джерела права» слід розпочинати з визначення його лексичного змісту. Сучасні тлумачні словники налічують чимало визначень поняття «джерела права». «Український академічний словник» за редакцією М.Т. Ягідного, визначає поняття «джерела права» як нормативні акти, які містять правові норми і регулюють поведінку людей. «Енциклопедичний словник-довідник» за редакцією М. Г. Железняка, визначає поняття «джерела

права» як форми вияву права, які містять правову інформацію та відображають прояви правової регуляції. «Великий тлумачний словник української мови» за редакцією П. П. Білецького визначає поняття «джерела права» як документи, що містять норми права (закони, конституції, укази, розпорядження тощо), встановлюють права та обов'язки людей, регулюють відносини між ними та державою, а також між людьми. «Великий тлумачний словник сучасної української мови» за редакцією В. Т. Бусела визначає поняття «джерела права» як нормативні документи (закони, підзаконні акти, міжнародні договори тощо), які містять правила, що регулюють суспільні відносини та стосунки між людьми та державою.

Таку багатозначність поняття «джерела права», можна виправдати, як мінімум з двох міркувань.

По-перше, у зв'язку із неоднозначістю трактування його складових, власне термінів «право» і «джерело». Як вказує П. М. Рабінович, у слов'янських мовах словом (терміном) «право» позначають поняття, які відображають різні соціальні явища. Він виділяє явище, що виникає та існує незалежно від держави, має загальносоціальну природу, є загальносоціальним феноменом. Натомість явище, сформоване наслідок виключно державної діяльності, втілення її волевиявлення, є спеціальносоціальним або юридичним. Що стосується поняття «джерело», то воно також має декілька значень. Повертаючись до «Великого тлумачного словника сучасної української мови» за редакцією В. Т. Бусела, поняття «джерело» має наступні сенси: «те, з чого щось виникає; те, що дає начало чому-небудь, слугує основою для будь-чого».

На мою думку, найвдалішим вирішенням цього питання є звернення до історії походження цього поняття. Термін «fontes juris», що з латинської мови перекладається як «джерела права» є скороченою версією назви збірника «Законів XII Таблиць» (короткі звичаєві норми із найголовніших питань суспільного життя Риму), які історик і мислитель Тіт Лівій назвав «fons omnis publici privatique iuris», що з латинської мови перекладається як «джерела всього публічного і приватного права».

По-друге, розуміння поняття джерела права пов'язане з відповідним типом праворозуміння. Як вказує М. І. Козюбра, автори, які надають перевагу позитивістському підходу, під джерелами права розуміють спосіб зовнішнього вираження змісту правових норм, за допомогою якого вони набувають загальнообов'язкового значення. У цьому контексті джерела права ототожнюються з нормативними приписами, що створюються або санкціонуються державою. Для представників природно-правової доктрини джерелами права є природні, невідчужувані права людини, а прихильники соціологічної юриспруденції джерелами права визнають типізовані взаємовідносини між суспільними союзами, які передують появі правової норми.

Н. М. Пархоменко у монографії «Джерела права: проблеми теорії та методології» звертає увагу, що поняття «джерела права» в сучасній теорії держави і права вживають у таких контекстах:

а) у матеріальному як економічні, соціальні умови життя суспільства, які визначають державну владу й виступають як правотворча сила суспільства;

б) в ідеологічному як сукупність ідей, правова свідомість, концепції, політико-правові погляди тощо;

в) у формально-юридичному як сукупність способів об'єктивації волі суб'єктів правотворчості; саме тут виділяють такі види джерел, як правовий прецедент, правовий звичай, нормативно-правовий акт і нормативний договір, принципи права;

г) джерело можна розглядати як джерело пізнання права (історичні пам'ятки).

Слушною є думка Н. М. Пархоменко, що сучасне праворозуміння є підставою для визнання множинності джерел права, багаторівневості системи джерел права, застосування комплексного – інтегративного підходу до вивчення та поглиблення теорії джерел права.

Незважаючи на багатоманітність підходів до значення поняття «джерела права» та беручи до уваги потреби практики державотворення і правотворення, варто зосередити увагу на понятті «джерела права» у формально-юридичному розумінні. Формально-юридичні джерела права (джерела права у формально-юридичному розумінні) – це особлива форма виразу відповідного змісту норм права, засіб внутрішньої організації правової матерії, форма її вираження зовні. До формально-юридичних джерел права відносять нормативно-правові акти, правові звичаї, правові прецеденти, нормативно-правові договори, принципи права, правову доктрину.

Підсумовуючи варто зазначити, що відсутність єдності у розумінні поняття «джерела права» зумовлює потребу формулювання концептуальних засад сучасної теорії джерел права в межах національної правової доктрини, а також виявлення і пояснення реально існуючих закономірностей функціонування явища, яке позначається цим поняттям.

ЧИ МОЖЕ СУДОВЕ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ БУТИ АЛЬТРУЇСТИЧНИМ?

Литвинюк Каріна (аспірантка)

Львівський національний університет імені Івана Франка
(Науковий керівник: доц. Гудима Д. А.)

Давньогрецький філософ Протагор один з перших почав вивчати способи доказів і тим самим започаткував формальну логіку. Окрім того, він вважається автором крилої тези: «людина є мірою усіх речей, існуючих — що вони існують, неіснуючих — що вони не існують». Видається, що серед таких речей мірою яких є людина може бути і наука про право. І доказом того слугує антропологічний поворот у правових дослідженнях, що був започаткований у XX ст. Від нашого розуміння людини, – пише К. Вальверде, – залежить і наше

розуміння сім'ї, суспільства, економіки, політики, права, всіх гуманітарних наук.

Відповідно до потребового праворозуміння система права покликана сприяти задоволенню людських потреб. П. Рабінович, автор концепції потребової інтерпретації права, визначає, що природне право – це певні можливості учасників суспільного життя, які необхідні для задоволення їхніх біологічно й соціально обґрунтованих – за конкретно-історичних умов – потреб існування і розвитку, об'єктивно зумовлюються досягнутим рівнем розвитку суспільства і забезпечені відповідними обов'язками інших суб'єктів. У такий спосіб важливим є розуміння змістової пов'язаності категорії «права» та людини як його носія. А тому вивчення природи людини, її програм поведінки людини, зокрема і альтруїстичної, слугує першоосновою для досліджень генези права та правових відносин.

У національній науці права присутні людиноцентричні дослідження (В. Бігун, Д. Гудима, Ю. Лобода, С. Максимов, П. Рабінович, С. Шевцов), однак наразі відсутнє комплексне вивчення відповідної проблематики як у сфері теорії права, зокрема як на рівні правотворчості, так і правозастосування. Вказане актуалізує розвиток дискурсу щодо генези та меж правового регулювання у людській природі.

Явище «альтруїзму» (від лат. alter «інший») визначається біологом Робертом Тріверсом, як поведінка, що приносить користь іншому організму, на шкоду собі, але така шкода повинна бути менш значущою аніж надана корисна послуга. Тобто альтруїзмом вважається людська поведінка на користь Іншого водночас надавачу такої послуги заподіюється шкода матеріального чи нематеріального характеру.

Законодавець не оперує поняттям «альтруїзм», «альтруїстичний», «альтруїстично». Однак у вимірі позитивного права явище альтруїстичної поведінки може змістовно обрамлятись у інститут волонтерської діяльності та благодійництва (цивільне право), бути обставиною, що виключає кримінальну протиправність діяння (крайня необхідність, діяння, пов'язане з ризиком, виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України). Однак предметом дослідження даної наукової розвідки є вивчення питання чи поняття «альтруїзм», «альтруїстичний», «альтруїстично» можуть бути відображені у правозастосуванні права, а саме на рівні судового правозастосування.

Для перевірки вказаної гіпотези був здійснений пошук судових рішень у Єдиному державному реєстрі судових рішень[1]. За пошуком терміну «альтруїзм» було знайдено 12 судових рішень. За пошуком терміну «альтруїстичний», «альтруїстично» було знайдено 11 судових рішень: Розглянемо деякі з них детальніше.

У справі № 2-38/2007 суд використав поняття альтруїзм для опису ситуації, коли відповідач надав згоду на безоплатне, не обмежене яким-небудь терміном проживання в квартирі батька позивача. Так, суд зазначає,

[1] З 24 квітня 2007 по 20 квітня 2023.

що пояснити свій альтруїзм з урахуванням конкретних обставин життя його родини, складнощів, які виникли за «невдалої» купівлі квартири, відповідач не зміг.

У кримінальній справі № 578/122/14-к суд застосував визначення альтруїзм для опису відсутності мотиву збуту наркотичних засобів. Так, у судовому рішенні зазначається: «Навпаки, з записів відеофіксації оперативних закупок (т.1 а.с.82, 101) видно, що ОСОБА_5 як під час першої так і при другій оперативній закупці зазначену в процесуальних документах вартість наркотичного засобу не називав. Так 12.12.2013 року на запитання ОСОБА_16 про вартість, відповів: «Та мені пофіг, скільки даси, хоть двадцятку…» Що свідчить про абсолютний альтруїзм особи, яка займається продажем наркотичних засобів». Суд далі робить висновок, що пояснення свідків і матеріали кримінального провадження не містять інформацію та стороною обвинувачення під час судового розгляду не надано будь-яких відомостей про те, що ОСОБА_5 раніше збував наркотичні засоби, крім легендованої особи, ще й третім особам, а за таких обставин не можна вважати доведеним, що від попередніх незаконних дій обвинуваченого могли в подальшому настати суспільно-небезпечні наслідки у вигляді збуту наркотичних засобів».

У справі № 2-877/08 суд використав позначення «альтруїстичний» для позначення мотиву для укладення договору надання послуг ремонту: «…мотивація про прийняття такої пропозиції, навіть з альтруїстичних міркувань, не може впливати на зміст подібних правочинів та процедури їх укладання».

У справі № 33-1155/2010 суд визнав вчинення альтруїстичної поведінки (надання невідкладної медичної допомоги товаришу, який травмував собі пальця сокирою) як підставу для звільнення від адміністративної відповідальності за керування автомобілем у стані сп'яніння під час руху польовою дорогою. Суд описує це так: «Отже причини, що змусили особу порушити Закон, у цій справі мають особливого значення, оскільки пов'язані зі співчуттям проблемам іншого члена суспільства, миттєвою готовністю надати йому першу допомогу, альтруїстичними пріоритетами у співвідношенні приватних та суспільних інтересів».

У справі № 331/2108/20 суд притягнув до адміністративної відповідальності особу за здійснення господарської діяльності без державної реєстрації як суб`єкта господарювання, а саме здійснення вантажних перевезень будівельних матеріалів. У справі суд критично оцінив пояснення відповідача з приводу того, що він тривалий час не безоплатній основі, керуючись виключно альтруїстичними спонуканнями, допомагав покупцям вибирати потрібний їм товар, а потім перевезти його від торгівельного закладу.

У кримінальній справі № 357/9947/22 суд відмовив в затвердженні угоди про визнання винуватості особи, яка за попередньою змовою спільно з іншою, будучи об`єднана мотивом направленим на незаконне переправлення осіб через державний кордон України в місцях

спеціалізованого пункту пропуску осі. Одним з мотивів відмови суду було те, що з аналізу укладеної прокурором і обвинуваченими угоди про визнання винуватості видається, що «…вказані особи вчинили вказані дії з альтруїстичних мотивів – безкорисливого піклування про блага інших осіб/вчинення ними тяжких умисних кримінальних правопорушень і готовності нести кримінальну відповідальність/покарання за це з жертовності заради інтересів інших громадян, а саме перетину ними державного кордону України в період воєнного стану». Однак таке обґрунтування видалось суду досить критичним.

Таким чином, аналізуючи судові рішення встановлено, що суд використовує поняття «альтруїзм», «альтруїстичний» для позначення людської поведінки, яка спрямована на благо Інших. Використання такої словесної конструкції здійснюється судами під розгляду цивільних, кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення. Отже, дослідження людської природи, а саме її альтруїстичних програм поведінки обумовлює доповнення та розширення напрямків наукових розвідок щодо генези права.

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА НА ЖИТТЯ В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ: ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Маленевський Андрій (аспірант)

Львівський національний університет імені Івана Франка
(Науковий керівник: доц. Дудаш Т. І.)

Збройні конфлікти неодмінно супроводжуються негативним впливом на забезпечення прав та свобод людини та громадянина. Держави стикаються із необхідністю обмеження деяких прав та свобод для забезпечення національної безпеки та громадського порядку. При цьому, право на життя є одним з найважливіших прав, закріплених у Європейській конвенції з прав людини (далі – ЄКПЛ). Питання про підстави та правомірність обмеження права на життя в умовах збройних конфліктів виникає з особливою гостротою. Спробуємо розглянути особливості підходу Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) щодо обмеження права на життя в умовах збройних конфліктів на прикладі деяких його рішень.

ЄСПЛ ухвалює рішення щодо обмеження прав людини в умовах збройних конфліктів на основі ЄКПЛ, враховуючи при цьому норми міжнародного гуманітарного права. Суд вважає, що держави-учасниці мають обов'язок захищати права людини, закріплені у Конвенції, у випадках збройних конфліктів навіть, якщо держава здійснює юрисдикцію над окремими захопленими особами або здійснює ефективний контроль над територіями.

Так, у справі «Hassan проти Сполученого Королівства» (№29750/09) від 16.09.2014, ЄСПЛ вказав, що Конвенція продовжує діяти в умовах збройного

конфлікту, та її застосування не суперечить міжнародному гуманітарному праву. Також у цьому рішенні зазначено, що норми Конвенції застосовуються екстериторіально по відношенню до територій, над якими встановлено ефективний контроль та щодо захоплених осіб над якими здійснюється юрисдикція держави.

Конвенція містить положення, які регулюють обмеження прав і свобод у випадках, передбачених законом. Зокрема, стаття 15 Конвенції дозволяє державам-учасницям відхилитися від дотримання деяких зобов'язань, за виняткових обставин, таких як війна або інша суспільна небезпека, яка загрожує життю нації. Відступити від зобов'язань зокрема щодо права на життя, за винятком правомірних воєнних дій, не можна навіть в умовах війни чи неминучої загрози війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації.

Стаття 2 Конвенції гарантує право на життя. Це право визначено як одне з основних прав («серцевинних прав»), і держави-учасниці мають вживати всіх необхідних заходів для його захисту. В той же час, стаття 2 також визначає деякі випадки, коли відбувається позбавлення життя в результаті використання сили, яке не вважається порушенням Конвенції.

ЄСПЛ визнає, що смерть військовослужбовців або цивільних осіб у результаті законних військових операцій може бути виправданою в рамках статті 2, за умови дотримання таких критеріїв:

1. *Абсолютна необхідність:* використання сили повинно бути абсолютно необхідним для захисту осіб від незаконного насильства, для затримання підозрюваного або для попередження втечі особи, яка законно позбавлена волі.

2. *Пропорційність:* використання сили повинно бути пропорційним рівню загрози, що виникає внаслідок дій або поведінки особи, що піддається контролю.

3. *Попередні заходи:* держава повинна вжити всіх можливих заходів для забезпечення мирного вирішення конфлікту та мінімізації ризику смерті цивільних осіб.

4. *Розслідування:* у разі смерті особи в результаті використання сили держава зобов'язана провести ефективне, незалежне та безстороннє розслідування, що включає з'ясування обставин, що призвели до смерті, та притягнути до відповідальності осіб, причетних до використання сили.

Наприклад, військова операція, яка не була належним чином підготовлена та проведена з дотриманням всіх необхідних запобіжних заходів, може призвести до порушення статті 2 ЄКПЛ. Такий випадок відбувся у справі «Isayeva та інші проти Росії» (№ 57947/00, 57948/00, 57949/00) від 24.2.2005, де ЄСПЛ розглядав ситуацію, пов'язану з російською військовою операцією під час війни у Чечні.

У цій справі російська військова авіація здійснила бомбардування конвою, що призвело до смертельних наслідків для цивільного населення. ЄСПЛ встановив, що Російська Федерація порушувала статтю 2 Конвенції,

оскільки не були вжиті всі можливі заходи для забезпечення безпеки цивільних осіб.

Іншим прикладом практики ЄСПЛ, у якому продемонстровано відсутність порушення статті 2 ЄКПЛ у процесуальному аспекті є справа «Hanan проти Німеччини» (№ 4871/16) від 16.02.2021. Справа стосувалась загибелі двох афганських цивільних осіб внаслідок авіаційного удару, здійсненого німецькими військовими на території Афганістану в 2009 році. ЄСПЛ визнав, що Німеччина мала юрисдикцію над зазначеними особами згідно зі статтею 1 ЄКПЛ. Щодо процесуального аспекту статті 2 ЄКПЛ, Суд дійшов висновку про відсутність порушення, оскільки розслідування загибелі цивільних осіб було проведено об'єктивно, незалежно та прозоро.

Обмеження права на життя в умовах збройних конфліктів є актуальною та складною проблемою, яка вимагає постійного аналізу та моніторингу. Практика Європейського суду з прав людини демонструє, що в умовах збройних конфліктів, поряд із міжнародним гуманітарним правом, для забезпечення належного захисту життя та прав людини в ситуаціях збройних конфліктів застосуються норми Конвенції.

Аналіз конкретних справ підкреслює відповідальність держав-учасниць щодо підготовки та проведення військових операцій, а також забезпечення прозорості та звітності при проведенні слідства у справах, пов'язаних з позбавленням життя. Законодавство та практика в галузі обмеження права на життя мають постійно розвиватись і вдосконалюватись для адекватного реагування на сучасні виклики та загрози.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО КОНТРОЛЮ

Росохата Дар’я (аспірантка)

Львівський національний університет імені Івана Франка
(Науковий керівник: проф. Ващишин М. Я.)

У світлі отримання Україною статусу країни-кандидата у члени Європейського Союзу активно обговорюються євроінтеграційні процеси та важливість приведення у відповідність правової системи України до aquis communautaire. Разом із цим, у контексті євроінтеграції не менш важливим є дотримання Україною зобов’язань, передбачених міжнародними конвенціями та договорами, згоду на обов’язковість яких надано Верховною Радою України.

Актуальність та важливість цього питання обумовлена тим, що Європейська комісія готує звіт про відповідність українського законодавства європейському в рамках пакету розширення в межах Європейського Союзу, що очікується вже у жовтні 2023 року. Така підготовка у себе, зокрема, включає збір з боку Європейської комісії інформації про виконання Україною міжнародних зобов’язань в межах підписаних та ратифікованих конвенцій

та міжнародних договорів. Така підготовка, безумовно, торкається і аналізу виконання та дотримання Україною зобов'язань у сфері охорони довкілля.

Україна підписала та ратифікувала низку міжнародних конвенцій та договорів, основною метою яких є збереження флори і фауни, захист довкілля тощо. Незважаючи на те, що конвенцій та міжнародних договорів, які регулюють питання здійснення екологічного контролю на рівні держави-підписанта немає, це не виключає їхньої важливості та впливовості у формуванні «порядку денного» для здійснення таких заходів екологічного контролю.

Положення природоохоронних конвенцій можуть як зобов'язувати, так і містити у собі рекомендації (до прикладу, про це може свідчити використання таких виразів, як «наскільки це можливо і доцільно»), втім держава все ж має вжити заходів зі свого боку, які були б спрямовані на досягнення результатів і цілей, визначених міжнародними документами. Так, Конвенція про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі 1979 року (далі – Бернська конвенція) передбачає зобов'язання, до прикладу, що держава має вживати відповідних і необхідних законодавчих та адміністративних заходів для забезпечення охорони видів дикої фауни, надаючи відповідний перелік заходів, які мають вживатися. Повноцінна та комплексна реалізація цих цілей та заходів є можливою, зокрема, при здійсненні належного державного екологічного контролю, що попереджатиме несприятливий вплив на дику флору та фауну.

У той же час, питання контролю виконання положень Бернської конвенції покладено на відповідний Секретаріат. До Секретаріату можуть звернутись, як фізичні особи, так і неурядові організації, зі скаргою про неналежне виконання державою положень Бернської конвенції, у тому числі про неналежні заходи екологічного контролю, що не сприяють стримуванню несприятливого впливу на дику флору та фауну. За необхідності, Постійний комітет або його Бюро можуть організувати візити на місці з метою перевірки положень скарги дійсності. Іншою формою контролю згідно з Бернською конвенцією є направлення державою обов'язкової звітності щодо захисту видів і середовищ існування, охоплених цією Конвенцією, до Постійного комітету кожні два роки.

Таким чином, вимоги Конвенції за замовчуванням стають такими, що має дотримуватись держава, яка приєдналась до міжнародного документа. Досягти поставлених завдань та очікуваних результатів вбачається за можливе саме за активної участі органів державного екологічного контролю в Україні.

У частині першій статті 9 Конституції України частиною національного законодавства визнаються чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Таким чином, Україна офіційно визнала пріоритет лише тих положень міжнародних договорів, які укладені й ратифіковані у формі закону, і за умови, що ці положення не суперечать нормам Конституції.

Незважаючи на передбачення міжнародними конвенціями положень, яких варто дотримуватись у сфері охорони довкілля, національні органи часто нехтують цим. Таке явище може бути пов'язане з тим, що в Україні державні органи влади контролюють застосування законодавства України та імплементованих положень з міжнародних конвенцій, втім не самої міжнародної конвенції.

На наше переконання, наведені вище умови спонукають до організаційного та нормативного реагування з метою підвищення ролі міжнародно-правових норм у забезпеченні здійснення належного державного екологічного контролю. Важливу роль відіграватимуть наступні заходи: 1) включення у публічний звіт Голови Державної екологічної інспекції України положень щодо дотримання Україною міжнародних зобов'язань в частині здійснення екологічного контролю; 2) усунення суперечності між положеннями ряду нормативно-правових актів України та «загальновизнаними міжнародними принципами рекомендаційного характеру», що може стати перепоною для контролюючих органів при здійсненні інспекційних заходів; 3) посилання на міжнародні конвенції та договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, у процесуальних документах представників Державної екологічної інспекції України, її територіальних та міжрегіональних територіальних органів у справах про призупинення (припинення) діяльності суб'єкта господарювання, про визнання дій протиправними, скасування припису або його окремих положень. Це пов'язано з тим, що має місце недостатнє використання міжнародних договорів України як джерел права, що діють у правовій системі України (відсутність посилань на них у рішеннях судових органів). Такі посилання є необхідними, оскільки сприятимуть приверненню уваги та надання значущості міжнародно-правовому акту, який містить зобов'язання.

ЗАХИСТ ПРАВ ДИТИНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Бараницька Єлизавета (студентка)

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
(Науковий керівник: доц. Мерник А. М.)

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну принесло порушення природних прав найбільш вразливої ланки суспільства – дитини. Відповідно до звіту Офісу генерального прокурора станом на 20 лютого 2023 р. більше ніж 1387 дітей є постраждалими від дій окупантів. У 1991 р. Постановою Верховної Ради України було ратифіковано «Конвенцію про права дитини», а отже і зафіксовано на найвищому рівні обов'язок забезпечувати гармонійний розвиток неповнолітніх з дотриманням стандартів, закріплених у статуті ООН. Однак в умовах російсько-української

війни численні порушення прав людини стали буденністю територій на яких ведуться бойові дії.

Міжнародне право одним із своїх завдань ставить охорону щасливого дитинства, а тому існує чимала нормативно-правова база, яка регулює зазначене питання. Основними юридичними документами, що регулюють питання захисту прав дитини є: Конвенція ООН про права дитини (1989 р.), Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах (2000 р.), Женевська конвенція про захист жертв війни (1949 р.), Римський статут Міжнародного кримінального суду (1988 р.) тощо. Важливим є те, що жоден з цих документів не може суперечити іншим, а навпаки виступає уточненням іншого.

Без закріплення загальноприйнятих норм на національному рівні захист прав дитини є неможливим. Зокрема Конституція України закріплює: право на рівність, охорону дитинства, заборону будь-якого виду насильства над дитиною та її експлуатації, право на життя, гарантує захист та допомогу держави дитині, позбавленій сімейного оточення, закріплює право на освіту. Основним законом про особливості прав в умовах військового стану є Закон України «Про охорону дитинства». Він характеризує постраждалу дитину від воєнних злочинів як особу, що отримала поранення, контузію або інший вид фізичної шкоди, зазнала будь-якого виду насильства, була незаконно викрадена та депортована закордон, брала безпосередню участь у військових діях або була утримана в полоні. У такому випадку держава зобов'язується надати усю необхідну допомогу постраждалій особі та сприяти її подальшому гармонійному розвитку.

Найбільшою проблемою для регулювання залишається питання про незаконне викрадення та вивіз дітей на територію країни-агресора. У 2006 р. Україна приєдналася до Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей. Цей документ встановив пояснення випадків, коли переміщення дитини є незаконним та потребує негайного втручання держави та міжнародної спільноти. По-перше, це випадки у яких є порушення права на піклування про дитину у будь-кого, в кого дитина постійно жила до цього. По-друге, це незаконно, якщо право на піклування активно б реалізовувалося, але викрадення стало перепоною для цього. Закон України «Про охорону дитинства» у статті 32 бере на себе активні зобов'язання для: 1) недопущення вивезення та неповернення дітей з-за кордону, їх викрадення, торгівлі дітьми; 2) вживання всіх реальних заходів для розшуку та повернення на територію тих, хто був незаконно вивезен за кордон у зв'язку з обставинами пов'язаними з війною.

У той же час, уповноважена Президента України з прав дитини та дитячої реабілітації зазначила: станом на ранок 20.01.2023 було повернено лише 125 незаконно викрадених дітей. Отже, питання порятунку неповнолітніх та малолітніх осіб залишається відкритим. Також за її словами наразі чітко встановлений механізм роботи по питаннях повернення дітей знаходиться на стадії розробки, а результати сьогодення існують переважно завдяки благодійним організаціям та волонтерам.

Не менш важливу роль у роботі з депортацією відіграє і портал «Діти війни», де кожен знайомий з такою проблемою може отримати консультацію та допомогу зі збором інформації, яка може знадобитися для розшуку. Сайт також не встановив обмеження статусу суб'єкту звернення: ним можуть бути як і батьки, так і просто свідок викрадення. Окрім цього, портал надає можливість оперативно повідомити про скоєння будь-якого злочину над дитиною. Аналізом та обробкою заяв займаються безпосередньо правоохоронні органи.

Другою серйозною проблемою є питання влаштування до прийомної сім'ї або дитбудинку дітей, які внаслідок бойових дій залишилися без батьків. Саме тому для врегулювання цього питання 22 березня 2022 року було опубліковано Постанову Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до деяких постанов КМУ щодо захисту прав дітей на період надзвичайного або воєнного стану». Її здобутком є той факт, що на час дії правового режиму надзвичайного або воєнного стану до дитячих будинків сімейного типу і у прийомні сім'ї стало можливим влаштовувати дітей, які позбавлені батьківського піклування на умовах тимчасовості такого влаштування в межах передбаченої законом чисельності дітей для таких форм влаштування. Це надзвичайно спростило процедуру знаходження прихистку для дитини та допомагає їй отримати швидшу реабілітацію.

Отже, можу зробити висновок, що війна безперечно впливає на подальшу долю усього населення, однак саме дитина страждає найбільше. Основними викликами перед державою є питання влаштування до дитячих будинків та прийомних сімей позбавлених батьківської опіки та питання повернення на територію держави незаконно депортованих дітей. І, якщо перше є достатньо врегульованим та вирішеним моментом діяльності держави, то друге є найбільш гострою проблемою, що вимагає якнайскорішого вирішення.

ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВЛЕННЯ ТА ДОВЕДЕННЯ МНОЖИННОЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ

Бондарчук Дар'я (студентка)

Львівський національний університет імені Івана Франка
(Науковий керівник: доц. Гончаров В. В.)

Проблема дискримінації набуває все більшого значення попри офіційні механізми протидії й діяльність правозахисної спільноти. За останні роки зросла кількість звернень до суду стосовно правопорушень цього роду. Явище дискримінації наявне у різних сферах нашого життя: робота, освіта, сім'я, відпочинок та ін.

Міжнародні організації у своїх нормативно-правових актах закріплюють положення про боротьбу з будь-якими проявами дискримінації. Проте все частіше виникають проблеми, пов'язаніз виявленням множинної дискримінації та її доведенням. Адже чітких

критеріїв, які допомогли б визначити скоєння множинної дискримінації, досі не сформовано. Для початку необхідно зазначити, що швидке виявлення множинної дискримінації є необхідне для розробки методів підвищення захисту основоположних прав та свобод людини, зменшення кількості проявів множинної дискримінації.

Низка європейських країн має різні методики доведення множинної дискримінації. Наприклад у Великій Британії справи множинної дискримінації розглядають окремо, як дискримінацію за кожною з різних ознак. Це по факту має доволі негативний ефект, оскільки розгляд множинної дискримінації за кожною ознакою окремо призводить до латентності відповідних правопорушень.

Асоціація жінок-юристок України надає рекомендації щодо виявлення та боротьби з дискримінацією, в яких пропонує ключові запитання, відповіді на які допоможуть виявити наявність чи відсутність дискримінації. Доповнивши перелік цих запитань, отримуємо швидкий тест виявлення множинної дискримінації: 1) Чи існує різниця у ставленні до осіб, що перебувають в однаковій ситуації в залежності від наявності в них декількох певних ознаки? 2) Чи існує однакове ставлення до осіб, що перебувають в різних ситуаціях в залежності від наявності в них декількох певних ознак? 3) Чи є такий підхід невиправданий законною метою та чи не має він розумного обґрунтування? 4) Чи опиняється одна особа в менш вигідному положенні від іншої в результаті такого поводження?

Отже, на відмінну від алгоритму виявлення простої дискримінації (пов'язаної з розрізненням за єдиною захищеною ознакою) той самий алгоритм щодо множинної дискримінації демонструє свою недієвість, оскільки не включає усіх ознак, за якими відбувається обмеження прав і свобод, і не дозволяє розглядати їх в контексті цілісного епізоду.

Необхідно зазначити, що часто постраждалі відмовляються звертатись до правозахисних органів через обмеження доступу до правосуддя, що також може відбуватись через наявність у них певних ознак. Тому, вкрай потрібною є побудова дієвої та справедливої судової системи захисту, що базуватиметься на правових принципах винесення справедливого рішення, рівності учасників судового процесу та змагальності сторін.

Процес доведення множинної дискримінації має чимало особливостей. Для встановлення використовуються різні джерела: усні та письмові доповіді свідків, письмові, фото, відео та аудіо матеріали. Проте часто цих доказів недостатньо. Перш за все, тому що вони можуть перебувати в обвинуваченої сторони, що унеможливлює доступ до них постраждалого. Тому правом Європейського Союзу передбачено перекладання тягаря доведення з позивача на відповідача. Обвинувачений за таких умов має довести відсутність в його діях множинної дискримінації, а суд лише допомагає в зборі доказів та слідкує за перебігом справи. Найпоширенішим метод перенесення тягаря доведення є тактик країнах, як Італія, Німеччина, Великобританія та Швеція.

Для кращого розуміння даного методу доведення пропоную розглянути справу ЄСПЛ «Д.Х. та інші проти Чехії». Заявниками були 18 громадян Чехії ромського походження віком від 15 до 21 року, які стверджували про неправомірність дій держави щодо проведення спеціального тесту, на основі якого дітей було скеровано до спеціальних шкіл. Деякі заявники звернулися до Конституційного Суду, стверджуючи, що їхня ситуація є прикладом сегрегації та расової дискримінації на основі створення двох освітніх систем – загальних шкіл та шкіл для дітей ромів. Суд відзначив, що таке переведення не було проявом дискримінації, оскільки здійснювалось не на основі расових упереджень, а з метою пристосування освітньої системи до розумових можливостей та проблем певних дітей і забезпечення таким чином належного рівня освіти.

Для вирішення справи Суд установив, що після того, як заявник продемонстрував відмінність у поводженні щодо дітей ромів, Уряд має довести, що така поведінка була виправданою, оскільки події, які розглядаються судом, цілком або здебільшого відомі тільки органам влади.

Доведення непричетності до множинної дискримінації не стає потребою відповідача безпідставно. Для початку позивач має довести наявність відповідних обмежень прав та свобод, невигідного положення щодо інших, які базуються на декількох ознаках. Щодо первинних доказів, які застосовуються для перекладання тягаря доведення Суд заявив, що при розгляді справи в Суді не існує процедурних бар'єрів для прийняття доказів або визначених наперед формул для їх оцінки. Суд робить висновки, які, на його думку, підтверджуються вільною оцінкою всіх доказів, у тому числі висновків, які можуть випливати з фактів і доводів сторін. Отже, чітко визначеного переліку таких підстав не існує.

Попри це вважаю перекладання тягаря доведення на правопорушника дієвим методом доведення множинної дискримінації, який Україна може запозичити від низки розвинених європейських країн та реалізувати з метою покращення захисту основоположних прав та свобод людини і громадянина.

РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИХ ЧИННИКІВ У ФОРМУВАННІ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТИ В XIX-XX СТОЛІТТЯХ

Гопшта Анна (студентка)

Львівський національний університет імені Івана Франка
(Науковий керівник: доц. Моряк-Протопопова Х. М)

Для формування держави має існувати конкретна національна ідея, завдяки якій народ зможе самоідентифікувати себе, як окрему націю, яка має власну історію та пов'язана певними культурними та ціннісними особливостями. Українці в період бездержавності розуміли значення національної свідомості та з усіх сил намагалися зберегти чинники, що впливають на неї, а саме: мову, історичну пам'ять, культуру тощо.

Лідерами в національному відродженні на території, що була підвладна Австро-Угорській монархії, були греко-католицькі священики, які найшвидше почали сприймати ідею окремої української нації. У 1816 році за ініціативи І. Могильницького засновано Товариство галицьких греко-католицьких священиків у Перемишлі, яке стало першою організацією із культурно-освітнім патріотичним спрямуванням. Згідно з нашими переконаннями, їхнє віросповідання та привернення уваги до мовного питання стало тим фактором, який призупинив асиміляцію з поляками та заклав підґрунтя для виховання того прошарку, який вже свідомо заявив про потребу до відокремлення від монархії.

У 30-х роках XIX століття семінаристами М. Шашкевичем, І. Вагилевичем, Я. Головацьким засновано культурно-просвітницький гурток «Руська Трійця». Члени гуртка мислили радикальніше, ніж члени Товариства, та не вважали народну мову неповноцінною чи такою, якою варто писати лише книги для селянства, тому доклали всіх зусиль, щоб перетворити українську мову на мову науки, літератури та вищої освіти.

Завдяки фундаменту, закладеному «Руською трійцею» на території Австро-Угорщини, сформувалися чіткі ідеї народовців, які в той час передалися далі нащадкам, що поступово формувало національну свідомість населення, яке починало розуміти цінність своєї мови та культури. Це все привело до формування нового прошарку інтелігенції, яка за короткий час спромоглася сформувати адміністративний апарат ЗУНР, втримати спокій на території новопроголошеної держави та видати низку конституційних актів. Проте, після прилучення Східної Галичини до Польщі українська еліта вже набагато впевненішою діяльністю продовжила формувати українську національну ідею та заклала підґрунтя для майбутнього проголошення державності.

Тобто, розвиток української культури та літератури сприяв народженню потужної політичної сили, яка усвідомлювала себе іншим народом, що має право на відокремлення та побудову власної держави, незалежної від імперій.

Важливим моментом є згадка про те, що Літературне товариство імені Т. Г. Шевченка була засноване завдяки фінансовій підтримці український меценатів Наддніпрянщини. Це свідчить не лише про набагато тісніші зв'язки між українцями з обох боків кордону, а й про те, що інтерес до просвітницької діяльності та національних ідей виникає й у відомих промисловців та меценатів, таких як В. Симиренко та Л. Скоропадська-Милорадович. Тобто, усвідомлення українців себе окремим народом набирає значного розмаху та закладає підвалини для утворення ідеї окремої держави.

Такі самі процеси ми помітили й на території земель, що перебували під владою Російської імперії. У 1845-1846 рр.. М. Костомаров, М. Куліш та М. Гулак засновують таємне Кирило-Мефодіївське братство, яке починає поширювати ідею створення слов'янської конфедерації. Однак, не можна стверджувати, що вони не прагнули до створення української державності, ба більше: проаналізувавши програмні документи братства «Закон Божий, або

Книга буття українського народу» та «Статут Слов'янського товариства св. Кирила і Мефодія» можемо сказати, що утвердження національної державності та визволення українського народу в той час братчики вбачали можливим лише у вигляді структурної частини конфедерації.

Хоч багато українських діячів та представників української інтелігенції мали інколи кардинально різні погляди, всі їхні переконання формувалися на глибокій любові до свого народу та держави, на надзвичайному патріотизмі.

Від Кирило-Мефодіївського братства до громадівців, а пізніше до Братства тарасівців простежується конкретний зв'язок, завдяки якому формувалася українська думка. Беззаперечно, що й М. Міхновський, який був одним з членів Братства тарасівців, проголосив потребу в створенні окремої держави у своїй брошурі «Самостійна Україна» під впливом тих ідей, які плекали його попередники. Важливим фактом є те, що ця брошура проголошена на межі двох століть, адже XX століття стало періодом за збереження всього того, що було сформоване у попередніх роках.

Можемо помітити, що окупаційна влада щоразу робила надзусилля, щоб зламати прагнення українців до самовизначення та створення власної держави. Наприклад, у 1876 році було видано Емський указ, який став фатальним документом не лише проти культури, а й проти українства загалом, адже український народ на 30 років (адже його було скасовано в 1906 році) втратив фундамент, яким є саме культура та самосвідомість, на якому міг би розвивати свою національну ідею та власну державність. Спостерігається, що це було однією з причин поразки Української революції.

Але попри всі перешкоди народ спромігся зберегти свою національну ідею, яка є визначеною та сформованою у наші дні саме завдяки людям, які попри загрозу смерті та тривалу боротьбу, не покидали своїх переконань та ідей утворення власної державності.

Таким чином, підтверджено важливість розгляду національно-культурних чинників, як одних з найважливіших в утвердженні української державності, оскільки мова та культура є не просто допоміжним фактором, а, фактично, визначальним, принаймні в XIX-XX століттях.

ПРОЦЕС СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ВІЙСЬКА

Клямар Софія (студентка)

Львівський національний університет імені Івана Франка
(Науковий керівник: доц. Федущак-Паславська Г. М.)

«Хто не знає свого минулого, той не вартий майбутнього, хто не відає про славу своїх предків, той сам не вартий пошани», – безсмертний вислів Максима Рильського. Ці слова спонукають до роздумів, заставляють задуматися, особливо після повномасштабного вторгнення росії в Україну. На думку зарубіжних експертів, потенціалу нашої армії мало би вистачити лише на 2-3 дні, однак, на щастя, ці прогнози не стали реальністю. Вони не

врахували багатолітню історію українського народу, який все своє існування бореться з російським окупантом, а йому, в свою чергу, ніяк не вдається нас подолати. Я вважаю, що історію українського війська важливо знати, як і історію України. Думаю, що варто її розпочати з війська стародавніх слов'ян, адже ми є нащадками саме цієї етнічної групи.

Військо слов'ян почало формуватися з перших століть н.е. Воно охороняло оселі та городища від ворогів. На вічі вирішувалися всі військові питання, в тому числі і призначення воєводи. Саме військо мало назву – вої. Військову підготовку розпочинали ще змалечку у сім'ї. Основною зброєю були списи, мечі, щити, сокири, луки.

Із виникненням Київської Русі формується регулярне військо – дружина. Основу його складали князівські дружини та народне ополчення. Майбутніх військових готували при монастирях та князівських дворах. Зброю та коней війську надавав князь, який стояв на чолі армії. Ядром війська вважалася княжа дружина, а ополчення збиралося при необхідності. Армія, в свою чергу, ділилася на види, залежно від озброєння. Оружники – важкоозброєна піхота та кіннота, що мала у своєму розпорядженні мечі, списи, сокири, шоломи, щити. Стрільці – легкоозброєна піхота та кіннота, що використовувала луки та стріли.

Військо Галицько-Волинського князівства майже нічим не відрізнялося від війська Київської Русі, адже було організоване за зразком руського.

У XIV–XVI ст. українці служили у складі війська Великого князівства Литовського, Московської держави, потім Речі Посполитої і навіть Кримського ханства. Згодом, розпочалося формування козацького війська.

Канівський староста, Дмитро Вишневецький, у 1553 році засновує Запорозьку січ на острові Мала Хортиця. Польський король Сигізмунд Август у 1572 році наймає на військову службу 300 козаків. За це вони отримували платню. Таким чином, утворилося реєстрове козацтво. Козацьке військо відзначалося тим, що мало демократичний устрій. Очолював це військо гетьман, а усі найважливіші питання вирішувалися на Раді. Військо, в свою чергу, поділялося на полки (від 500 – 5000 чол.), сотні (100-400 чол.), курені (50 чол.). Козаками могли стати хлопці, яким на той час виповнилося вже 20 років. Крім того, вони повинні були три роки вчитися військовій справі. Варто зазначити, що саме особовий склад Війська Запорозького відіграв найважливішу роль у Визвольній війні 1648-1657 рр. українського народу під керівництвом Богдана Хмельницького.

Після смерті Б. Хмельницького, українські землі окупували росія, Польща та Османська імперія. Козацькому війську довелося брати участь у війнах, в яких держави були сторонами конфлікту. Після ліквідації Гетьманщини та зруйнування Запорізької Січі значна частина особового складу козаків стала складовою Чорноморського імперського флоту та армії.

Кінець XIX-початок XX століття – період нового відродження національно-визвольної боротьби, центром якої стала Західна Україна (Галичина), де зароджується січовий стрілецький рух. З'являються стрілецькі

товариства, у яких навчали військовій справі. Коли розпочалася І Світова війна, було сформовано легіон УСС у складі австро-угорської армії, яка воювала проти російських військ.

З початком ІІ Світової війни українське військо умовно можна поділити на три частини. Перша – Українська повстанська армія, яка вела збройну боротьбу за незалежність України. Велась боротьба як проти більшовиків, так і проти нацистів.

Більшість населення України боролися проти нацистів у складі ЗС СРСР. Це – друга частина армії у період ІІ Світової. За всі роки війни було мобілізовано понад 7 млн. українців.

Третя частина – радянський партизанський рух. Їхнім завданням було виконувати накази керівництва, вчиняти диверсії проти ворога та знищувати його живу силу.

З проголошенням незалежності 24 серпня 1991 року Україна мала одну з найбільш потужних армій Європи, зокрема була укомплектована ядерною зброєю та сучасними зразками озброєння та військової техніки. Верховна Рада України 24.08.1991р. створює Міністерство Оборони України. Згодом Уряд приступив до створення Збройних сил, що супроводжувалося скороченням чисельності особового складу, озброєнь та військової техніки. Основою процесу створення власного війська були політичні рішення щодо без'ядерного статусу країни. 6 грудня 1991р. прийнято Закон України « Про оборону України» та «Про Збройні сили України». Таким чином, ця дата вважається Днем ЗСУ. На ті ж роки припадає й реалізація ядерного роззброєння України. Станом на 1 червня 1996 року на території України не залишилося ядерної зброї. За помилкове рішення проводити політику роззброєння армії, ми розплачуємося донині.

Весною 2014 р. росія анексувала Крим, а згодом і розпочала війну на Донбасі. Для гідної відсічі агресору у Збройних Силах України проводиться реформування з одночасним повним забезпеченням сучасним озброєнням, бойовою технікою, засобами захисту, повне та всебічне матеріальне постачання. Підрозділи Збройних Сил проходять перед відправкою в зону проведення антитерористичної операції військове навчання. А вже безпосередньо у самій зоні АТО отримують бойовий досвід.

Як бачимо, історія української армії – це перевірка на мужність, витривалість, відданість державі. Від початку повномасштабного вторгнення і донині Збройні сили України дають гідну відсіч ворогу. У нас та в нашу армію ніхто не вірив, але, попри все вдалося довести, що ми були, є і будемо!!!

ПРАВА ЖІНОК В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ КОНЦЕПЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ

Ластівецька Олександра (студентка)

Львівський національний університет імені Івана Франка
(Науковий керівник: доц. Дудаш Т. І.)

Впродовж історії жінки мали набагато менше прав, ніж чоловіки, зазнавали значних утисків або були безправними у певних ситуаціях. На жаль, раніше жінку не сприймали як повноцінного члена суспільства. Проте й зараз в країнах третього світу жінок розглядають як якусь річ, як засіб для народження та виховання дітей, і не сприймають як рівних з чоловіками. Таке ставлення до жінки є неправильним і сприяє деградації суспільства та повернення його до темних часів середньовіччя.

Ґендерна рівність є необхідною складовою демократичного суспільства, а права жінок є невід'ємною частиною загальних прав людини. Дотримання цих прав є імперативною нормою для всіх на національному та міжнародному рівнях. Більш високий рівень гендерної рівності у країні свідчить про її більш високий рівень розвитку.

Права людини – поняття, що характеризує правовий статус особи стосовно держави, її можливості і домагання в економічній, соціальній, політичній і культурній сферах.

Розвиток теорії «прав людини» у сучасному правовому трактуванні почався після Другої Світової війни та прийняття Загальної Декларації прав людини у 1948 році. Пізніше її зміст було відображено у тексті Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Декларація та Конвенція сформувалися під впливом досвіду війни, особливо, Голокосту, і основною ідеєю в їх формуванні стала «гідність людини». Крім того, Конвенція регламентує діяльність Європейського суду з прав людини. Саме рішення ЄСПЛ формують практику та трактування статей Конвенції у національних та міжнародному законодавстві. Про права жінок у тексті Конвенції не йшлось, але мова йшла про «заборону дискримінації», у тому числі за ознакою статі. Однак, теорія «прав людини» продовжила розвиватись і після прийняття Конвенції, зокрема, в структурі ООН. Так, у 1966 році були прийняті Міжнародний пакт про громадянські та політичні права та Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, які ширше трактували статті Загальної декларації прав людини. Паралельно, з 1972 року почали розробляти Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW), яка була прийнята у 1979 році і вважається найбільш ґрунтовним документом, який регулює встановлення рівності між жінками і чоловіками, аналізуючи передумови нерівності. Прийняття цих документів, які ділять права людини на види частково перегукується і з поколіннями прав людини, що, в свою чергу, схоже на історію розвитку фемінізму. Найчастіше їх пояснюють так:

1. Перше покоління — право на свободу слова, думки, релігії, рівність перед законом.

2.Друге покоління стосується прав на покращення соціально-економічного та культурного становища (трудові права, право на культурну спадщину і т.д.).

3.Третє покоління стосується, так званих, колективних прав і національно-визвольних рухів і права на самовизначення.

Фемінізм розвивався, фактично, паралельним шляхом, враховуючи специфічні труднощі, з якими стикалися жінки. До прикладу, якщо чоловіки відстоювали право на гідні умови праці, то жінкам потрібно було спочатку вибороти право на працю, а тоді вже відстоювати право на гідні умови праці та право на рівну оплату за виконання роботи такої ж кваліфікації.

На кінець XIX століття в багатьох куточках світу почав ширитися суфражизм. "Суфражизм" (від англ. suffrage — право голосу) — це правозахисний рух проти дискримінації жінок у правовому просторі, економічній та політичній сферах, та за здобуття жінками виборчого права. Першими право голосу вибороли жінки Нової Зеландії в 1893 році. До 1920-х років в більшості демократичних країн жінки здобули це право. Швейцарки змогли голосувати тільки в 1970-х. Проте, у ряді мусульманських держав жінки й сьогодні не можуть голосувати і претендувати на виборні посади.

На сьогоднішній день права людини в рівній мірі поширюються на жінок, а рівний захист закону розглядається як однаковий вплив на чоловіків і жінок (Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації жінок 1979). Феміністок влаштовує цей розвиток подій, але вони й надалі залишаються стурбовані тим, що в багатьох суспільствах зобов'язання щодо прав людини є неглибокими, а закони, що відображають патріархальне середовище та культуру, продовжують існувати й розвиватися.

Отже, боротьба за рівноправ'я між чоловіками та жінками пройшла довгий та складний шлях. До кінця 20-го століття багато суспільств офіційно відкинули гендерну нерівність у законі, принаймні, як питання основних прав людини. Зараз, в більшості цивілізованих суспільств, права людини в рівній мірі поширюються на жінок, а рівний захист закону розглядається як рівний вплив як на чоловіків, так і на жінок.

Сьогодні феміністична юриспруденція займає значне місце в правовій думці багатьох країн і впливає на дебати з питань сексуального та побутового насильства, дискримінації за ознакою статі в сім'ї, на роботі тощо. Постійно акцентують на тому, що жінки й чоловіки рівні від народження, і ніхто немає права їх обмежувати через помилкові стереотипні уявлення; а також, що в жодному разі людина не має оцінюватись як чоловік чи жінка. Оцінювання здібностей має враховувати лише здібності особи.

ПРОЄКТИ КОНСТИТУЦІЇ УНР 1920 Р.: ІСТОРИКО-ПРАВОВЕ ПОРІВНЯННЯ

Матвіїв Марта (студентка)

Львівський національний університет імені Івана Франка
(Науковий керівник: доц. Бедрій М. М.)

Сучасні потреби державотворення в Україні спонукають до ретроспективного аналізу конституційного розвитку. Особливо цінним і важливим є період народно-визвольної боротьби 1917-1921 рр., оскільки в той час творилося національне українське право. Для конституційної думки Української Народної Республіки (далі – УНР) став дуже плідним 1920 р., коли було підготовлено кілька проєктів Конституції. У контексті сьогодення вони становлять значний інтерес, адже, як і понад 100 років тому, Україна героїчно протистоїть зухвалій збройній агресії російських воєнних злочинців.

У 1920 р. Директорія, очолюючи УНР, намагалася впорядкувати державний механізм у складних військово-політичних і соціально-економічних умовах. Оскільки Директорія відмовилися від повернення до Конституції УНР 1918 р. (Статуту про державний устрій, права і вільності УНР), виникла гостра потреба у розробці нового Основного Закону. Зокрема, було створено кілька конституційних проектів, найбільш відомими з яких були «Начерк проекту державного законоладу для Української Трудової республіки» доктора права Остапа Копцюха, «Проект конституції основ державних законів УНР» професора Отто фон Ейхельмана та проєкт Конституції урядової конституційної комісії. Ці пам'ятки українського конституціоналізму відтворюють, а тому дають можливіть дослідити конституційний процес в УНР наприкінці національно-визвольних змагань.

Розглядаючи конституційний проєкт О. Копцюха, важливо наголосити стосовно кількох важливих аспектів державного механізму. Згаданий документ передбачав запровадження республіканської форми правління з федеративним державним устроєм. Ним було передбачено, що кожна особа наділена правами і відповідно обов'язками, у державі ніхто не обмежувався б у правах за будь-якими ознаками, зокрема соціальними. До слова, більшість істориків та юристів погоджуються, що проєкт О. Копцюха був дещо утопічний, з очевидним лівим спрямуванням. Це й помітно навіть з самої назви проєкту де Україна названа Українською Трудовою республікою.

Автор проєкту сподівався на майбутнє України в умовах соціалізму як трудової республіки. Та, незважаючи на подекуди спірні засади цього проєкту, у ньому містилися цілком ліберальні та демократичні положення. Зокрема, О. Копцюх спирався на принципи природного права, чим і аргументував право українського народу на власну державу. Розробник конституційного проекту пропонував поділити державну владу на чотири гілки – законодавчу, виконавчу, судову і репрезентаційну. Відтак, вищими органами державної влади повинні були стати Українська Республіканська Рада (законодавча влада) та Рада Державних Довірників (виконавча влада).

Щодо четвертої гілки влади – репрезентаційної – передбачалося створення Верховної Ради на чолі з посадником Української Трудової Республіки.

На відміну від соціалістичних акцентів проєкту О. Копцюха у проєкті професора О. Ейхельмана присутні демократичні деідеологізовані підходи до вирішення головних проблем конституційного ладу. Ймовріними дороговказами для О. Ейхельмана стали ліберальні положення конституцій Західної Європи. Зокрема, в проєкті Основного Закону міститься виразна спроба автора чітко визначити конституційні межі парламенту (Державної Ради) і якомога повніше окреслити принципи організації виконавчої влади (з Головою Держави і Радою Міністрів на чолі). Автор проєкту обрав оптимальну, за його переконанням, модель організації державної влади, що передбачала її поділ на п'ять гілок – законодавчу, виконавчу, судову, установчу та контрольну.

Провідним гаслом проєкту О. Ейхельмана стала формула «Держава для народу. Народ – початок фундаменту. Держава – завершення цього». При цьому, вчений орієнтував на західноєвропейську правову думку. Зокрема, в основу конституційного проєкту було покладено ідею про правову та соціальну державу, а також принципи народного суверенітету та децентралізації влади. Чимало положень конституційного проекту О. Ейхельмана відповідають сучасним уявленням про текст Основного Закону.

Крім двох аналізованих вище документів, значний інтерес становить проєкт Конституції урядової комісії УНР, що мав підсумковий характер, засвідчивши високий рівень конституційної думки доби Директорії. У цьому документі містився традиційний поділ влади на законодавчу (Державна Рада –однопалатний парламент), виконавчу (Голова Держави і Рада Міністрів) та судову (незалежні суди) гілки. Україна позиціонувалася в документі як парламентська республіка. Урядовий проєкт був відносно об'ємним за змістом, відтак пропонував широке регулювання прав та обов'язків громадян, розподілу компетенції вищих органів влади, організації органів місцевого самоврядування тощо.

Проєкт урядової комісії мав узгоджену та логічну структуру. Привертає увагу ст. (в оригіналі – артикул) 6, у якій йдеться про те, що території українських земель, котрі в період революції утворили окремі державні механізми, можуть увійти до складу УНР на правах федерації. Отже, для України планувалася федеративна форма державного устрою. Ймовірним взірцем цього підходу могла бути Конституція США 1787 р. У документі містяться положення про умови набуття громадянства УНР, принцип рівності чоловіків та жінок: «жінка в Українській Державі має всі права цивільні та політичні нарівні з чоловіком» (ч. 4 ст. 15). Цікаво, що жінки зрівнювалися з чоловіками не тільки в правах, але й обов'язках. Оскільки згідно зі ст. 144: «Всі громадяне обов'язані до служби на обороні держави…», то проект покладав на жінок б обов'язок захищати Батьківщину нарівні з чоловіками.

Урядовий проект містив демократичне положення про право народу на референдуму не тільки щодо внесення змін у Конституцію, а й загалом –

для «вирішення питань звичайного законодавства». Вказана конституційна норма була новаторською та прогресивною для тогочасної Європи. Крім того, кожен громадянин наділявся правом звернення з петицією до «всіх законодавчих і репрезентаційних тіл».

Важливими у конституційному проєкті урядової комісії були положення про публічне оприлюднення кожного закону у Віснику Державних Законів – офіційному друкованому виданні (газеті). Відповідно до ст. 103, осіб за найтяжчі злочини (обвинувачення міністрів або інших держслужбовців за державну зраду, порушення Конституції) вирок повинен був виносити Найвищий Державний Суд. Отже, з аналізу цього проєкту випливає висновок про вагомий вплив на нього західноєвропейської ліберальної правової доктрини. Це особливо помітно в частині III «Права та обов'язки громадян», де передбачено презумпцію невинуватості, принцип «вільності сумління» та віри, таємницю листування, свободу торгівлі, промисловості, преси, тощо.

Таким чином, попри те, що жоден з аналізованих проєктів так і не набув юридичної чинності, ці документи свідчили про велику роботу українських державців задля утворення найбільш придатного механізму держави та вирішення складних проблем, що виникали впродовж 1917-1920 рр. За результатами порівняльного дослідження трьох основних проєктів Конституції УНР 1920 р., можна дійти висновку, що в них домінувала соціал-демократична ліберальна ідеологія, характерна й добі Центральної Ради. Значна увага в конституційних проектах УНР 1920 р. була присвячена фундаментальним принципам європейської демократії та правової держави – розподілу державної влади на окремі гілки, реалізації виборчого права і народовладдя загалом, правам, свободам і обов'язкам людини тощо. Ці документи створили ґрунт для подальших пошуків конституційної моделі успішної держави, які продовжувалися в умовах еміграції української влади та відновилися після здобуття незалежності України. Крім того, аналізований досвід буде корисним для розробки майбутньої конституційної реформи України як держави-переможця, члена Європейського Союзу та НАТО.

ЦЬКУВАННЯ (БУЛІНГ): ПОНЯТТЯ ТА ЮРИДИЧНІ МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ

Федак Софія (студентка)

Львівський національний університет імені Івана Франка
(Науковий керівник: доц. Гончаров В. В.)

Булінг – це тривалий процес свідомого жорстокого ставлення до особи, вияву агресивної поведінки щодо неї. Згідно з законодавством, типовими ознаками булінгу (цькування) є: систематичність (повторюваність) діяння; наявність сторін – кривдник (булер), потерпілий (жертва булінгу), спостерігачі (за наявності); дії або бездіяльність кривдника, наслідком яких є

заподіяння психічної та/або фізичної шкоди, приниження, страх, тривога, підпорядкування потерпілого інтересам кривдника, та/або спричинення соціальної ізоляції потерпілого.

Україна потрапила до списку ТОП-10 країн за поширенням дитячої агресії у школах. Кількість дітей, які стали жертвами булінгу становить більше ніж 66% від загалу. Непоодинокими є випадки булінгу українців закордоном зі сторони іноземців, основними причинами чого є мовний бар'єр та наявність російських емігрантів. Згідно зі статистикою, в Україні спостерігається поступове зниження показників булінгу. У 2006 році серед усіх опитаних учнів 57% становили кривдники, а 47% дітей визнали себе жертвами знущань, 2019 року кількість кривдників знизилася до 35%, а жертв – до 37%, тому можна сказати, що обговорення цієї теми і її вивчення призводять до позитивних наслідків.

Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо протидії булінгу», який вперше визнає юридично поняття булінгу в українському законодавстві та передбачає відповідальність не тільки за вчинення, але й за приховування випадків булінгу. Законом визначено, що булінг (цькування) – це діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого.

16 листопада 2022 року Верховна Рада ухвалила у цілому Закон щодо запобігання та протидії мобінгу (цькуванню). Закон встановлює, що систематичні тривалі умисні дії або бездіяльність роботодавця, окремих працівників або групи працівників трудового колективу, які спрямовані на приниження честі та гідності працівника, його ділової репутації є порушенням українського законодавства. Закон зобов'язує роботодавця вживати заходів для забезпечення безпеки і захисту фізичного та психічного здоров'я працівників, здійснювати профілактику ризиків та напруги на робочому місці, провадити інформаційні, навчальні та організаційні заходи із запобігання та протидії мобінгу (цькування).

Ці два поняття є схожими, але не тотожними. Спочатку виник термін «мобінг», а вже пізніше –«булінг». У законодавстві України визначено булінг як діяння учасників освітнього процесу, а мобінг як діяння роботодавця і робітників щодо свого колеги. У всіх інших ознаках юридичної конструкції вони ідентичні. Також існує тлумачення цих термінів таким чином, що поняття мобінгу вважають вужчим за булінг. Деякі науковці бачать у кількісному складі суб'єкта терору: мобінг вчиняється групою, булінг – одноосібно.

У ч. 1 ст. 53 Закону України «Про освіту» вказано, що здобувачі освіти мають право на захист під час освітнього процесу від приниження честі та гідності, будь-яких форм насильства та експлуатації, булінгу (цькування),

дискримінації за будь-якою ознакою, пропаганди та агітації, що завдають шкоди здоров'ю здобувача освіти. Згідно з ч. 2 ст. 54 Закону України «Про освіту» та ч. 2 ст. 25 цього закону, передусім такі права забезпечують педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники та засновник закладу освіти.

Батьки здобувачів освіти мають право подавати керівництву або засновнику закладу освіти заяву про випадки булінгу (цькування) стосовно дитини або будь-якого іншого учасника освітнього процесу та вимагати повного та неупередженого розслідування випадків булінгу (цькування) стосовно дитини або будь-якого іншого учасника освітнього процесу. Засновник закладу освіти розглядає скарги про відмову у реагуванні на випадки булінгу (цькування) за заявами здобувачів освіти, їхніх батьків, законних представників, інших осіб та приймає рішення за результатами розгляду таких скарг. Відповідно до ст. 26 Закону України «Про освіту», керівник закладу освіти в межах наданих йому повноважень розглядає заяви про випадки булінгу (цькування) здобувачів освіти, їхніх батьків, законних представників, інших осіб та видає рішення про проведення розслідування; скликає засідання комісії з розгляду випадків булінгу (цькування) для прийняття рішення за результатами проведеного розслідування та вживає відповідних заходів реагування; повідомляє уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України та службі у справах дітей про випадки булінгу (цькування) в закладі освіти. Також, згідно з ст. 73 Закону України «Про освіту», освітній омбудсмен відповідно до покладених на нього завдань має право розглядати подані учасниками освітнього процесу звернення, перевіряти викладені у них факти; аналізувати дотримання законодавства стосовно учасників освітнього процесу, які постраждали від булінгу (цькування), стали його свідками або вчинили булінг (цькування); надавати консультації учасникам освітнього процесу; представляти інтереси особи у суді. Згідно зі ст. 5 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», уповноважені підрозділи органів Національної поліції зобов'язані розглядати у межах своєї компетенції заяви і повідомлення про правопорушення, вчинені дітьми.

Отже, булінг є досить поширеним явищем в Україні. Якщо такі випадки виникають, то варто спочатку спробувати вирішити таке питання на рівні школи, звернувшись до класного керівника, психолога чи директора. Якщо на це ніяк не реагують, то можна звернутися до освітнього омбудсмена та в певних випадках до уповноважених підрозділів органів Національної поліції.

Практика багатьох країн довела, що найдієвішим методом протидії булінгу є його попередження. Для цього потрібно, щоб психологи професійно виконували свою роботу, вчителі повідомляли про випадки булінгу, а не замовчували їх. Статистика свідчить, що діти з неблагополучних сімей більш схильні до булінгу, вони самі частіше стають жертвами і булерами, тож потрібно вирішувати цю проблему, покращивши умови для дітей в

інтернатах та збільшивши кількість таких закладів. Також, варто було б проводити тренінги з дітьми на таку тему, наголошуючи на негативні наслідки булінгу.

МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Федан Лорина (студентка)
Кононенко Валерій (д.ю.н., доцент)
Державний податковий університет (м. Ірпінь)

Приєднавшись у 1997 р. до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Україна взяла на себе зобов'язання привести у відповідність до неї свої нормативні акти та реалізовувати її принципи і стандарти у практичній діяльності органів держави для забезпечення належного рівня захисту прав і свобод людини. В подальшому, підписавши Угоду про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода про асоціацію), наша держава зробила наступний крок на шляху до європейського правового простіру. Тому її правозахисна система і повинна відповідати встановленим вимогам.

Зокрема, першим кроком для країни, що претендує на вступ до ЄС є відповідність ключовим критеріям вступу. В основному вони були визначені на Європейській раді в Копенгагені у 1993 р. і тому називаються «Копенгагенськими критеріями»: країни, які бажають приєднатися, повинні мати стабільні інститути, які гарантують демократію, верховенство закону, права людини та повагу та захист меншин. Так, згідно з ч. 2 ст. 1 Угоди про асоціацію, її цілями є, серед інших, співробітництво у сфері юстиції, свободи та безпеки з метою забезпечення верховенства права та поваги до прав людини і основоположних свобод.

Як пише М. Саракуца, забезпечення дотримання і захисту прав людини є невід'ємною частиною міждержавного співробітництва на сучасному етапі, незалежно від сфери його здійснення. При цьому найбільш тісна взаємодія, характерна для міжнародних організації інтеграційного типу, здатна створити до певної міри відокремлену систему захисту прав людини. Підтвердженням тому служить ЄС, в якому принцип дотримання прав людини став основним в процесі функціонування його інститутів та органів».

Оскільки ЄС перетворився на потужну організацію, діяльність якої здійснювала вплив на більш широке коло питань політичного та соціального характеру, а отже, виходило за межі виключно економічної інтеграції. Суб'єкти господарської діяльності почали звертатися за правовим захистом основних майнових та комерційних прав, охорона яких передбачена деякими конституціями держав-членів. Таким чином, перші кроки, зроблені Судом ЄС у сфері захисту прав людини, стосувалися економічних прав, зокрема права власності, а також свободу займатися торгівлею або

професійною діяльністю. Перші справи, які розглядалися Судом ЄС, засвідчили про небажання суддів надавати перевагу правам людини над правами Співтовариства. Так, у справах C-1/58 Stork v High Authority [1959] та C-40/64 Sgarlata v Commission [1965] аргументи позивачів, які надавалися із посиланням на права людини, були відхилені. Тут треба зауважити, що Європейський Союз відпочатку створювався саме як економічна спільнота, і компетенція його інститутів щодо захисту інтересів громадян була обмежена вирішенням питань в економічній сфері. Згодом ЄС вийшов за рамки економічних питань, і вперше офіційне визнання прав людини на рівні співтовариств відбулося із набуттям чинності Єдиним Європейським Актом 1987 р., що це призвело до появи власного каталогу прав ЄС – Хартії про основоположні права ЄС.

В будь-якому випадку, говорити про ефективність забезпечення та захисту прав людини неможливо без механізмів їх реалізації на інституційному рівні. Характерною рисою інституційного механізму Європейського союзу є те, що кожен елемент цього інституту в тій чи іншій мірі приділяє свою увагу цому питанню.

Може здатися, що практику Європейського суду з прав людини та Суду Європейського Союзу не можна зіставляти через те, що Європейський суд з прав людини створений і діє на підставі Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, яка не є конститутивним документом ЄС, в той час як Суд Європейського Союзу діє суто в рамках ЄС. Однак обидва суди діють в рамках однієї правової ідеології. Суд ЄС здатний виносити рішення щодо порушення прав людини в Європейському Союзі та, очевидно, бере до уваги практику Європейського суду з прав людини.

Головним інститутом ЄС, на який покладено прийняття рішень, зокрема у сфері прав людини є Рада Європейського Союзу, яка прийнята низку документів з окремих аспектів європейського громадянства, заснування певних специфічних органів у галузі прав людини.

Крім Ради ЄС, працюють й інші елементи захисту прав людини: спеціалізовані інститути із захисту прав особи – Агенства Європейського Союзу, Омбудсмен Європейського Союзу. На рівні ЄС Омбудсмен є незалежним та неупередженим органом Європейського Союзу, який розслідує скарги на неправомірну діяльність інститутів, органів та агенцій ЄС. Омбудсмен може виявити неправильне управління, якщо установа не дотримується основних прав, правових норм або принципів. В Установчих актах зазначено, що Омбудсмен ЄС, який обирається Європейським Парламентом, уповноважений приймати від будь-якого громадянина Союзу або будь-якої фізичної чи юридичної особи, що проживає або має юридичну адресу на території держави-члена, скарги щодо незадовільного управління в діяльності установ, органів, служб або агенцій Союзу.

Агентства Європейського Союзу – це децентралізовані органи ЄС, що мають особливі технічні, наукові та управлінські завдання і окремий правовий статус. Агентства створюються на підставі вторинного законодавства ЄС і не належать до інституцій ЄС, організаційно-правовий

статус яких закріплено у первинному законодавстві ЄС. Перші агентства Європейського Союзу було засновано у 1970-х: Європейський центр розвитку професійної підготовки та Фонд покращення умов життя та праці. Більшість агентств Європейського Союзу у їх класичній моделі (так зване друге покоління агентств) розпочали діяльність лише 1994 або 1995. Необхідність створення агентств Європейського Союзу була зумовлена географічною децентралізацією ЄС та потребою у вирішенні комплексу питань адміністративного, правового, технічного та наукового характеру. Низку спеціалізованих агентств Європейського Союзу було створено для підтримки держав-членів ЄС та їх громадян.

З часу свого існування Європейський Союз зробив чимало для того, щоб створити міцну систему захисту прав людини. Досвід ЄС ставить перед нашою державою важливі питання про поступове вдосконалення власної системи захисту прав особи, адже, як було зазначено, відповідно до критерій вступу до Європейського Союзу лише держава з відповідним рівнем дотримання прав людини має перспективу стати членом ЄС.

СЕКЦІЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ТА КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОТРИМАННЯ ТИМЧАСОВОГО ЗАХИСТУ В РЕСПУБЛІЦІ ПОЛЬЩА

Васечко Володимир (здобувач)

Національна академія внутрішніх справ

Однією з форм міжнародного захисту є тимчасовий захист. Ще 20 липня 2001 року було прийнято Директиву Ради ЄС 2001/55/ЄС про мінімальні стандарти надання тимчасового захисту у випадках масового припливу переміщених осіб та про заходи підтримки балансу у зусиллях держав-членів у зв'язку з прийомом та його наслідками (*далі* – Директива...2001 р.). Але вперше положення зазначеної директиви почали реалізовуватися після початку повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України. Відтак 04 березня 2022 року вона була введена в дію.

Оскільки Україна має спільний кордон з Республікою Польща (*далі* – РП) протяжністю понад п'ятисот кілометрів, то відповідно, 24 лютого 2022 р. велика кількість українців, які рятувалися від війни, перетнули україно-польський кордон. Зокрема, лише з 24 лютого по 24 березня 2022 року – більше ніж 2, 23 мільйона осіб, а станом на 06 квітня 2023 р. – 10, 9 мільйона осіб з України. Відповідно з самого першого дня РП прийняла найбільшу кількість вимушено переміщених осіб. Звісно, частина з них поїхали до інших європейських держав, але велика кількість залишилась в РП, особливо в перші місяці війни. І, як наслідок, крім величезної, неймовірної підтримки і допомоги польського населення українцям, які рятувалися від бойових дій, органи влади РП мали у стислі терміни в рамках законодавства Європейського Союзу (*далі* – ЄС) розробити і реалізувати законний механізм легалізації осіб, які масово прибували до країни.

Варто зазначити, що тимчасовий захист як особлива форма міжнародного захисту використовується в результаті масового напливу вимушено переміщених осіб та забезпечує негайний та колективний (тобто без необхідності розгляду індивідуальних заяв) захист таких осіб. Його основною метою є послаблення тиску на національні системи притулку та дозволити переміщеним особам користуватися гармонізованими правами в ЄС. Зокрема, це права на проживання, працю, житло, медичну допомогу та освіту для дітей. Водночас тимчасовий захист не тотожний статусу біженця, відтак, особи, які отримали тимчасовий захист в ЄС, можуть у майбутньому звернутися за отриманням статусу біженця.

Тимчасовий захист в Республіці Польща надається відповідно до Закону «Про допомогу громадянам України у зв'язку із збройним конфліктом на території тієї держави» від 12 березня 2022 року (далі – Закон РП від

12 березня 2022 р.). Одним з факторів, які вплинули на функціонування системи тимчасового захисту, було те, що скасовувалась система, згідно з якою людина могла залишатись на території країн Євросоюзу протягом 90 днів кожні 180 днів.

Положення Закону РП від 12 березня 2022 р. не поширюються на громадян України, які мають: а) посвідку на постійне проживання; б) дозвіл на проживання довгострокового резидента Європейського Союзу; в) дозвіл на тимчасове проживання; г) статус біженця; ґ) додатковий захист; д) дозвіл на допустиме перебування, а також особи які: 1) подали заяви про міжнародний захист у РП (або від імені яких подані такі заяви); 2) заявили про намір подати заяви про міжнародний захист. Це передбачено ст. 28 ч. 1 або ст. 61 ч. 1 Закону від 13 червня 2003 р. «Про надання захисту іноземцям на території Республіки Польща». Але у випадку, якщо громадянин України відкличе клопотання про надання міжнародного захисту або повідомлення про намір подати таке клопотання, стосовно цього громадянина України застосовуватимуться положення Закону РП від 12 березня 2022 р. щодо легального перебування у Польщі.

Відтак, громадяни України, які внаслідок військових дій з 24 лютого 2022 р. прибули до РП безпосередньо з території України, вважаються особами, які користуються тимчасовим захистом. Також особливі правила щодо легалізації перебування в РП поширюються і на громадян України, які мають Карту поляка, і які разом із найближчими родичами – з приводу бойових дій – прибули на територію Республіки Польща. Крім того, правила щодо громадян України поширюються також на чоловіка/дружину громадянина України (без українського громадянства), якщо він/вона прибули до Польщі безпосередньо з території України у зв'язку із бойовими діями на території тієї держави. Варто зазначити, що змінами до закону, його дію було поширено і на зазначених вище осіб, які прибули до РП через територію інших держав.

Іноземці, на яких не поширюється положення Закону РП від 12 березня 2022 р., але про яких йдеться в абзаці 1 і 2 ст. 2 Виконавчого рішення Ради (ЄС) 2022/382 від 04 березня 2022 р. можуть подати клопотання про надання тимчасового захисту на території РП відповідно до положень Закону «Про надання іноземцям захисту на території Республіки Польща» від 13 червня 2003 р.

Особам, які отримали тимчасовий захист в РП, з 16 березня 2022 р. присвоюється за спрощеною процедурою номер PESEL. PESEL (Powszechny Elektroniczny System Ewidencji Ludności) – це універсальна електронна система реєстрації населення на території Республіки Польща. Отримання номера PESEL необхідне для того, щоб користуватися різноманітною державною допомогою та послугами, що надаються у Польщі.

Виїзд громадянина України з території РП на період, що перевищуватиме один місяць, позбавить його права на легальне перебування у РП відповідно до Закону РП від 12 березня 2022 р. Для можливості осіб, що отримали тимчасовий захист в РП, переміщатися

територією ЄС запроваджено цифрову посвідку на тимчасове проживання, що називається «diia.pl».

Таким чином, в РП на підставі Директиви…2001 р. розроблено національний механізм надання тимчасового захисту громадянам України у зв'язку з повномасштабним вторгненням рф. У дуже стислі терміни органам влади РП потрібно було розробити механізм отримання тимчасового захисту. Відтак, на початковому етапі виникало багато проблем практичної його реалізації. Але, варто зазначити, що на сьогодні, крім продовження терміну тимчасового захисту громадян України в РП, вдосконалюється і механізм його реалізації.

ПЕРАВАГИ ПРИЙНЯТТЯ СТАТУТІВ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У ГІРСЬКИХ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТАХ

Ареф'єв Максим (аспірант)

Львівський національний університет імені Івана Франка
(Науковий керівник: доц. Кобрин В. С.)

Кожний населений пункт, незалежно від того, чи це село, селище, місто має свою власну історію, традиції, комунікаційні моделі в середині громади, економічні та соціальні умови, які варто враховувати при прийнятті рішень з місцевого розвитку та управління цими територіями. Для цього у громадах приймають власні статути, які є основними актами місцевого самоврядування територіальних громад сіл, селищ та міст.

«Комунальною» чи «локальною конституцією» називають статут через його вищу юридичну силу відносно інших актів локального рівня, які приймаються органами місцевого самоврядування.

Більшість територіальних громад і до тепер не мають прийнятого статуту.

У багатьох селах, селищах і в містах, ані місцева еліта, ані влада не підіймали і не підіймають питання необхідності розробки статуту, бо навіть не уявляють, які переваги дає їм такий документ, це вже навіть не говорячи за гірські населенні пункти, які в більшості є сільськими чи селищними громадами, в яких села географічно розкиданні по горах з обмеженою транспортною доступністю, де жителі не то що не розуміють переваг статуту, а й взагалі за нього ніколи не чули.

Відсутність статуту територіальної громади зумовлює велику кількість питань через те, що владно-громадські відносини у більшості випадків нормативно не врегульовані.

Для прикладу, у багатьох громадах електронні петиції не відрізняються за наслідками від звичайного звернення, адже реакція в обох випадках майже однакова — звичайна відписка якогось посадовця з ради. Це можливо змінити, якщо закріпити в статуті порядок розгляду на сесії громади кожної електронної петиції, яка набрала необхідну кількість голосів.

Саме тому у статуті громади повинні бути чітко виписані всі процедурні питання місцевої демократії.

Такі процедури, як консультації з громадськістю, місцеві ініціативи, участь громадян у роботі наглядових радах комунальних підприємств, громадські слухання, громадська експертиза, створення та діяльність органів самоорганізації населення (будинкових, виличних, квартальних та інших комітетів тощо), порядок звітування сільського, селищного, міського голови, постійних комісій та депутатів сільської, селищної, міської ради — необхідні складові кожного статуту територіальної громади.

Тоді статут буде не декларативним документом, а реальною «малою конституцією» громади.

При ухваленні статуту територіальної громади можна виокремити наступні переваги:

1. Статут територіальної громади несе в собі велике історико-духовне значення, є документом, який відтворює національно-культурні, соціально-економічні та інші особливості здійснення місцевого самоврядування на відповідній території, історичну пам'ять та зберігає унікальність громади. Так, у преамбулі Статуту територіальної громади міста Львова детально описані історичні, національні, культурні особливості громади, визначений герб, хоругви та інші символи громади та багатовікові традиції місцевого самоврядування, що тягнуться із часу отримання містом магдебурзького права у 1356 році.

2. У статуті чітко визначені відносини між місцевою владою та жителями громади. Адже не всі процедури прописані в законодавстві. Тому Закон «Про місцеве самоврядування в Україні» багато чого не регулює та передбачає регламентацію частини з них у статуті.

3. Статут сприяє формуванню солідарної відповідальності влади й громади та деталізує питання, що регулюються в законах частково або узагальнено.

4. Статут відкриває можливості для розвитку території та залучення інвестицій на розвиток громади. Багато міжнародних донорів, фондів та різних програм підтримки від структур Європейського Союзу готові допомагати розвиватися громаді за умови наявності статуту територіальної громади, оскільки це є одним із показників спроможності громади до саморозвитку.

Статут є ефективним засобом саморегулювання для будь-якої територіальної громади. Він регламентує правила взаємодії між членами громади, місцевими органами влади, жителями, громадськими організаціями та бізнес-структурами, а в об'єднаних територіальних громадах також регулює відносини між центральною владою та периферійними територіями

З цього вбачається, що статут територіальної громади може стати інструментом покращення діяльності органів місцевого самоврядування у гірських населених пунктах. Оскільки даним документом можна врегулювати певні відносини місцевого самоврядування з жителями

громади, зокрема, якість та можливість надання адміністративних, соціально-побутових, освітніх, культурних, медичних та інших послуг у гірських населених пунктах, так щоб задовільнити основні базові потреби жителів гірських регіонів з урахуванням сильної розчленованості гірського рельєфу та відстаней від гірських сіл, селищ до центру територіальних громад. Проте, слід не забувати, що статутом ми можемо врегулювати виключно відносини, які виникають і забезпечуються місцевими бюджетами та органами місцевого самоврядування.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ КОНТРОЛЬ ЗА КОНСТИТУЦІЙНИМ ПОДАННЯМ ВЕРХОВНОГО СУДУ ЗА ЗВЕРНЕННЯМ СУДУ СИСТЕМИ СУДОУСТРОЮ

Голєв Олег (аспірант)

Львівський національний університет імені Івана Франка
(Науковий керівник: доц. Чорненький В. І.)

Нормами цивільного, господарського та адміністративного судочинства передбачено механізм правового регулювання застосування судами системи судоустрою Конституції України (далі – Конституція або Основний Закон) як акта прямої дії. Суть цього механізму в тому, що якщо суд робить висновок про суперечність правового акта Основному Закону, він не застосовує такий акт, а застосовує Конституцію безпосередньо. У такому випадку процесуальні кодекси покладають на суд обов'язок звертатися до Верховного Суду для вирішення питання стосовно внесення до Конституційного Суду України (далі – Конституційний Суд) подання щодо конституційності правового акта, який не застосовано. Головна умова – щоб Конституційний Суд мав повноваження здійснювати таку перевірку.

Як слушно зазначає О. Водянніков, предметом конституційного контролю у разі звернення Верховного Суду в таких випадках має бути положення акта у тому розумінні й тлумаченні, яке йому надано в судовому рішенні. Іншими словами, мова йде не про абстрактний конституційний контроль у тому сенсі, в якому він має місце за поданням Президента України, щонайменше 45 народних депутатів України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Верховної Ради Автономної Республіки Крим чи Верховного Суду за власною ініціативою без прив'язки до конкретної справи. Відтак у випадку конституційного подання Верховного Суду за зверненням суду системи судоустрою маємо справу із ознаками конкретного конституційного контролю, який поступово проникає в національну правову систему (іноді його ще називають інцидентним або казуальним). Слід зауважити, що опосередковане законодавче визнання такого виду конституційного контролю на сьогодні є лише в конституційних провадженнях за конституційними скаргами. Підтверджує цю тезу чинний закон України «Про Конституційний Суд України», частина третя статті 89

якого пропонує вирішення таких ситуацій виключно для конституційних проваджень за конституційними скаргами:

«*Якщо Суд, розглядаючи справу за конституційною скаргою, визнав закон України (його положення) таким, що відповідає Конституції України, але одночасно виявив, що суд застосував закон України (його положення), витлумачивши його у спосіб, що не відповідає Конституції України, то Конституційний Суд вказує на це у резолютивній частині Рішення*».

Відмінність між конституційними скаргами та конституційними поданнями Верховного Суду за зверненнями судів системи судоустрою полягає в тому, що при розгляді скарг Конституційний Суд перевіряє лише закони і лише ті, які були застосовані судом. Натомість за конституційним поданням можуть перевірятися не тільки закони, але й інші акти, визначені Основним Законом. Особливістю конституційних подань Верховного Суду за зверненням судів системи судоустрою є також те, що ці акти не були застосовані судами через встановлену суперечність цих актів Конституції.

Тому під час розгляду та ухвалення рішення в межах конституційного провадження, відкритого на підставі конституційного подання Верховного Суду за зверненням суду системи судоустрою, може виникнути наступна ситуація. Конституційний Суд встановить, що правовий акт, який не застосовано судом, є конституційним, однак суд системи судоустрою витлумачив його у спосіб, що не відповідає Конституції. Вочевидь законодавець не врахував можливість виникнення таких ситуацій на практиці, а тому й не передбачив порядку їх вирішення. Для того, щоб усунути виявлену прогалину, пропонуємо доповнити статтю 89 закону України «Про Конституційний Суд України» новою частиною наступного змісту:

«*Якщо Конституційний Суд, розглядаючи справу за конституційним подання Верховного Суду, поданого у зв'язку зі зверненням суду, який визнав правовий акт (його положення) таким, що суперечить Конституції України, визнає такий акт конституційним, але одночасно виявить, що суд витлумачив його у спосіб, що не відповідає Конституції України, то Конституційний Суд вказує на це у резолютивній частині рішення*».

Слід звернути увагу, що серед вимог до змісту конституційних скарг є зазначення короткого викладу остаточного судового рішення, в якому застосовано положення оспорюваного закону України, та опис перебігу розгляду справи в судах. Саме на підставі цих відомостей Конституційний Суд може встановити неконституційність тлумачення судом закону.

Чи передбачені такі вимоги для конституційних подань Верховного Суду, які направлені за зверненням судів системи судоустрою? Закон України «Про Конституційний Суд України» не розмежовує конституційні подання Верховного Суду за власної ініціативи та зверненням судів системи судоустрою. Тому і не покладає на Верховний Суд обов'язок здійснювати опис судового рішення, в якому не застосовано правовий акт, який за висновком суду, що розглядав справу, суперечить Конституції.

Які ж наслідки можуть настати, якщо в конституційному поданні Верховного Суду інформація про таке тлумачення буде відсутня? Висновок про суперечність правового акта Конституції суд системи судоустрою робить на підставі певного тлумачення цього акта. Натомість за відсутності такої інформації Конституційний Суд здійснить абстрактний конституційний контроль. Тому може не врахувати той спосіб тлумачення, який використав суд до правового акта, який не застосовано. Таким чином, за результатами конституційного провадження подібного ґатунку є ризик залишитися без відповіді на питання, чи правильний висновок зробив суд системи судоустрою про суперечність правового акта Конституції.

Тому існує нагальна необхідність запровадити правове регулювання, здатне досягнути ефективного розгляду конституційних подань Верховного Суду. Для цього потрібно:

- законодавчо розмежувати конституційні подання Верховного Суду, які подані без прив'язки до конкретної справи та за зверненням суду системи судоустрою;
- уточнити вимоги до конституційних подань Верховного Суду, направлених за зверненням судів системи судоустрою, а саме – передбачити обов'язок зазначити в такому поданні опис справи, в якій суд(-и) не застосовув(-ли) правовий акт, із зазначенням тлумачення цього акта;
- наділити Конституційний Суд повноваженням визнавати неконституційним спосіб тлумачення правового акта, який не застосований у справі, під час розгляду конституційних подань Верховного Суду, направлених за зверненням судів системи судоустрою.

Таким чином, ефективне здійснення конкретного конституційного контролю під час розгляду конституційних подань Верховного Суду за зверненням судів системи судоустрою можливе лише за наявності ефективної взаємодії між судами системи судоустрою, які формують конституційне питання, та Конституційним Судом, який має повноваження його вирішувати.

СФЕРА ДІЇ СТАТТІ 2 ПРОТОКОЛУ 4 ДО ЄКПЛ: ОСОБЛИВОСТІ ВІДПОВІДНО ДО ПРАКТИКИ ЄСПЛ

Продивус Софія (аспірантка)

Львівський національний університет імені Івана Франка
(Науковий керівник: доц. Чорненький В. І.)

Ратифікація Україною Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (Конвенція), прагнення до побудови громадянського суспільства та правової держави диктують необхідність застосування національними судами практики Європейського Суду з прав людини (Суд), зокрема і щодо права на свободу пересування та його правомірного обмеження. У цьому контексті варто звернути увагу на

розуміння Судом певних понять, закладених у цьому положенні, які значною мірою визначають сферу його дії.

По-перше, розглянемо зміст поняття «кожен». Як зазначено у рішенні ЄСПЛ у справі O.I.J. v. Czech Republic, 1999 гарантії статті 2 поширюються лише на фізичних осіб. При цьому надалі Суд конкретизує, що зазначене положення стосується, в тому числі, іноземців (Shioshvili and Others v. Russia, 2016), осіб без громадянства (Mogoş and Others v. Roumania, 2004) та осіб з особливим статусом (Tatishvili v. Russia, 2007). Суд також вказує, що права, гарантовані статтею 2 поширюються на неповнолітніх (Diamante and Pelliccioni v. San Marino, 2011). Більше того, психічна хвороба або інвалідність не позбавляє відповідних осіб захисту цього положення (A.-M.V. v. Finland, 2017). Особи, які затримані на одній із підстав, перелічених у статті 5 § 1, також мають право подавати скарги відповідно до статті 2 Протоколу № 4 (Nordblad v. Sweden, 1993). Також, як вказує Суд, на відміну від деяких інших статей Конвенції (наприклад, стаття 4 § 3 (d) або стаття 11 § 2), стаття 2 Протоколу № 4 не робить різниці між цивільними особами та членами збройних сил або військовослужбовцями (Berkovich and Others v. Russia, 2018) щодо поширення сфери її дії.

По-друге, важливе значення для розуміння сфери дії статті 2 є умова «законно перебуває на території будь-якої держави». Як вказує Суд у рішенні L.B. v. Lithuania, 2022 «хоча свобода залишати будь-яку країну, включно зі своєю власною, гарантується «кожному», права на свободу пересування та свободу вибору місця проживання надаються лише тим особам, які перебувають «законно на території держави». Ця вимога є ширшою за обсягом, ніж вимога щодо «законного проживання». Стаття 2 не виключає зі сфери застосування іноземців або осіб без громадянства, які в'їжджають на територію держави лише з метою транзиту або на обмежений період з метою іншою, ніж проживання.

Вимога законного перебування стосується внутрішнього законодавства держави. Національне законодавство та державні органи повинні встановити умови, які повинні бути виконані для того, щоб перебування особи на території вважалося «законним» (Makuc and Others v. Slovenia, 2007). Визначаючи, чи перебуває заявник «законно на території держави», Суд бере до уваги відповідні висновки національних судів (Piermont v. France, 1995), проте він не зв'язаний ними та, якщо необхідно, оцінює, чи мають національні рішення достатню правову та фактичну основу (Tatishvili v. Russia, 2007) і чи присутні у них будь-які ознаки свавілля (Omwenyeke v. Germany), 2007). Наприклад, у справі Tatishvili v. Russia, 2007, Суд вирішив, всупереч вимогам національних органів влади та доводам Держави-відповідача, що заявниця не була ані іноземною громадянкою, ані особою без громадянства, і тому не потребувала візи чи дозволу на проживання. Суд встановив, на підставі відповідного законодавства, вона мала особливий правовий статус – «громадянки колишнього СРСР», і тому перебувала в Росії на законних підставах.

Важливо зазначити, що з моменту, коли перебування заявника на території держави перестає бути законним, він більше не може претендувати на право на свободу пересування на цій території. Зокрема, Суд підтвердив цей принцип у контексті видворення (Piermont v. France, 1995); анулювання дозволу на проживання, виданого іноземцю (Ben Salah v. Italy, 2009); порушення умов тимчасового дозволу на пербування (Omwenyeke v. Germany, 2007) тощо.

Цікавим у аналізованому контексті є визначення сфери дії статті 2 в умовах стверджуваної «анексії» території однієї Договірної держави іншою (рішення у справі «Україна проти Росії (щодо Криму)» № 20958/14). Як вказав Суд, у випадку стверджуваної «анексії» території однієї держави іншою, необхідно встановити, для цілей застосування статті 2, яка з двох держав здійснює територіальну юрисдикцію над відповідною територією. Скарга за статтею 2 стосувалася стверджуваного існування адміністративної практики обмеження свободи пересування між Кримом і материковою Україною внаслідок фактичного перетворення (державою-відповідачем) лінії адміністративного кордону на державний кордон (між РФ та Україною).

Суд вказав, що оскільки стаття 2 гарантує свободу пересування «в межах території держави», необхідно розглянути характер або правову основу юрисдикції держави-відповідача над Кримом. Аналізуючи період після 18 березня 2014 року, коли Російська Федерація, «Республіка Крим» та місто Севастополь підписали договір, за яким Крим та місто Севастополь були, за російським законодавством визнані суб'єктами РФ, Суд спирався на такі факти: обидві Договірні держави ратифікували Конвенцію щодо своїх відповідних територій у межах міжнародно визнаних кордонів на той час; жодна держава не прийняла і не повідомила про жодну зміну суверенних територій обох країн; низка держав і міжнародних органів відмовилися прийняти будь-яку зміну територіальної цілісності України щодо Криму в розумінні міжнародного права. Відповідно, Суд виходив з припущення, що територіальна юрисдикція України продовжує поширюватися на всю її територію, включаючи Крим (юрисдикція Росії над цим регіоном мала форму або характер «ефективного» контролю»). Тому, Суд визнав прийнятною скаргу уряду-заявника за статтею 2 Протоколу.

Таким чином, враховуючи, що Конвенція є «живим інструментом», який має тлумачитись у світлі сьогодення, а національні органи зобов'язані враховувати та застосовувати її, правильне розуміння та застосування підходів Суду є надзвичайно важливим. Як вбачається з вищенаведеного, сфера дії статті 2 Протоколу 4 до Конвенції є достатньо широкою, однак Європейський Суд у своїх рішеннях послідовно та детально аналізує конкретні факти та обставини, щоб дійти до висновку чи поширюються передбачені Конвенцією гарантії на кожен окремий випадок. Такий підхід повинен домінувати і у практиці національних судових органів з метою найбільш повного та всебічного захисту прав та свобод людини.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СТАТУС ПРЕЗИДЕНТІВ УКРАЇНИ І ФРАНЦІЇ ТА ЇХНІЙ ВПЛИВ НА СФЕРУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ Й ОБОРОНИ

Рибчинська Анастасія (аспірантка)

Львівський національний університет імені Івана Франка
(Науковий керівник: проф. Бориславська О. М.)

У багатьох країнах світу посада Президента держави є провідною в системі державного управління. Інститут Президентства є певною гарантією стабільності демократичного розвитку держави, натомість особливості його правового статусу в різних державах світу різняться. Франція як західноєвропейська країна із ліберальними традиціями, успадкованими ще від часів Французької революції 1789 року постає взірцем організації державного управління. Саме в цьому контексті актуальним є дослідження статусу Президента України та Президента Франції у звичайний період, оскільки можна прослідкувати специфіку конституційної нормотворчої діяльності та прикладне значення положень Основного закону. Відзначимо, що саме зміст конституційних повноважень глав держав та політична ситуація в країні дозволяють визначити вплив на сферу національної безпеки й оборони.

Перш за все, слід зазначити, що статус Президента у Франції визначений, як і в Україні, положеннями Конституції держави, зокрема розділом II.

Так, у відповідності до статті 5 II Французької Конституції Президент республіки стежить за дотриманням конституції. Він виступає гарантом і арбітром належного функціонування органів громадської влади та наступності державного управління. Він зобов'язаний бути гарантом національної незалежності, територіальної цілісності та дотримання міжнародних угод.

Статтею 102 Конституції України передбачено, що Президент України є главою держави і виступає від її імені.

Президент України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина.

Президент України є гарантом реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору.

Таким чином, в обох країнах Президент виступає певним гарантом належного функціонування інституту держави, натомість положення стосовно арбітра закріплені лише у Конституції Франції. З цього можна зробити висновок, що Президент у Франції здійснює певну балансуючу функцію між іншими органами влади.

Дуже схожі за своїм характером та змістом й повноваження Президентів.

Відповідно до статті 13 Конституції Франції Президент Республіки підписує ордонанси й декрети, прийняті Радою міністрів. Він призначає на цивільні й військові державні посади. Державні радники, великий канцлер Почесного легіону, посли, надзвичайні посланники, старші радники Рахункової палати, префекти, представники Уряду у заморських територіях, генерали, ректори академій, директори центральних відомств призначаються Радою міністрів. Відповідний закон визначає також інші посади, призначення на які проводиться Радою міністрів, а також умови, на підставі яких право призначення, що належить президентові Республіки, може бути делеговано їм для прийняття рішень від імені президента. Крім того, Президент республіки є главою збройних сил. Він головує у вищих радах і комітетах національної оборони.

Крім того, встановлено сецифічні повноваження щодо референдуму. Так, за змістом статті 11 Конституції Франції Президент Республіки за пропозицією Уряду під час сесії Парламенту або за спільною пропозицією обох палат Парламенту, що публікується в Офіційному віснику, може передати на референдум будь-який законопроект про організацію державної влади, про реформи, що стосуються економічної чи соціальної політики та публічних служб, що їм сприяють, або спрямований на схвалення ратифікації будь-якого договору, який, не вступаючи у суперечність із конституцією, позначився на функціонуванні інститутів. Коли референдум організується на пропозицію Уряду, останнє виступає перед кожною палатою із заявою, яка підлягає подальшому обговоренню. Коли законопроект схвалено референдумом, президент республіки промульгує закон протягом 15 днів після оголошення результатів голосування.

Критики кажуть, що французький парламент перетворюється на гумову печатку, яка схвалює волю президента, а деякі політики закликають до нової конституції, яка забезпечить більшу збалансованість інститутів влади. Президент Республіки у Франції за законом має набагато більше влади, ніж будь-який інший президент в Європі.

Політологи називають її напівпрезидентською, оскільки вона має риси як президентської, так і парламентської форми правління. Як і прем'єр-міністри в багатьох парламентських демократіях, французькі президенти мають вищу виконавчу владу і значні політичні повноваження. У той же час, французький президент також є главою держави, обирається всенародно і не може бути зміщений з посади парламентом.

Президент Франції призначає прем'єр-міністра, який допомагає реалізовувати його або її політичний порядок денний і керувати бюрократією за допомогою міністрів кабінету. За винятком рідкісних періодів, відомих як співіснування, діючі президенти і прем'єр-міністри Франції належать до однієї політичної партії.

Французький парламент може відправити у відставку прем'єр-міністра, який поділяє деякі виконавчі повноваження, але законодавчий орган вважається багатьма політологами одним з найслабших у демократичному світі. Тим часом, французький президент може розпустити

парламент у будь-який час і може обійти його для прийняття законів у різний спосіб, у тому числі шляхом проведення національного референдуму. Для порівняння, у суто президентських системах, таких як Сполучені Штати, чіткі конституційні межі розмежовують і збалансовують виконавчу і законодавчу владу.

В Україні ж основні повноваження Президента України закріплені у статті 106 Конституції України. Глава держави здійснює також інші повноваження, визначені Конституцією України.

Президент України на основі та на виконання Конституції і законів України видає укази та розпорядження, які є обов'язковими до виконання на території України. Взаємодіючи з усіма гілками влади, Президент призначає членів органів виконавчої влади, може брати участь у засіданнях уряду, а також мати представників у Кабінеті Міністрів України, Конституційному Суді, Верховній Раді України, здійснює підписання законів.

У зовнішній політиці повноваження Президента визначено статтею 102 Конституції України. Президент, як Голова держави, виступає від її імені, представляє Україну у міжнародних відносинах, веде переговори та укладає міжнародні договори від імені держави, а також керує всією зовнішньополітичною діяльністю України.

Президент України не може передавати свої повноваження іншим особам або органам.

Глава держави користується правом недоторканності на час виконання повноважень. За посягання на честь і гідність Президента України винні особи притягаються до відповідальності на підставі закону.

Президент України виконує свої повноваження до вступу на пост новообраного Президента України. Повноваження Глави держави припиняються достроково у разі відставки; неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я; усунення з поста в порядку імпічменту; смерті.

Звання Президента України охороняється законом і зберігається за ним довічно, якщо тільки Президент України не був усунений з поста в порядку імпічменту.

Слід відзначити, що в Україні, як і у Франції, Президент є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України; призначає на посади та звільняє з посад вище командування Збройних Сил України, інших військових формувань; здійснює керівництво у сферах національної безпеки та оборони держави.

Що ж стоється відмінностей, то варто зазначити, що відповідно до статті 9 Конституції Франції Президент Республіки головує в Раді Міністрів. Натомість в Україні Уряд очолює Прем'єр-Міністр України та на підставі статті 25 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» Уряд відповідальний перед Президентом України, проте йому не підпорядкований.

Таким чином, реальний вплив президента на сферу національної безпеки і оборони залежить від кількох чинників, що є актуальними та

важливими на сьогодні. По-перше, можемо відзначити конституційний статус поезидента та його повноваження в мирний час, а по-друге, політична ситуація, що характеризується, передусім, складом парламенту. У ході дослідження встановлено, що конституційний статус президента Франції передбачає більший вплив на виконавчу владу, аніж в України. Він фактично очолює виконавчу владу в мирний час, головує на засіданнях уряду – Ради міністрів, підписує акти уряду. Саме це дає йому досить великі можливості впливу на сферу національної безпеки і оборони (окрім тих безпосередніх повноважень, які в цій сфері він має).

Український президент має порівняно обмежені повноваження у сфері виконавчої влади. До прикладу, у сфері оборони і зовнішньої політики він тільки вносить подання на посади двох міністрів – оборони і закордонних справ. На цьому, виходячи з конституційних положень, його повноваження у сфері виконавчої влади вичерпуються. Тому загалом вихідні позиції щодо владного впливу президентів Франції в України на сферу національної безпеки і оборони різні. Однак наведені особливості конституційного статусу президента компенсуються політичним складом парламенту. Оскільки президент має більшість в Верховній Раді України, фактично він та його офіс мають реальну владу щодо формування уряду і впливають на його діяльність.

ДОКТРИНА «ДЕМОКРАТІЇ, ЗДАТНОЇ СЕБЕ ЗАХИСТИТИ» ТА ЇЇ ВІДОБРАЖЕННЯ В КОНСТИТУЦІЙНІЙ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ

Костюніна Анастасія (студентка)

Львівський національний університет імені Івана Франка
(Науковий керівник: доктор філософії в галузі права Дубас В. В.)

Концепція «демократії, здатної себе захистити» («войовничої демократії») є відомою серед вчених-конституціоналістів давно. Втім особливої актуальності вона набула у зв'язку з загрозам національній безпеці та умовами. Особливо актуальною дана концепція є в Україні та інших державах, які будують демократію на тлі тоталітарного (у випадку України – комуністичного) режиму. Сьогодні Україна впроваджує механізми «войовничої демократії», які є необхідним з 2014 році, тим більше з початку повномасштабного вторгнення у 2022 році. Варто зазначити, що для захисту демократії, національної безпеки, соборності, територіальної цілісності держави інструменти «войовничої демократії» мають бути дієвими. Очевидно, задля вдосконалення інструментів необхідні спершу дослідження у даній темі.

Основою розуміння доктрини «демократії, здатної себе захистити» є розуміння природи самої демократії. Водночас, в науці неможливо виокремити єдине визначення демократії, бо визначення терміну залежить від сторони призми, через яку вивчається дане поняття. Відомо, що демократія утворилася в стародавній Греції, а нині це є відголосок демократії,

тобто її трансформація. Залежно від поглядів науковців, трансформовану демократію пояснюють, як результат, метод, політичну культуру чи навіть символ загально-популярного рішення.

На мій погляд, залежно від природи існування та механізмів реалізації демократії, останню можна також поділити на «штучну» та «природню». Поширеною формою демократії в сучасному світі є «конституційна демократія», яку ми розглядаємо як балансуючий акт між верховенством права, основними правами та самою демократією.

У сучасному світі демократія потребує захисту, тому концепцію «войовничої демократії» можна розглядати як особливий підхід до громадянського суспільства, згідно якого діє стурбованість до захисту основних цінностей, заборона політичної діяльності та виступів скерованих проти демократичних принципів, а також забезпечення, при особливих станах в державі, загрозам національної безпеки.

В Україні концепція «войовничої демократії» діє шляхом багатьох обмежень, як для захисту демократії від її знищення, від перетворення демократії на інструмент популізму, так і для збереження національної безпеки в державі. Так, у 2015 році був прийнятий закон, що передбачав засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки (№ 317–VIII зі змінами від 9 квітня 2015 року). 16 липня 2019 року згаданий закон був визнаним Конституційним Судом України таким, що відповідає Конституції України. Захищаючи українську мову як державну Конституційний Суд України визначив, зокрема: „ …будь-які зазіхання на юридичний статус української мови як державної на території України неприпустимі, оскільки порушують конституційний лад держави, загрожують національній безпеці та самому існуванню державності України“. “…В умовах застосування Російською Федерацією (її суб’єктами владних повноважень, посадовцями, а також її найманцями, журналістами, митцями тощо) різних засобів цілеспрямованого формування негативного образу України протидія державі-агресору здійснюється також в інформаційній сфері як складник національної безпеки української держави»” – висвітлив позицію Конституційний Суд України щодо обмеження свободи слова в межах концепції «войовничої демократії».

Відтак, до механізмів цієї концепції можна віднести заборону та обмеження діяльності політичних партій; засудження та заборона комуністичного, національно-соціалістичного (нацистського) режиму, символіки; обмеження права на свободу думки і слова, вільне вираження поглядів і переконань в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності; пріоритет розвитку державної мови та використання її у публічній сфері; відсторонення від доступу до певних державних посад тих осіб, які можуть становити загрозу існуванню демократії чи засвідчили себе не гідними служити народу. Окрім цього, демократія у разі негайного захисту проявляється через таку свою форму – революцію. Революція несе за собою наслідки, які виражають результати та позицію народу. Як приклад, усунення

Януковича з поста Президента України – одна з вимог майдану під час Революції Гідності, а також люстрація суддів Конституційного Суду України після майдану.

Українська конституційно-правова модель, як бачимо, тісно пов'язана з концепцією «войовничої демократії», проте тільки починає розвивати інструменти реалізації такої доктрини, адже, тільки у 2015 році розпочався судовий розгляд справи щодо згаданої заборони Комуністичної партії України (оновленої) і Комуністичної партії робітників і селян. Для України є необхідним вдосконалити інструменти впливу концепції «войовничої демократії».

Варто зауважити, що в Україні існує перспектива розвитку впливу доктрини «демократії, здатної себе захистити» в конституційній юриспруденції. Протягом дослідження перспектива розвитку проявилася у таких пропозиціях: ввести практику обов'язково використання трискладового тесту під час обмеження або заборони діяльності політичних партій; узяти до уваги пропозицію заборонити колишнім та справжнім членам політичних партій, які заборонені в Україні займатися політичною та державною діяльністю строком на п'ять років з дня заборони діяльності партії; внести зміни до Конституції України та викласти статтю 10 у такій редакції: «Державною мовою в Україні є українська мова. Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України. В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист мов національних меншин України. Держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування. Застосування мов в Україні гарантується Конституцією України та визначається законом».

Підсумовуючи, наголошу на тому, що сьогодні демократія потребує не тільки ефективних механізмів реалізації, а також ефективних механізмів захисту. Для України дані механізми необхідно розвивати, тому важливим є пошук перспективи вдосконалення та реалізації «войовничої демократії».

ОБМЕЖЕННЯ ВЛАДИ ПРАВОМ ЯК ЗАСАДА КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ УКРАЇНИ

Петрук Оксана (студентка)

Львівський національний університет імені Івана Франка
(Науковий керівник: доктор філософії в галузі права Дубас В. В.)

Ідеї обмеженого правління та верховенства права становлять основу сучасного конституціоналізму, сутністю якого є обмеження сваволі публічної влади та здійснення судового контролю за актами її органів щодо відповідності засадам верховенства права. Конституційний Суд України у Рішенні № 1-р/2020 від 23 січня 2020 року у справі № 15/2018(746/15) визначає верховенство права як механізм забезпечення контролю над використанням влади державою та захисту людини від свавільних дій державної влади. І це цілком зрозуміло з огляду на наявність в її арсеналі апарату примусу. Щоб не

обернутися сваволею державних органів, примус завжди повинен бути правовим. Тобто відповідати таким основним критеріям як: вид і міра суворо визначені; застосування відбувається в процесуальних формах (чітких процедурах); є можливість оскаржити законність такого примусу в незалежний суд. Якщо звернутися до Конституції України, то зауважимо, що згадані критерії знайшли своє відображення у приписах статтей 55 та 60, якими передбачено юридичну відповідальність за відання чи виконання злочинного розпорядження чи наказу, а також право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади.

Ідейною основою обмеження влади є напрацювання людства в галузі прав людини. Головним досягненням було визнання їх природними, адже це сприяло правильному усвідомленню ролі держави, яка полягає зовсім не в тому, щоб дати права. Права людини – це вимоги до держави, які вона повинна забезпечувати і втілювати в життя на різних рівнях. Так, стаття 3 Конституції України проголошує, що утвердження та забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави, а стаття 22 зазначає, що при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод. На прикладі цих статей можна простежити позитивні і негативні зобов'язання держави у сфері прав людини, що є головними обмежувачами державної влади. Адже виходячи із закріплених положень, органи публічної влади позбавлені можливості приймати на свій розсуд акти, які б скасовували або обмежували права і свободи.

Важливою засадою поряд з обмеженням влади є поділ влади на законодавчу, виконавчу та судову, що закріплений у статті 6 Конституції України. Його мета – розмежування повноважень і недопущення привласнення повноти державної влади однією з гілок. Хоча цей поділ не заперечує взаємодії між різними гілками влади, однак суворо зобов'язує державні органи самостійно виконувати свої функції і повноваження. У статті 19 Конституції України також зазначено, що органи державної влади зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Принцип поділу влади та чіткого окреслення меж повноважень державних органів нерозривно пов'язаний із принципом верховенства права, утвердженням та забезпеченням прав і свобод як головного обов'язку держави, забороною узурпації державної влади. Як зазначає Конституційний Суд України, ці приписи перебувають у взаємозв'язку та відображають фундаментальне положення конституціоналізму щодо необхідності обмеження державної влади з метою забезпечення прав та свобод, що випливає зі змісту статті 3 Конституції України. Недотримання принципу поділу влади є загрозою для конституційного ладу, право визначати і змінювати який належить виключно народові України, оскільки неодмінно призведе до узурпації. А концентрація влади завжди є загрозою для прав і свобод, адже призведе до встановлення антидемократичного політичного режиму. Досить показовим у цьому плані є висновок Конституційного Суду України № 8-в/2019 від

16.12.2019 року у справі за конституційним зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до статті 106 Конституції України. Цей законопроект пропонував розширити повноваження Президента, надавши йому право утворювати незалежні регуляторні органи, Національне антикорупційне бюро України, призначати на посади та звільняти з посад Директора Національного антикорупційного бюро України і Директора Державного бюро розслідувань. Водночас Конституційний Суд України зазначив, що «внесення до Конституції України змін, пропонованих Законопроектом, призведе до встановлення невизначених меж повноважень Президента України усупереч конституційному принципу поділу державної влади та до порушення системи стримувань і противаг між органами державної влади, що є загрозою для забезпечення прав і свобод людини і громадянина».

Отже, обмеження влади правом є важливою засадою конституційного ладу України та гарантією прав і свобод людини та громадянина. Державна влада обмежена насамперед природними правами людини, які повинна утверджувати та не порушувати. З цією метою діє поділ влади та система стримувань і противаг, що покликані унеможливлювати концентрацію та узурпацію влади. Оскільки в протилежному випадку це буде поштовхом до становлення авторитарного чи тоталітарного політичного режиму, а такі режими завжди нівелюють права та свободи в своїх інтересах. Тому вкрай важливо пильнувати дотримання цих засад в діяльності суб'єктів владних повноважень, аби утверджувати Україну як демократичну і правову державу.

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС АВТОНОМНОЇ РЕСПУБЛІКИ КРИМ ЯК НЕВІД'ЄМНОЇ СКЛАДОВОЇ ЧАСТИНИ УКРАЇНИ

Юрків Яна (студентка)

Львівський національний університет імені Івана Франка
(Науковий керівник: доктор філософії в галузі права Дубас В. В.)

Питання конституційного-правового статусу автономії у складі унітарної держави є доволі дискусійним у конституційному праві, оскільки підхід до визначення поняття «автономія», її основних засад та класифікація не є уніфікованими серед науковців. Сьогодні, багато держав містять у своєму складі одне або декілька автономних утворень (як-от: Іспанія, Велика Британія, Франція та інші), статус яких відрізняється між собою. До таких держав належить також Україна, яка у своєму складі містить Автономну Республіку Крим.

Відповідно до конституційних положень у складі України Автономна Республіка Крим є адміністративною територіальною автономією, що володіє більшим обсягом самостійності, ширшими повноваженнями порівняно з іншими адміністративно-територіальними одиницями, та дія якої поширюється на територію півострову. Це закріплено у розділі IX та X

Конституції України. При цьому, що на переконання представників корінного населення Криму різновид автономії півострову є суперечливим та викликає велике невдоволення. Організаційні структури кримськотатарського національного руху у своїй програмі передбачали створення автономії лише для кримських татар, тобто національно-культурного автономного утворення. Одним із ключових актів, що присвячений цьому питанню, є Декларація про національний суверенітет кримськотатарського народу, яка прийнята на II Курултаї кримськотатарського народу 28 червня 1991 року. В цій декларації представники корінного населення бойкотували Закон УРСР «Про відновлення Кримської Автономної Радянської Соціалістичної Республіки» та наголошували на принципах рівноправності та самовизначенні народів. Також, у ній були положення щодо невід'ємного права вільно встановлювати свій політичний статус і вільно забезпечувати економічний, соціальний та культурний розвиток. Вважаю, що при здійсненні політики щодо питання півострова, органи державної влади, перш за все, повинні брати до уваги позиції та бачення корінного населення – кримських татар, а також враховувати пропозиції з їхнього боку щодо удосконалення чи зміни статусу півострова у складі держави.

20 лютого 2014 року відбулось незаконне вторгнення зі сторони росії на територію України, внаслідок чого півострів було окуповано та анексовано. Анексія Криму відбулась шляхом проведення так званого «псевдореферендуму» щодо входження Автономної Республіки Крим до складу РФ на правах її суб'єкта. Варто зауважити, що сьогодні статус Автономної Республіки Крим в українському законодавстві визначається як тимчасово окупована територія, питання якої регулюється Законом України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України». Наразі, у зв'язку з початком повномасштабного вторгнення, постає питання не лише щодо деокупації території півострова воєнним шляхом, а й вирішення політичних питань, що передбачає можливість зміни конституційно-правового статусу Криму в складі унітарної держави, розширення обсягу прав та можливостей кримських татар як титульної нації в управлінні територією півострова, реформування органів публічної влади, які в майбутньому будуть набагато ефективніше та тісніше співпрацювати як з органами державної влади, так і з органами місцевого самоврядування.

Щодо органів публічної влади, то Конституцією України передбачається функціонування в Автономній Республіці Крим двох основних інститутів влади автономії – Верховна Рада Автономної Республіки Крим та Рада Міністрів Автономної Республіки Крим. Перший є представницьким органом місцевого самоврядування, який здійснює свої повноваження на підставі Конституції та законів України, а інший – урядом автономії, який здійснює свою виконавчу владу безпосередньо та через інші органи виконавчої влади (міністерства, республіканські органи та інші). Діяльність цих органів регулюється Конституцією України, Конституцією Автономної Республіки Крим та законами України.

Підсумовуючи, проблема статусу Автономної Республіки Крим як адміністративної територіальної автономії є актуальною та вимагає негайних дій з боку влади, але оскільки зараз Автономна Республіка Крим все ще знаходиться під тимчасовою окупацією, вважаю, що наразі недоцільно проводити будь-які реформування у цій сфері. Безумовно, також ймовірний перегляд статусу півострова та зміна даного виду автономії, враховувавши інтереси представників корінного населення Криму.

СЕКЦІЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА ТА ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ СВОБОДИ ДОГОВОРУ КРІЗЬ ПРИЗМУ АКЦЕПТУ ТА ОФЕРТИ

Савченко Віктор (докторант)

к.ю.н, доцент, науковий співробітник Оксфордського університету;
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна.
(Науковий консультант: д.ю.н., Майданик Р. А.)

Диспозитивність цивільного права обумовлює специфіку та правила існування відповідних правовідносин, які ґрунтуються на вільному волевиявленні, принципах справедливості та свободи договору. Одним з ключових способів реалізації свободи договору є оферта та акцепт, як базис для виникнення договірних правовідносин.

Для того щоб оферта та акцепт були правомірними, вони мають відповідати принципам договірного права. М.А. Айзенберг в празці Foundational principles of contract law виокремив чотири основні принципи договірного права: 1) метою договірного права має бути досягнення цілей сторін в угодах при дотриманні відповідних політичних та моральних умов, таких як свобода від примусу та шахрайства, та дотримання відповідних обмежень, таких як дієздатність та законність; 2) умови та обмеження на досягнення цілей сторін в угодах, а також спосіб при якому вони встановлюються, повинні складатися з таких правил, які найкраще враховують усі політичні, моральні та емпіричні правила, що застосовуються і заслуговують на повагу; 3) якщо сторони прямо чи опосередковано не врегулювали питання, воно має регулюватися правилом за умовчанням (законом); 4) інші норми договірного права, такі як ті, що регулюють можливість примусового виконання зобов'язання, засоби правового захисту від порушення зобов'язання, виправдання невиконання зобов'язань, наслідки невиконання умов договору, повинні визначатися так само.

В основі оферти та акцепту знаходиться реалізація принципів свободи договору та добросовісності, адже саме вони мають ключове значення на етапі укладання договору. Зазначені принципи є прямим втіленням поняття свободи волі, яку ще називають свободою дій та свободою вибору. Фактично, визначення свободи волі в цивільно-правовому розумінні зводиться до здатності людини усвідомлено, вільно та самостійно приймати та реалізовувати рішення щодо участі в цивільних правовідносинах.

Оферта та акцепт ґрунтуються на свободі волі, як можливості приймати та реалізовувати власні рішення. *Оферта та акцепт є правовою формою обіцянки. Так оферент виражає власну свободу волі через пропозицію укласти договір, а акцептант, через її прийняття. Тобто, сторони*

обіцяють один одному, що візьмуть на себе певні обов'язки, які будуть виконувати належним чином. Наприклад, за договором купівлі-продажу продавець обіцяє передати товар за певну суму (оферта), а покупець обіцяє його оплатити та прийняти (акцепт).

У Постанові Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 25.12.2013 р. у справі № 6-118цс13 зазначено, що воля сторін полягає в їхній згоді взяти на себе певні обов'язки, вона повинна бути взаємною, двосторонньою і спрямованою на досягнення певної мети. Таким чином, договір є узгодженням свободи волі сторін та потребує поєднання внутрішньої волі (бажання, інтерес) та волевиявлення у формі оферти та акцепту. Договір може бути дійсним лише коли воля та волевиявлення співпадають. Коли вони не співпадають, визнається примат внутрішньої волі над зовнішньою, що підтверджується визнанням недійсними правочинів з вадами волі.

Як зазначає М. Лоббан в праці The formation of contracts: offer and acceptance, акцепт та оферта є способом реалізації свободи волі. Вони задовольняють основну умову укладання договору – досягнення сторонами твердої взаємної згоди, адже пропозиція, яка не була прийнята, не може створити договір, а акцепт має відповідати оферті.

СПІЛЬНІ МІНІМАЛЬНІ СТАНДАРТИ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ: ЗМІСТ ПОНЯТТЯ

Брич Ярослав (аспірант)

Національний університет "Києво-Могилянська академія"
(Науковий керівник: доц. Ханик-Посполітак Р. Ю.)

В українському правовому дискурсі доволі часто використовують поняття "європейські стандарти", "стандарти ЄС", "міжнародні стандарти" й інші схожі, хоча й частіше без вказівки на їх конкретне наповнення. До прикладу, серед результатів упровадження чинної Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки, затвердженої указом Президента України № 231/2021 від 11 червня 2021 року, визначається "продовження впровадження міжнародних стандартів і кращих практик Ради Європи і Європейського Союзу".[1]

Серед визначень терміну "стандарт" словник Мерріам-Вебстер пропонує "щось, встановлене владою, звичаєм або загальною домовленістю як модель або приклад".[2] З-поміж трьох наведених вище "стандартів" юридична енциклопедія визначає лише " міжнародні стандарти" як міжнародно-правові норми і принципи, що закріплюють стандартизовані правила поведінки суб'єктів міжнародного права у тих чи інших сферах

[1] Стратегія розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки, затверджена указом Президента України № 231/2021 від 11 червня 2021 року, URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#Text.
[2] "Standard", URL: https://www.merriam-webster.com/dictionary/standard.

міждержавного співробітництва; вони встановлюють певні мінімальні вимоги, дотримуватися яких повинні всі держави; вони містяться у міжнародних договорах та інших джерелах міжнародного права.[1]

Виходячи з вищенаведених визначень до ознак стандарту у правовому сенсі можна віднести такі: 1) це – модель/рівень правового регулювання визначеної сфери; 2) така/такий модель/рівень встановлює саме мінімальні вимоги до відповідного правового регулювання; 3) ця/цей модель/рівень складається як з норм-принципів, так і звичайних правових норм; 4) ця/цей модель/рівень закріплюється у певних джерелах права.

Особливістю та водночас необхідністю для правової системи Європейського Союзу є гармонізація законодавства, тобто встановлення єдиних і спільних (загальних) правил у щонайрізноманітніших сферах для усіх держав-членів. Найпоширенішими обов'язковими до виконання актами Європейського Союзу є регламенти та директиви. У той час як перші "встановлюють загальні правила, які застосовуються одноманітно в усіх державах-членах", другі "є обов'язковими щодо кінцевого результату, який вони мають досягти", а "державам надається можливість вибору форм і методів імплементації".[2] Саме тому ці акти часто передбачають високий рівень узагальнення та певну гнучкість саме через запровадження "мінімальних правил"[3] чи-то "мінімальних стандартів".[4]

Ідея ж спільних (загальних) для всіх країн Європейського Союзу норм та стандартів саме у сфері цивільного процесу активно обговорюється останні 30 років.

Важливий внесок на цьому шляху зробило прийняття Директиви 2002/8/ЕС від 27 січня 2003 року для поліпшення доступу до правосуддя в транскордонних спорах шляхом встановлення мінімальних загальних правил, що стосуються юридичної допомоги для таких спорів. Як вказано у пункті 8 преамбули цієї Директиви, її основна мета – гарантувати належний рівень правової допомоги у транскордонних спорах шляхом встановлення певних мінімальних спільних стандартів, що стосуються правової допомоги у таких спорах.[5]

Опісля вказаної Директиви прийнятий Регламент (ЕС) № 805/2004 Європейського парламенту і Ради від 21 квітня 2004 року про Європейський виконавчий лист щодо незаперечних вимог. Цей Регламент був "першим кроком із запровадження автоматичного визнання судових рішень у ЄС без

---

[1] Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. - К.: "Українська енциклопедія" ім. М. П. Бажана, 1998, URL: https://leksika.com.ua/18061222/legal/standarti_mizhnarodni.

[2] Право Європейського Союзу: підручник/ [Р. А. Петров (кер. авт. кол.), А. О. Вакуленко, Ван Елсувеге П. та ін.]; за ред. Р. А. Петрова. - Вид. 9-те, змінене і допов. - Харків: Право, 2019. С. 52.

[3] Директива (ЄС) 2017/1371 Європейського Парламенту та Ради від 5 липня 2017 року про боротьбу з шахрайством, спрямованим проти фінансових інтересів Союзу, кримінально-правовими засобами, URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-17#Text.

[4] Регламент (ЕС) № 805/2004 Європейського парламенту і Ради від 21 квітня 2004 року про Європейський виконавчий лист щодо незаперечних вимог, URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32004R0805.

[5] Директива 2002/8/ЕС від 27 січня 2003 року для поліпшення доступу до правосуддя в транскордонних спорах шляхом встановлення мінімальних загальних правил, що стосуються юридичної допомоги для таких спорів, URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32003L0008 .

будь-яких проміжних розглядів або підстав для відмови у виконанні для конкретних справ і встановлення мінімальних стандартів розгляду цих спорів".[1]

У той час як у сферах, що регулюють окремі процесуальні питання, відбувалося активне прийняття актів, що встановлювали мінімальні загальні правила та стандарти їх регулювання, Європейський Парламент зайняв активну роль в обстоюванні ідеї необхідності вироблення спільних стандартів для цивільного процесу в Європейському Союзі як такого.

Після років активних дискусій та експертних напрацювань, 4 липня 2017 року Європейський Парламент ухвалив резолюцію з пропозицією Комісії щодо прийняття директиви про спільні мінімальні стандарти цивільного процесу в Європейському Союзі (2015/2084(INL)).[2]

Резолюція містить детальну пояснювальну записку, преамбулу з принципами та цілями, пропозицію щодо проєкту директиви. У преамбулі відзначається, що "система спільних мінімальних стандартів Союзу у формі принципів та правил слугуватиме першим кроком для зближення національних норм, що регулюють цивільні процесуальні відносини".[3]

Як свідчить проєкт Директиви, остання містить 4 секції, які стосуються стандартів забезпечення справедливого та ефективного результату, ефективності процесу, доступу до судів та правосуддя, справедливості процесу відповідно. Кожна з секцій передбачає певні принципи цивільного процесу та загальні правові положення на реалізацію відповідних стандартів. Як справедливо наголошується, такі принципи і загальні правила "дають змогу забезпечити єдині підходи до розгляду і вирішення справ у суді".[4]

Таким чином, спільні мінімальні стандарти цивільного процесу в ЄС – це вироблені окремими актами Європейського Союзу та проєктом Директиви мінімальні спільні (загальні) положення та принципи цивільного процесу, спрямовані на встановлення єдиного та узгодженого правового регулювання його найважливіших аспектів для усіх держав-членів.

---

[1] Ізарова І. О. Теоретичні і практичні засади гармонізації цивільного процесу Європейського Союзу та України/ дис. ... д-ра юр. наук: 12.00.03. Київ, 2016. С. 128.

[2] Резолюція Європейського Парламенту від 4 липня 2017 року з пропозицією Комісії щодо прийняття директиви про спільні мінімальні стандарти цивільного процесу в Європейському Союзі, URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52017IP0282.

[3] Науково-практичний коментар до цивільного процесуального законодавства Європейського Союзу. Частина 2/ За заг. ред. І. Ізарової, кол. автор. Р. Ю. Ханик-Посполітак, Н. Ю. Панич, В. В. Терехов, А. С. Ковтун. Київ: ВД Дакор, 2018. С. 20.

[4] Ізарова І. О. Спільні стандарти цивільного процесу в ЄС: загальна характеристика та перспективи реалізації. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2018. Т. 1. С. 58.

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОГО НЕМАЙНОВОГО ПРАВА НА ДОНОРСТВО

Зборівський Юрій-Антоній (аспірант)

Львівський національний університет імені Івана Франка
(Науковий керівник: проф. Коссак В.М.)

В контексті цивільних правовідносин форма реалізації правосуб'єктності залежна від волевиявлення суб'єкта та особливостей правовідношення, учасником якого він є. З урахуванням цивільно-правового статусу різних суб'єктів цивільного права, а також особливостей самих правовідносин буде здійснюватися оптимальний вибір реалізації цивільної правосуб'єктності.

Кінцевим результатом використання певної форми здійснення цивільної правосуб'єктності є реалізація елементів цивільно-правового статусу, зокрема цивільних прав суб'єктів приватного права, в тому числі немайнових прав. Конкретна форма реалізації особистого немайнового права обирається самим суб'єктом, якщо інше не передбачено законом.

Реалізація особистого немайнового права на донорство може здійснитися на підставі одностороннього правочину у вигляді поінформованої згоди фізичної особи на використання його органів та інших анатомічних матеріалів. Законом України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» п.4 ст.14 передбачено, що у повнолітньої дієздатної фізичної особи, може бути вилучено анатомічні матеріали лише за наявності її добровільної та усвідомленої згоди на донорство анатомічних матеріалів, наданій у письмовій формі. Отже, йдеться про фіксоване волевиявлення особи щодо реалізації особистого немайнового права на донорство.

Надання згоди є дією, яка виступає формою реалізації особистого немайнового права фізичної особи на донорство. В рамках такого правочину фізична особа реалізує свою дієздатність. Для цього в названому законі підкреслюється, що така згода надається повнолітньою дієздатною особою.

Дії щодо реалізації права на донорство можуть здійснюватися як особисто фізичною особою, так і за участю законних представників. Зокрема, у разі якщо донором гемопоетичних стовбурових клітин є особа, яка не досягла 14 років, згода на вилучення у неї гемопоетичних стовбурових клітин надається у письмовому вигляді її батьками або іншими законними представниками цієї особи. У разі якщо донором гемопоетичних стовбурових клітин є особа віком від 14 до 18 років, згода на вилучення у неї гемопоетичних стовбурових клітин надається нею, а також її батьками або іншими законними представниками цієї особи у письмовому вигляді.

Таким чином, за посередництвом форми реалізації цивільної правосуб'єктності учасника цивільних правовідносин здійснюються особисті немайнові права в межах визначеного обсягу дієздатності. Це ж саме стосується права на медичну допомогу. Фізична особа, яка досягла

чотирнадцяти років самостійно реалізує немайнове право на медичну допомогу.

Отже, здійснення особистих немайнових прав залежить від обсягу дієздатності фізичної особи. Це пов'язано з тим, що реалізація особистого немайнового права здійснюється на основі правочину. Наслідком одностороннього правочину є виникнення права у певного учасника цивільного правовідношення, в нашому випадку медичного закладу на відбір анатомічного матеріалу у донора, який своїми діями висловив згоду у письмовій формі. Це не виключає застосування договору як правової форми реалізації правосуб'єктності фізичної особи.

Аналогічна ситуація з реалізацією правосуб'єктності пацієнта (реципієнта). Кожна фізична особа незалежно від її віку має особисте немайнове право на медичну допомогу, в тому числі на трансплантаційну. Однак фактичне здійснення цього особистого немайнового права залежить від певних обставин правового та медичного характеру. Надання згоди реципієнтом на трансплантацію слід розглядувати як реалізацію суб'єктивного цивільного права на медичну допомогу. Але її надання залежить від наявності донорського органу у вигляді анатомічного матеріалу сумісного з показниками медичного характеру у реципієнта. В Законі України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» частина 2 ст.13 передбачає, що наявність у пацієнта медичних показань для застосування трансплантації встановлює консиліум лікарів закладу охорони здоров'я, в якому пацієнт перебуває на лікуванні чи диспансерному обліку. Крім цього, важливе значення має імунологічна сумісність – генетично обумовлена сумісність анатомічних матеріалів різних осіб, що визначається шляхом проведення лабораторних досліджень відповідно до галузевих стандартів у сфері охорони здоров'я.

Зазначені медичні передумови не впливають на правову форму реалізації права на медичну допомогу чи донорство. Але формально здійснити особисте немайнове право на медичну допомогу без відповідних медичних передумов не можна.

Правочин або договір як форми реалізації цивільної правосуб'єктності в сфері трансплантації належать до юридичних фактів, які повинні узгоджуватися з медичними показаннями. Особливістю договору як форми реалізації немайнового права на донорство та медичну допомогу є те, що у ньому немає протиставлення суб'єктивних цивільних прав, яким кореспондуються цивільні обов'язки.

Однією з особливостей односторонньої реалізації кожним з учасників трансплантаційного процесу своєї правосуб'єктності є спільна мета. Волевиявлення кожного з цих спрямоване на здійснення особистого немайнового права, яке належить кожному з них. Однак зустрічне волевиявлення донора чи реципієнта у формі цивільно-правового договору можливе лише з стороною-медичним закладом або іншими суб'єктами діяльності, пов'язаної з трансплантацією.

Отже, реалізація правосуб'єктності в контексті особистих немайнових прав, таких як право на донорство та медичну допомогу, залежить від обсягу дієздатності відповідної особи. Здійснення цих прав вимагає поінформованої згоди, відповідних медичних показань та сумісності між донором і реципієнтом. Односторонні правочини та договори забезпечують захист прав як донорів, так і реципієнтів, за участю медичних закладів та інших суб'єктів, залучених до процесу трансплантації.

ДО ПИТАННЯ ПРО СУТНІСТЬ ВИКОНАННЯ ГРОШОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ЗА ДОГОВОРАМИ НАЙМУ (ОРЕНДИ)

Мудрий Олександр (аспірант)

Львівський національний університет імені Івана Франка
(Науковий керівник: проф. Якубівський І. Є.)

Виконання договірного зобов'язання є важливою, а по суті – центральною, стадією динаміки зобов'язального правовідношення. Саме виконання зобов'язання забезпечує досягнення тих цілей, які ставили перед собою сторони, укладаючи договір. Завдячуючи виконанню договірного зобов'язання відбувається задоволення інтересів його суб'єктів. Сказане повною мірою стосується виконання зобов'язань, що виникають з орендних договорів.

На рівні цивільно-правової доктрини залишаються дискусійними ряд фундаментальних питань щодо розуміння виконання зобов'язань як однієї з базових категорій цивільного права.

Так, в науці цивільного права не вироблено єдиного підходу у питанні про те, чи виконання зобов'язання охоплює поведінку обох його сторін (боржника і кредитора), чи мова йде про поведінку лише зобов'язаної сторони (боржника). Одні науковці (Р. В. Гринько, І. Р. Калаур, М. М. Сибільов) виходять з того, що виконання зобов'язання стосується саме поведінки боржника, зміст якої полягає у вчиненні певних дій чи утриманні від вчинення відповідних дій. По суті, таке бачення зводить зміст поняття «виконання зобов'язання» до виконання боржником свого обов'язку. Інші вчені (С. М. Бервено, Т. В. Боднар, В. В. Луць) розглядають виконання зобов'язання у більш широкому ключі, характеризуючи його, як поведінку обох його сторін – боржника і кредитора.

Законодавче визначення поняття «зобов'язання» у ст. 509 ЦК України розуміє під ним правовідношення, в якому одна сторона (боржник) несе обов'язок вчинити певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) чи утриматися від вчинення певної дії (негативне зобов'язання), а друга сторона (кредитор) має право вимагати виконання такого обов'язку.

Звідси, обов'язок боржника є одним із елементів змісту зобов'язання як цивільного правовідношення. Відповідно, це дає підстави висловити сумніви щодо правильності зводити виконання зобов'язання лише до

виконання боржником його обов'язку. Сказане вище підтверджується і нормами глави 48 ЦК України, яка має назву «Виконання зобов'язання».

Так, ст. 527 ЦК України «Виконання зобов'язання належними сторонами» передбачає, що боржник зобов'язаний виконати свій обов'язок, а кредитор – прийняти виконання особисто, якщо інше не встановлено договором або законом, не випливає із суті зобов'язання чи звичаїв ділового обороту.

На відміну від цього, ст. 528 ЦК України «Виконання обов'язку боржника іншою особою» передбачає, що виконання обов'язку може бути покладено боржником на іншу особу, якщо з умов договору, вимог цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства або суті зобов'язання не випливає обов'язок боржника виконати зобов'язання особисто.

У наведених нормах неважко помітити, що законодавець розмежовує поняття «виконання зобов'язання» (ст. 527 ЦК України) і «виконання обов'язку боржника» (ст. 528 ЦК України). У виконанні зобов'язання задіяні обидві сторони – боржник, який виконує обов'язок, і кредитор, який приймає виконання. Відтак, виконання обов'язку боржника не може ототожнюватися із виконанням зобов'язання.

Сказане повною мірою стосується виконання грошових зобов'язань у договорах найму (оренди). Наприклад, у разі сплати орендної плати в готівковій формі орендар передає, а орендодавець приймає відповідну грошову суму. Причому, якщо орендодавець ухиляється від прийняття від орендаря суми орендної плати, орендар має право внести її в депозит нотаріуса в порядку ст. 537 ЦК України. У випадку, якщо орендна плата, відповідно до умов договору оренди, сплачується в безготівковій формі, для виконання орендарем його обов'язку зі сплати орендної плати орендодавець повинен надати йому актуальну інформацію щодо банківських реквізитів. Тобто виконання грошових зобов'язань в обох випадках передбачає участь в цьому процесі як орендаря, так і орендодавця.

Ще одним дискусійним моментом є розуміння юридичної природи дій боржника з виконання свого обов'язку. Домінуючою в літературі є точка зору, що такі дії є правочином. Окремі науковці (до прикладу, О. С. Яворська) не погоджуються з таким баченням, наголошуючи, що за такого підходу в рамках основного договору формується декілька інших, хоч і специфічних, договорів.

Перша з цих точок зору одержала закріплення у ст. 206 ЦК України, де сказано, що правочини на виконання договору, укладеного в письмовій формі, можуть за домовленістю сторін вчинятися усно, якщо це не суперечить договору або закону.

З одного боку, дія боржника з виконання обов'язку відповідає ознакам правочину – вона є правомірною, вольовою дією, спрямованою на настання цивільно-правового наслідку, а саме припинення зобов'язання. Саме цим і можна пояснити популярність серед науковців підходу щодо розуміння дій боржника з виконання обов'язку в якості правочину.

Але, в той же час, постає питання про те, яке правове значення матиме кваліфікація такої дії як правочину. Чи можна, скажімо, визнати такий «правочин» недійсним з підстав і з правовими наслідками, передбаченими параграфом 2 глави 16 ЦК України? Чи застосовні до нього положення ст. 213 ЦК України про тлумачення змісту правочину? Якщо розглядати виконання боржником обов'язку в якості одностороннього правочину, то наскільки правильно вести мову про право сторони відмовитися від такого правочину (ч. 1 ст. 214 ЦК України)? Без ствердної відповіді на ці питання кваліфікація дій боржника з виконання обов'язку як правочину втрачає сенс. З іншого боку, якщо, наприклад, виходити з того, що внесення орендарем плати за користування об'єктом оренди є окремим по відношенню до самого договору оренди правочином, то в разі укладення неповнолітнім такого договору (якщо він виходить за межі його цивільної дієздатності), необхідним є як отримання згоди батьків неповнолітнього на укладення договору оренди, так і отримання окремої їх згоди на внесення неповнолітнім плати за користування об'єктом оренди.

Тому, незважаючи на те, що дії боржника з виконання обов'язку відповідають ознакам правочину, застосувати до них більшість закріплених у главі 16 ЦК України положень про правочини та їх недійсність видається нам проблемним, що, у свою чергу, ставить під сумнів практичну доцільність кваліфікації таких дій саме як правочину.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ НЕРОЗГОЛОШЕННЯ КОНФІДЕНЦІЙНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА

Огоновський Олег (аспірант)

Львівський національний університет імені Івана Франка
(Науковий керівник: доц. Тарасенко Л. Л.)

Епоха тотального та динамічного розвитку суспільства, з урахуванням зростаючих темпів його діджиталізації та максимального переведення багатьох повсякденних процесів до електронної сфери, неминуче ставить питання про зростаючу цінність та важливість інформації. Особливої актуальності набирають ці питання в рамках ведення бізнесу, адже з метою отримання прибутку від ведення господарської діяльності об'єктивно необхідно використовувати різноманітні заходи організаційного, технічного, та, що не менш важливо, правового захисту інформації конфіденційного характеру. При цьому, як показує практика, це питання є актуальним не лише для України, а й для абсолютної більшості держав розвиненого світу. З огляду на це, цікавим та нагальним питанням видається дослідження питань правового захисту конфіденційної інформації в контексті ведення бізнесу в інших юрисдикціях, зокрема – у Республіці Польща, яка є найближчим для нас сусідом із європейськими цінностями, та, відповідно, цивілізованим підходом до прийняття та застосування законодавства.

При цьому, однак, слід звернути увагу на те, що чинне польське законодавство не містить спеціальних правових норм, які стосувались би порядку чи специфіки укладення та виконання договору про нерозголошення (NDA) як найбільш дієвого, з практичної точки зору, механізму захисту конфіденційної інформації від її неправомірного використання чи розповсюдження.

У загальному, польське законодавство розглядає захист інформації як складову більш широкого правового інституту – захисту від недобросовісної конкуренції. Так, відповідно до положень ст. 11 Закону від 16.04.1993 року «Про боротьбу з недобросовісною конкуренцією» розголошення, використання або отримання інформації, що становить комерційну таємницю, вважається недобросовісною конкуренцією. Даний закон містить також дефініцію поняття комерційної таємниці (яке, за своєю суттю, аналогічне визначенню, яке міститься у ст. 505 Цивільного кодексу України), а також наводить перелік випадків правомірного розголошення такої інформації. Не заглиблюючись у деталі розмежування понять «комерційна таємниця» та «конфіденційна інформація», слід зауважити, що значною мірою положення польського законодавства перегукуються із положеннями національного законодавства України, що зумовлено, безперечно, близькістю правових систем обох держав та їх спільним підґрунтям у вигляді римського права.

Водночас, з практичної точки зору, вказаних положень польського Закону від 16.04.1993 року «Про боротьбу з недобросовісною конкуренцією» є, очевидно, недостатньо для забезпечення максимального захисту інтересів відповідних суб'єктів, адже законодавець не завжди встигає вносити зміни до законодавства з огляду на швидкий розвиток суспільних відносин, а також виходячи із загальноцивілістичного принципу свободи договору. Відтак у Польщі, як і в Україні, широким попитом користується договір про нерозголошення (*umowa o zachowaniu poufności*). Грамотно та правильно складена угода такого типу є хорошим запобіжником для суб'єктів, які, в силу трудових, цивільних, господарських, партнерських чи інших відносин, мають надати доступ третім особам до власної конфіденційної інформації, а також гарантією того, що навіть гіпотетичне порушення умов такого договору матиме негативні наслідки не лише для розкриваючої сторони, а й для особи, яка порушила свої договірні зобов'язання – зазвичай, йдеться про обов'язок відшкодування завданих збитків та/або сплату визначених угодою штрафних санкцій.

Виходячи із загальних засад цивільного законодавства Республіки Польща, а також практики їх застосування, можна виділити ряд умов, які повинні бути обов'язково погоджені сторонами договору про нерозголошення для того, аби він був дієвим інструментом, а не просто клаптиком паперу з текстом, який неможливо реалізувати на практиці. Передусім, йдеться про:

- визначення кола інформації, яка має статус конфіденційної і яка підлягає особливому захисту в інтересах розкриваючої сторони:

- вказівка на строк дії зобов'язань з нерозголошення, який доволі часто перевищує строк зобов'язань за супутніми договорами сторін;
- посилання на відповідальність сторони-порушника у випадку неправомірного розголошення чи втрати інформації конфіденційного характеру, а також способи захисту прав суб'єкта, який зазнав збитків унаслідок таких дій;
- інколи також визначаються й інші умови договору (які навряд чи можна віднести до істотних, але які можуть бути важливими, насамперед, для розкриваючої сторони) – способи можливих порушень, порядок дій відповідних суб'єктів у разі витоку інформації, механізм визначення суми завданих збитків чи випадки правомірного розкриття конфіденційної інформації тощо.

Таким чином, законодавство Республіки Польща знаходиться приблизно на тому ж рівні деталізації вимог до укладення договорів про нерозголошення, що й законодавство України, який, проте, активно доповнюється правозастосовчою практикою виходячи із принципу свободи договору. Окремо слід наголосити на тому, що у Польщі інститут нерозголошення інформації конфіденційного характеру вважається окремим видом більш широкого інституту захисту від недобросовісної конкуренції. Вказана модель дозволяє забезпечити комплексний підхід до захисту своєї репутації та конфіденційних відомостей у першу чергу для бізнесових кіл, що використовують інформацію для ведення власної господарської діяльності та активно сприяють залученню інвестицій до економіки Польщі.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ДОГОВОРУ ПОСТАЧАННЯ ЕНЕРГЕТИЧНИМИ РЕСУРСАМИ ЧЕРЕЗ ПРИЄДНАНУ МЕРЕЖУ

Островський Андрій (аспірант)

Львівський національний університет імені Івана Франка
(Науковий керівник: проф. Герц А. А.)

З введенням ринку електроенергії в Україні, постачання електроенергії та інших енергетичних ресурсів через приєднану мережу стало актуальною та надзвичайно важливою темою для розгляду. Постачання енергії через приєднану мережу є важливим аспектом енергетичного сектору, оскільки воно забезпечує передачу електроенергії та інших енергетичних ресурсів від постачальників до споживачів. Дослідження теми договорів постачання енергетичних ресурсів через приєднану мережу є дуже актуальним для забезпечення енергетичної безпеки та ефективної роботи енергетичного ринку в країні.

Питанням вивчення договору постачання енергетичними ресурсами через приєднану мережу вивчали: Галянтич М. К., Дзера О. В., Криворучко В.О., Кодинець А. О., Кохановська О. В., Кузнєцова Н. С., Майданик Р. А., Мічурін Є. О., Сліпченко С. О., Шишка Р. Б., Шимон С. І., Луць В. В., та ін.

Правовою формою, яка опосередковує споживання енергетичних та інших ресурсів, є договір постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу (договір енергопостачання). Правове регулювання договору здійснюється спеціальними правилами, закріпленими в § 5 гл. 54 Цивільного кодексу України, § 3 гл. 30 Господарського кодексу України, законах України, основним із яких є Закон України «Про ринок електричної енергії» від 13.04.2017 № 2019-VIII.

Договір постачання енергетичними ресурсами через приєднану мережу це –юридичний інструмент, що забезпечує правове регулювання відносин між постачальниками та споживачами енергії. У цьому контексті вагомим є розуміння процесу укладання такого договору та вимог, які необхідно дотримуватися для забезпечення ефективного та надійного постачання енергії. Укладання договору енергопостачання є складним процесом, який містить багато аспектів, таких як визначення технічних можливостей мережі, визначення умов постачання енергії, встановлення тарифів та інших умов.

При укладенні договору постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу застосовуються загальні положення, які стосуються купівлі-продажу та договору поставки, якщо законом не передбачено інше або це не випливає із суті відносин між сторонами. Закон може встановлювати особливості укладення та виконання договору щодо постачання енергетичними та іншими ресурсами.

Договір постачання енергетичним ресурсами через приєднану мережу відноситься до договорів приєднання та публічних договорів. Згідно з даними із джерела, цей договір можна охарактеризувати як двосторонній, консенсуальний і оплатний. Сторонами договору є суб'єкт підприємницької діяльності (енергопостачальник), з одного боку, та споживач (абонент), з іншого.

Договір постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу містить істотні умови, серед яких зокрема згадуються умови про предмет договору, кількість та якість енергетичних та інших ресурсів, режим використання, безпеку експлуатації обладнання, оплату та відкриття спеціального поточного рахунку.

Договір постачання енергетичними ресурсами через приєднану мережу має публічний характер. У публічних договорах постачання ресурсів одна зі сторін, яка є комерційною організацією, зобов'язана забезпечувати поставку ресурсів будь-якому контрагентові, який звернеться до неї.

Для укладення договору з постачання електроенергії через приєднану мережу, електропостачальник зобов'язаний надати споживачу усю інформацію та умови договору.

Споживач має право змінювати свого електропостачальника без будь-яких обмежень, і положення договору постачання електричної енергії не може містити обмеження для здійснення цього права.

Пунктом 3.2.8 Правил роздрібного ринку встановлено, що споживач повинен вибрати відповідну комерційну пропозицію перед укладенням

договору про постачання електричної енергії та зазначити її в заяві-приєднанні до умов договору.

Порядок укладення договору постачання енергетичним ресурсами через приєднану мережу зазвичай передбачає декілька етапів: звернення заявника, надання проєкту договору постачальником, узгодження умов договору, підписання договору та його виконання.

За неналежне виконання своїх обов'язків учасники договору постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу несуть відповідальність згідно законів України та підзаконних актів. У деяких випадках, що регулюють правила поведінки сторін при постачанні ресурсами, правові акти встановлюють розрахунковий механізм для визначення збитків, які виникли в результаті неналежного виконання обов'язків. Наприклад, Правила роздрібного ринку електричної енергії встановлюють порядок розрахункового визначення кількості незаконно спожитих ресурсів.

Таким, чином порядок укладення договору постачання енергетичних ресурсів через приєднану мережу полягає у вчиненні певних дій обома сторонами договору. Основними діями є підписання договору сторонами, в якому вказуються істотні умови постачання енергії, обсяги, ціни та інші параметри, необхідні для забезпечення стабільного та надійного постачання енергії та його виконання.

ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВА ПРИРОДА ДОГОВІРНИХ ФОРМ ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА

Репета Юрій (аспірант)

Львівський національний університет імені Івана Франка
(Науковий керівник: д.ю.н. Квіт Н. М.)

Договірні форми здійснення державно-приватного партнерства (надалі – «ДПП») включають широкий діапазон договорів різних груп та з різною правовою природою. Закон України «Про державно-приватне партнерство» передбачає, що у рамках здійснення ДПП можуть укладатися концесійний договір, договір управління майном, договір про спільну діяльність та інші договори. Цей перелік не є вичерпним. 06.10.2022 прийнято за основу законопроєкт № 7508, яким пропонується визначити формами здійснення ДПП лише концесійний договір та договір ДПП. Враховуючи невичерпний перелік договорів ДПП в законодавстві, а також пропозицію щодо внесення змін до такого переліку, актуальним є визначення поняття та правової природи договорів ДПП, щоб розуміти які договори можна вважати формою здійснення ДПП.

Законодавство України передбачає спеціальні вимоги до договорів, на підставі яких здійснюється ДПП, в тому числі особливий порядок їх укладення, а також державні гарантії їх реалізації. Слід зазначити, що окремі договірні форми здійснення ДПП за умови відсутності відповідних ознак є

звичайними договорами, укладеними між державною чи територіальною громадою в особі уповноважених органів та юридичною особою приватного права.

Міжнародний банк реконструкції та розвитку та Світовий банк в довіднику з питань ДПП наголошують, що визначальними критеріями для визначення договору як форми здійснення ДПП є можливість:

• укладення як щодо нових, так і щодо існуючих об'єктів, а також з метою надання пов'язаних з такими об'єктами послуг;

• оплачуватися як повністю споживачами суспільно значущих послуг, так і державним партнером (повністю або частково);

• укладення в різних сферах за умови існування чи наявності суспільного інтересу у наданні цих послуг і довгостроковості таких відносин;

• передбачати різні обов'язки за умови покладення на приватного партнера відповідальності за виконання проєкту та значної частини ризиків.

На підставі аналізу ознак договорів ДПП, що визначені законодавством України, а також такими науковцями як І. В. Спасибо-Фатєєва, Ф. В. Узунов, Н. Л. Ященко та іншими, а саме, довгострокового характеру відносин, розподілу ризиків між сторонами, обов'язкового внесення інвестицій в об'єкт договору, а також особливого предмету, об'єкту та сторін таких договорів тощо, доцільно визначити договірні форми здійснення ДПП наступним чином:

«Договірні форми здійснення ДПП – це довгострокові договори, що укладаються між державним та приватним партнерами з метою створення та/ або будівництва, та/або управління об'єктом державної або комунальної власності, та/або надання суспільно значущих послуг в рамках управління таким об'єктом за умови передачі приватному партнеру частини ризиків, внесення приватним партнером інвестицій в об'єкт ДПП та залежності винагороди приватного партнера від показників ефективності та/ або попиту.»

Характеризуючи договори державно-приватного партнерства, можна стверджувати, що вони є двосторонньо зобов'язуючими, консенсуальними, алеаторними та оплатними.

Договори ДПП можуть передбачати платежі приватного партнера на користь державного та/ або державного – на користь приватного. Також такі договори можуть передбачати оплату в натуральній формі, коли за договором державний партнер не отримує відповідних платежів (його інтереси задовольняються новоствореним об'єктом, що буде переданий йому після закінчення строку договору), а приватний партнер, відповідно, отримує платежі не від свого контрагента, а від споживачів суспільно значущих послуг.

Серед науковців ведеться дискусія щодо адміністративно-правової чи цивільно-правової природи договорів державно-приватного партнерства.

Прихильники адміністративно-правової природи договорів державно-приватного партнерства, наприклад, І. Л. Самсін, І. А. Балюк, Д. С. Бондаренко та інші стверджують, що в таких договорах відображено відносини між

нерівними по статусу суб'єктами. Такі науковці в аргументах на користь своєї позиції наголошують на укладенні договору лише щодо об'єктів державної або комунальної власності та на перевазі публічного інтересу у відносинах.

Прихильники ж цивільно-правової природи договорів державно-приватного партнерства, зокрема, О. А. Медведєва, Є. О. Мічурін та О. А. Українців, наголошують, що в разі реалізації управлінських функцій чи надання послуг державним партнером, такий партнер виступає суб'єктом цивільно-правових відносин, юридичні зобов'язання не виходять за рамки цивільно-правових договірних відносин, а договір регулюється нормами цивільного законодавства на засадах рівності сторін, автономії волі і свободи договору.

Вважаємо, що хоч договорам ДПП в окремих аспектах і властивий імперативний характер відносин (наприклад, визначення в законодавстві сфери та порядку укладення, істотних умов таких договорів тощо), все ж вони мають цивільно-правову природу, враховуючи те, що таким договорам притаманна диспозитивність та ініціативність у формуванні відносин, а також рівність сторін.

Так як договірні форми здійснення ДПП мають комплексну правову природу, тобто можуть передбачати передачу майна у тимчасове користування, виконання робіт, надання послуг тощо – такі договори не можна однозначно віднести до однієї групи договорів.

На підставі запропонованого визначення, виділених характерних ознак та правової природи договірних форм здійснення ДПП, зроблено висновок про те, що в законодавстві не доцільно передбачати перелік таких договірних форм, проте слід сформувати перелік ознак, наявність яких дозволить класифікувати відповідний договір як договір ДПП. Такими ознаками є, наприклад, довгостроковий характер відносин, розподіл ризиків між сторонами, обов'язкове внесення інвестицій в об'єкт договору, особливий суб'єктний склад договорів (сторонами виступає державний партнер в особі відповідних органів державної влади або місцевого самоврядування та приватний партнер в особі юридичної особи приватного права), а також особливий предмет та об'єкт.

НЕОБХІДНІСТЬ ПРИЙНЯТТЯ ПРИНЦИПІВ РЕГУЛЮВАННЯ КОНТЕНТУ ТА ПЛАТФОРМ ПІД ЧАС КРИЗ

Садовська Діана (аспірантка)

Львівський національний університет імені Івана Франка
(Науковий керівник: доц. Тарасенко Л. Л.)

Під час активних збройних конфліктів, війн та інших кризових ситуацій, соціальні мережі та відеохостинги починають виконувати часом не дуже характерну для них роль. А саме ці платформи використовуються для фіксування порушень прав людини та воєнних злочинів, є місцем, де

користувачі організовують збори для потреб армії, біженців. Багато небайдужих стало більше долучатися до волонтерства через активність фондів, благодійних організацій в Інтернеті. Проте паралельно соціальні мережі дають можливість легко поширювати дезінформацію та мову ворожнечі. Технічна можливість соціальних платформ відрізняти підбурювання до насильства та висвітлювання поточних подій зараз потребує доопрацювання. Через це, зокрема, мільйони користувачів з України з початком повномасштабної війни стикнулися з цензуруванням з боку корпорації Meta.

Вищенаведені фактори є причиною виникнення однієї з правових тенденцій 2022-2023 років -- намагання знайти баланс між юридичним статусом платформ соціальних мереж та їхніми новими соціальними ролями. З точки зору суспільства, ці компанії є громадськими інформаційними службами, які впливають на сприйняття людьми суспільства та політики.Складнощі ж полягають у тому, що сьогодні соціальні мережі, відеохостинги, це приватні компанії, які несуть дуже незначну юридичну відповідальність за контент, який поширюється користувачами.

Аналізуючи законодавство США, зокрема параграф 230 Закону про порядність у спілкуванні (US Communication Decency Act) [], можна дійти до висновку, що платформи не несуть відповідальності за вміст, який вони розміщують. Хоча обидві партії в Конгресі США закликають переглянути цю домовленість, поки вся влада знаходиться в руках технологічних компаній.

У даному контексті досить цікавим є експеримент Ілона Маска в управлінні мережею Twitter. Хоча експерти мають певні сумніви щодо дієвості цієї моделі саморегулювання.

У ЄС навпаки панують настрої в бік збільшення державного регулювання у сфері контролю за управлінням контенту у соціальних мережах. З 2023 року починають діяти нові, суворіші правила, яких повинні дотримуватися соціальні мережі та соцмедійні платформи (The Digital Service Act (DSA)). Велику роль у майбутньому формуванні правил користування соціальними мережами починають відігравати і міжнародні організації. Так, Access Now, ARTICLE 19, Mnemonic, Центр Демократії та Технологій, JustPeace Labs, Лабораторія цифрової безпеки, Центр Демократії та Верховенства Права (ЦЕДЕМ), та Інтернет-Проєкт М'янми спільно розробили Декларацію щодо принципів регулювання контенту та платформ під час криз. Її головною метою є запровадити послідовні та орієнтовані на захист прав людини принципи для технологічних компаній, які вони могли б застосувати до, під час та після кризових ситуацій, щоб зменшити ризик сприяння грубим порушенням прав людини або бути співучасником загострення існуючої напруженості чи конфліктів.

Вищезгадана Декларація закликає соціальні мережі, відеохостинги розвивати й підтримувати співпрацю з місцевими та регіональними стейкхолдерами для покращення розуміння локального контексту, інших чутливих питань та заохочує створювати кризові протоколи, адаптовані до

місцевих настроїв та умов. Адже коли виникає збройний конфлікт або інша кризова ситуація платформам часом буває складно зрозуміти передумови та причини, потрібна консультація експертів з прав людин. Як-от одразу після повномасштабного вторгнення Росії відбулося різке зростання активності проукраїнських користувачів по всьому світу, водночас поширювалося багато дезінформації і діяли так звані ботоферми. Прийняття Декларації щодо принципів регулювання контенту та платформ під час криз може стати хорошим дороговказом для великих технологічних компаній щодо створення онлайн-середовища, орієнтованого на захист прав людини, а також змусити їх застосовувати власні політики контекстуалізовано, але недискримінаційно водночас.

Підбивати підсумки варто зазначити, що соціальні мережі можуть частково допомогти у полегшенні кризових ситуацій. Швидке поширення актуальної інформації про те, що трапляється у зоні війни, політичної нестабільності чи природного лиха дозволяє людям з всього світу дізнаватися про події та спробувати надати допомогу. Враховуючи низьку ефективність міжнародних гуманітарних організацій, державну бюрократію Інтернет платформи, на яких користувачі організовують активну інформаційну кампанію, мобілізують небайдужих, можуть стати альтернативними інструментами у захисті людей від злочинів проти гуманності. Прийняття міжнародного документа щодо принципів регулювання контенту та платформ під час криз допомогло б закріпити обов'язок платформ забезпечувати прозорість і зрозумілість модераційних політик та заохотило б платформи зберігати докази порушення прав людини в соціальних мережах з обмеженнями доступу для такого контенту вразливим категоріям населення.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВОРУ РАХУНКА ЕСКРОУ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ФРАНЦІЇ

Таргоній Юлія (аспірантка)

Львівський національний університет імені Івана Франка
(Науковий керівник: проф. Яворська О. С.)

У законодавстві Франції інститут ескроу найчастіше виражається через конструкцію фідуції (fiducie). Окремих норм про договір рахунка ескроу закон не містить, оскільки для досягнення його цілей використовується правова конструкція довірчого управління. Відповідно до ст. 2011 Французького цивільного кодексу, фідуція (довірче управління) – це договір, за яким фідуціант передає фідуціарію (довірчому управителю) певне майно (речі, права, цінні папери), а останній, зберігаючи його окремо від свого власного, поводиться з ним відповідно до поставленої мети в інтересах бенефіціарів.

У правовому регулюванні фідуції застосовується принцип строгого формалізму. Так, договір фідуції, згідно законодавства Франції, повинен бути

укладений у письмовій формі. У статті 2018 Цивільного кодексу Франції закріплено вимоги до змісту цього договору: у ньому повинні бути визначені конкретні активи, що передаються, строк договору (не більше 99 років), засновники, фідуціарії, бенефіціари, мета і обов'язки фідуціарія (фідуціаріїв).

Договір фідуції підлягає державній реєстрації у податковому органі. Інформація про договір фідуції стосовно нерухомості підлягає оприлюдненню. Також ведеться національний реєстр договорів фідуції.

Договір фідуції згідно законодавства Франції не може бути безвідплатним. Якщо він обумовлений наміром здійснити безвідплатну угоду на користь бенефіціара, то цей договір буде вважатися нікчемним. Таким чином, неможливо на практиці фіктивно оформити дарування, застосовуючи договір фідуції.

Відповідно до ст. 2016 Цивільного кодексу Франції, засновник та фідуціарій можуть бути одним із бенефіціарів або ж єдиним бенефіціаром.

Фідуціарієм згідно договору фідуції може бути лише визначена законом організація: банк, інвестиційна компанія, страхова компанія тощо, адвокат.

Якщо бенефіціар «акцептував» договір фідуції, то засновник не може його припинити без згоди бенефіціара. Однак, якщо договір припиняється у результаті смерті засновника (фізичної особи), то активи переходять у спадкову масу фідуціанта.

Зміни до договору довірчого управління (фідуції) можуть вноситися за взаємною згодою між фідуціантом та довірчим управителем (фідуціарієм) або ж за рішенням суду. Однак, у випадку внесення змін в договір фідуції без згоди бенефіціара, законодавством не передбачено жодних санкцій.

Договір фідуції може бути припинений фідуціантом до того моменту, поки предмет фідуції не буде прийнятий бенефіціаром. Проте, після того, як предмет договору буде прийнятий, внесення змін до договору або ж його припинення можливе лише за взаємною згодою або ж за рішенням суду.

Як і ескроу, фідуція згідно французького законодавства часто використовується при укладенні фінансових угод. Так, цей механізм широко застосовується при забезпеченні угод з цінними паперами; секюритизації та деяких інших операціях із усунення ризиків; фінансуванні майбутніх зобов'язань, використання у якості агентського договору при синдикованому кредиті.

Фідуціарний депозит (dépôt fiduciaire) чи рахунок ескроу (compte escrow) – це договір, укладений у відповідності до умов основного договору між різними сторонами угоди, і для якого незалежна довірена третя сторона отримує і виплачує кошти або ж документи для різних сторін, які є учасниками угоди. Фідуціарний депозит – це спосіб оплати, який спрямований на зменшення ризиків, які притаманні угоді між двома сторонами. Такий спосіб оплати має безумовну перевагу – розподіл ризиків між покупцем та продавцем. Але, при цьому, існує і обмеження – часто суми, які підлягають депонуванню, є лімітованими. Dépôt fiduciaire як спосіб оплати має багато спільних ознак з акредитивом, проте відмінністю між

цими двома інститутами є те, що у зобов'язанні із dépôt fiduciaire завжди наявна третя сторона (якою не завжди виступає банк), яка бере участь у взаємодії між покупцем та продавцем.

Отже, спосіб законодавчого врегулювання договору рахунка умовного зберігання (ескроу) у Франції має низку суттєвих відмінностей у порівнянні із способом його законодавчого врегулювання в Україні та у багатьох країнах Європи. Конструкція фідуції дає змогу досить ефективно реалізовувати цілі договору рахунку ескроу із урахуванням певних особливостей. Так, законодавство Франції накладає обмеження на суб'єктний склад цього договору, встановлює чіткий формалізм при виконанні обов'язків із договору фідуції, якого необхідно дотримуватися, та закріплює певні заходи із боротьби із відмиванням грошей та податковим шахрайством.

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ВІРТУАЛЬНИЙ АКТИВ

Яремко Юлія (аспірантка)

Львівський національний університет імені Івана Франка
(Науковий керівник: проф. Коссак В. М.)

В умовах розвитку цифрових технологій та появи нових об'єктів віртуального простору зросла увага наукової спільноти до цивільного обороту майнових нематеріальних об'єктів, що певною мірою обумовило потребу в переосмисленні речового права в контексті рекодифікації та класифікацію окремими науковцями (Р. А. Майданик, К. Г. Некіт тощо) віртуального активу як цифрової (нематеріальної, «безтілесної») речі. Поширення правового режиму власності на віртуальні активи є по суті однією із гарантій захисту інтересів учасників відповідного ринку. Відтак, враховуючи легалізацію віртуальних активів в Україні, важливо з'ясувати особливості права власності на віртуальний актив.

Закон України «Про віртуальні активи» (далі – Закон), а саме – ч. 1 ст. 6, закріплює чотири підстави набуття права власності на віртуальний актив:

1. Факт створення віртуального активу, тобто момент, з якого перший власник отримує можливість володіти, користуватися та розпоряджатися віртуальним активом у системі забезпечення обороту відповідного віртуального активу (до цієї підстави слід включити також майнінг та стейкінг);

2.Вчинення та виконання правочину щодо віртуального активу (наприклад, договір купівлі-продажу, договір дарування, заповіт). Враховуючи, що віртуальний актив в силу п. 7 ст. 4 Закону не може бути предметом обміну на майно (товари), роботи (послуги), то відповідно договір міни як договір про передачу майна у власність не може бути підставою виникнення права власності на віртуальний актив;

3.Норми закону (до таких можна віднести правонаступництво при реорганізації юридичної особи (ч. 2 ст. 104, ст. ст. 107, 109 ЦК України), набуття права власності на рухому річ, від якої власник відмовився (ст. 336 ЦК

України), набувальна давність (ст. 344 ЦК України), спадкування за законом (ст. 1216, глава 86 ЦК України);

4.Рішення суду (наприклад, набуття права власності на майно добросовісним набувачем від неуповноваженого відчужувача у разі відмови власнику в задоволенні позову про його витребування (ст. ст. 330, 388 ЦК України)). Власне, слід наголосити, що законодавець закріплює презумпцію правомірності набуття права власності на віртуальний актив, у разі відсутності рішення суду, яким встановлено інше та яке набрало законної сили в Україні.

Зміст права власності на віртуальний актив складає тріада правомочностей власника – володіння (контроль за активом), користування (здійснення транзакцій, участь в голосуванні на блокчейні тощо) і розпорядження (продаж чи інші дії з активом на власний розсуд), які фіксуються у системі забезпечення обороту віртуальних активів, проте, враховуючи специфіку віртуального активу, вони також характеризуються певними особливостями.

Насамперед, пріоритетне значення має правомочність володіння, так як володілець ключа віртуального активу за загальним правилом визнається власником віртуального активу. Більш того, законодавець зазначає, що право власності на віртуальні активи засвідчується володінням ключа такого віртуального активу (ч. 1 ст. 6 Закону), крім випадків, коли: 1) ключ віртуального активу або віртуальний актив знаходиться на зберіганні у третьої особи відповідно до умов правочину, закону або рішення суду, яке набрало законної сили; 2) ключ до віртуального активу набуто особою неправомірно (ч. 3 ст. 6 Закону). Тобто, в Законі виокремлені випадки обмеження права володіння віртуальним активом, що не впливає на право власності як таке.

Разом з тим, таке формулювання законодавця не є цілком коректним. Право власності на віртуальний актив практично не може бути засвідчене «володінням ключа». Власне, віртуальні активи зберігаються у цифрових гаманцях, до яких дійсно можна отримати доступ лише за допомогою приватного ключа. Ключ використовується для управління віртуальними активами та здійснення транзакцій, але він не є документом, що засвідчує право власності.

При цьому, право власності на віртуальний актив може бути підтверджене через запис у блокчейні, з якого вбачається, що певна адреса гаманця має віртуальні активи, і цю інформацію можна перевірити шляхом перегляду транзакцій, які були проведені з цієї адреси. Також можуть бути використані інші документи, такі як договір купівлі-продажу, акт прийому-передачі, нотаріальні або електронні документи тощо, які засвідчують право власності на конкретний віртуальний актив. Відтак, законодавцю слід уточнити, що право власності на віртуальний актив засвідчується документом, що підтверджує володіння ключем такого віртуального активу.

Варто наголосити, що право володіння вирізняється також тим, що у випадку розміщення віртуального активу на інтернет-платформі, фактичний

контроль щодо нього здійснює не лише власник, а й провайдер, розробник чи власник сайту. При цьому, провайдери можуть гарантувати збереження віртуального активу (наприклад, у файловому сховищі) чи навіть залишати за собою право змінювати та видаляти їх (в онлайн-іграх).

Щодо особливостей правомочності користування віртуальним активом, такі часто визначаються умовами надання послуг за зобов'язанням між провайдером та користувачем або договором про надання послуг із зберігання або адміністрування. Тому для того, щоб власник міг самостійно задовольняти свої інтереси, провайдер має попередньо надати йому таке право, забезпечивши доступ власника до належного йому об'єкта. При цьому, переміщення віртуальних активів може здійснюватися виключно за вказівками власника віртуального активу. У ч. 2 ст. 6 Закону наголошується, що умови набуття, умови переходу та обсяг прав на віртуальні активи можуть виражатися у формі алгоритмів та функцій системи забезпечення обороту віртуальних активів, у межах якої здійснюється оборот віртуальних активів, тобто такі умови можуть оформлюватись у вигляді смарт-контрактів.

Правомочність розпорядження власника також може обмежуватись умовами користування тієї чи іншої платформи, на якій зберігається віртуальний актив. До того ж, деякі платформи можуть навіть вимагати додаткових процедур перевірки для певних операцій. Разом з тим, законодавець передбачає юридичні наслідки розпорядження забезпеченим віртуальним активом, а саме – розпорядження майновим правом на об'єкт забезпечення цього віртуального активу. Крім цього, звертаємо увагу, що забезпечені віртуальні активи посвідчують майнові права, у зв'язку з чим власник забезпеченого віртуального активу має право вимагати об'єкт забезпечення – інший об'єкт цивільних прав, права вимоги на який посвідчує такий віртуальний актив.

Зазначені особливості права власності на віртуальний актив дозволяють зробити висновок, що реалізація власником віртуального активу тріади правомочностей може залежати від волі інших осіб, що не дозволяє однозначно стверджувати про беззаперечне поширення щодо віртуального активу режиму безтілесної речі.

В цілому право власності на віртуальний актив все ще розвивається і в контексті завдань правової та регуляторної систем важливо вирішити й інші питання, які пов'язані з такими об'єктами, зокрема особливості способів захисту та підстави припинення права власності на віртуальний актив, які, на жаль, залишились поза увагою законодавця.

ПОРУШЕННЯ ПРИНЦИПУ ЗМАГАЛЬНОСТІ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: АНАЛІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

Бедрій Вікторія (студентка)

Інститут права ЦПОДЗН, ЛьвДУВС
(Науковий керівник: доц. Кучер В. О.)

Ще з часів Давнього Риму існувала юридична формула «Audiamur et altera pars» (нехай буде вислухана й інша сторона). Це принцип, згідно з яким ніхто не повинен судитися без об'єктивного розгляду, в ході якого кожній стороні надається можливість надати відповідні докази. Змагальність сторін і зараз залишається одним із найбільш важливих принципів судочинства.

За останні роки, судова практика показала, що принципу змагальності в цивільному процесі стабільно дотримуються. Однак, іноді виникають ситуації, коли права та інтереси однієї сторони можуть бути обмежені або порушені через порушення принципу змагальності.

Наприклад, у практиці були випадки, коли суд не надавав стороні можливості виступати зі своїми доказами та аргументами. Також, можливими є випадки, коли суд не приймає до уваги певні докази, які представила одна зі сторін, через недостатню їх аргументованість або необ'єктивність.

Окрім цього, судова практика також показала, що у разі недостатньої кількості доказів від однієї зі сторін, суд може відхилити позов або заперечення, що також може порушити принцип змагальності у судовому процесі.

У багатьох випадках, щоб забезпечити дотримання принципу змагальності, суд вирішує питання щодо прийняття доказів та допиту свідків згідно з бажаннями сторін, дозволяючи їм активно брати участь у процесі та захищати свої права та інтереси.

Принцип змагальності полягає в тому, що кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається на підтвердження чи заперечення вимог. При цьому сторони не можуть будувати власну позицію на тому, що вона є доведеною, доки інша сторона її не спростує (концепція негативного доказу), оскільки за такого підходу сама концепція змагальності втрачає сенс.

18 січня 2018 р. Верховний Суд своїм рішенням у справі № П/9901/12/17 9901/12/17 щодо оскарження суддею дисциплінарного стягнення накладеного на нього Вищою кваліфікаційною комісією суддів України за порушення вчинені під час розгляду судової справи в 1-й інстанції (цивільна справа №521/19212/14-ц) підтвердив законність застосування дисциплінарного стягнення до судді.

На підставі звернення громадянина, що був відповідачем у цивільній справі, про притягнення судді до відповідальності за факти упередженості та необ'єктивності під час розгляду справи (необґрунтована відмова в розгляді

клопотань) Вища кваліфікаційна комісія суддів України (далі – ВККСУ) застосувала до судді – порушника дисциплінарне стягнення.

Не погоджуючись з таким рішенням ВККСУ, суддя звернувся з позовом до Верховного Суду.

В ході судового засідання Верховний суд встановив, що під час розгляду справи в якості судді позивач не встановив у повному обсязі фактичних обставин справи, що мають суттєве значення для її вирішення, та не надав належної оцінки доказам сторін.

Суддя виніс рішення на користь однієї сторони, не прийнявши до уваги доказів та клопотань іншої сторони, тим самим надаючи очевидну перевагу доводам однієї сторони над доводами іншої, що полягало у:

1) не взятті судом до уваги доказів іншої сторони;

2) не зазначення мотивів відхилення аргументів іншої сторони по суті спору;

3) невмотивованих відмовах суду у задоволені клопотань сторони.

Саме тому в діях позивача як судді встановлено склад дисциплінарного проступку, який полягає у порушенні принципу змагальності сторін судового процесу та їх рівності перед законом і судом.

Так, п.1 ч. 1 ст. 106 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII до підстав притягнення судді до дисциплінарної відповідальності відносить порушення засад рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом, змагальності сторін та свободи в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості.

На підставі цього Верховний Суд визнав правильність позиції ВККСУ та повністю відмовив в задоволенні позову судді.

Викладені в указаній справі правові висновки Верховного Суду є вкрай важливими для правозастосовної практики, оскільки підтвердили обов'язковість добросовісного користування сторонами своїми правами та обов'язками, а також роз'яснили застосування одного з основоположних принципів судочинства – змагальності сторін.

Тому, необхідним елементом дослідження є аналіз судової практики з принципу змагальності в цивільному судочинстві, оскільки це дозволяє виявити та проаналізувати реальні проблеми і питання, що виникають у практиці застосування принципу змагальності. А також, для визначення шляхів удосконалення законодавства щодо захисту прав та інтересів громадян та підприємств у цивільному судочинстві.

ОСОБЛИВОСТІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Ванельчук Софія (студентка)

Державний податковий університет
(Науковий керівник: доц. Лаговська Н. В.)

Збройна агресія російської федерації вже понад 1 рік змушує наш уряд та суспільство функціонувати в стані особливого режиму – воєнного стану. З початку повномасштабного вторгнення, в державі змінилися пріоритети та цілі. Вирішення деяких питань, що стосуються юридичної сфери, набули другорядного характеру, але тема нормативно-правового забезпечення прав цивільних осіб набуває все більшої актуальності, особливо в сьогоднішніх умовах життя.

До теми нормативно-правового забезпечення прав цивільних осіб в своїх дослідженнях звертались наступні науковці, серед яких: М.В. Ковалів, В.В. Лазарєв, І.М. Проць, К. Сагайдак, Р.М. Скриньковський. Ці науковці вказують на важливість забезпечення і гарантування всіх прав цивільних осіб під час війни.

Насамперед, важливо зазначити про поняття воєнного стану. Як зазначалося вище, це особливий правовий режим. Він був введений в дію на території України через збройну агресію держави-терориста росії, та передбачає надання відповідним органам повноважень, необхідних для забезпечення національної безпеки та територіальної цілісності держави. Але, незважаючи на всі труднощі сьогоднішніх реалій, права цивільних осіб, тобто права громадянина України, повністю підлягають охороні. Положення Конституції України визнають найвищою соціальною цінністю людину (її життя, здоров'я, честь і гідність).

Не виключено, що запровадження особливого правового режиму, особливо воєнного, є загрозою для основних прав та свобод людини, тому в чинному законодавстві України передбачено важливі гарантії забезпечення та охорони прав людини. Варто звернути увагу на те, що обмеження прав і свобод людини в умовах особливих правових режимів визначаються відповідно до Конституції України, законів "Про правовий режим надзвичайного стану" та "Про правовий режим воєнного стану". Передбачені в названих законодавчих актах обмеження конституційних прав і свобод людини є вичерпними і повному роз'ясненню не підлягають. Це означає, що термін їх застосування не може перевищувати терміну, протягом якого триває воєнний стан. В цей період права і свободи цивільної особи, що зазначені у ч.2 ст.64 Конституції України, не можуть бути обмежені.

Громадянські права цивільних осіб мають свої спеціальні ознаки, які є: пріоритетними відносно інших прав; природними та невідчужуваними, оскільки вони належать кожній людині від народження; усталеними суб'єктивними правами людини.

В Законі України "Про правовий режим воєнного стану" вказано цілий перелік заходів щодо забезпечення цього режиму, серед яких є перелік обмежень прав і свобод людини, зокрема: запроваджувати трудову повинність для працездатних осіб, не залучених до роботи в оборонній сфері та сфері забезпечення життєдіяльності населення з метою виконання робіт, що мають оборонний характер, а також до суспільно корисних робіт, що виконуються для задоволення потреб Збройних Сил України; примусово відчужувати майно, що перебуває у приватній або комунальній власності, вилучати майно державних підприємств і господарських об'єднань для потреб держави та видавати про це відповідні документи; запроваджувати комендантську годину; встановлювати спеціальний режим світломаскування; встановлювати особливий режим в'їзду та виїзду; обмежувати свободу пересування громадян, а також рух транспортних засобів; перевіряти документи осіб, в разі потреби проводити огляд речей, багажу, транспортних засобів; забороняти проведення мирних зборів, мітингів тощо.

Вважаємо, що в сучасному світі застосування обмежень прав і свобод людини є одним із головних елементів відносин особи з державою. Таким чином здійснюється компроміс між суспільством і державою, який знаходить свій прояв в захисті особи, прав і свобод інших громадян від свавілля. Можливість обмеження прав людини державою передбачено майже у всіх міжнародних договорах, які регламентують основоположні права та свободи громадянина.

Не всі права цивільних осіб можуть бути обмежені. Конституцією України встановлено, що в період дії воєнного стану не може бути обмежено право на життя, повагу до гідності особи, свободу та особисту недоторканність, житло та шлюб.

Більш детально питання прав цивільних осіб під час воєнного стану регулює так зване "Право Женеви", яке унормовує права цивільного населення, військовополонених та поранених під час ведення воєнних дій.

Питань щодо встановлення прав цивільних осіб стосується і Конвенція про захист цивільного населення під час війни, що була ратифікована УРСР в 1954 році, яка містить основні права цивільної особи, які держави-учасниці повинні забезпечувати під час збройних конфліктів, встановлює чіткі заборони, які не можуть мати винятків будь-де і будь-коли. Вони стосуються насилля, тортур, каліцтва та принизливого ставлення щодо цивільних осіб й осіб, які склали зброю.

У зв'язку з вторгненням росії, уряд України запровадив чимало важливих змін, які мають вплив на життя пересічного громадянина, тобто цивільної особи. Насамперед, в лютому 2022 року Кабінет міністрів України прийняв Постанову №162, відповідно до якої пенсіонери або інші особи, які мають право на отримання соціальної допомоги та які тимчасово змінили місце свого проживання, можуть звернутися до Пенсійного фонду України та отримати грошову допомогу без відкриття рахунку у банку.

Як показує досвід та події, що відбуваються зараз в Україні, єдине право людини, що є беззахисним – це право на життя. Вбивства, насилля та катування цивільних людей, примусове вивезення дорослих та дітей на територію держави-агресора – це пряме порушення росією як права на життя, так і прав на гідність та недоторканність.

Отже, виходячи з вищесказаного, можна константувати, що права і свободи цивільних осіб є захищеними, навіть в умовах воєнного стану. Хоча деякі права людини є обмеженими, все ж таки це робиться для взаємовідносин суспільства і держави, а також для безпеки кожного громадянина. Цивільні права є пріоритетними відносно інших прав, невідчужуваними та усталеними суб'єктивними правами людини. Конституція України, Конвенція про захист цивільного населення під час війни відіграють найважливішу роль в забезпеченні та охороні прав цивільних осіб.

ПОНЯТТЯ ДІЛОВОЇ РЕПУТАЦІЇ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Дмуховська Валерія (студентка)

Львівський національний університет імені Івана Франка
(Науковий керівник: проф. Юркевич Ю. М.)

Здійснення господарської діяльності будь-якої юридичної особи супроводжується набуттям нею певного рівня ділової репутації, тобто певної оцінки суспільства її ділових і професійних якостей при виконанні нею трудових, службових, громадських чи інших обов'язків. Ділова репутація компанії, як знання чи ділові зв'язки, виступає повноцінним об'єктом господарського обігу і належить до складу нематеріальних активів. Будучи нематеріальним активом, ділова репутація юридичної особи має грошове визначення – гудвіл, що є першим серед основних складових репутації, які в комплексі дають адекватну оцінку будь-якому бізнесу.

Зростання ролі нематеріальних активів при здійсненні управління юридичною особою не актуалізується із законодавством. Станом на сьогодні відсутнє єдине легальне визначення ділової репутації, натомість спостерігаємо закріплення поняття «ділова репутація» у законах: «Про банки та банківську діяльність», «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки», «Про платіжні послуги», «Про фінансові послуги та фінансові компанії». Сфера застосування цих законів обмежена конкретним колом суспільних відносин, що унеможливлює їх використання до інших юридичних осіб. У п. 5 Інформаційного листа Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики застосування господарськими судами законодавства про інформацію» від 28 березня 2007 року за №01-8/184 зазначено, що ділову репутацію юридичної особи становить престиж її фірмового (комерційного) найменування, торговельних марок та інших

належних їй нематеріальних активів серед кола споживачів її товарів та послуг.

Гудвіл, як вартість ділової репутації, відповідно до підпункту 14.1.40 пункту 14.1 статті 14 Податкового кодексу України розглядається як нематеріальний актив, вартість якого визначається як різниця між ринковою ціною та балансовою вартістю активів підприємства як цілісного майнового комплексу, що виникає в результаті використання кращих управлінських якостей, домінуючої позиції на ринку товарів, послуг, нових технологій тощо. Тобто гудвіл розглядається як нематеріальний актив, який є лише однією з форм вираження грошового еквівалента ділової репутації. У розумінні гудвілу в законодавстві щодо бухгалтерського та податкового обліків існують розбіжності: у податковому обліку – гудвіл вважається нематеріальним активом, а в бухгалтерському – він виключений зі складу нематеріальних активів, але віднесений до необоротних активів та обліковується на окремому рахунку окремо від нематеріальних активів. Спільною ознакою категорій «гудвіл» та «ділова репутація» є отримання економічної вигоди в майбутньому, яка зазвичай перевищує середній прибуток компаній в одній галузі за допомогою використання розробленої маркетингової стратегії, репутації у фінансовому світі, нових технологій тощо.

Виходячи з аналізу чинного законодавства, ділова репутація, будучи нематеріальним активом, властива суб'єкту господарювання з моменту його створення і протягом всього існування, а гудвіл, як певна вартість, утворюється тільки у разі купівлі-продажу, приватизації (корпоратизації), об'єднанні чи злитті підприємств. Проте можна зауважити, що гудвіл будучи грошовим вираженням ділової репутації існує з нею паралельно, тобто з моменту створення такої юридичної особи. Гудвіл будучи динамічним показником, який впливає на кінцеву вартість підприємства, не створює потреби його розрахунку в процесі господарської діяльності підприємства, але це не виключає його одночасного виникнення з діловою репутацією. Тобто якщо підприємство за період свого життєвого циклу не було об'єктом купівлі-продажу, приватизації (корпоратизації), об'єднання чи злиття, то ділова репутація так і не отримає фактичної оцінки, тобто гудвілу.

Як певний нематеріальний актив ділова репутація юридичної особи складається з різних елементів, зокрема і з ділової репутації працівників та керівництва. Гудвіл підприємства зростатиме завдяки високій репутації окремих залучених до господарської діяльності фізичних осіб. Загальноприйнятною є думка, що як і будь-яке немайнове благо, ділова репутація є нематеріальним об'єктом і не має майнового змісту, вона нерозривно пов'язана з особою, тому не може відчужуватися і передаватися окремо від особи. У діловій репутації, хоч і опосередковано, але втілена економічна цінність, яка виявляється саме в процесі участі особи у діяльності юридичної особи. За таких умов, прийнятною може бути думка, що права на ділову репутації можуть бути передані іншому суб'єкту господарювання у вигляді досвіду, інструктажів, ділових зв'язків тощо.

Цивільний кодекс України передбачає можливість внесення у спільну діяльність простого товариства вклад в тому числі у вигляді ділової репутації. Ділова репутація фізичної особи, на відміну від ділової репутації юридичної особи, не має грошового вираження. За таких умов постає питання реалізації положень ст.1133 ЦК України щодо грошової оцінки вкладу учасника та обліку ділової репутації особи як нематеріального активу на окремих бухгалтерських рахунках юридичної особи.

Позитивна ділова репутація суб'єкта господарювання дає йому переваги у конкурентоспроможному середовищі та сприяє створенню стабільного попиту на товари та послуги цього суб'єкта. При внесенні вкладу у капітал юридичної особи у вигляді репутації з метою отримання певних майнових вигід у майбутньому, цілком прийнятною є думка, що економічна цінність такої репутації буде стабільною чи зростаючою за умови безпосередньої участі у господарській діяльності та використання особою своєї ділової репутації, інакше, можна припустити «змертвіння» ділової репутації особи.

З метою належної реалізації, забезпечення та захисту ділової репутації юридичної особи законодавець має закріпити єдине легальне визначення даного поняття. Підсумувавши, ділову репутацію юридичної особи, можна визначити як сформовану на основі об'єктивних та суб'єктивних показників цілісну оцінку юридичної особи, як суб'єкта господарювання, що має грошове вираження у формі гудвілу. Аналіз поняття ділової репутації юридичної особи та її грошового визначення – гудвілу, та ділової репутації фізичної особи дає можливість дійти висновку про необхідність розробки теоретико-методологічної основи, напрацювання інформаційного забезпечення і формування ефективної системи управління діловою репутацією суб'єкта господарювання.

ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ ПРАВА ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Колтун Андрій (студент)

Львівський національний університет імені Івана Франка
(Науковий керівник: д.ю.н. Яновицька Г. Б.)

Громадські організації, що набули статусу юридичної особи, володіють цивільною правоздатністю та дієздатністю. Вони, як і інші суб'єкти, наділені особистими немайновими та майновими правами, що обумовлює актуальність теми дослідження.

Одним із основних особистих немайнових прав громадської організації є право мати повне та скорочене найменування. Громадська організація, відповідно до ст. 90 Цивільного кодексу України та ст.10 Закону України від 11 березня 2012 року «Про громадські об'єднання», повинна мати своє найменування. Аналіз ст. 90 Цивільного кодексу України дозволяє зробити висновок, що громадська організація, як і всі юридичні особи, зобов'язана мати своє найменування та не використовувати найменування

іншої юридичної особи. Законодавство України закріплює обов'язковість наявності найменування у будь-якої юридичної особи, незалежно від виду та організаційно-правової форми.

Відповідно до ч. 5 ст. 16 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань», у найменуванні юридичних осіб, у нашому випадку громадських організацій, забороняється використовувати:

– повне чи скорочене найменування державних органів або органів місцевого самоврядування, або похідні від цих найменувань, або історичні державні найменування, перелік яких установлює Кабінет Міністрів України, – у найменуваннях юридичних осіб приватного права;

– символіку комуністичного та/або націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів, заборона використання яких встановлена Законом України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки»;

– терміни, абревіатури, похідні терміни, заборона використ- тання яких передбачена законом (відповідні положення передбачено ст.15 Закону України від 07 грудня 2012 року «Про банки і банківську діяльність», ст.2 Закону України від 07 березня 1996 року «Про страхування»).

Згідно зі ст. 94 Цивільного кодексу України серед особистих немайнових прав юридичної особи названо право на інформацію та право на таємницю кореспонденції. У літературі право на інформацію та право на таємницю відносять до інформаційних прав юридичної особи, розглядаючи їх з позиції особистих немайнових прав. Інформацією є будь-які відомості та дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді (ст.200 Цивільного кодексу України, ст.1 Закону України від 02 жовтня 1992 року «Про інформацію»).

Відповідно до ст.5 Закону України від 02 жовтня 1992 року «Про інформацію», кожен має право на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації, необхідної для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів.

Слід також зазначити про одне із ключових особистих немайнових прав, що декламується Цивільним кодексом – право на недоторканність ділової репутації. Дане право належить усім юридичним особам незалежно від організаційно-правової форми та видової класифікації.

Науковець Р.О. Стефанчук зазначає, що репутація є усталеною оцінкою фізичної чи юридичної особи у будь-якій сфері професійної чи іншої суспільно-корисної діяльності, що ґрунтується на наявній інформації про її позитивні та негативні суспільно-значущі діяння, що відома оточуючим, і через це відображена в суспільній свідомості як думка про особу з погляду моралі даного суспільства чи соціальної групи.

Виходячи зі змісту Постанови Пленуму Верховного Суду України №1 від 27.02.2009 року «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи», чинне

законодавство не містить визначення понять гідності, честі чи ділової репутації, оскільки вони є морально-етичними категоріями та водночас особистими немайновими правами, яким закон надає значення самостійних об'єктів судового захисту. Водночас під діловою репутацією юридичної особи, зокрема підприємницьких товариств, фізичних осіб-підприємців, адвокатів, нотаріусів та інших осіб, розуміють оцінку їхньої підприємницької, громадської, професійної чи іншої діяльності, яку здійснює така особа як учасник суспільних відносин.

Підсумовуючи вище наведене, особисті немайнові права громадської організації – це абсолютні суб'єктивні невіддільні права, які мають специфічні підстави виникнення і припинення, які спрямовані на задоволення як немайнового, так і майнового інтересу, не обмежуються виключним переліком та можуть набувати економічного змісту і які індивідуалізують суб'єкта цивільно-правових відносин як організацію.

ПРАВО КОРИСТУВАННЯ ЧУЖОЮ ЗЕМЕЛЬНОЮ ДІЛЯНКОЮ ДЛЯ СІЛЬСЬКОГОГОСПОДАРСЬКИХ ПОТРЕБ НА ПРИКЛАДІ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ТА НІДЕРЛАНДІВ

Ладанівська Марія (студентка)

Львівський національний університет імені Івана Франка
(Науковий керівник: д.ю.н. Яновицька Г. Б.)

Система речових прав на чуже майно за законодавством Західної Європи виступає взірцем для формування приватного законодавства України.

Емфітевтична оренда була впроваджена в економічні відносини Європи у середні віки, коли на алоїдальних землях (вотчинах) запроваджується сплата так званого вільного чиншу та судового податку, після чого вони поступово перетворювались у чиншові феоди і за своєю конструкцією були тотожні римському емфітевзису. Водночас починається поступовий процес переродження цього інституту у різного роду найми, які не втратили свого значення в законодавстві деяких європейських країн XIX ст. На початок XX ст. майже всі земельні відносини, подібні емфітевтичним, у Західній Європі були скасовані як юридичний інститут. Цей процес здійснювався, по-перше, через визнання цих відносин такими, що втратили характер речового права і, по-друге, за допомогою перетворення їх у відносини земельної власності орендарів з умовою обов'язкової грошової компенсації на користь колишніх господарів землі.

У європейських правопорядках емфітевзис визначається як речове довгострокове успадковуване право користування земельною ділянкою (частіше за все сільськогосподарського призначення), яке надає землекористувачеві (емфітевті) широкі за змістом повноваження.

В Україні право користування чужою земельною ділянкою встановлюється договором між власником земельної ділянки і особою, яка

виявила бажання користуватися цією земельною ділянкою для сільськогосподарського виробництва (користувач). Емфітевзис за своєю правовою суттю є видом речових прав на чуже майно, а саме – *правом володіти та користуватися чужою землею для сільськогосподарських потреб*. Право емфітевзису є похідним від права власності, яке підлягає державній реєстрації відповідно до Закону України від 10.07.2018 року «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень». Сторонами земельної ділянки з одного боку та землекористувач. Земельна ділянка може відчужуватися та передаватися у порядку спадкування. Але важливим фактом є те, що земельна ділянка не може бути відчужено її землекористувачем іншим особам, внесено до статутного фонду чи передано у заставу. Відповідно до ч.1 ст.408 Цивільного кодексу України строк договору про надання права користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб встановлюється договором. Строк договору емфітевзису не може перевищувати 50 років, незалежно від форми власності (після набрання чинності 01.01.2019f року Закону України № 2498-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вирішення питання колективної власності на землю, удосконалення правил землекористування в масивах земель сільськогосподарського призначення, запобігання рейдерству та стимулювання зрошення в Україні »). До 2019 року це стосувалось лише земельних ділянок державної або комунальної власності. Власник земельної ділянки має право вимагати від землекористувача використання її за призначенням, встановленим у договорі. Також має право на одержання плати за користування нею, а розмір плати, її форма, умови, порядок та строки її виплати встановлюються договором. Договір може бути як оплатним так і безоплатним, це визначається за домовленістю сторін. Власник зобов'язаний не перешкоджати землекористувачеві у здійсненні його прав.

Відповідно до ст. 85 Цивільного кодексу Нідерландів спадкова оренда (Erfpacht) визначається як речове право, яке надає спадковому орендареві право володіти чужою нерухомою річчю з обов’язком сплачувати певну суму грошей (процент спадкової оренди) власникові землі у встановлені договором строки. Емфітевзис встановлюється за згодою сторін. Строк договору про емфітевзис законодавчо не визначений. Вирішення цього питання передане законом на розгляд сторін (ст. 86 ЦК Нідерландів).

Конструкція у класичному вигляді включена лише до новітнього цивільного кодексу Нідерландів. Застосування в нідерландському правопорядку емфітевзису як права довгострокового обмеженого користування земельною ділянкою необхідне, перш за все, у сільськогосподарських цілях. Емфітевзис являє собою обмежене речове право користування земельною ділянкою та плодами, а також будівлями, що особливо обумовлюється. Емфітевт може змінювати земельну ділянку або будову на ній лише у бік покращення. Дане право може виникати в результаті укладення договору або передаватися у спадок. У разі продажу права користування земельною ділянкою емфітевта зобов’язаний заздалегідь у

зазначений строк попередити власника земельної ділянки, який має переважне право покупки емфітевзису.

Розвиток майнових відносин в Україні призвів до того, що законодавство України щодо емфітевзису, необхідно удосконалювати. При оцінці можливості запозичення норм про емфітевзис, що існували у римському праві та використовуються у різних національних законодавствах країн континентальної Європи, слід виходити з того, що неприпустимо повне копіювання цих правових конструкцій. Необхідно лише використовувати принципи, на яких побудована конструкція цього речового права у найбільш розвинених європейських країнах, із метою вдосконалення інституту емфітевзису за цивільним законодавством України.

ОБМЕЖЕННЯ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Нодь Балаж-Олександр (студент)

Львівський національний університет імені Івана Франка
(Науковий керівник: проф. Коссак В. М.)

Розвиток цивільних правовідносин пов'язаний із вдосконаленням механізму правового регулювання цивільного законодавства. При дослідженні питання щодо покращення нормативного-правового регулювання вчені акцентують увагу на обмеженні цивільних прав. Сьогодні це питання є актуальним, оскільки під час дії правового режиму воєнного стану для відвернення загрози збройної агресії або нападу з метою посягання на суверенітет і національну безпеку України органи державної влади можуть обмежити права і свободи людини та законні інтереси суб'єктів правовідносин із зазначенням строку їх дії.

М. О. Стефанчук зазначає, що обмеження здійснення суб'єктивних цивільних прав є як поведінкою інших осіб, так і діями органів державної влади, що спрямовані на унеможливлення здійсненням особами своїх прав у повному обсязі.

Слід зазначити, що суб'єкти повинні здійснювати цивільні права у межах, які встановлюються законом. Передусім відповідні межі визначені у статті 13 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), якою закріплюється, що особи при здійсненні цивільних прав зобов'язані утримуватись від дій, які порушують права інших осіб, завдають шкоди довкіллю або культурній спадщині, вчиняються з наміром завдати шкоди іншим особам, а також не повинні суперечити моральним засадам суспільства. Окрім ЦК України цивільні права фізичних осіб можуть обмежуватися іншими законами та нормативно-правовим актами. При дослідженні цього питання потрібно визначити обмеження саме прав: на свободу пересування; декларування місця проживання; на особисте життя та його таємницю; на таємницю кореспонденції; зарахування на квартирний облік та одержання жилих приміщень в будинках державного або

громадського житлового фонду та набуття права власності на нерухоме майно.

Пунктом 6 Постанови Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) "Про затвердження Правил перетинання державного кордону громадянами України" встановлено, що на час дії воєнного стану на території України право на перетин державного кордону, окрім осіб зазначених пунктом 2-1 та 2-2 цієї постанови, також відповідне право мають інші військовозобов'язані особи, які не підлягають призову на військову службу при проведенні мобілізації. Проте це положення не поширюється на осіб визначених у статті 23 Закону України "Про мобілізацію та мобілізаційну підготовку" (далі – ЗУ).

Кабінет Міністрів України у Постанові "Про внесення змін до Правил перетинання державного кордону громадянами України" встановив, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, керівники суб'єктів господарювання зобов'язані подати інформацію про списки осіб, передбачених пунктами 2-14 Постанови "Про затвердження Правил перетинання державного кордону громадянами України". Суб'єкти, які надали відповідну інформацію протягом трьох днів до адміністрації Державної прикордонної служби, зобов'язуються надавати оновлену інформацію не пізніше наступного дня прийняття рішення у разі кадрових змін. Згідно з вищезазначеними положеннями на період воєнного стану обмежуються такі права як: на свободу пересування; на особисте життя та його таємницю; на таємницю кореспонденції.

Пунктом 3 Постанови КМУ про "Деякі питання декларування і реєстрації місця проживання та ведення реєстрів територіальних громад" на період дії воєнного стану встановлено, що декларування та реєстрація, зміна місця перебування та скасування декларування місця проживання, видача витягу з реєстру здійснюється органом реєстрації на території територіальної громади, на яку поширюються повноваження відповідного виконавчого органу місцевого самоврядування. Потрібно зазначити, що пункт четвертий вищезазначеної постави встановлює обмеження щодо декларування або реєстрації тільки одного місця проживання.

На нашу думку, слід розглянути обмеження житлових прав фізичних осіб,

які встановлюються Житловим кодексом України та Постановою Ради Міністрів УРСР і Укрпрофради про "Правила обліку громадян, які потребують поліпшення умов, і надання їм жилих приміщень в Україні". Відповідно до положень вищезазначених нормативних актів, для зарахування на квартирний облік та одержання жилих приміщень в будинках державного або громадського житлового фонду громадяни України повинні постійно проживати, а також мати реєстрацію місця проживання у даному населеному пункті. Проте, ця норма не поширюється на внутрішньо переміщених осіб, оскільки вони користуються правом першочергового та позачергового одержання жилих приміщень.

Наказом міністерства юстиції України "Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України" закріплено, що нотаріальні

дії вчиняються у приміщенні державної нотаріальної контори, у державному нотаріальному архіві, приміщенні, яке є робочим місцем приватного нотаріуса. Якщо фізична особа не може з'явитися в зазначене місце, то нотаріальні дії можуть бути вчинені поза вказаним приміщенням, але у межах нотаріального округу. У разі коли нотаріальна дія вчиняється поза приміщенням державної нотаріальної контори або поза приміщенням, яке є робочим місцем приватного нотаріуса, у посвідчувальному написі та в реєстрі для реєстрації нотаріальних дій зазначається місце вчинення нотаріальної дії із зазначенням адреси, а також причин, з яких вона була вчинена поза вказаними приміщеннями. Потрібно зауважити, що таким чином обмежується право фізичної особи на набуття права власності, що підлягає нотаріальному посвідченню на тимчасово окупованих територіях, оскільки неможливим є вчинення нотаріальних дій на цих територіях.

Зважаючи на вищенаведене, можемо констатувати, що обмеження цивільних прав фізичних осіб в умовах воєнного виражене у законах України, поставлене насамперед на виконання конституційних засад державного ладу – захист суверенітету, територіальної цілісності та незалежності України, а також – здійснення основоположних прав та свобод, особистих немайнових та майнових прав, виконання обов'язків для балансування функціонування держави з метою забезпечення громадського порядку та безпеки в умовах воєнного стану.

ПРОБЛЕМАТИКА ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ГОСПОДАРСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ» ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Панько Аліна (студентка)

Львівський національний університет імені Івана Франка
(Науковий керівник: доц. Шпуганич І. І.)

Згідно з ч. 2 ст. 55 ГК України суб'єктами господарювання є господарські організації – юридичні особи, створені відповідно до Цивільного кодексу України, державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до нього, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку.

Господарські організації характеризуються низкою ознак, які можна вивести з даної норми ГК України. Такими ознаками є: наявність статусу юридичної особи, здійснення нею господарської діяльності та необхідність реєстрації в установленому законом порядку. Всі наведені ознаки тісно пов'язані між собою, зумовлюють одна одну. Наприклад, надання організації статусу юридичної особи відбувається шляхом її державної реєстрації, водночас необхідно обрати організаційно-правову форму юридичної особи, оскільки відомості про неї вносяться до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань.

Законодавство України не містить чіткого переліку організаційно-правових форм господарювання. Була спроба їх узагальнення у Класифікації

організаційно-правових форм господарювання ДК 002:2004, що затверджена наказом Держспоживстандарту України від 28.05.2004 р. № 97. Проте в ній перелічено всі існуючі організаційно-правові форми юридичних осіб (у тому числі політична партія, релігійна організація, орган державної влади) і відокремлені підрозділи без статусу юридичної особи. Крім того, цей перелік є невичерпним, оскільки передбачає можливість утворення інших організаційно-правових форм. Отже, цей документ неможливо використовувати з метою систематизації організаційно-правових форм господарських організацій.

У ГК України поняття «підприємство» сьогодні залишається центральним, тоді як термін «господарська організація», окрім ст. 55 ГК України, вживається ще у ст. 118 цього Кодексу для визначення поняття «об'єднання підприємств» а також в ст. 126, формулювання якої змушує задуматись над рівнем законодавчої визначеності цієї категорії загалом, адже через особливості законодавчої техніки може здатись що законодавець ототожнює господарські організації з асоційованими підприємствами, що є недопустимим.

Саме формулювання норми, закріпленої в ч. 2 ст. 55 ГК України передбачає, що суб'єкти господарювання які не є фізичними особами (громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці) апріорі належать до господарських організацій. Звідси виникає питання співвідношення понять «юридична особа», «господарська організація», «підприємство». Поняття «юридичної особи» визначене в ст. 80 ЦК України, відповідно до якої це організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку. Відповідно до ч. 1 ст. 62 ГК України – підприємство це самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності в порядку, передбаченому цим Кодексом та іншими законами. На підставі вищенаведеного, та враховуючи що юридичні особи бувають як приватного так і публічного права, а також можуть здійснювати підприємницьку діяльність чи непідприємницьку (наприклад, політичні партії, громадські та релігійні організації, державні медичні заклади, громадські об'єднання, профспілки тощо), можна дійти висновку що найширшим з цих понять є «юридична особа», яке охоплює господарські організації, а підприємство – охоплюється господарською організацією, якщо відповідає ознакам суб'єкта господарювання. Таким чином, існування понять «юридична особа» та «господарська організація» є цілком доцільним та виправданим, адже не всі юридичні особи є господарськими організаціями, однак всі господарські організації є юридичними особами.

На проблемність питання стосовно вживання терміну «господарська організація» на мій погляд вказує і факт відсутності необхідної судової

практики на рівні Верховного Суду і нижчестоящих судів. Спроби за допомогою ЄДРСР та системи «Прецедент» знайти висновки ВС стосовно суті поняття «господарська організація» не будуть успішними, з чого можна зробити висновок що категорія «господарська організація» практично не використовується, а замість неї використовується той же «суб'єкт господарювання». Хоча, відповідно до ч 1. ст. 55 ГК України, суб'єктами господарювання визнаються учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством. Відповідно до ч. 2 цієї ж статті, суб'єктами господарювання є не тільки господарські організації, а й громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці. Очевидно, що такий підхід до формування термінологічного апарату важко визнати задовільним.

Отже, поняття «господарська організація» є досить вдалим для позначення усього розмаїття тих суб'єктів господарювання, які є юридичними особами. Поняття господарської організації, на мою думку, має стати одним із ключових у господарському законодавстві. Видається доцільним розширити застосування поняття «господарська організація» як у законодавстві так і на практиці, залишивши підприємству роль організаційно-правової форми.

ПРОБЛЕМИ СПРОСТУВАННЯ НЕДОСТОВІРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Петранич Андрій (студент)

Львівський національний університет імені Івана Франка
(Науковий керівник: доц. Шама Н. П.)

Проблеми спростування недостовірної інформації за цивільним законодавством України є досить актуальною для сьогодення, так як багато фейків нині шириться мережею інтернет і кожному громадянину важливо мати змогу захистити свою честь, гідність та ділову репутацію. Цивільний кодекс України в ч.3 статті 277 передбачав, що таке презумпція недостовірності негативної інформації про особу, негативна інформація, поширена про особу, вважається недостовірною, якщо особа, яка її поширила, не доведе протилежного. Тобто кажучи своїми словами якщо про когось буде поширена негативна інформація, вона не буде вважатись правдивою допоки той хто поширив цю інформацію не доведе що поширена ним негативна інформація є правдою.

Постановою Пленуму Верховного суду України «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» від 27.02.2009 р. № 1 суд навів приклади

негативної інформації. Так, негативною слід вважати інформацію, в якій стверджується про порушення особою, зокрема, норм чинного законодавства, вчинення будь-яких інших дій (наприклад, порушення принципів моралі, загальновизнаних правил співжиття, неетична поведінка в особистому, суспільному чи політичному житті тощо) і яка, на думку позивача, порушує його право на повагу до гідності, честі чи ділової репутації. Спростування поширеної недостовірної інформації повинно здійснюватися незалежно від вини особи, яка її поширила. Ця норма є досить справедливою і логічною, і дозволяла особі самій не доводити неправдивість поширеної інформації.

Проте в 2014 Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України "Про інформацію" та Закону України "Про доступ до публічної інформації"» ч. 3 статті 277 ЦК України було виключено. Ще досі не можна чітко сказати, які були мотиви виключення цієї статті, проте наслідком цього рішення було юридичне скасування вищезгаданої презумпції. Незважаючи на це, суди продовжували використовувати донедавна цю презумпцію, проте у постанові Верховного Суд України у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 28 вересня 2022 року у справі № 369/11909/20 (провадження № 61-5212св22) вказав, що через виключення ч. 3 статті 277 ЦК України чинне законодавство не містить презумпції добропорядності і відсутні підстави для застосування такої конструкції при вирішенні спорів про спростування недостовірної інформації. Головна проблема виключення вищевказаної частини статті 277 ЦК України в тому, що тепер позивач у позовах про захист честі, гідності та ділової репутації має сам доводити що поширена негативна інформація про нього є недостовірною, а не відповідач як раніше. Багато юристів кажуть що скасування презумпції добропорядності дала більшої рівності сторонам і позовах про захист честі, гідності та ділової репутації, так як раніше вся негативна інформація ледь не автоматично прирівнювалась до недостовірної, через що адвокатам відповідачів доводилось докладати більше зусиль, щоб довести, що не вся негативна інформація є недостовірною. Однак треба ще і зазначити що доведення відсутності певної обставини є значно складнішим, ніж доведення їх наявності, оскільки для доведення існування факту необхідно мати докази на яких обґрунтовується таке припущення. Якщо особа стверджує, що інша особа здійснила негативний вчинок, то доведення того що такого вчинку не було є важчим завданням. Тому з логічної точки зору більш справедливим виглядає доказування того факту, що може існувати, ніж того що не може.

На початок 2023 року у Верховній Раді України зареєстрували законопроєкт, який пропонує повернути у законодавство норму про презумпцію недостовірності негативної інформації. Відповідний законопроєкт №8380 «Про внесення змін до статті 277 Цивільного кодексу України щодо визнання інформації недостовірною» зареєструвала 24 січня народна депутатка Антоніна Славицька. Законопроєкт передбачає

повернення в статтю 277 Цивільного кодексу України (Спростування недостовірної інформації) частини третьої такого змісту: «Негативна інформація, поширена про особу, вважається недостовірною, якщо особа, яка її поширила, не доведе протилежного». У пояснювальній записці до цього законопроєкту зазначено, що його розробили з метою забезпечити належний механізм захисту громадянами честі, гідності та ділової репутації. А також зняти з позивачів у справах про спростування недостовірної інформації обов'язок доводити, що інформація є недостовірною.

Отже проаналізувавши вищеописане, можна зробити висновок, що на думку більшості юристів повернення положення про презумпцію добропорядності більш позитивно вплине на правову систему України та механізм захисту громадянами своєї честі, гідності та ділової репутації, через те що вона запобігає зловживанню правом на бездумне висловлювання думки. Оскільки особа, яка поширює негативну інформацію, має довести її достовірність, то це змушує її бути обережнішою та не поширювати негативну інформацію, або поширювати негативну інформацію, але з доказами вчинення такого вчинку особою. На мою суб'єктивну думку повернення норми про презумпцію добропорядності тільки позитивно вплине на українське законодавство.

ПРАВОЧИНИ ІЗ ЗАІНТЕРЕСОВАНІСТЮ: НОВЕЛИ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО АКЦІОНЕРНІ ТОВАРИСТВА»

Садовський Ілля (студент)

Львівський національний університет імені Івана Франка
(Науковий керівник: доц. Шпуганич І. І.)

Сьогодні особливо актуальною проблемою є зміна корпоративного законодавства, що, у свою чергу, має важливий вплив на бізнес-середовище та економіку в цілому, яка знаходиться у стані війни. Зміни кон'юнктури ринку, нові тенденції та виклики можуть створювати необхідність адаптації законодавства для забезпечення прозорості, захисту корпоративних прав та підвищення конкурентоспроможності бізнесу на міжнародному рівні. Такі зміни можуть відображати як сучасні європейські підходи до захисту прав акціонерів, що заохотять міжнародних партнерів до майбутнього залучення інвестицій, так і призвести до підвищення рівня довіри до бізнесу та сприянню його розвитку.

Враховуючи всі ці фактори, можна стверджувати, що зміна корпоративного законодавства є актуальним та необхідним кроком для покращення умов функціонування ринку акцій, продажу цінних паперів та сприяння розвитку економіки.

Слід наголосити на тому, що 1 січня 2023 року набрав чинності Закон України «Про акціонерні товариства» від 22.07.2022 р.. Закон України «Про акціонерні товариства» від 17.09.2008 р. визнаний таким, що втратив чинність. Новим Законом впроваджено чимало змін, серед яких, також і

зміни при визначенні правочинів із заінтересованістю та порядку їх вчинення.

У раніше чинному Законі «Про акціонерні товариства» 2008 р. (ч. 1 ст. 71) зазначалося, що рішення про надання згоди на вчинення правочину, щодо вчинення якого є заінтересованість (далі – правочин із заінтересованістю), приймається відповідним органом акціонерного товариства, якщо ринкова вартість майна або послуг чи сума коштів, що є предметом правочину із заінтересованістю, перевищує 1 відсоток вартості активів за даними останньої річної фінансової звітності акціонерного товариства. Натомість у новому Законі не визначена жодна вартість предмету такого правочину, важливим є власне його суб'єктний склад. Вказується лише на те, що рішення про вчинення правочину із заінтересованістю приймається наглядовою радою або радою директорів, якщо ринкова вартість предмета правочину із заінтересованістю не перевищує 10 відсотків вартості активів, за даними останньої річної фінансової звітності товариства. Водночас статутом акціонерного товариства можуть визначатися додаткові умови віднесення правочину до правочину із заінтересованістю та може бути встановлено нижнє граничне значення співвідношення між ринковою вартістю предмета правочину із заінтересованістю та вартістю активів товариства, за даними останньої річної фінансової звітності такого товариства, з метою отримання згоди відповідного органу товариства для вчинення правочинів із заінтересованістю (ч. 6 ст. 107 Закону).

Законом «Про акціонерні товариства» від 2022 р. розширено перелік осіб, які можуть вважатися заінтересованими у вчиненні акціонерним товариством правочину (ч. 2 ст. 107). Такий доповнено п. 4, згідно з яким заінтересованими особами у вчиненні акціонерним товариством правочину можуть бути тепер також й афілійовані особи акціонерного товариства.

Варто звернути увагу на зміни, що відбулися на законодавчому рівні щодо захисту законних прав та інтересів самого акціонерного товариства у разі вчинення правочину із заінтересованістю на гірших умовах, ніж ринкові. Раніше (ч. 12 ст. 71 Закону 2008 р.) правочин із заінтересованістю, вчинений на умовах, які за висновком залученої особи (незалежного аудитора, суб'єкта оціночної діяльності або іншої особи, яка має відповідну кваліфікацію) є для товариства гіршими за звичайні ринкові умови, міг бути визнаний судом недійсним за позовом акціонера товариства. Проте, у чинному Законі (ч. 4 ст. 108) законодавець змінив підхід, визначивши, що особи, заінтересовані у вчиненні правочину із заінтересованістю, у разі вчинення такого правочину на гірших умовах, ніж ринкові, зобов'язані повернути товариству кошти у розмірі прибутку, отриманого такими особами прямо або опосередковано в результаті вчинення такого правочину. Зазначені способи захисту, як і їх правові наслідки, дуже відрізняються між собою. Однак, при актуальному станом на сьогодні підході, важливим залишається питання доказування розміру прибутку, отриманого прямо або опосередковано заінтересованою особою.

Стаття 107 нового Закону «Про акціонерні товариства» оперує новим терміном – «значний правочин із заінтересованістю». Такий правочин одночасно є значним правочином, але з ускладненою процедурою його вчинення: ринкова вартість предмета правочину із заінтересованістю повинна перевищувати 10 відсотків вартості активів, за даними останньої річної фінансової звітності акціонерного товариства (значний правочин із заінтересованістю), і у такому випадку рішення про вчинення такого правочину буде прийматися загальними зборами за поданням наглядової ради або ради директорів.

Як можна помітити, законодавець намагався удосконалити норми Закону «Про акціонерні товариства» і максимально адаптувати його до європейських стандартів. Однак, не можна стверджувати, що дані зміни вирішили всі питання та проблеми, що були в попередньому Законі. Окремі новації вже викликають низку запитань, є темою жвавих правових дискусій та можуть стати предметом подальших наукових досліджень.

СПАДКУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Середницька Ольга (студентка)

Львівський національний університет імені Івана Франка
(Науковий керівник: доц. Кравчик М. Б.)

Спадкування- це один з найстаріших правових інститутів, що забезпечує реалізацію переходу права власності. У нашому сьогоденні, даний інститут справді посідає визначне місце, так як прийняття спадщини завжди було найбільш поширеним зобов'язанням у галузі цивільного права, а інститут спадкового права не втрачає свою актуальність і досі. Спадкові правовідносини виникають внаслідок смерті фізичної особи, тобто спадкодавця, а їхньою метою є перехід прав та обов'язків спадкодавця до спадкоємців у формі правонаступництва.

Аналізуючи безліч різноманітних наукових позицій та думок, можемо вважати, що спадкування- це своєрідний процес, початком якого, є смерть особи, а закінченням вважається оформлення права на спадщину.

Також, варто виокремити основні ознаки спадкування:

- спадкоємці вправі отримати спадщину після виникнення такого юридичного факту, як смерть фізичної особи(спадкодавця);
- перехід спадщини можливий виключно, коли наявний певний фактичний склад та підстави, визначені цивільним законодавством;
- спадкуванню притаманний універсальний характер;
- перехід відповідних прав та обов'язків відбувається шляхом спадкового правонаступництва.

На превеликий жаль, ворожа агресія та запровадження воєнного стану в нашій державі торкнулись кожної сфери суспільних відносин, зокрема й спадкування. Проте, незважаючи на усі складнощі воєнного стану, життя продовжується, і процес спадкування неможливо призупинити. Зміни, що

стосуються правового регулювання спадкування в період воєнного стану дещо спрощують дану процедуру для громадян України.

Як нам відомо, право на спадкування виникає у спадкоємців з дня смерті або з дня набрання законної сили рішення суду про оголошення особи померлою. Уряд спростив процедуру заведення спадкової справи, оскільки численна кількість людей проживає в окупації, або ж стали вимушено-переселеними особами. В наказі Міністерства юстиції України «Про затвердження змін до деяких нормативно-правових актів у сфері нотаріату» від 11.03.2022 визначено, що в умовах воєнного або надзвичайного стану спадкова справа заводиться за зверненням заявника будь-яким нотаріусом України, незалежно від місця відкриття спадщини. Нотаріус вправі заводити спадкову справу, навіть якщо відсутній доступ до Спадкового реєстру, та він повинен здійснити перевірку заведеної спадкової справи упродовж п'яти робочих днів з моменту відновлення доступу до реєстру.

Аналізуючи процес оформлення спадщини, слід зауважити, що запроваджено зміни щодо строків оформлення спадщини на підставі Постанови КМУ від 24.06. 2022р. «Про внесенння змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо нотаріату та державної реєстрації в умовах воєнного стану». Власне, п.3 вищезгаданої постанови передбачає, що перебіг строку на прийняття спадщини або ж відмови від її прийняття зупиняється на час воєнного стану, але не більше ніж на чотири місяці. Тобто, до вже визначеного законодавцем шестимісячного строку від смерті спадкодавця на прийняття спадщини додається ще чотири місяці.

Проте через незрозумілість застосування на практиці даного нововведення, дане положення потребувало оцінки і тлумачення. Так, 31 січня 2023 року було оприлюднено постанову Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду у справі 676/21, якою надано нову оцінку пункту 3 постанови КМУ від 28 лютого 2022 року № 164, за якою Верховний Суд вважає, що п.3 постанови №164 суперечить статтям ЦК України 1270 та 1272, а тому не підлягає застосуванню. Правила щодо строку на прийняття спадщини регулюються ЦК України, який прийнятий Верховною Радою України і є основним актом цивільного законодавства.

Звідси виникає чимало розбіжностей в практичному застосуванні такого перебігу строку, надзвичайно важливим є надання роз'яснень та тлумачень відповідних суб'єктів владних повноважень щодо обчислення даних строків.

Таким чином, ми бачимо, що законодавець намагався якомога більше адаптувати нормативні приписи до суворих воєнних реалій та спростити порядок спадкування для громадян України. На мою думку, на порядку денному ще залишились недостатньо врегульовані та чітко не визначені питання, що стосуються визначення місця відкриття спадщини, перебіг строків та інші. Розроблення ефективних механізмів здійснення суб'єктами своїх спадкових прав та обов'язків є нагальною потребою у цей надзвичайно складний для держави період.

СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ

Хтей Анастасія (студентка)

Львівський національний університет імені Івана Франка
(Науковий керівник: проф. Юркевич Ю. М.)

Проблематика страхування життя і здоров'я військових гостро проходить поміж нелегке сьогодення нашої держави. Обов'язок держави – захищати життя людини. У час війни й період воєнного стану особливу увагу приділяємо найвищій цінності, щоб запобігти будь-яким протиправним посяганням, а також забезпечити охорону та захист у разі його порушення.

Дане питання регулюється такими нормативно-правовими актами, як: Цивільний кодекс України, Закон України «Про страхування», Закон України «Про загальний військовий обов'язок і військову службу» тощо.

Розпочинаючи з поняття, згідно ст. 1 Закону України «Про страхування»: страхування – це вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів фізичних осіб та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати фізичними особами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та доходів від розміщення коштів цих фондів. Або ж згідно зі ст. 979 Цивільного кодексу України, за договором страхування одна сторона (страховик) зобов'язується у разі настання певної події (страхового випадку) виплатити другій стороні (страхувальникові) або іншій особі, визначеній у договорі, грошову суму (страхову виплату), а страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі та виконувати інші умови договору.

На мою думку, головними питаннями, що постають перед нами, є проблематика того, наскільки життя військовослужбовців забезпечене страхуванням, які гарантії та хто може ними скористатись.

Потрібно почати з обов'язковості договору. Неухильне страхування військовослужбовців в Україні існувало у період з 1995 по 25 грудня 2013 р., до моменту, коли уряд не прийняв постанову No 975, що замінила страховий захист одноразовою компенсацією з бюджету.

Розглядаючи питання в цьому ключі, на думку О.М. Залєтова така заміна, ймовірно, була виправданою, оскільки останніми роками страхування військовослужбовців в Україні було формальним, а не реальним видом захисту.

Згідно з постановою No 975, у разі загибелі військових, їхні сім'ї отримують з бюджету компенсацію у розмірі 500-кратного прожиткового мінімуму – 609 тис. грн. При інвалідності сума виплати сягає від 150 – (182 тис. грн) до 250-кратного (304 тис. грн) прожиткового мінімуму, залежно від групи інвалідності.

Однак на сьогодні, страхування може стати додатковим захистом до вже наявної бюджетної компенсації, але для цього потрібно створити спеціальну страховку. Для забезпечення додаткових соціальних гарантій військовослужбовцям уряд має розробити стандартний страховий продукт, який передбачатиме можливість оплати страхування не тільки за рахунок держбюджету, а й за рахунок спонсорів, а також забезпечувати загальний страховий захист військових у розмірі від 1 млн грн. Щодо добровільного страхування, то настання страхового випадку в результаті військових дій є стандартним винятком у всіх договорах страхування. Послуга може бути й добровільною, але в такому випадку потрібно згода страховиків та підтримки держави.

Від нещасного випадку (з урахуванням ризику смерті) були застраховані 30 військових, що беруть участь в антитерористичній операції на сході України.

Сума страхування і бренд страховика, який продав захист військовим, невідомі, але страховий платіж склав 2, 5 тис. грн за одного застрахованого. Страхувальником виступив приватний бізнес, що забезпечує фінансову підтримку військовослужбовців.

Страховики пропонують військовослужбовцям та бійцям добровольчих батальйонів 2 продукти: ризикове страхування життя на випадок смерті (покриває всі ризики) і страхування від нещасного випадку (покриває ризик смерті тільки в результаті нещасного випадку).

Крім того, була ініціатива по виділенню коштів з Фонду попереджувальних заходів Збройним силам України кошти в розмірі 5 млн грн для здійснення страхування життя бійців добровольчих батальйонів, які брали участь в зоні АТО. Зараз, у період з 1 березня 2022 р., українські військові також отримали збільшені виплати у 30%, щомісячні премії, збільшення надбавок та до 1 лютого 2023 р., додаткову грошову винагороду у розмірі від 30 до 100 тис. грн.

Отже, дедалі вищий ризик заподіяння шкоди здоров'ю, а також смерті військовослужбовців, вимагає від держави адекватних заходів, що збільшать захищеність зазначених категорій громадян. Заходи не повинні мати декларативний характер, а базуватися на налагодженому механізмі їх практичної реалізації. Адже в кожній цивілізованій країні така позиція держави є основним критерієм організації соціального захисту військовослужбовців щодо їх життя і здоров'я.

ПРАВО НА НАЦІОНАЛЬНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПРАВА НА ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ

Юрас Владислав (студент)

Львівський національний університет імені Івана Франка
(Науковий керівник: д.ю.н. Яновицька Г. Б.)

Поняття національності можна визначити, як належність до певної етнічної спільності (етносу, народності, нації), яка визначається природо-соціальними умовами та особливостями буття й виявляє себе в розвитку мови, матеріальної й духовної культури, психології, традицій, звичаїв, способу життя. Такий критерій самосвідомості не втрачає актуальності в умовах глокалізації[1]. Для людей відчуття приналежності до певної спільноти, що виявляється у певній сукупності спільних ознак є надзвичайно важливим, адже саме здатність до об'єднання є однією з причин виникнення суспільства та розвитку демократичних інституцій на більш пізній стадії його існування.

У статті 11 Конституції України зазначено, що держава сприяє консолідації та розвиткові української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвиткові етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України. Поняття «національність» як правову категорію розглядають з позиції як прав колективних, так і індивідуальних. Для нашого дослідження становить інтерес другий варіант.

Цивільний кодекс України у ч. 2 ст. 300 декларує право особи на збереження національної самобутності. Важливо зазначити, що право на збереження такої самобутності не є єдиним, йому передує право на створення, чи то виникнення її як такої, адже не можна зберегти те, чого не існувало раніше. Подібної позиції дотримується науковець Бермічева О. В., вказуючи, що основоположною складовою частиною права на індивідуальності є саме право створювати (а вже потім і змінювати) свою індивідуальність.

Цікавим є момент виникнення національності — він не належить до генетичних ознак, які наявні у плоду ще до народження та право, на які виникає в момент народження. Також він не належить до ознак, яких особа набуває в процесі свого розвитку на основі тих властивостей, які вона має з народження (можливість запам'ятовувати інформацію, аналізувати її та використовувати здобуті знання). Ми пропонуємо прирівнювати її до такої, право на яке виникає в момент народження[2], але розрізняти від ознак, які наявні в дитини ще до моменту її народження. Важливим є той факт, що при

[1] Глокалізація - це термін, що позначає поєднання глобалізації та локалізації. В контексті національності його можна розглядати як такий, що позначає прагнення особи до збереження своєї національної ознаки всупереч розмиттю національних рис у сучасному світі.

[2] Момент визначення дитини живонародженою та життєздатною за критеріями Всесвітньої організації охорони здоров'я.

народженні дитини її національність визначається за національністю батьків, але уже в свідомому віці вона може цю ознаку змінити. Така зміна зазвичай проявляється в самоувідомленні себе приналежним до певної національної меншини чи корінного народу, або навпаки, відмова від такої приналежності.

Доцільно більшу увагу звернути на право на національність, яке має приділятись корінним народам та національним меншинам. Зазвичай, саме їх права на національну, релігійну, культурну самобутність обмежуються. Проте це не означає, що титульні нації[1] позбавлені такого права. Також в контексті права на національність варто розмежовувати поняття «корінні народи» та «національні меншини», оскільки вони є різними. Корінними народами є такі народи, що сформувались на території України і є носіями самобутньої мови і культури, мають традиційні, соціальні, культурні або представницькі органи, самоусвідомлюють себе корінним народом України, становить етнічну меншість у складі її населення. До корінних народів України відносяться кримські татари, караїми, кримчаки, яким надано певною мірою більше прав ніж національним меншинам — така різниця зумовлена об'єктивним обставинами.

Відповідно до статті 3 Рамкової конвенції держав-членів Ради Європи про захист національних меншин кожна особа, яка належить до національної меншини, має право вільно вирішувати, вважатися їй чи не вважатися такою, і дане рішення або здійснення прав у зв'язку з ним не повинно зашкоджувати такій особі. Законом України «Про національні меншини в Україні» встановлено, що громадяни України мають право вільно обирати та відновлювати свою національність, примушення громадян у будь-якій формі до відмови від своєї національності не допускається (ст.11). Проте цей Закон скоро втратить чинність, у зв'язку з набранням чинності Законом України «Про національні меншини (спільноти) України» у статті 6 якого встановлено, що кожен громадянин України вправі вирішувати питання своєї приналежності до національної меншини (спільноти) або кількох національних меншин (спільнот). Вказано також, що ніхто не може бути примушений декларувати свій статус особи, як такої що належить до національних меншин (спільнот). Примушення громадянина України у будь-якій формі до визнання своєї належності, відмови або зміни своєї належності до національної меншини (спільноти) забороняється. Європейський суд з прав людини у рішенні по справі Ciubotaru v. Moldova дійшов висновку, що «етнічна ідентичність особи становить важливий аспект її приватного життя» і зазначив, що стаття 8 Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод може також застосовуватися до права вільно обирати свою власну культурну чи етнічну ідентичність та поважати цей вибір, якщо таке право ґрунтується на об'єктивних підставах.

Підсумовуючи усе вищесказане, зазначимо, що право на національність є важливою складовою права на індивідуальність. Факт

[1] Титульна нація — нація що є державотворчою, найбільш чисельною в країні.

причетності особи до певної етно-культурної спільноти визнано невід'ємним правом особи. Природа даного права є такою, що в більшій мірі вимагає негативного зобов'язання від держави не порушувати її право, та лише в поодиноких випадках позитивного – обов'язку вчинити дії для захисту такого права. Світова спільнота, попри тенденції глобалізації та певне розмиття меж національностей, прагне захистити право особи на індивідуальність та національну самобутність зокрема, що проявляється у міжнародних документах. Держава Україна як і більшість інших демократичних правових держав не проводить політики асиміляції корінних народів, а навпаки сприяє їх захисту, що відображається у прийнятті нових нормативно-правових актів спрямованих на захист таких спільнот.

СЕКЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО, ФІНАНСОВОГО ТА ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Євдокіменко Сергій

д.ю.н., доцент кафедри кримінального права, кримінології, цивільного та господарського права Вищого навчального закладу «Національна академія управління»

Високий рівень громадської безпеки створює стан захищеності від протиправних посягань для кожного громадянина у будь-якому місці в державі, за будь-яких обставин (як у часи спокою та повсякденного життя, так під час зборів, мітингів, демонстрацій, а також в умовах воєнного стану). Демократичною держава вважається за умови можливості людини вільно висловлювати свою думку, приймати активну участь в житті регіону і держави в цілому. За таких обставин громадянин повинен розуміти можливість реалізовувати конституційні права за відсутності загроз життю та здоров'ю, власності та іншим цінностям. У зв'язку із війною Російської Федерації проти України дане питання значно загострилось та потребує нових поглядів щодо дослідження.

Громадська безпека у звичайних умовах життєдіяльності охоплює такі види правових відносин: що виникають і складаються у процесі забезпечення суспільної злагоди, спрямовані на попередження і негайне припинення дій (діянь), які можуть призвести до порушень нормальних умов життя населення, стати перепоною корисній трудовій діяльності людей, їх колективів, державних органів, організованому проведенню масових заходів; що виникають і спрямовані проти громадського порядку і громадської безпеки та викликають необхідність застосування заходів адміністративного припинення протиправної поведінки: у галузі фінансово-бюджетної дисципліни та торгівельної діяльності; що посягають на власність; у галузі охорони природи, використання природних ресурсів, охорони пам'яток історії та культури; у промисловості, будівництві та у сфері використання паливно-енергетичних ресурсів; у сільському господарстві, ветеринарній санітарії; на транспорті, в галузі шляхового господарства і зв'язку; в галузі житлових прав громадян, житлово-комунального господарства та благоустрою; в галузі громадського харчування, сфер послуг і підприємницької діяльності; в галузі стандартизації, якості продукції, метрології та сертифікації[1]

На основі наукового аналізу, а також досвіду роботи в правоохоронних органах виділяємо такі групи засобів забезпечення громадської безпеки:

[1] Ольховський Є. Б. Адміністративно-правові засоби забезпечення громадської безпеки : дис. … канд. юрид. наук, 12.00.07 / Ольховський Євген Борисович: – Х., 2003. – с. 19-20

нормативно-правове забезпечення – є основним засобом забезпечення громадської безпеки. У даному питанні важливо зауважити, що значення мають не лише адміністративно-правові норми, а закони та підзаконні нормативно-правові акти, що регулюють інші суспільні відносини, проте суттєво впливають на стан громадської безпеки. Погоджуюсь із думкою Битяка Ю. П. та Кондрашова Б. П., які стверджують, що громадська безпека не може існувати тільки під час використання об'єктів, які становлять підвищену небезпеку суспільства, або під час настання особливих умов (небезпеки), оскільки вона залежить від багатьох соціальних чинників, зокрема, стану правопорядку в країні, благоустрою міст, обладнання об'єктів, що призначені для масового відвідування тощо[1] [2, с. 128, 6 с. 83]; використання спеціальних умінь та навичок працівниками правоохоронних органів та особами залученими до охорони громадського порядку і забезпечення громадської безпеки. Стосовно вказаного питання слушною є думка М. В. Корнієнка, який зазначив, що ефективним засобом боротьби з груповими порушеннями громадського порядку й масовими безпорядками є проведення спеціальної операції, тобто комплексу розвідувальних, оперативних, слідчих, профілактичних і силових заходів, що здійснюються відповідно до єдиного плану під керівництвом начальника оперативного штабу в одному або кількох місцях з метою недопущення або припинення з боку агресивно налаштованого натовпу вчинення насильства, організації погромів, підпалів, учинення озброєного опору представникам влади з діяльності щодо нормалізації обстановки та притягнення винних до відповідальності[2]; матеріально-технічне забезпечення правоохоронних органів є одним з основних складових елементів ефективного забезпечення громадської безпеки. Неможливо уявити якісну роботу працівника Національної поліції у сфері охорони громадського порядку без якісного форменого одягу, відповідного екіпірування тощо. Вказане питання заслуговує окремої уваги і є актуальним для сучасної України; інформаційне забезпечення населення представляє собою профілактичний засіб забезпечення громадської безпеки, оскільки поінформованість населення про можливі небезпеки, терористичні акти, масові безпорядки, екологічні катастрофи дозволить уникнути значної кількості постраждалих. Приналежність засобів масової інформації тим чи іншим політичним силам призводить до виникнення суперечливих висновків, необ'єктивного висвітлення інформації. Необхідно пам'ятати про відповідальність за такі дії, їх можливий вплив на стан громадської безпеки. У випадку надання інформації стосовно питань державного значення, висвітлюватися повинні лише факти, без формулювання готових висновків чи суб'єктивної думки

[1] Адміністративне право України : підручник для юрид. вузів і ф-тів / Ю. П. Битяк, В. В. Богуцький, В. М. Гаращук та ін. ; за ред. Ю. П. Битяка. – Харків : Право, 2000. – с. 128;

[2] Корнієнко М. В. Управління силами і засобами органів внутрішніх справ при ускладненні оперативної обстановки в сфері охорони громадського порядку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право» / М. В. Корнієнко. – Харків, 2000. – с. 11–13

окремої людини. Крім того інформаційне забезпечення полягає у роз'ясненні громадянам шляхів і механізмів прийняття участі у забезпеченні громадської безпеки. Бажання громадян брати участь в життєдіяльності регіону, в тому числі у питаннях, які стосуються громадської безпеки повинно підтримуватися.

Законом України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону»[1] чітко окреслено: громадські формування з охорони громадського порядку і державного кордону можуть бути створені на засадах громадської самодіяльності як: – зведені загони громадських формувань; – спеціалізовані загони (групи) сприяння Національній поліції та Державній прикордонній службі України; – асоціації громадських формувань. Значення участі громадян у забезпеченні громадської безпеки важко переоцінити. Сьогодні українське законодавство дозволяє громадянам приймати активну участь у житті регіону, в тому числі у забезпеченні порядку і безпеки, як прямо, так і опосередковано – шляхом виконання завдань, що мають значення для громадської безпеки. Важливим і одним із головних моментів у даній сфері є обізнаність населення про можливість вливати на стан безпеки в регіоні, а як наслідок – у державі. Участь населення певної територіальної громади в охороні громадського порядку і безпеки впливає на діяльність усіх структур сектору безпеки України. Так, прозорість роботи Національної поліції залежить від вимог громадян висвітлювати необхідну для суспільства інформацію, що дозволяє дізнатись про результати конкретних дій поліцейських, це в свою чергу впливає на рівень і розвиток корупції, спричиняє перешкоди для приховування правопорушень тощо. Співпраця поліції з громадськими формуваннями передусім передбачає здійснення взаємодії на засадах партнерства. Члени громадського формування під час спільного з поліцейськими, прикордонниками виконання покладених на них завдань з охорони громадського порядку і державного кордону мають право застосувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби індивідуального захисту та самооборони, заряджені речовинами сльозоточивої та дратівної дії у випадках і в порядку, передбачених законом. Проте використовувати холодну та вогнепальну зброю, в тому числі мисливську, яка згідно з чинним законодавством перебуває в їх особистому користуванні заборонено.

Із початком повномасштабної війни Російської Федерації проти України, Указом Президента України від 24 лютого 2022 року в Україні було введено воєнний стан[2]. У воєнний час на громадськість покладається значна відповідальність, люди створюють громадські об'єднання, які приймають участь у вирішенні важливих питань місцевого і державного значення у різних напрямках: соціальному, освітньому, культурному, екологічному

[1] Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону: закон України від 22 червня 2000 року № 1835-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-14#Text

[2] Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text

тощо. Громадські об'єднання активно залучаються до заходів, що стосуються протидії корупції, або виступають ініціаторами таких заходів[1].

Україною побудовано нові орієнтири, спрямовані на забезпечення безпеки громадян, захист їх прав та свобод. Безперервні зміни законодавства потребують систематизації, а також синхронізації із подіями, що відбуваються в державі, бути актуальними і своєчасними. Існує чимало новітніх методів, заходів і засобів забезпечення громадської безпеки, ефективність яких повинна бути науково обґрунтована, після чого їх можна поступово вводити у практичну діяльність правоохоронних органі та інших органів і структур, до компетенції яких входить забезпечення громадської безпеки. Не зважаючи на прагнення народу докорінно змінити підхід до захисту прав і свобод людини і громадянина, шляхом реформування правоохоронної системи України, деякі питання залишаються відкритими.

СПРОЩЕНЕ ПОЗОВНЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЯК ОСНОВНА ФОРМА СУДОВОГО ЗАХИСТУ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Гембара Григорій (аспірант)

Львівський національний університет імені Івана Франка
(Науковий керівник: проф. Решота В. В.)

З початку повномасштабного вторгнення рф на територію України та введення правового режиму воєнного стану, наша держава спрямовує всі свої зусилля на подолання зовнішнього ворога.

Водночас такий правовий стан не виключає необхідності виконання Україною взятих на себе конституційних зобов’язань, одним із яких є забезпечення права на судовий захист (стаття 55 Конституції України).

Важливо наголосити, що конституційне право людини і громадянина на судовий захист в умовах воєнного стану не може бути обмежене, про що вказано у статті 64 Конституції України. Окрім цього, законодавчою гарантією забезпечення права на судовий захист в період війни є, зокрема, передбачені Законом України «Про правовий режим воєнного стану» положення про здійснення правосуддя в умовах воєнного стану. Так, у частині третій статті 26 цього Закону заборонено скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства.

Під час війни особливого значення набуває право на соціальний захист, яке гарантоване статтею 46 Конституції України, та включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Це право гарантується загальнообов’язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ

[1] Про запобігання корупції: Закон України від14 жовтня 2014 року № 1700-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text

і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними. Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом.

Право на соціальний захист закріплено в документах Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) та Ради Європи. ООН це право зафіксовує в основних конвенціях про права людини, в тому числі, в Конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок та Конвенції про права дитини, в Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права.

В умовах війни держава задля забезпечення достатнього рівня життя надає певним верствам населення додаткові соціальні пільги, себто розширює програму соціального захисту. Як наслідок, рішення, дії та/або бездіяльність суб'єктів владних повноважень щодо надання відповідних соціальних пільг часто призводять до виникнення нових публічно-правових спорів, розгляд і вирішення яких віднесено до юрисдикції адміністративних судів.

Порядок розгляду адміністративної справи, тобто загальне чи спрощене позовне провадження, є важливим аспектом у розрізі питання судового захисту соціальних прав в умовах війни, позаяк впливає на своєчасність відновлення порушеного права чи інтересу.

Законодавець визначив, що справи, які виникають із соціальних спорів є справами незначної складності (пункт 3 частини шостої статті 12 Кодексу адміністративного судочинства України), та згідно зі статтею 263 Кодексу адміністративного судочинства України розглядаються адміністративними судами за правилами спрощеного позовного провадження без повідомлення учасників справи (у письмовому провадженні). В умовах війни зміст цих процесуальних положень набуває ще більшої ваги, адже спрощений порядок розгляду справи надає людині можливість швидко захистити своє соціальне право, не з'являючись при цьому фізично до суду, тобто не ставлячи своє життя і здоров'я під загрозу внаслідок постійних обстрілів з боку рф.

Здійснивши аналіз у Єдиному державному реєстрі судових рішень прийнятих у другій половині 2022 року та на початку 2023 року адміністративними судами рішень у справах, пов'язаних із захистом соціальних прав, можна відмітити, що абсолютна більшість цих спорів розглянута за правилами спрощеного позовного провадження без виклику сторін, тобто у письмовому провадженні. Доцільно згадати, що у категорії соціальних справ доволі часто висловлює правові позиції Верховний Суд, чим сприяє єдності судової практики у захисті прав, свобод та інтересів людини, що є запорукою довіри суспільства до судової системи в цілому.

Станом на кінець 2022 року – початок 2023 року найбільш поширеними категоріями адміністративних справ, які розглядаються у письмовому провадженні, що пов'язані із захистом соціальних прав, були справи:

- щодо нарахування та виплати пенсійним органом щомісячної доплати у розмірі 2000, 00 грн, передбаченої постановою Кабінету Міністрів України «Про додатковий соціальний захист окремих категорій осіб» від 14.07.2021 №713 (правова позиція Верховного Суду у постанові від 08.11.2022 у справі №420/2473/22);

- щодо проведення перерахунку та виплати пенсійним органом пенсії з 01.04.2019 на підставі довідки про розмір грошового забезпечення станом на 05.03.2019 (правова позиція Верховного Суду у постанові від 26.11.2020 у справі №300/2464/19);

- щодо проведення перерахунку та виплати пенсійним органом пенсії з 01.12.2019 на підставі довідки про розмір грошового забезпечення станом на 19.11.2019;

- щодо нарахування та виплати пенсійним органом індексації пенсії на підставі положень постанови Кабінету Міністрів України «Про індексацію пенсій та заходи щодо підвищення рівня соціального захисту найбільш вразливих верств населення у 2022 році» від 16.02.2022 №118;

- щодо нарахування та виплати органами Пенсійного фонду України/органами соціального захисту населення у 2022 році разової грошової допомоги, передбаченої Законами України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» і «Про жертви нацистських переслідувань» (правова позиція Верховного Суду у постанові від 01.12.2022 у справі №580/2869/22).

Підсумовуючи наведене, можна виснувати, що судовий захист соціальних прав людини і громадянина здійснюється адміністративними судами за правилами спрощеного позовного провадження, як форми позовного провадження, яка превалює при розгляді цієї категорії справ, що підкреслює її особливість у питанні судового захисту соціальних прав людини і громадянина в часі війни.

ФОРМИ ПРОВАДЖЕННЯ В АДМІНІСТРАТИВНИХ СУДАХ: НА ПРИКЛАДІ ДЕРЖАВ БАЛТІЇ

Гінда Оксана (аспірантка)

Львівський національний університет імені Івана Франка
(Науковий керівник: проф. Решота В. В.)

У Кодексі адміністративного судочинства України (далі – КАС України) прямо зазначено про існування трьох форм провадження в адміністративних судах, а саме: загальне позовне провадження, спрощене позовне провадження та письмове провадження. Також, слід зазначити, що форма судового провадження у справах, які визначені в главі 11 другого розділу КАС України за своїм змістом відрізняється від наведених вище трьох форм провадження в адміністративних судах, проте в чинному законодавстві вони не виділені в окрему форму адміністративного судового провадження. Дослідження іноземного досвіду з окресленого питання є

цінним з огляду на євроінтеграційні прагнення України, необхідність зближення та уніфікації правового простору окремих держав Європейського Союзу, а також для вдосконалення чинного адміністративного процесуального законодавства. Предметом дослідження обрані країни Балтії, оскільки вони мають позитивний досвід у проведенні правових реформ, а також, як і Україна, до початку 90-х років перебували в складі Радянського Союзу, а відтак мали схожі соціальні та правові проблеми.

Розглянемо форми здійснення провадження в адміністративних судах Естонії, Литви та Латвії. Так, в Естонії порядок здійснення адміністративного судочинства врегульовано Адміністративно-процесуальним кодексом, який був прийнятий в 2011 році. Переходячи до предмету цього дослідження, слід зауважити, що форми провадження в адміністративних судах Естонії визначені в ст. 126 адміністративного процесуального закону, в якій зазначається, що судові справи розглядаються в судовому засіданні (системний аналіз норм дозволяє зробити висновок, йдеться про аналог загального позовного провадження, яке передбачено в КАС України), письмовому, спрощеному та примирному провадженні (примирне провадження фактично є аналогом проведення врегулювання спору за участю судді, проте, на нашу думку, таке провадження не можна виділити в окрему форму, оскільки в статтях 137-141 процесуального закону Естонії, які регулюють особливості його здійснення, не встановлено процедури його проведення). В окремих категоріях справ (наприклад, видворення особи з Естонії, справи про закупівлі) передбачено спеціальний порядок розгляду судових справ, вказані норми містяться в частині шостій Адміністративно-процесуального кодексу Естонії, який має назву «особливе провадження». Проте, слід зазначити, що провадження в окремих категоріях справ, не можна виділяти як окрему форму здійснення адміністративного провадження, оскільки, якщо застосовувати норми лише частини шостої процесуального закону Естонії, судову справу розглянути неможливо. Також, наприклад, у ст. 275 аналізованого кодексу зазначено, що справа про закупівлю розглядається в судовому засіданні або передбачених законом випадках у письмовому чи спрощеному провадженні або із заслуховуванням учасників процесу в інший спосіб.

Справа може бути розглянута в письмовому провадженні, якщо: 1) за оцінкою суду, обставини, суттєві для вирішення справи, можна з'ясувати без проведення судового засідання, або 2) всі сторони та треті особи згодні з розглядом справи у письмовому провадженні, або 3) в учасників процесу явно відсутня причина вимагати проведення судового засідання з урахуванням правових благ, що знаходяться на чаші терезів, та характеру спору, у тому числі, якщо суперечка між учасниками процесу полягає лише у юридичних питаннях (ст. 131 кодексу). Щодо відкриття спрощеного судового провадження, в ст. 133 Адміністративно-процесуального кодексу Естонії зазначається, що суд може на свій справедливий розсуд розглянути справу в спрощеному порядку, якщо порушення права, що захищається скаргою, є малозначними. Якщо благо може бути оцінено в матеріальному аспекті, то

порушення прав вважається малозначним, лише у випадку, якщо вартість блага не перевищує 1000 євро. Суд може розглянути справу у спрощеному провадженні також у разі, якщо сторони та треті особи в усній формі висловили свою згоду з цим.

Порядок здійснення адміністративного судочинства Литви визначений в Законі Литовської Республіки «Про провадження в адміністративних справах». Адміністративний процесуальний закон Литви не передбачає окремої норми, яка б визначала форми адміністративного судового провадження, проте аналіз зазначеного закону дозволяє зробити висновок, що існують дві основні форми провадження, а саме усна (аналог загального позовного провадження, яке передбачено в КАС України) та письмова форма провадження (без виклику сторін на підставі поданих до суду доказів). У розділі 2 Закону Литовської Республіки «Про провадження в адміністративних справах» передбачено особливості розгляду окремих категорій справ, проте, до розгляду цих справ у субсидіарному порядку застосовуються загальні правила здійснення провадження в адміністративних судах, а відтак, вони не є окремими формами провадження. Правила обрання відповідної форми судового провадження визначає ст. 78 процесуального закону. Так, у разі неявки в судове засідання жодного з учасників процесу, незважаючи на їх повідомлення про час та місце засідання у встановленому законодавством порядку, суд першої інстанції може ухвалити рішення про розгляд справи у порядку письмового провадження. Також, справа може бути розглянута в письмовому провадженні якщо заявник у скарзі (клопотанні, заяві) просить про розгляд справи у порядку письмового провадження, а інші сторони процесу протягом встановленого судом строку не заявляють заперечення у зв'язку з таким розглядом справи.

У Латвії порядок здійснення адміністративного судочинства визначений в Адміністративно-процесуальному законі Латвії. Згідно ст. 112 вказаного закону розгляд адміністративної справи відбувається у письмовому процесі без судового засідання, якщо законом встановлено інше. Якщо суд вважає, що справу, яка підлягає розгляду в письмовому процесі, доцільніше розглянути в судовому засіданні, він на свій розсуд може призначити розгляд цієї справи в усному процесі. Суд розглядає справу в усному процесі в судовому засіданні, якщо перед судом першої інстанції про це клопотав заявник, третя особа, а також відповідач – приватна особа у справах про публічно-правові договори.

Враховуючи наведене вище, вважаємо, що форми провадження в адміністративних судах в аналізованих країнах є достатньо схожими між собою та формами провадження в адміністративних судах в Україні. Проте, варто відзначити значні відмінності в критеріях обрання тої чи іншої форми провадження/процесу в адміністративному суді в наведених вище державах між собою та Україною: від визначення письмового провадження, фактично основної форми провадження, та широкого судового розсуду в обранні конкретної форми судового провадження до визначення чіткого критерію

справ, які можуть бути розглянуті з використанням певної форми судового провадження/процесу.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДОТРИМАННЯМ ДОЗВІЛЬНОЇ ПРОЦЕДУРИ У СФЕРІ МІСТОБУДУВАННЯ ЗА ЗАКОНОМ №5655

Кабат Ігор (аспірант)

Львівський національний університет імені Івана Франка
(Науковий керівник: доц. Янюк Н. В.)

Метою тез є дослідження основних проблемних питань щодо забезпечення належного контролю за дотриманням дозвільної процедури у сфері містобудівної діяльності, які виникають на підставі закону 5655 – Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування сфери містобудівної діяльності.

Однією з важливих і водночас найбільш складних сфер є сфера містобудування. Факторами, які зумовлюють таку складність, є наявність розгалуженої системи відносин, які регулюються різними галузями права, відсутність чітко визначеної процедури отримання дозвільної документації і ліцензування у сфері містобудування, порядку планування і забудови території, а також часті зміни в системі органів контролю у цій сфері. Відтак розпорошеність норм у різних правових актах, прогалини у такому регулюванні і на додаток – непрозорість дозвільної процедури, породжують негативні наслідки. Ситуація ускладнюється і тим, що державні органи, які є суб'єктами надання дозволів одночасно виступають і суб'єктами контролю за дотриманням законодавства у сфері містобудування, а це вже стає причиною появи корупційних ризиків. Також на стан справи впливає і велика кількість питань щодо відновлення пошкодженого чи зруйнованого житла через повномасштабну війну в Україні.

З метою удосконалення державного регулювання у сфері містобудування і подолання корупційної складової в дозвільній процедурі у цій сфері у 2021 році на розгляд Верховної Ради України було внесено відповідний проект № 5655, який стосувався внесення змін до законодавчих актів України щодо реформування сфери містобудівної діяльності. Вже 13 грудня 2022 року Верховна Рада України прийняла цей закон і він був переданий на підпис Президенту України. Законом №5655 буде внесено зміни до інших законів у сфері містобудування, у тому числі й Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності».

Попри важливість сфери регулювання цього закону, він породив серйозні дискусії у суспільстві, зокрема, з боку представників органів місцевого самоврядування, архітекторів та громадськості. Не залишилися осторонь і фахівці права. Серед проблемних питань закону № 5655 є питання щодо співвідношення дії норм законодавства у сфері містобудування і Закону України «Про адміністративну процедуру», який вже восени цього

року набере чинності, в частині питання дозвільної процедури як різновиду адміністративної процедури, а також забезпечення прозорості якості контролю за дотриманням дозвільної процедури.

Передбачено, що переважна більшість повноважень у сфері будівництва буде зосереджена в одному державному органі, зокрема йдеться про повноваження теперішньої Державної інспекції архітектури та містобудування (ДІАМ) та органів місцевого самоврядування щодо здійснення контролю за діяльністю проєктних та експертних організацій, авторського та технічного нагляду. Таким чином, обов'язки щодо виділення коштів, формування державної політики, затвердження нормативної бази в будівництві, винесення рішень про притягнення учасників будівельного ринку до відповідальності тощо будуть покладені на один і той самий державний орган. Передбачається, що цим органом стане створене згідно з Постановою КМУ № 1343 від 02.12.2022 Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України, яке поєднує колишні Міністерство інфраструктури та Міністерство розвитку громад та територій.

Окрім цього, планується створити спеціальний державний орган – Містобудівну палату – як колегіальний дорадчий орган зазначеного міністерства, яка має складатися з 30-ти членів (*у законі 5655 пропозиції до статті 47 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності».*). Попри те, що кількість представників центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері будівництва, архітектури та містобудування не повинна перевищувати 5-ти осіб, однак саме керівник цього органу очолює Містобудівну палату за посадою і є постійним її членом. До складу Містобудівної палати входять представники виконавчих органів сільських селищних, міських рад з питань містобудівного контролю. Проте персональний склад такої ради затверджується розпорядчим актом того ж центрального органу, тобто керівника.

Законом №5655 передбачено одночасне існування контролю з боку держави, органів місцевого самоврядування і приватного контролю, оскільки забудовники отримають можливість створити власні, приватні організації, які здійснюватимуть контроль за здійсненням будівництва. Натомість, контроль з боку органів місцевого самоврядування не є обов'язковим і не достатньо визначений механізм такого контролю. Відповідно до положень цього закону, забудовник сам обирає, який орган контролюватиме його діяльність, а це може призвести до неможливості притягнення недобросовісного забудовника до відповідальності внаслідок виникнення явного конфлікту інтересів. Контролю з боку спеціальних антикорупційних органів законом №5655 також не передбачено.

Прийнятий Закон звужує перелік питань, що можуть перевірятися під час здійснення містобудівного контролю, при цьому не передбачаючи усунення порушень, виявлених під час здійснення містобудівного нагляду. Зазначені зміни в системі контролю призведуть до неможливості усунення порушень, якщо забудовники вже неправомірно отримали дозвільні

документи на право на будівництво. Як наслідок, не буде достатніх механізмів для вжиття заходів для зупинення порушення законодавства у сфері містобудування.

У законі №5655 значна увага приділена моніторингу забудови, але спосіб візуального огляду об'єктів будівництва та порівняльного аналізу з інформацією, яка наявна в електронній системі, як це визначено у статті 23-1 згаданого закону, не завжди є дієвими у цій сфері.

Відтак, попри наміри подолати корупційні ризики і забезпечення належного контролю за дозвільними процедурами у сфері містобудування, закон №5655 містить низку проблемних питань і прогалин, які потребують доопрацювання.

ДО ПИТАННЯ ПРО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «КОРУПЦІЯ»

Карасюк Марта (аспірантка)

Львівський національний університет імені Івана Франка
(Науковий керівник: доц. Паславська Н. Т.)

Аналіз основних понять будь-якого наукового дослідження повинен бути здійсненим в першу чергу, оскільки забезпечить зрозумілість та послідовність розкриття відповідної тематики. Вважаємо, що одним з основних понятть правового регулювання запобігання корупції в цифровому середовищі є поняття «корупція». Вважаємо за необхідне проаналізувати поняття «корупції», оскільки воно є найширшою за обсягом категорією, із тих, що ми досліджуємо в межах окресленої вище тематики дослідження. Наведемо декілька доктринальних визначень поняття «корупція».

Поняття corrumpire в римському праві розумілося як «руйнувати, ламати, підкуповувати» і було протиправним діянням у відношенні посадових осіб. Даний термін означав змову декількох учасників, метою яких був неправомірний вплив, наприклад, на судовий процес і злам нормального ходу управління суспільними справами.

Визначення поняття корупції міститься в багатьох словниках. Так, наприклад, «Великий тлумачний словник сучасної української мови» дає наступне визначення поняття «корупція» – використання посадовою особою свого службового становища з метою особистого збагачення; підкупність, продажність урядовців і громадських діячів.

В.С. Журавський, М.І. Михальченко, О.М. Михальченко розкривають поняття корупції через умисну діяльність або бездіяльність, якими порушуються норми закону, використанні становища внаслідок зайняття публічної посади з метою протизаконного збагачення або отримання вигод, які порушують права інших суб'єктів, а саме держави, недержавних організацій та установ, колективів, осіб. Вважаємо наведене визначення поняття корупції недосконале, оскільки є достатнього загальним, не містить суттєвих ознак корупції, крім того ми вважаємо, що не може відбуватися порушення прав держави, оскільки остання апріорі призначена для

забезпечення функціонування суспільства та на яку покладені відповідні обов'язки.

Л.І. Аркуш пропонує розуміти корупцію як протиправну діяльність визначених законом осіб, яка полягає у використанні службового та суспільного статусу для особистого збагачення, збагачення своїх родичів і прибічників, отримання інших переваг і благ всупереч інтересам суспільства. На нашу думку, зазначення у визначенні, що корупція може здійснюватися шляхом використання свого публічного статусу призводить до розширення поняття корупції на значно широке коло осіб, які не перебувають на публічній службі, крім того незрозуміло, що таке суспільний статус, та яким чином його можна використовувати з протиправною метою.

Є. Невмержицький вважає, що корупція – це діяльність державних службовців, пов'язана зі зловживанням службовим становищем з метою отримання незаконних прибутків та пільг матеріального характеру. Вважаємо дане визначення надто абстрактним, та таким, що не визначає сутнісних ознак поняття корупції.

В.В. Сухонос вважає, що корупцію можна визначати у вузькому та широкому розуміннях. Так, на думку науковця, у вузькому розумінні корупція – це перелік складів протиправних діянь, передбачених КУпАП або КК України, а у широкому розумінні – це зловживання посадовими особами наданими їм повноваженнями, з метою задоволення власних інтересів або інтересів третіх осіб.

Слушну думку щодо визначення поняття корупції висловлює Т.В. Хабарова, що під корупцію слід розуміти протиправне використання уповноваженими суб'єктами свого службового становища всупереч службовим та суспільним інтересам, з корисливою метою задоволення власних інтересів або інтересів інших осіб.

Вважаємо, що вірно зазначає В.М. Трепак, що потрібно розрізняти два підходи до розуміння поняття корупція: доктринальне та офіційне, легальне. Доктринальне розуміння поняття корупції, ми дослідили вище, тому можна зробити висновки, що в основному науковці поняття корупції, пов'язують із суб'єктами, що перебувають на публічній службі, корупція може проявлятися як у формі дії так і бездіяльності, сутність корупції полягає у використанні своїх службових обов'язків з протиправною метою, а саме з метою отримання вигоди для себе чи третіх осіб, в супереч інтересам служби. Офіційне, легальне визначення поняття корупції базується на нормативних актах, міжнародних документах та інших джерелах, які мають юридичну силу. Тому, вважаємо за необхідне навести офіційні визначення поняття корупції.

Міжнародні конвенції з корупції не дають єдиного розуміння корупції, визначаючи її шляхом перерахування діянь, що відносяться до розряду корупційних. Наприклад, Конвенція Ради Європи про кримінальну відповідальність за корупцію від 27 січня 1999 року до корупційних діянь відносить пасивний і активний підкуп: державних національних посадових осіб; членів державних іноземних і національних зборів; державних

іноземних посадових осіб; в приватному секторі; посадових осіб організацій на міжнародному рівні; членів парламентських міжнародних зібрань; посадових осіб міжнародних судів і суддів; застосування службового становища в корисливих цілях; відмивання доходів здобутих злочинним шляхом, які пов'язані з корупцією; злочину, які стосуються операцій з рахунками; третейських національних суддів (арбітрів); третейських іноземних суддів (арбітрів); іноземних і національних присяжних засідателів.

У ст. 15 Конвенції ООН проти корупції, затверджена Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН A / RES / 3514 (XXX) від 15 грудня 1975 року, корупція визначається як умисні кримінально-карані діяння, не включає в себе цивільні делікти, дисциплінарні та адміністративні проступки, за формами прояви обмежується активним і одержанням хабара; підкупом власне посадових осіб або прирівняних до них категорій осіб, що надають публічні послуги.

Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку, прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 17 грудня 1978 року, під корупцією розуміє «виконання чи невиконання якоїсь дії при виконанні обов'язків або у зв’язку із виконанням цих обов'язків в результаті вимагають або приймають подарунки, обіцянки або стимули або їх незаконне отримання кожного разу, коли має місце така дія або бездіяльність»(п.« b »коментаря до ст. 7).

В Конвенції про цивільно-правову відповідальність за корупцію не сформульовано основного поняття корупція, а лише для вказаного правового документа. Так, в статті другій зазначено, що для цілей цієї Конвенції корупція означає прохання, пропозицію, дачу або прийняття, прямо або побічно, хабаря або будь-якого іншої неналежної переваги чи обіцянки такої, які порушують належне виконання будь-якого обов'язку або поведінку, необхідну від одержувача хабара, неналежної переваги чи обіцянки такої.

Як правове явище корупція проявляється у різноманітних службових порушеннях, діяннях, які визнаються законом протиправними. Зазначимо, що зміст поняття корупції, закріплено в ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції», відповідно до якого, корупцією визначається використання особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, наданих їй службових повноважень чи пов’язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, уповноваженій на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов’язаних з ними можливостей. Із зазначеного нормативного визначення випливає, що корупція розглядається як правова категорія, а саме як протиправні діяння, вчинені спеціальним суб’єктом.

Підсумовуючи наведене, можна зробити висновок, що поняття корупції, яке закріплено в профільному законі в повній мірі відповідає його доктринальному розумінню. Ознаками корупції, є: 1) діяння (дія або бездіяльність) умисне чи необережне; 2) спеціальний суб'єкт – перелік суб'єктів, які можуть вчинити корупційні діяння закріплений в профільному законі; 3) діяння вчиняється з метою отримання певної користі для себе чи інших осіб; 4) діяння характеризується суперечністю з інтересами суспільства.

ПРО ПРОЦЕДУРУ АДМІНІСТРАТИВНОГО ОСКАРЖЕННЯ РІШЕННЯ ПРО ВІДМОВУ В РЕЄСТРАЦІЇ ПОДАТКОВИХ НАКЛАДНИХ

Коновка Адріан (аспірант)

Львівський національний університет імені Івана Франка
(Науковий керівник: доц. Джох Р. В.)

Відповідно до п. 56.1 ст. 56 ПК України: «Рішення, прийняті контролюючим органом, можуть бути оскаржені в адміністративному або судовому порядку».

Аналогічне положення законодавства знайшло своє місце у п.13 Порядку №520: «Рішення комісії регіонального рівня про відмову в реєстрації податкової накладної/розрахунку коригування в Реєстрі може бути оскаржено в адміністративному або судовому порядку»

Таким чином, якщо платник податків вважає, що рішення про відмову в реєстрації податкових накладних/розрахунків коригування (далі за текстом – ПН/РК) в Єдиному реєстрі податкових накладних (далі за текстом – ЄРПН) є незаконним, є 2 (два) варіанти його оскарження: 1) адміністративне оскарження (позасудове); 2) судове оскарження.

Адміністративний спосіб оскарження, повинен характеризуватись своєю швидкістю поновлення порушених прав та професіоналізмом, в розумінні того, що суб'єктом розгляду таких скарг є органи вищого рівня, які спеціалізуються на конкретному виді правовідносин.

Процедура адміністративного оскарження вважається досудовим порядком вирішення спору. Загальні положення такої процедури передбаченні статтею 56 ПК України, а також Постановою Кабінету Міністрів України № 1165 від 11 грудня 2019 року було затверджено «Порядок розгляду скарги щодо рішення про відмову в реєстрації податкової накладної/розрахунку коригування в Єдиному реєстрі податкових накладних», як підзаконний нормативно-правовий акт, який деталізує зазначену процедуру у конкретних правовідносинах.

Пропоную зосередитись на дослідженні цього Порядку, щоб визначити процедуру адміністративного оскарження та її наслідки.

Як і в будь-якому іншому процесі оскарження, першим його етапом буде подання скарги, а тому слід дослідити обов'язкові реквізити та спосіб подання скарг.

Щодо обов'язкових реквізитів скарги, відповідно до п.10 цього Порядку, скарга повинна містити дані про: 1) найменування або прізвище, ім'я та по батькові платника податку, який подає скаргу; 2) індивідуальний податковий номер платника податку; 3) податковий номер або серію (за наявності) та номер паспорта (для фізичних осіб, які через свої релігійні переконання відмовляються від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та офіційно повідомили про це відповідному контролюючому органу і мають відмітку у паспорті про право здійснювати будь-які платежі за серією (за наявності) та номером паспорта); 4) номер та дату оскаржуваного рішення комісії регіонального рівня про відмову в реєстрації ПН/РК в ЄРПН; 5) інформацію про причини незгоди платника податку з рішенням комісії регіонального рівня; 6) відомості про оскарження рішення комісії регіонального рівня в судовому порядку; 7) вимоги платника податку, який подає скаргу.

Що стосується форми скарги та способу її подання, слід звернути увагу, на те, що згідно з п.5 цього Порядку та п.56.3 ст.56 ПК України, скарга подається платником податку в електронній формі засобами електронного зв'язку, шляхом подання останньої через Електронний кабінет платника податків.

Стосовно рішень контролюючого органу, які можуть бути оскаржені, то це є рішення комісії регіонального рівня про відмову в реєстрації ПН/РК в ЄРПН, за винятком тих, які оскаржені в судовому порядку.

Одним із важливих елементів адміністративного оскарження є дотримання строку такого оскарження. Строк адміністративного оскарження таких рішень передбачено п.56.3 ст. 56 ПК України, а тому скарга подається до контролюючого органу вищого рівня протягом 10 робочих днів, що настають за днем після набрання чинності рішенням комісії регіонального рівня.

Щодо органу уповноваженого розглядати скаргу, то таким органом є контролюючий орган вищого рівня, а саме Комісія з питань зупинення реєстрації ПН/РК в ЄРПН ДПС.

З моменту отримання такої скарги Комісія з питань зупинення реєстрації ПН/РК в ЄРПН ДПС зобов'язана її розглянути в строк, та прийняти рішення за результатом розгляду скарги.

Що стосується строку розгляду скарги, то такий строк передбачений пп. 56.23.3 п.56.23 ст.56 ПК України, а саме: «Скарга на рішення про відмову у реєстрації податкової накладної/розрахунку коригування в Єдиному реєстрі податкових накладних розглядається протягом 10 календарних днів з дня отримання такої скарги центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику. Термін розгляду скарги не може бути продовженим».

За результатом розгляду такої скарги Комісія з питань зупинення реєстрації ПН/РК в ЄРПН ДПС, відповідно до п.12 Порядку, приймає одне з таких рішень: 1) задовольняє скаргу та скасовує рішення комісії регіонального рівня про відмову в реєстрації ПН/РК в ЄРПН; 2) залишає скаргу без задоволення та рішення комісії регіонального рівня про відмову в реєстрації ПН/РК в ЄРПН без змін.

Якщо вмотивоване рішення за скаргою платника податків на рішення про відмову у реєстрації ПН/РК в ЄРПН не надсилається платнику податків протягом 10-денного строку, така скарга вважається повністю задоволеною на користь платника податків з дня, наступного за останнім днем зазначеного строку.

Що стосується практики, у понад 95% справ, де застосовується процедура адміністративного оскарження рішення про відмову у реєстрації ПН/РК у ЄРПН Комісія з питань зупинення реєстрації ПН/РК у ЄРПН ДПС залишає скарги платників податків без задоволення та рішення комісії регіонального рівня про відмову в реєстрації ПН/РК в ЄРПН без змін, а тому адміністративне оскарження не є ефективним способом захисту в зазначених правовідносинах.

Підсумовуючи вищенаведене, слід звернути увагу, що адміністративний спосіб оскарження не виконує свого основного завдання, а саме швидкого відновлення порушених прав, у зв'язку з чим вже судові органи змушені виправляти помилки податкових органів регіонального та центрального рівня, задля захисту прав платника податків.

ОРГАНІЗАЦІЯ СОЦІУМУ В ОНЛАЙН-СЕРЕДОВИЩІ: НЕБЕЗПЕКА ТА ЗАГРОЗИ ЦИФРОВОГО СВІТУ

Кудрявцева Наталія (юрист)

Рецензент: науковий співробітник Національної академії СБУ, к.ю.н., старший науковий співробітник Гавдьо Ю. Р.

Організація соціуму в онлайн-середовищі здійснюється за допомогою різноманітних інструментів та сервісів, що дозволяють учасникам взаємодіяти та співпрацювати в просторах інформаційного світу.

Серед найбільш поширених і усім відомих онлайн-форм організації суспільства можна виокремити наступні: соціальні мережі, відеоконференції, форуми та дискусійні групи, віртуальні простори тощо.

Такі форми дозволяють збирати людей з різних місць, координувати їх дії, взаємодіяти та співпрацювати із затратою мінімальної кількості часу та коштів. Через швидкість, зручність, ефективність, зазначені інструменти дають можливість організувати розумний натовп людей, які об'єднуються спільною метою та цілями. Завдяки застосуванню віртуальних форм організації соціуму спрощується діяльність громадських організацій, благодійних фондів, можливим стає створення онлайн-спільнот за тематичними інтересами, здійснення дистанційного навчання, тренувань.

При цьому онлайн-середовища можуть бути ефективною журналістською платформою та корисним майданчиком для розвитку бізнесу і залучення нових клієнтів.

У той же час, важливо дотримуватись правил етики та безпеки в Інтернеті, а також зважати на ризики і доцільність використання окремих цифрових інструментів. Серед недоліків, що їх варто враховувати є: небезпека кібератак та витоку даних, проблеми зі зворотним зв'язком, швидке поширення дезінформації тощо. У зв'язку з тим, що контроль за здійсненням підготовки до скоєння правопорушення чи злочину в онлайн-середовищі послаблюється, а організація таких дій за допомогою мережі Інтернет є більш зручною, швидкою і конспіративною, то не виключено також, що окремі особи можуть використовувати онлайн-форми організації соціуму для схиляння до злочинних дій або безпосереднього завдання шкоди інтересам особи або державі.

Таким чином недоліки і загрози тотальної цифровізації сучасного суспільства є суттєвими. З часом вони, у разі подальшого неконтрольованого застосування суспільством онлайн-інструментів організації соціуму, можуть становити реальну загрозу правам і свободам усіх учасників цифрового світу. Безумовно, окремими підрозділами правоохоронних органів проводиться робота з моніторингу і фільтрування груп віртуального середовища, існування яких може завдати шкоди інтересам громадянського суспільства чи держави. Проте, на нашу думку, така робота не може бути достатньою, через те, що:

час, що його потрібно затратити на створення віртуальних груп з несприятливим контентом чи просування шкідливої серед молоді ідеї є мінімальним;

кількість створених віртуальних груп за одиницю часу є достатньо великою, щоб вони змогли не потрапити в поле зору правоохоронних органів;

правоохоронні органи моніторять виключно роботу уже створених груп, за час існування яких шкідливі ідеї встигають миттєво поширитися в інформаційному полі учасників форми організації соціуму;

обмеженість людського ресурсу правоохоронних органів не дозволяє здійснити моніторинг існування усіх небезпечних груп допоки вони самі не заявлять про себе і не стануть відомими через суспільний резонанс.

Як бачимо, з огляду на особливості віртуального світу, механізм профілактики та запобігання існуванню, поширенню шкідливого контенту серед учасників різних форм організації соціуму в онлайн-середовищі потребує негайних змін. На відміну від реального життя (де громадські об'єднання відповідно до Закону України "Про громадські об'єднання" підлягають обов'язковій державній реєстрації, а про бажання організації мирних зібрань потрібно завчасно сповіщати відповідні органи (рішення Конституційного Суду України від 19 квітня 2001 року № 4-рп/2001 у справі про тлумачення положення частини першої статті 39 Конституції України про завчасне сповіщення органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування про проведення зборів, мітингів, походів і демонстрацій)), у

віртуальному ж суспільстві законодавче унормування тотожних вимог до створення каналів, соціальних груп чи проведення віртуальних мітингів сьогодні не є можливим. В онлайн-мережах у відповідних органів недостатньо можливості вжити заходів щодо забезпечення громадського порядку, прав і свобод інших людей.

Таким чином, хаотичність, неструктурованість, масовий характер застосування і простота організації соціуму в онлайн-середовищі на сьогодні є не лише перевагами теперішнього часу, але й новим викликом існуючій правовій системі, що зумовлює необхідність адаптації міжнародного та національного законодавства до вимог сучасності та найближчим часом обов'язково повинна стати предметом законодавчого регулювання даної сфери суспільних відносин.

СУБ'ЄКТИ ОСКАЖЕННЯ УХВАЛ З ПИТАНЬ ЩОДО ЗУПИНЕННЯ ДІЇ ІНДИВІДУАЛЬНОГО АКТА АБО НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО АКТА

Кузьмич Владислав (аспірант)

Львівський національний університет імені Івана Франка
(Науковий керівник: доц. Янюк Н. В.)

Безспірним є той факт, що правильне та вичерпне законодавче закріплення суб'єктів застосування процесуальних норм є вагомою передумовою для належної реалізації права кожного на судовий захист. Зауважимо, що в главі 10 розділу I Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) лише гарантується право на оскарження ухвал з питань щодо забезпечення позову, однак питання щодо суб'єктів, які наділяються таким процесуальним правом, окремо (спеціально) не регламентоване. Це означає, що коло суб'єктів оскарження ухвал з питань щодо зупинення дії актів суб'єктів владних повноважень потрібно виокремлювати через аналіз положень КАС України, які присвячені регулюванню правовідносин у сфері апеляційного та касаційного оскарження судових рішень.

Так, буквальне тлумачення приписів (ч.ч. 1, 2 ст. 293 та ч. 1 ст. 328 КАС України), що входять в систему розділу III КАС України «Перегляд судових рішень», дає підстави констатувати, що правом на оскарження судового рішення у формі ухвали, зокрема ухвали, що постановлена за результатом вирішення питання про забезпечення позову шляхом зупинення дії індивідуального акта або нормативно-правового акта, наділяються виключно такі суб'єкти:

1) учасники справи (сторони та треті особи);

2) особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки. Зауважимо, що важливий висновок з приводу правового статусу цього суб'єкта, який є також релевантний для адміністративного судочинства, сформульовано у

постанові Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 08.04.2020 року у справі № 2018/2-3638/11. Зміст цього висновку полягає у тому, що хоч за результатом відкриття провадження за скаргою особи, яка не брала участі у справі, вона і наділяється процесуальними правами й несе процесуальні обов'язки учасника справи, однак ним не є, бо не є ні стороною, ні третьою особою у справі.

Цілком логічно, що єдиною ухвалою з питань щодо забезпечення позову, яка може вплинути на права, свободи, інтереси та (або) обов'язки особи, яка не брала участі у справі, є ухвала про забезпечення позову, зокрема шляхом зупинення дії актів суб'єктів владних повноважень. Аналіз судової практики показує, що, застосовуючи визначений п. 1 ч. 1 ст. 151 КАС України захід забезпечення позову, адміністративні суди приділяють належну увагу тому, щоб зупинення дії індивідуального акта або нормативно-правового акта не породжувало негативних наслідків для осіб, які не беруть участі в адміністративній справі (не є учасниками справи). Тому реальних випадків, коли суб'єктом оскарження ухвали про забезпечення позову шляхом зупинення дії актів суб'єктів владних повноважень виступала б особа, яка не брали участі у справі, є доволі мало. Проте, поодинокий випадок такого оскарження знаходимо в межах адміністративної справи № 320/6540/21, де постановою Шостого апеляційного адміністративного суду від 05.08.2021 року було задоволено апеляційну скаргу особи, що не брала участі у справі Товариства з обмеженою відповідальністю «Сільськогосподарське підприємство «Трейдагропостач-2015», та скасовано ухвалу суду першої інстанції про забезпечення позову шляхом зупинення дії рішень Великодимерської селищної ради Броварського району Київської області №№ 308 XI-VIII, 309 XI-VIII від 08.04.2021 року.

На наш погляд, законодавчий перелік суб'єктів, які наділяються правом оскаржувати ухвали щодо забезпечення позову, зокрема шляхом зупинення дії актів суб'єктів владних повноважень, є недосконалим, адже не охоплює усіх реальних носіїв процесуального права на подання апеляційної та касаційної скарги на відповідне процесуальне рішення. Аргументуючи нашу позицію, зазначимо таке:

1) формуючи наведений вище перелік суб'єктів оскарження ухвал суду, законодавець не врахував одну важливу особливість інституту забезпечення позову, а саме те, що адміністративний суд може вирішувати питання про забезпечення позову, зокрема шляхом зупинення дії актів суб'єктів владних повноважень ще до моменту пред'явлення позову (тобто, на стадії, коли відсутня як адміністративна справа, так і її учасники). Зазначене дає підстави стверджувати, що реальними носіями процесуального права на оскарження ухвали суду щодо забезпечення позову, яка постановлена до пред'явлення адміністративного позову, виступають не учасники справи, а зовсім інші суб'єкти – особи, які можуть набути статусу учасників справи;

2) формуючи вищенаведений перелік суб'єктів оскарження ухвал суду, законодавець не врахував того, що ініціювати питання про

забезпечення позову, зокрема шляхом зупинення дії актів суб'єктів владних повноважень, також можуть органи та особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб. Так, якщо цьому суб'єкту буде відмовлено в задоволенні заяви про забезпечення позову або така заява буде повернута йому без розгляду, то цілком очевидним є те, що він, користуючись процесуальними правами позивача, зможе оскаржити таке процесуальне рішення до суду вищої інстанції. На доведення об'єктивності нашої позиції наведемо приклад із судової практики. Так, в межах адміністративної справи № 420/5820/20 П'ятим апеляційним адміністративним судом було розглянуто апеляційну скаргу заступника прокурора Одеської області в інтересах держави в особі органів державного архітектурно-будівельного контролю на ухвалу Одеського окружного адміністративного суду від 04.09.2020 року про відмову у забезпеченні позову. За результатом розгляду апеляційної скарги було прийнято постанову від 18.11.2020 року, якою апеляційну скаргу задоволено, ухвалу суду першої інстанції скасовано та ухвалено нове судове рішення, яким застосовано визначений п. 1 ч. 1 ст. 151 КАС України захід забезпечення позову.

Отже, враховуючи проведені вище наукові розвідки, можемо стверджувати, що реальними суб'єктами оскарження ухвал, які можуть постановлятися за наслідком вирішення питання про забезпечення позову шляхом зупинення дії індивідуального акта або нормативно-правового акта є: 1) особи, які можуть набути статусу учасників справи; 2) учасники справи; 3) органи та особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб; 4) особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки.

ЗАГАЛЬНІ ТА ОСОБЛИВІ УМОВИ ОПОДАТКУВАННЯ РЕЗИДЕНТІВ ДІЯ СІТІ ПОДАТКОМ НА ПРИБУТОК ПІДПРИЄМСТВ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Шиманська Тетяна (аспірантка)

Львівський національний університет імені Івана Франка
(Науковий керівник: доц. Ільницький О. В.)

Довгий час ринок цифрових технологій в Україні розвивався стихійно в умовах відсутності спеціального правового регулювання. На суб'єктів, які здійснювали господарську діяльність у цій сфері поширювалися загальні правила оподаткування. Законом України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» від 15.07.2021 року № 1667-IX та Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» від 14.12.2021 року № 1946-IX запроваджено правовий режим Дія Сіті, в рамках якого діють спеціальні умови оподаткування. Зокрема, на сьогодні резиденти Дія Сіті вправі обирати модель оподаткування прибутку

підприємств та сплачувати податок на прибуток підприємств на загальних чи на особливих умовах.

Загальні умови оподаткування податком на прибуток підприємств, що передбачені Податковим кодексом України, відповідають класичній європейській моделі податку на прибуток підприємств і були запроваджені в Україні у 2015 році. Класична європейська модель оподаткування прибутку підприємств є найбільш поширеною серед країни Європейського Союзу, більшість з яких є членами Організації економічного співробітництва та розвитку.

Згідно з пп. 134.1.1. п. 134.1. ст. 134 Податкового кодексу України об'єктом оподаткування є прибуток із джерелом походження з України та за її межами, який визначається шляхом коригування (збільшення або зменшення) фінансового результату до оподаткування (прибутку або збитку), визначеного у фінансовій звітності підприємства відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку або міжнародних стандартів фінансової звітності, на різниці, які визначені відповідними положеннями ПК України. Тобто, для розрахунку бази оподаткування податком на прибуток першочергово потрібно визначити фінансовий результат, який становить собою прибуток або збиток, який отримує суб'єкт господарювання внаслідок своєї діяльності. Джерелом інформації про фінансовий результат підприємства є Звіт про фінансові результати, який суб'єкт господарювання самостійно складає та подає контролюючому органу. Наступним кроком для визначення бази оподаткування податком на прибуток є коригування фінансового результату на податкові різниці. Варто зазначити, що не усі підприємства зобов'язані проводити такі коригування. Зокрема, для платників податку, у яких річний дохід від будь-якої діяльності за останній річний звітний період не перевищує сорока мільйонів гривень, об'єкт оподаткування може визначатися без коригування фінансового результату до оподаткування на усі різниці (крім збитків минулих років) (пп. 134.1.1. п. 134.1. ст. 134 ПК України). Необхідність коригування фінансового результату на податкові різниці зумовлена різними правилами обліку тих самих операцій згідно з правилами бухгалтерського і податкового обліку. Розмежування бухгалтерського та податкового обліку відбулося після прийняття Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» та комплексу Положень (стандартів) бухгалтерського обліку та реформи бухгалтерського обліку в 1999-2000 рр. Як наслідок, на практиці часто виникали ситуації, коли у фінансовій звітності підприємство відображало від'ємний фінансовий результат, тоді як в податковій звітності декларувались значні суми прибутку для оподаткування. Після набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» від 28.12.2014 р. № 71-VIII податковий облік залишився лише у вигляді різниць між фінансовим результатом за даними бухгалтерського обліку та прибутком для цілей оподаткування податком на прибуток.

Серед недоліків класичної європейської моделі податку на прибуток у науковій літературі виділяють наступні: 1) Проблема накопичення збитків платником податку, в тому числі у зв'язку з курсовими різницями, що дозволяє зменшити фінансовий результат до оподаткування; 2) Складність розрахунку об'єкта оподаткування. Коригування фінансового результату на податкові різниці зумовлює ризик для платників податку, оскільки фіскальні органи можуть іншим чином кваліфікувати ті чи інші доходи й витрати, наслідком чого може стати донарахування податкових зобов'язань та застосування санкцій; 3) Застосування підприємствами агресивних схем податкового планування з метою уникнення оподаткування; 4) Недосконале адміністрування податку та фіскальний тиск на платників податку; 5) Невисока фіскальна ефективність податку на прибуток підприємств. Динаміка надходжень з податку на прибуток підприємств за останні роки свідчить про поступове зменшення значення цього податку у формуванні доходної частини бюджету країни.

Альтернативною моделлю, якою можуть скористатися резиденти Дія Сіті є податок на виведений капітал. Хоча, у Податковому кодексі України не використовується зазначений термін, з аналізу норм податкового законодавства випливає, що особливі умови оподаткування податком на прибуток відповідають сутнісним характеристикам моделі оподаткування виведеного капіталу. Ключова відмінність між загальними та особливими умовами оподаткування податком на прибуток підприємств є об'єкт оподаткування, так як в другому випадку об'єктом оподаткування виступає не прибуток, скоригований на податкові різниці, а операції резидентів Дія Сіті, визначені ПК України. Тобто, платник податку зобов'язаний сплачувати податок на прибуток лише тоді, коли кошти, накопичені підприємством, виводяться з нього без мети подальшого реінвестування. Операції, які є об'єктом оподаткування поділяють на дві групи: операції з виведення капіталу та ті, що прирівняні до операцій з виведення капіталу. До першої групи належить, зокрема, виплата дивідендів на користь власника корпоративних прав; повернення коштів або майна власнику корпоративних прав у зв'язку з виходом такого власника із складу учасників, ліквідацією такої юридичної особи-емітента; виплата коштів та/або повернення вартості майна в межах спільної діяльності. Другу групу становить досить широке коло операцій. За своїм змістом вони не спрямовані на виведення капіталу, проте можуть бути використані для прихованого виведення активів і є своєрідним елементом захисту від схем уникнення оподаткування. До таких операцій належить, на приклад, надання фінансової допомоги особі, яка не є резидентом Дія Сіті – платником податку на особливих умовах, якщо така фінансова допомога не підлягає поверненню або фінансова допомога не була повернута протягом 12 календарних місяців, починаючи з місяця, наступного за календарним місяцем, в якому вона була надана (пп.135.2.1.7. п. 135.2 ст. 135 ПК України).

Вищеописана класифікація операцій, що є об'єктом оподаткування для платників податку на особливих умовах, не є прямо закріплена в

Податковому кодексі України, проте на нашу думку, має важливе теоретичне значення для розуміння сутності цих операцій. Такий розподіл операцій, як і сама ідея запровадження податку на виведений капітал для усіх платників податку широко обговорювалися раніше і знайшли своє відображення у проекті Закону «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо податку на виведений капітал» № 8557 від 05.07.2018 року. На той час цей законопроект так і не було розглянуто через низку причин, ключовою з яких була загроза втрат державного бюджету через зниження надходжень від податку на прибуток підприємств та відсутність компенсаторів для його наповнення.

У Європі досвід запровадження податку на введений капітал мають такі країни як, Естонія, Македонія, Грузія, Молдова та Латвія. Першою з держав, які ввели в дію податок на виведений капітал, стала Естонія. Сьогодні досвід Естонії вважається чи не найуспішнішим. Починаючи з 2000 року, податок на виведений капітал продемонстрував свою ефективність: підвищено інвестиційну привабливість країни, досягнуто стрімкого зростання економіки. Менш успішним виявився досвід Македонії та Молдови, де негативний фіскальні наслідки, зумовлені скороченням надходжень до державного бюджету справили більший вплив, аніж перспективи економічного зростання. Грузія та Латвія запровадили податок на виведений капітал у 2017-2018 рр., де на сьогодні спостерігається стійкий позитивний ефект від залучення інвестицій.

Окрім об'єкту оподаткування, можемо виділити наступні відмінності податку на виведений капітал для резидентів Дія Сіті від загальних умов оподаткування:

- Ставка податку. Базова ставка податку на прибуток підприємств на загальних умовах становить 18 відсотків. Резиденти Дія Сіті – платники податку на особливих умовах сплачують податок у розмірі 9 відсотків бази оподаткування. Виняток становлять контрольовані господарські операції – на суму невідповідності принципу «витягнутої руки», скоригований прибуток контрольованої іноземної компанії (якщо резидент є контролюючою особою), які оподатковуються за ставкою 18 відсотків.

- Особливий порядок набуття та втрати статусу платника податку на особливих умовах. Для набуття статусу платника податку на особливих умовах необхідне звернення юридичної особи одночасно із поданням заяви про набуття статусу резидента Дія Сіті або шляхом подання окремої заяви до контролюючого органу. У випадку, якщо резидент Дія Сіті не вчинив жодної із вищеперелічених дій, він вважається резидентом Дія Сіті – платником податку на загальних підставах. Втрата статусу платника податку на особливих умовах може бути добровільною – за заявою юридичної особи, та примусовою – у разі втрати статусу резидента Дія Сіті та у випадку невідповідності резидента Дія Сіті вимогам п 4 ст. 5 Закону України "Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні" щодо суми кваліфікованого доходу резидента Дія Сіті.

- Неоподаткування операцій між резидентами Дія Сіті – платниками податку на особливих умовах. З аналізу п.2 ст. 135 ПК України щодо визначення бази оподаткування податком на прибуток випливає, що не підлягають оподаткуванню операції з виведення капіталу та прирівняні до них операції, у випадку, якщо вони здійснюються між резидентами Дія Сіті – платниками податку на особливих умовах.

- Звільнення резидентів Дія Сіті від обов'язку сплати авансових внесків з податку на прибуток у разі виплати дивідендів (пп. 57.1^{-1}.8. п. 57.1^{-1} ст. 57 ПК України).

Підсумовуючи вищенаведене, можемо констатувати, що загальні та особливі умови оподаткування податком на прибуток підприємств містять суттєві відмінності. Позитивним, на наш погляд, є можливість вибору платником податку на прибутку умов оподаткування, виходячи з аналізу власної господарської діяльності та характеру здійснюваних ним операцій. Оподаткування окремих господарських операцій, а не всього прибутку платника податку, спрощений порядок обрахунку бази оподаткування, знижена ставка податку, звільнення від оподаткування окремих операцій, відсутність обов'язку сплати авансових внесків з податку на прибуток свідчить про преференційний характер особливих умов оподаткування. Попри це, податок на прибуток підприємств на особливих умовах є новим для податкової системи України, у зв'язку з чим на практиці можуть виникати питання, пов'язані з його сплатою та адмініструванням. Водночас, запровадження податку на виведений капітал для обмеженого кола суб'єктів – резидентів Дія Сіті є корисною для розуміння економічних та фіскальних наслідків його введення та можливості розширення в майбутньому переліку суб'єктів, які мають право на застосування преференційного режиму оподаткування податком на прибуток підприємств.

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Кунанець Софія (студентка)

Львівський національний університет імені Івана Франка
(Науковий керівник: доц. Янюк Н. В.)

У межах тез виокремлено найважливіші проблеми, які впливають на місцеве самоврядування в Україні. Тривалий час однією з основних проблем розвитку інституту залишалася недостатність фінансової підтримки. Ситуація з фінансуванням суттєво змінилась із впровадженням реформи децентралізації та внесенням змін до Податкового та Бюджетного кодексу, від 1 січня 2015 року, завдяки цим змінам відбулась фінансова децентралізація, місцеві бюджети зросли на 206, 4 млрд. грн.

Проблемою також є розмежування функцій органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади. Як зазначає Бальцій Ю.Ю., розмежувати функції органів, що здійснюють єдину управлінську діяльність

на місцях, майже неможливо. І органи місцевого самоврядування, і місцеві державні адміністрації виконують загальну управлінську функцію, перед ними постає спільне завдання – найбільш ефективне управління територіями.

Частково вирішення цього питання передбачено реформою децентралізації. Реформа місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні передбачає передачу від органів виконавчої влади органам місцевого самоврядування значної частини повноважень, ресурсів та відповідальності. Для впровадження цих змін було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розширення повноважень органів місцевого самоврядування та оптимізації надання адміністративних послуг», за яким наприклад виконавчі органи сільських, селищних, міських рад наділені повноваженнями у сфері реєстрації місця проживання фізичних осіб. Також реформа забезпечила делегування органам місцевого самоврядування відповідного рівня повноваження з надання базових адміністративних послуг: видачу паспортних документів, державну реєстрація юридичних та фізичних осіб, підприємців, об'єднань громадян, реєстрацію актів цивільного стану, речових прав, вирішення земельних питань тощо.

Великою проблемою, що перешкоджає розвиткові місцевого самоврядування є неможливість внесення змін щодо реформи місцевого самоврядування до Конституції у зв'язку з продовженням війни і дією режиму воєнного стану на всій території України. Зміни до Конституції перш за все мали б вирішити питання утворення виконавчих органів обласних та районних рад, реорганізації місцевих державних адміністрацій в органи контрольно-наглядового типу, дати чітке визначення адміністративно-територіальної одиниці – громади.

Не варто забувати і про таку проблему як корупція. Деякі представники місцевої влади використовують свої посадові повноваження для отримання неправомірних вигод. Це порушує довіру громадян до органів та посадових осіб місцевого самоврядування. Хоча Україна вже прийняла ряд заходів для боротьби з корупцією – створила Національне антикорупційне бюро та Національне агентство з питань запобігання корупції, які здійснюють контроль у відповідній сфері. Також було прийнято ряд законів, які передбачають посилення відповідальності за здійснення корупційних дій та збільшення прозорості у діяльності місцевого самоврядування. Боротьба з корупцією є складною задачею, оскільки, цю проблему не можливо вирішити лише на законодавчому рівні, для цього потрібні зміни в менталітеті та поведінці самої громади.

Попри всі проблеми місцеве самоврядування має чимало перспектив. Важливість місцевого самоврядування підкреслила війна, адже саме в окремих територіальних громадах, щоб забезпечити конституційні права громадян та надати допомогу внутрішньо переміщеним особам, створювались модульні містечка де такі особи мають можливість проживати.. Також під час масованих обстрілів та відключення

електроенергії створювались «Пункти незламності», в яких передбачено вільний доступ громадян до електрики, води, тепла та мобільного зв'язку.

В контексті децентралізації однією з перспектив розвитку місцевого самоврядування в Україні є збільшення самостійності та фінансової стійкості органів місцевого самоврядування. Зокрема, відбувається передача більшої кількості податків та зборів на рівень місцевих бюджетів, що дозволяє органам місцевого самоврядування залежно від потреб та пріоритетів розвивати власні програми та проекти.

У контексті децентралізації, також великий вплив на розвиток має формування базового рівня місцевого самоврядування. Цей процес був розпочатий з прийняття у 2015 році Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад». Процес об'єднання громад забезпечив співробітництво громад, на початок 2019 року громади уклали 296 договорів про співпрацю, а на початок 2020 – 530 договорів, та дав змогу формувати спроможний базовий рівень місцевого самоврядування. Наступним кроком було затвердження Урядом, 12 червня 2020 року, нового адміністративно-територіального устрою базового рівня. Відповідно до розпоряджень Кабінету Міністрів, в Україні сформовано 1469 територіальних громад, які покриватимуть усю територію країни. А також 17 липня 2020 року Верховна Рада України прийняла Постанову № 3650 «Про утворення та ліквідацію районів». Згідно з документом, тепер в Україні 136 районів. Реформування базового рівня місцевого самоврядування забезпечує ефективне вирішення нагальних проблем на відповідних територіях та більш відкритий доступ для громадян до місцевого самоврядування.

Надважливим у розвитку місцевого самоврядування є так зване «побратимство громад». Міста-побратими чи поріднені міста — це два міста різних країн, між якими укладено угоди про дружбу та співробітництво для всебічної співпраці та обміну досвідом у галузі економіки, культури, освіти, спорту, туризму, ведення міського господарства тощо. Партнерські зв'язки між містами створюють нові можливості запозичення та обміну досвідом, також сприяють розвитку економічної співпраці, через залучення іноземних інвестицій, спільне проведення бізнес-заходів та форумів.

Незважаючи на те, що є досить багато проблем у розвитку місцевого самоврядування, перспективи все ж переважають. Саме на розвиток цієї гілки влади суттєво вплинула реформа децентралізації 2019-2020 років. Без розвитку місцевого самоврядування неможливо забезпечити якісне надання послуг, соціальних захист населення та право територіальних громад самостійно вирішувати питання місцевого значення.

СЕКЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА КРИМІНОЛОГІЇ

ЗАГАЛЬНИЙ СКЛАД ДЕЛІКТУ СТВОРЕННЯ НЕБЕЗПЕКИ: ЗА ЧИ ПРОТИ?

Бурачинська Юстина (аспірантка)

Львівський національний університет імені Івана Франка
(Науковий керівник: доц. Денькович О. І.)

У доктрині кримінального права давно ведуться дискусії щодо доцільності закріплення в статтях Особливої частини КК України загального складу делікту створення небезпеки певним об'єктам кримінально-правової охорони.

На думку Т. В. Церетелі, «поряд зі збереженням спеціальних складів для випадків, які варто було б особливо виокремити через значення, потужність та поширеність деяких джерел небезпеки, доцільно передбачити і загальний склад створення небезпеки. Але такий загальний склад … потрібний для посиленого захисту лише найважливішого блага людини – її життя». Подібною є позиція Н. О. Антонюк, про те, що «існує потреба в нормативній регламентації відповідальності в межах загальної норми злочинних діянь, які створюють загрозу спричинення суспільно небезпечних наслідків у вигляді смерті. Цей крок забезпечить диференційований підхід до різних проявів суспільно небезпечної поведінки особи, у тому числі тих, які створили небезпеку для життя особи». Тобто вчена підтримує підхід, згідно якого варто передбачити у чинному КК України як загальну, так і спеціальну норму щодо деліктів створення небезпеки. На її думку, загальна норма мала б охоплювати собою, у тому числі, й ті делікти поставлення в небезпеку, які спеціальними нормами ще не охоплені. Для конструкції загальної норми про поставлення в небезпеку авторка пропонує використати модель, яку розглядають іноземні дослідники В. Аллен Сперджин (W. Allen Spurgeon) та Теренс П. Фейган (Terence P. Fagan), відповідно до якої вирішення проблеми відповідальності за поставлення в небезпеку здійснюється з врахуванням двох груп ознак: 1) особа знає, що її поведінка є небезпечною, 2) поведінка особи свідчить про особливу байдужість чи невиправдане нехтування людським життям. Н. О. Антонюк вважає, що зміст загальної норми, яка б містила ознаки основного складу злочину поставлення в небезпеку повинен ґрунтуватися на ознаках діяння та особливостях суб'єктивної сторони. Діяння повинно бути об'єктивно небезпечним; здатність завдавати шкоду для нього має бути іманентною. Адже недопустимо вести мову про діяння як небезпечне, якщо така його властивість не зможе бути доведена, використовуючи стандарт доказування «поза розумним сумнівом».

Тобто з цього випливає, що суспільно небезпечне діяння, яке вчиняє винний, має бути таким, що за своєю суттю здатне призвести до створення небезпеки, крім цього, воно має бути причиною створення небезпеки. Винний має усвідомлювати такий характер свого діяння, а до створення небезпеки ставитись або байдуже, або розраховувати, що ця небезпека не настане.

Й. І. Горєлік вважає, що у кримінальному законі має бути передбачено як родовий, так і видові склади поставлення у небезпеку, тому обґрунтовує необхідність створення родового складу поставлення у небезпеку, оскільки ним можна охопити всі випадки створення конкретної небезпеки для життя та здоров'я людини. Такий родовий склад має поширюватися на випадки створення конкретної небезпеки, не передбачені видовими складами. На думку дослідника, «відсутність родового складу поставлення у небезпеку життя і здоров'я обмежує сферу кримінально-правової охорони особи».

Також у Проєкті нового КК України в редакції станом на 30.12.2022 р. була передбачена ст. 4.3.5 «Створення небезпеки для життя чи здоров'я іншої людини», відповідно до якої підлягає відповідальності «особа, яка небезпеку настання особливо тяжкої шкоди або значної чи тяжкої шкоди здоров'ю іншої людини: 1) створила або 2) не відвернула, будучи зобов'язаною та маючи можливість її відвернути». Тобто у цьому випадку також йшлося про загальний склад делікту створення небезпеки, при цьому у цій редакції Проєкту передбачені також і спеціальні склади, які стосуються деліктів створення небезпеки. Однак у Проєкті нового КК України в редакції станом на 30.01.2023 р. ця стаття вже відсутня, тобто у цій редакції Проєкту загальний склад делікту створення небезпеки заподіяння істотної шкоди для життя і здоров'я іншої людини вже не передбачений, а передбачені спеціальні склади деліктів створення небезпеки.

О. В. Курсаєв, навпаки, не підтримує ідею введення загального складу поставлення у небезпеку взагалі щодо будь-якого об'єкта кримінально-правової охорони, вважаючи, що це мало б своїм наслідком правову невизначеність. Факт наявності ситуації небезпеки повинен вирішуватися межами протиправності, за якої одна обстановка визнається небезпечною, а інша – ні. Спеціальні ж правила у цьому випадку сконструйовані стосовно експлуатації конкретного джерела підвищеної небезпеки, і вимагають урахування конкретних особливостей роботи з ним. На думку автора, доцільним є лише укрупнення складів поставлення у небезпеку у зв'язку зі створенням відповідних консолідованих актів, що визначають критерії такої небезпеки/безпеки. З цього приводу Т. В. Церетелі вказує, що «не можна заперечувати, що при складах створення небезпеки, у яких передбачений спосіб діяння, визначеність та однаковість при притягненні особи до кримінальної відповідальності краще забезпечуються. … Однак, … і при загальних деліктах створення небезпеки недостатньо доказати, що особою була створена конкретна небезпека; крім того, потрібно встановити, що нею була порушена якась, хоча б неписана норма обережності, і тому створення конкретної небезпеки є суспільно небезпечним і протиправним».

Не можна погодитися з вищенаведеним твердженням, що наслідком передбачення відповідальності за загальний склад делікту створення небезпеки буде правова невизначеність через те, що у такому складі буде відсутній конкретний спосіб чи обстановка вчинення суспільно небезпечного діяння або інші ознаки об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення. Адже у цьому складі буде передбачено суспільно небезпечне діяння, яке за своєю природою може призводити до створення небезпеки, і внаслідок вчинення якого створюється така небезпека, а тому не обов'язково ще вказувати спосіб чи обстановку вчинення цього діяння. Достатнім буде вже того, що внаслідок вчинення діяння була створена небезпека. Суспільна небезпека такого діяння зумовлюється його суспільно небезпечними наслідками. Крім цього, у тексті кримінального закону недоцільно та й, мабуть, практично неможливо вказати усі спеціальні правила, порушення яких призведе до створення небезпеки для об'єктів кримінально-правової охорони. Так, у частині найбільш поширених випадків порушення спеціальних правил поводження з певними джерелами небезпеки доцільно передбачати спеціальні склади деліктів створення небезпеки, використовуючи бланкетні диспозиції. Проте, це не має бути масовим явищем.

Варто зазначити, що доповнення КК України загальним складом делікту створення небезпеки не призведе до надмірної криміналізації, оскільки ним будуть охоплюватися ті діяння, які не охоплюються спеціальними складами, що вже передбачені в КК України. Крім цього, у такому складі кримінальна відповідальність буде передбачена за створення небезпеки не для всіх об'єктів кримінально-правової охорони, а лише для найбільш важливих – життя та здоров'я особи, які є особливо цінними та потребують посиленого захисту, оскільки вони за своєю природою є досить «крихкими», тобто їм можна легко заподіяти істотну шкоду, яка часто може бути незворотною (мати незворотний характер) або ж на відновлення об'єкта до попереднього стану буде потрібно багато часу чи ресурсів. Відсутність такого складу призводить до певних прогалин у кримінально-правовій охороні цих об'єктів.

Також варто звернути увагу на те, що відсутній єдиний підхід щодо того, за створення небезпеки яким саме об'єктам кримінально-правової охорони потрібно конструювати загальний склад делікту створення небезпеки. Усі погоджуються з тим, що таким об'єктом має бути життя людини, при чому частина науковців вважає, що цього достатньо. На думку інших, це має бути життя та здоров'я людини. У цьому контексті найбільш доречним буде підтримати той підхід, відповідно до якого у загальному складі делікту створення небезпеки об'єктом кримінально-правової охорони має бути життя людини, а також здоров'я людини, при цьому варто уточнити, що має йтися саме про створення небезпеки заподіяння істотної (або ж значної) шкоди здоров'ю. Оскільки життя та здоров'я людини – це ті блага, які потребують посиленого захисту, адже завдяки їм забезпечується фізичне

існування людини, а також вони є особливо цінними як для самої людини, якій така небезпека створюється, так і для всього суспільства.

Загалом можна навести такі аргументи на користь необхідності передбачення у кримінальному законі загального складу делікту створення небезпеки. По-перше, це допоможе уникнути прогалин в законодавчому регулюванні. По-друге, не буде зайвого навантаження на текст кримінального закону шляхом істотного збільшення його обсягу з урахуванням можливих способів вчинення суспільно небезпечного діяння, внаслідок якого створюється небезпека для життя і здоров'я особи. Крім цього, це допоможе не зловживати надмірною кількістю бланкетних диспозицій у тексті кримінального закону. По-третє, враховуючи динамічність розвитку суспільних відносин на сучасному етапі та частого виникнення щоразу нових джерел небезпеки, які потребують дотримання правил поводження з ними, законодавець іноді не може оперативно реагувати на такі зміни суспільних відносин.

Загальний склад делікту створення небезпеки має бути закріплений у Розділі ІІ Особливої частини КК України «Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи». Його конструкція може виглядати так. Стаття №… «Створення небезпеки для життя чи здоров'я іншої людини». 1. Умисне вчинення будь-якого діяння, що створило небезпеку для життя людини, а також істотної шкоди її здоров'ю, карається… . 2. Необережне вчинення будь-якого діяння, що створило небезпеку для життя людини, а також істотної шкоди її здоров'ю, карається… . Таким чином відповідальність за створення небезпеки можна диференціювати залежно від форми вини, встановивши більш суворе покарання у випадку умисної форми вини і менш суворе – у випадку необережної.

ПОГАШЕННЯ СУДИМОСТІ ЩОДО ОСІБ, ЯКІ ВЧИНИЛИ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ У НЕПОВНОЛІТНЬОМУ ВІЦІ

Гунджер Богдана (студентка)

Львівський національний університет імені Івана Франка
(Науковий керівник: доц. Сень І. З.)

Станом на сьогодні, враховуючи розвиток суспільних відносин, виникає значна кількість соціально-економічних проблем, пов'язаних із збільшенням кількості вчинюваних кримінальних правопорушень, тим паче серед неповнолітніх, а наслідки, які виникають для засудженої особи, можуть залишити відбиток на будь-якій сфері її життя у майбутньому.

Тому, в умовах подальшої розбудови державності в Україні, а також на шляху адаптації національного законодавства до законодавства Європейського Союзу, важливою проблемою, яку необхідно вирішити, є проблема судимості, а також її погашення та зняття, так як судимість для особи є своєрідним тавром, що перешкоджає її комфортному та повноцінному життю далі.

Для того, щоб краще з'ясувати особливості погашення судимості щодо осіб, які вчинили кримінальне правопорушення у неповнолітньому віці, вважаємо за доцільне для початку зупинитися на тому, що таке судимість та які її ознаки.

Відповідно до частини 1 статті 88 Кримінального кодексу України (далі – КК України), особа визнається такою, що має судимість, з дня набрання законної сили обвинувальним вироком і до погашення або зняття судимості.

Однією із проблемою є відсутність у чинному законодавстві визначення судимості. Проте, варто зазначити, що з прийняттям нового Кримінального кодексу України це питання буде вирішене. Зокрема, проєктом нового кодексу (текст станом на 30 січня 2023 року) передбачено, що «судимість – це правовий статус, в якому перебуває особа, засуджена за вчинення кримінального правопорушення, з дня набрання законної сили обвинувальним вироком і до дня зняття судимості».

Основними ознаками судимості є: персональний характер; зв'язок з вчиненням кримінального правопорушення; підставою судимості є обвинувальний вирок суду, що набрав законної сили та яким особу засудили до певного покарання; строковий характер; наслідки можуть бути як кримінально-правового, так і загальноправового характеру.

Як зазначалося раніше, судимість зумовлює негативні наслідки для особи, так як її сприйняття в подальшому є досить стереотипним. Після відбуття покарання особа стикається з обмеженням прав, які передбачаються будь-якою галуззю права (наслідки загальноправового характеру, можливість існування яких прямо передбачена у ч. 2 ст. 88 КК України). До прикладу, обмеження, пов'язані з правом на усиновлення, правом займати певні посади, тощо. Другою групою наслідків є кримінально-правові, проте з ними особа стикається вже після вчинення наступного кримінального правопорушення. Наприклад, судимість може визнаватися кваліфікуючою ознакою при вчиненні нового кримінального правопорушення.

Також важливо зосередити увагу на розмежуванні понять «зняття» та «погашення» судимості. Говорячи про погашення судимості, варто усвідомлювати, що воно відбувається автоматично, а зняття судимості вимагає постановлення ухвали про дострокове зняття судимості судом. В той час як погашення судимості відбувається в обов'язковому порядку: із закінченням перебігу відповідних строків особа безумовно вважатиметься такою, що не має судимості, то під час зняття судимості суд наділений правом зняти судимість у випадку дотримання умов, передбачених статтею 91 КК України.

Ще одна відмінність полягає у строках зняття та погашення судимості – погашення судимості відбувається після спливу строків, передбачених КК України, в той час як зняття судимості є достроковим припиненням обмежень щодо засудженої особи і відбувається до моменту закінчення перебігу строку погашення судимості.

Оскільки мета нашої роботи полягала в аналізі особливостей погашення судимості осіб, які вчинили кримінальне правопорушення в неповнолітньому віці, то варто зазначити про привілейованість їх становища. Зокрема, загальні строки погашення судимості передбачені статті 89 КК України, проте особливості щодо неповнолітніх регламентуються статтею 108 цього кодексу, у якій зазначено, що:

«Такими, що не мають судимості, визнаються неповнолітні:

1) засуджені до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, після виконання цього покарання;

2) засуджені до позбавлення волі *за нетяжкий злочин*, якщо вони протягом **одного року** з дня відбуття покарання не вчинять нового кримінального правопорушення;

3) засуджені до позбавлення волі *за тяжкий злочин*, якщо вони протягом **трьох років** з дня відбуття покарання не вчинять нового кримінального правопорушення;

4) засуджені до позбавлення волі *за особливо тяжкий злочин*, якщо вони протягом **п'яти років** з дня відбуття по карання не вчинять нового кримінального правопорушення».

Аналізуючи вище зазначені положення, можемо стверджувати, що строки погашення судимості неповнолітніх є меншими, ніж щодо повнолітніх осіб, що і свідчить про певну привілейованість їхнього становища.

Важливо зауважити, що у випадку, якщо особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, у тому числі в неповнолітньому віці, відбула покарання і до закінчення строку погашення судимості знову вчинила кримінальне правопорушення, перебіг строку погашення судимості переривається та обчислюється з початку. У такому випадку строки погашення судимості обчислюються окремо за кожне кримінальне правопорушення після фактичного відбуття покарання за останнє кримінальне правопорушення.

Підсумуємо, погашенням судимості у неповнолітніх слід вважати припинення судимості особи, яке відбувається автоматично після закінчення строків, передбачених статтею 108 Кримінального кодексу України, у випадку, якщо така особа до закінчення строку погашення судимості не вчинить нового кримінального правопорушення. Погашення судимості анулює кримінально-правові та загальноправові наслідки засудження. Для неповнолітніх така ануляція є надзвичайно важливою, зважаючи на те, що у них попереду ще ціле життя.

ДОСТРОКОВЕ ЗНЯТТЯ СУДИМОСТІ ЩОДО ОСІБ, ЯКІ ВЧИНИЛИ КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ У ВІЦІ ДО ВІСІМНАДЦЯТИ РОКІВ

Давидюк Ольга (студентка)

Львівський національний університет імені Івана Франка
(Науковий керівник: доц. Сень І. З.)

Судимість, порядок її зняття для неповнолітніх є важливою проблемою, адже від цього залежить подальше життя осіб, які вчинили кримінальне правопорушення у віці, коли вони не до кінця усвідомлювали з суспільної точки зору наслідки їх діянь.

Поняття судимості, зокрема дострокового її зняття щодо осіб, які вчинили кримінальне правопорушення у віці до вісімнадцяти років, досліджували такі науковці як А.О. Расюк, В.В. Голіна, О.А. Гритенко, П.Л. Фріс та багато інших.

На сьогодні немає законодавчого визначення судимості, однак проєкт нового Кримінального кодексу України (станом на 30.01.2023) передбачає дефініцію даного поняття. Відповідно до статті «Поняття і значення судимості»: «судимість – це правовий статус, в якому перебуває особа, засуджена за вчинення кримінального правопорушення, з дня набрання законної сили обвинувальним вироком суду і до дня зняття судимості».

Також важливим джерелом для розуміння поняття судимості є рекомендації, надані найвищим судовим органом в Україні. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.12.2003 № 16 «Про практику застосування судами України законодавства про погашення і зняття судимості» вказує наступне: «судимістю виступає правовий стан особи, який виник у зв'язку з її засудженням до кримінального покарання і за фіксованих у законодавстві обставин тягне за собою настання певного негативного результату».

Відповідно до законодавства, зняття судимості є правом суду, за клопотанням особи, а не його обов'язком. Дане «право» в багатьох науковців викликає обурення, зокрема М.О. Красій, посилаючись на ст. 538 Кримінального процесуального кодексу України, зосереджує увагу на необхідності її вдосконалення, а саме що розгляд питання про дострокове зняття судимості має бути саме обов'язком суду.

Слід зазначити, що Кримінальний кодекс України встановлює певні особливості зняття судимості щодо осіб, які вчинили кримінальне правопорушення до досягнення ними вісімнадцятирічного віку. Законодавчому регулюванню цього питання, присвячена стаття 108 КК України. За загальним правилом до таких осіб застосовуються ст. 88-91 з урахуванням ст. 108 КК України. Звернімо увагу на ч. 3 ст. 108: «дострокове зняття судимості допускається лише щодо особи, яка відбула покарання у виді позбавлення волі за тяжкий або особливо тяжкий злочин, вчинений у віці до вісімнадцяти років, за підставами, передбаченими в частині першій

статті 91 цього Кодексу, після закінчення не менш як половини строку погашення судимості, зазначеного в частині другій цієї статті». А відповідно до статті 91 КК України підставою є виправлення засудженого, власне про це і йдеться у меті покарання.

Є дві ознаки, або ж два критерії виправлення особи:

1) зразкова поведінка;

2) сумлінне ставлення до праці.

Взагалі виправлення особи є суб'єктивним поняттям, в науковій літературі багато науковців висловлюють свої сумніви щодо правильності визначення та доказовості критерію «зразкова поведінка».

Щодо сумлінного ставлення до праці. По-перше, під цим поняттям слід розуміти повне та чесне виконання трудових обов'язків. По-друге, це означає, що засуджений займається роботою, діяльністю, яка схвалюється суспільством. Цей критерій викликає багато питань через соціальну ситуацію в Україні. Відповідно до Кримінального кодексу України, кримінальна відповідальність в окремих випадках настає при вчинені кримінального правопорушення особою, яка досягла чотирнадцятирічного віку. З урахуванням часу відбуття половини строку покарання особа буде приблизно «віку здобуття освіти» і поняття сумлінне ставлення до праці важко поєднати з реальними обставинами. Також політика працевлаштування молоді в Україні переживає не один з найкращих своїх періодів. Практика залучення неповнолітніх до офіційної праці, на жаль, поодинока.

Варто сказати й про те, що сумлінне ставлення до праці та зразкова поведінка можливі не лише як результат виправлення, але й як результат пристосування.

Щодо умов зняття судимості щодо осіб, які вчинили кримінальне правопорушення до досягнення ними вісімнадцятирічного віку:

- вже відбуте покарання у виді позбавлення волі;
- закінчилась не менше як половина строку погашення судимості, зазначеного в ч. 2 ст. 108 КК України.

Наслідком зняття наявної судимості є поновлення всіх прав та можливостей.

Таким чином, питання достроково зняття судимості щодо осіб, які вчинили кримінальне правопорушення у віці до вісімнадцяти років, на нашу думку, потребує багато уточнень з боку законодавця. Важливо розуміти, що особи, які вчинили кримінальні правопорушення у віці до вісімнадцяти років, потребують особливого захисту.

ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

Денчук Олександр (студент)

Львівський національний університет імені Івана Франка
(Науковий керівник: доц. Сень І. З.)

Сучасний етап розвитку соціалізованого суспільства характеризується активним використанням електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку. Впровадження нових ІТ-технологій дає можливість удосконалити функціонування багатьох сфер життєдіяльності, таких як оборони, енергетики, транспорту та ін. Разом із тим, відкриття нових горизонтів комп'ютеризації нерозривно пов'язане із появою нових форм кримінально протиправної діяльності та іншими проявами недобросовісного використання досягнень науково-технічного прогресу. Однією із серйозних проблем нашого суспільства є зростання кіберзлочинності, що негативно впливає на внутрішню економічну та соціальну стабільність держави.

Застосування сучасних інформаційних технологій в практично усіх сферах суспільного життя, у тому числі державних і недержавних структурах, висуває проблему боротьби з кіберзлочинністю у число основних. В Україні проблема боротьби із нею ускладнена тим, що сам термін «кіберзлочинність» в офіційних нормативно-правових документах не визначено, навіть не зважаючи на те, що поняття є звичним як для лексикону правоохоронних органів України та держав світу, так і для правової доктрини нашої держави.

У свою чергу, у ратифікованій Україною Конвенції Ради Європи про кіберзлочинність поняття «кіберзлочинність» охоплює правопорушення проти конфіденційності; правопорушення, пов'язані з комп'ютерами (проти цілісності та доступності інформації); правопорушення, пов'язані зі змістом; правопорушення, пов'язані з порушенням авторських та суміжних прав.

До нормативно-правових актів, які врегульовують суспільні відносини у сфері кібербезпеки в Україні слід віднести: Конституцію України, Кримінальний кодекс України, Конвенцію про кіберзлочинність, закони України «Про інформацію», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», «Про державну таємницю», «Про національну безпеку України» численні укази Президента України та інші нормативно-правові акти. Також вагоме значення має Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України».

Аналіз судової практики засвідчує, що на сьогодні в Україні є поширеними такі кіберзлочини, як несанкціоноване втручання в роботу автоматизованих систем, шахрайство із використанням електронно-обчислювальної техніки, розповсюдження відеопродукції порнографічного характеру у кіберпросторі та інші незаконні операції з використанням електронно-обчислювальної техніки. Тобто, кібертероризм ще не набув значних масштабів в нашій державі, проте останні негативні тенденції

свідчать про необхідність переходу правового регулювання боротьби з кіберзлочинністю на наступний етап.

27 червня 2017 року Україна зазнала масових кібератак шляхом впливу на комп'ютерні системи невідомого на той момент вірусу. В результаті вірус «Petya.A» або «mbr locker 256» спричинив порушення роботи українських державних підприємств, установ, банків, медіа тощо. Негативний вплив було здійснено навіть на веб-ресурси кіберполіції та Служби спецзв'язку України, що є вагомою проблемою, адже дані органи є суб'єктами боротьби із кіберзлочинністю у нашій державі. Дана атака продемонструвала недоліки та вразливість національного правового регулювання даної проблеми.

Логічним вбачаємо виділення такого заходу боротьби з кіберзлочинністю в Україні, як посилення покарань за їх вчинення. В даному контексті варто зазначити, що за останні роки до Розділу XVI Кримінального кодексу України вже вносились зміни декілька разів, в тому числі й щодо зміни санкцій статей даного нормативно-правого акту, виключення та доповнення Розділу новими статтями. Проте, враховуючи безперервний розвиток інформаційних технологій та форм вчинення кіберзлочинів, варто розуміти, що можливим є настання моменту, коли чинні санкції не відповідатимуть негативним наслідкам шкідливих діянь кіберзлочинців.

Наступною виділеною нами тенденцією є посилення міжнародного співробітництва у сфері боротьби з кіберзлочинністю в Україні. Потреба у міжнародному співробітництві з'явилась, передусім, внаслідок масової появи транснаціональних комп'ютерних злочинів, складність яких свідчить про те, що жодна держава не здатна їх подолати, покладаючись виключно на власні сили. Оскільки на світовому рівні боротьба із кіберзлочинністю розпочалась майже на десятиліття раніше, ніж в Україні, перейняття досвіду інших країн очевидно ще довгий час перебуватиме в переліку основних тенденцій розвитку правового регулювання боротьби з кіберзлочинністю в нашій державі.

Обмін відомостями оперативно-розшукового характеру з іншими державами у справах про кіберзлочини, виїзд членів слідчо-оперативних груп за кордон та прийняття працівників правоохоронних органів іноземних держав в Україні для проведення слідчих і оперативно-розшукових дій позитивно сприятиме обміну досвіду та підвищенню кваліфікації працівників правоохоронних органів. В світлі євроінтеграційних процесів важливою для України є демонстрація того, що ми готові протистояти загрозам найстрімкіше зростаючому виду злочинності.

Також запобігання кіберзлочинності має містити в собі заходи підвищення рівня цифрової грамотності населення, сприяння в просуванні індивідуальних засобів захисту особистої інформації та встановлення правил користування громадянами кіберпростором. Відповідно до Програми діяльності Кабінету Міністрів України, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 12.06.2020 року №471, Міністерство цифрової трансформації України започаткувало національний проєкт з цифрової грамотності, основною метою якого є навчити 6 млн. українців цифровій

грамотності за 3 роки. Останнє дослідження свідчить про те, що цифрові навички населення України зросли на 5, 2%, а серед людей старшого покоління цей показник зріс на 4%.

Можемо зробити висновок, що збільшення кількості кіберзагроз в нашій державі все актуальнішим робить питання оптимізації правового регулювання даної сфери. Висока латентність та недобросовісне використання інформаційних технологій створюють все новіші можливості кримінально протиправної діяльності та вимагають кардинально інших підходів до запобігання кримінальним правопорушенням, які вчиняються у віртуальному просторі та створюють загрози для суспільства.

ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПОТЕРПІЛОГО У СКЛАДІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 152 «ЗҐВАЛТУВАННЯ» КК УКРАЇНИ

Дорожинська Анжеліка (студентка)

Львівський національний університет імені Івана Франка
(Наукова керівниця : доц. Сень І. З.)

Законодавець присвятив цілий розділ у Кримінальному кодексі України (далі – КК України) кримінальним правопорушенням проти статевої свободи та статевої недоторканості особи. Це зумовлено тим, що право на статеву свободу та недоторканість є одним із найважливіших особистих прав людини, і його порушення має прямий негативний вплив на психічне та фізичне здоров'я особи, її нормальне життя.

Звернемося до ст. 152 «Зґвалтування». 11 січня 2019 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» від 06.12.2017, згідно з яким ця стаття викладена в новій редакції. Раніше зґвалтуванням вважалися: «статеві зносини із застосуванням фізичного насильства, погрози його застосування або з використанням безпорадного стану потерпілої особи», але тепер, згідно з чинним Законом про кримінальну відповідальність, зґвалтування полягає у вчиненні дій сексуального характеру, пов'язаних із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета, без добровільної згоди потерпілої особи. Очевидно, об'єктивна сторона значно розширена.

Наразі чинний КК України закріплює гендерно нейтральні визначення зґвалтування (ст. 152 КК України) і відмінного від нього сексуального насильства (ст. 153 КК України), у яких природні біологічні відмінності між чоловіком і жінкою до уваги не беруться. Вбачаємо необхідність робити таке застереження, адже це пояснюється тим, що в окремих ситуаціях положення про однаковість кримінально-правової охорони сфери сексуального життя

чоловіків і жінок все ж не дотримується (див. про це нижче). Зокрема В.І. Маркін зазначає: «Як бути у разі недобровільного природного статевого акту жінки щодо чоловіка, за якого проникнення «в тіло іншої особи» (чоловіка) не відбувається? Що робити в ситуаціях, коли проникнення відбувається в тіло суб'єкта злочину?» В такому випадку необхідно звернутися до ст. 153 «Сексуальне насильство» КК України, що передбачає вчинення будь-яких насильницьких дій сексуального характеру, не пов'язаних із проникненням в тіло іншої особи, без добровільної згоди потерпілої особи. Проте дана стаття передбачає виключно насильницькі дії, які, відповідно до Постанови Об'єднаної Палати ККС ВС від 07.12.2020 у справі № 562/1629/17, охоплюють прояви фізичного та психічного насильства, а також використання безпорадного стану потерпілого. Наприклад, якщо відбувається статевий акт (коїтус) шляхом обману чоловіка, такі діяння не вважатимуться кримінально караними, оскільки через відсутність насильства застосування ст. 153 «Сексуальне насильство» КК України виключається. Зовсім інша ситуація буде у випадку обману жінки – дії її партнера підпадатимуть під дію ст. 152 «Зґвалтування», що є, очевидно, несправедливим до потерпілих-чоловіків.

Виходячи з вищенаведеного, доходимо до висновку, що жінка може бути зґвалтована шляхом коїтусу, іншого вагінального, анального чи орального проникнення в її тіло за допомогою статевого члена чоловіка, іншої частини його тіла чи будь-якого предмету, якщо такі діяння сексуального характеру здійснюються проти волі потерпілої. Окремої уваги потребує уточнення, що у випадку зґвалтування чоловіка жінкою можливе анальне, оральне проникнення будь-якою частиною тіла або предмета, окрім вагінального. Це пояснюється тим, що диспозиція статті 152 КК України передбачає вищенаведену пенетрацію виключно в тіло іншої особи, тобто потерпілого. Отже, вагінальне проникнення в тіло суб'єкта вчинення кримінального правопорушення під дію цієї статті не підпадає.

У сучасній теорії кримінального права продовжується полеміка про те, чи може жінка бути суб'єктом зґвалтування. Такі науковці, як О.М. Костенко, В.М. Куц, І.І. Котюк, О.М. Пасенюк, О.В. Синєокий наполегливо аргументовують недоцільність криміналізації зґвалтування чоловіків жінками. Так, на думку В.О. Синєокого, через природні особливості чоловіків і жінок неприпустимо юридично оцінювати дії чоловіків, які ґвалтують жінок, так само, як і дії жінок, які вступають у статеві стосунки з чоловіками без їх добровільної згоди. На його погляд, це є «штучним» ототожненням, яке не враховує гендерні та фізіологічні особливості жінок у загальному розумінні і навіть принижує їхній статус у кримінологічному аспекті. Вчені, прізвища яких наведені вище, переконані, що ідея про те, що зґвалтування чоловіків є злочином, вважається помилковою, оскільки ігнорує гендерні відмінності, які закладені природою і втілюють принцип взаємодоповнюваності між чоловіками та жінками. О.М. Костенко вважає, що трапляються випадки, коли наміри забезпечити гендерну рівність у КК України реалізуються невдало. Одним із аргументів є те, що з позиції психоаналітичної концепції чоловікам властива маскулінність (пов'язана з активністю, агресивністю та

садизмом), тоді як жінкам – фемінність (пов'язана з пасивністю, мазохізмом та прийняттям безпорадної позиції), що співвідноситься з принципом соціального натуралізму. На наш погляд, вищенаведені позиції викликають певні застереження та не зовсім співвідносяться із сучасним баченням сексуальних зносин чоловіка і жінки. До прикладу, наявність ерекції абсолютно не означає свідоме бажання чоловіка вступати в статеві стосунки, так само як і її відсутність не унеможливлює проникнення. Тобто, з фізіологічної сторони цілком можливий варіант зґвалтування жінкою чоловіка природним шляхом.

Як підсумок, на наш погляд, ст. 152 КК України має низку недоліків, що стосуються проблематики можливості зґвалтування чоловіка жінкою природним шляхом, оскільки аналіз зазначеної статті дозволяє стверджувати, що використання конструкції «в тіло іншої людини» передбачає, що потерпілою особою від зґвалтування шляхом вагінального проникнення може бути виключно жінка. Вважаємо, що необхідно викласти зазначену статтю в іншій редакції, яка б передбачала можливість бути потерпілим від зґвалтування як жінкам, так і чоловікам, що б забезпечило дотримання конституційних та міжнародних принципів рівності та в однаковій мірі охороняло б статеву свободу та недоторканість як жінки, так і чоловіка.

ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО Ч. 1 СТ. 139 КК УКРАЇНИ

Лиско Юлія (студентка)

Львівський національний університет імені Івана Франка
(Науковий керівник: доц. Сень І. З.)

Конституція України та чинні міжнародні договори, ратифіковані Україною, гарантують право кожного на охорону здоров'я, яке є одним з найважливіших прав людини. У статті 6 Закону України «Про основи законодавства про охорону здоров'я» зазначено, що кожен громадянин України має право на кваліфіковану медичну допомогу. Порушення даного права є недопустимим і становить собою велику суспільну небезпеку, тому законодавець встановлює кримінальну відповідальність за такі діяння, зокрема і в статті 139 Кримінального кодексу України (далі – КК України) «Ненадання допомоги хворому медичним працівником».

Для дотримання принципу законності при здійсненні кваліфікації вчиненого особою кримінального правопорушення доцільно детально розглянути склад такого кримінального правопорушення. Особливо дискусійною є об'єктивна сторона ненадання допомоги хворому медичним працівником.

За конструкцією об'єктивної сторони склад кримінального правопорушення, передбаченого ч.1 ст. 139 КК України є формальним, тобто

обов'язковою ознакою об'єктивної сторони є лише суспільно-небезпечне діяння.

З аналізу диспозиції ч. 1 ст. 139 КК України випливає, що об'єктивна сторона ненадання допомоги хворому медичним працівником характеризується тільки бездіяльністю. Але, в теорії кримінального права з цього приводу існує два підходи.

В.І. Ботякова, Е.Я. Корнієнко, Р.І. Лемеха вказують, що об'єктивна сторона даного складу кримінального правопорушення характеризується суспільно небезпечним діянням, що є поведінкою у вигляді бездіяльності, яка виражається в повній відмові щодо надання медичної допомоги, а також в її ненаданні в необхідному обсязі для конкретної ситуації. Тобто, одна група вчених вважають, що суспільно-небезпечне діяння характеризується не тільки «чистою» бездіяльністю, а і «змішаною» (коли певні дії медичним працівником вчинялися, але їх не було достатньо в конкретному випадку).

Представники другого підходу (А.І. Коробеєв, О.С. Парамонова) вважають, що об'єктивну сторону цього складу кримінального правопорушення утворює лише «чиста» бездіяльність, тобто повна відмова у наданні допомоги хворому медичним працівником, а всі інші випадки потрібно кваліфікувати за ст. 140 КК України.

Більш обґрунтованим видається перший підхід, оскільки сам по собі прийом до закладу охорони здоров'я хворого, який скаржиться, наприклад, на біль у грудній клітці, а також його огляд (тобто вчинення низки дій) без проведення обов'язкових додаткових досліджень (наприклад, кардіограми серця, ехокардіографії тощо) ще не свідчить про виконання медичним працівником свого обов'язку. Як свідчить судова практика, суди теж дотримуються цього підходу.

Таким чином, враховуючи вищесказане, можна зробити висновок, що кримінальне правопорушення, передбачене ч.1 ст.139 КК України, вчиняється у формі «чистої» бездіяльності або «змішаної» бездіяльності (ненадання допомоги в необхідному обсязі).

Е.Я. Корнієнко вказує, що кваліфікація кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 139 КК України, вимагає встановлення двох критеріїв: об'єктивного (наявність обов'язку діяти певним чином) і суб'єктивного (можливість діяти певним чином).

Вирішуючи питання про наявність чи відсутність у медичного працівника обов'язку діяти певним чином, необхідно звертатися до відповідних нормативно- правових актів у сфері охорони здоров'я, а також до тих, які регулюють діяльність медичних працівників.

Основним документом, який регламентує діяльність медичного працівника, є Основи законодавства України про охорону здоров'я від 19 листопада 1992 р.. Можна виокремити такі обов'язки щодо надання медичної допомоги хворому різних видів: 1) обов'язок надання екстреної медичної допомоги (ст. 35); 2) обов'язок надання первинної медичної допомоги (ст. 35-1); 3) обов'язок надання спеціалізованої медичної допомоги (35-2); 4) обов'язок надання високоспеціалізованої медичної допомоги (ст. 35-3); 5) обов'язок

надання паліативної допомоги (ст. 35-4); 6) обов'язок здійснення медичної реабілітації (ст. 35-5); 7) обов'язок надання медичної допомоги із застосування телемедицини (ст. 35-6).

Наступним критерієм для кваліфікації згаданого вище кримінального правопорушення є суб'єктивний критерій, тобто необхідно визначити, чи мав медичний працівник, з урахуванням конкретної обстановки, можливість виконати свій обов'язок. Виокремлюють поважні причини, коли медичний працівник дійсно не має змоги надати допомогу хворому.

Ю.О. Шопіна вказує, що під поважними причинами, які виключають відповідальність за ст. 139 КК України, зазвичай розуміються різноманітні обставини, які перешкоджають медичному працівникові надати хворому допомогу, зокрема непереборна сила, стан крайньої необхідності (наприклад, необхідність надати першочергову допомогу більш тяжкохворій особі), хвороба самого медичного працівника, відсутність для надання конкретного виду допомоги кваліфікації, знань, обладнання чи ліків (якщо медичним працівником вжито заходів щодо виклику належного фахівця).

Також, деякі науковці вказують, що характерною ознакою об'єктивної сторони є обстановка вчинення кримінального правопорушення, при якій особа повинна вважатися хворою та потребувати медичної допомоги.

Отже, дослідивши об'єктивну сторону складу кримінального правопорушення, передбаченого ч.1 ст. 139 КК України, доцільно зауважити, що в науковій літературі існує багато дискусійних питань на дану тему, що утруднює здійснення кримінально-правової кваліфікації та впливає на стан правозастосовної практики. Тому, пропонується внести певні зміни в ч.1 ст. 139 КК України в частині конкретизації ознак об'єктивної сторони складу даного кримінального правопорушення.

ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ЗА СУКУПНІСТЮ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ: ПОРІВНЯННЯ ПРОЄКТУ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ ТА ЧИННОГО ЗАКОНУ

Назарко Вероніка (студентка)

Львівський національний університет імені Івана Франка
(Науковий керівник: доц. Сень І. З.)

Розвиток українського суспільства зумовлює і потребу зміни норм законодавства. Чинний Кримінальний кодекс України (далі – КК України) вже станом на сьогодні містить досить застарілу філософію кримінального закону та не відповідає вимогам міжнародних зобов'язань України. Відповідно, через це на даний момент триває розробка проєкту Кримінального кодексу України (далі – Проєкт).

Відтак, Проєкт є доволі радикальним та встановлює багато новел для системи українського кримінального права. Одним із нововведень є також і певна зміна правил призначення покарання за сукупністю кримінальних

правопорушень. Варто детальніше розглянути, яким ж чином дане питання вирішується в проєкті Кримінального кодексу.

Для того, щоб порівняти призначення покарання за сукупністю, варто розглянути, що під поняттям «сукупність кримінальних правопорушень» розуміє Проєкт (контрольний текст станом на 30.01.2023р). Саме визначення «сукупність кримінальних правопорушень» значно різниться з тим, що міститься у КК України. Проєкт закріплює, що сукупністю кримінальних правопорушень є вчинення особою двох чи більше проступків або двох чи більше злочинів: 1) за жоден з яких її не було засуджено і 2) за кожен з яких до особи підлягають застосуванню кримінально-правові засоби. Отож, у Проєкті не закріплюється положення про те, що кримінальні правопорушення повинні бути передбачені різними статтями або різними частинами однієї статті Особливої частини КК України. Це також виходить із положень, що у Проєкті передбачено лише такі види множинності, як: сукупність проступків, сукупність злочинів та рецидив злочинів. Тобто видається, що сукупність кримінальних правопорушень поглинає собою і поняття «повторності», адже у Проєкті не закріплений такий вид множинності як повторність кримінальних правопорушень Окрім цього, Проєкт у визначені сукупності кримінальних правопорушень розмежовує такі категорії як проступок та злочин, на підставі того, що множинністю не визнається вчинення особою проступку та злочину.

Щодо призначення покарання за сукупністю кримінальних правопорушень, то воно значно детальніше врегульоване, ніж у КК України. Відповідно, у Проєкті закріплено наступні етапи призначення покарання за сукупністю злочинів:

1) суд призначає покарання за кожний злочин окремо,

2) складає покарання, призначені за кожний злочин, окрім чітко визначених випадків, до яких не застосовується принцип складання покарань, та

3) визначає остаточне покарання з урахуванням обмежень, передбачених у Проєкті.

Отож, перше, що варто зазначити – принцип складання не застосовується у випадку призначення основного покарання у виді штрафу і ув'язнення на певний строк або довічного ув'язнення, адже такі покарання виконуються самостійно. Зазначена засада перегукується з нормою частини 3 статті 72 КК України. Раніше вказана частина 3 статті 72 КК України передбачає, що основне покарання у виді штрафу складанню з іншими видами покарань не підлягає та виконується самостійно.

Також у Проєкті зазначено, що у разі призначення хоча б за один злочин довічного ув'язнення, то остаточне покарання призначається за принципом поглинення покарання у виді ув'язнення на певний строк довічним ув'язненням. Таке положення також закріплене і у чинному Законі. Варто також додати, що Проєкт не оперує поняттям «позбавлення волі», натомість використовується «ув'язнення». Окрім цього, у випадку ідеальної сукупності злочинів остаточне покарання суд визначає шляхом поглинення

менш суворого більш суворим, а у разі, якщо призначені покарання є однаковими за видом і розміром, – шляхом визначення у розмірі одного з таких покарань.

Кримінальний кодекс України передбачає, що при складанні остаточне покарання за сукупністю кримінальних правопорушень визначається в межах, встановлених санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК України, яка передбачає більш суворе покарання. А також, якщо хоча б одне із кримінальних правопорушень є умисним тяжким або особливо тяжким злочином, то суд може призначити остаточне покарання у межах максимального строку, встановленого для даного виду покарання в Загальній частині КК України. На противагу цьому, Проєкт вже у Загальній частині чітко розмежовує, в яких межах повинне призначатись остаточне покарання залежно від ступеня тяжкості найбільш тяжкого злочину, що входить до сукупності.

Відповідно, враховуючи розмежування категорій сукупність злочинів та сукупність проступків, Проєкт передбачає наступні засади призначення покарання при сукупності проступків:

1) суд призначає покарання за кожний проступок окремо, 2) якщо призначені покарання одного виду, – суд складає їх у передбачених межах в залежності від виду самого покарання, та призначає остаточне покарання, 3) якщо призначені покарання різних видів – визначає послідовність їх виконання.

Варто звернути увагу на те, що ні стаття 3.3.6. «Призначення покарання за сукупністю злочинів», ні стаття 3.3.7. «Призначення покарання за сукупністю проступків» не передбачає призначення додаткових покарань поряд з основним, проте припускаємо, що дане питання ще буде врегульоване наступними редакціями Проєкту.

Не залишається поза увагою Проєкту і призначення покарання у випадку, якщо після набрання законної сили вироком суду буде встановлено, що засуджена особа винна ще і в іншому злочині / проступку, вчиненому до набрання законної сили цим вироком.

Отже, як вже було вище сказано, проєкт нового Кримінального кодексу є досить радикальним. Варто також зазначити, що призначення покарання за сукупністю кримінальних правопорушень детальніше врегульоване та певним чином обмежує дискреційні повноваження суддів при визначенні остаточного покарання, аніж у чинному Законі, що, вважаємо, повинно позитивно вплинути на саму систему призначення покарання за сукупністю кримінальних правопорушень.

ПІДМІНА ДИТИНИ: ПОРІВНЯННЯ СТ. 148 ЧИННОГО КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ З ПРОЄКТОМ НОВОГО КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Поточняк Вікторія (студентка)

Львівський національний університет імені Івана Франка
(Науковий керівник: доц. Сень І. З.)

Національне кримінальне законодавство представляє Кримінальний кодекс України (далі – КК України), прийнятий 5 квітня 2001 року, який набрав чинності 1 вересня 2001 року. КК України – є єдиним нормативно-правовим актом, який передбачає, які діяння є кримінально протиправними та які заходи кримінально-правового впливу можуть бути застосовані до особи у разі їх вчинення. Тому належно сформульований КК України є запорукою дотримання законності в суспільстві, запобігання вчиненню суспільно небезпечних діянь, а в разі їх вчинення притягнення винних осіб до відповідальності, чим саме забезпечить дотримання правопорядку та відновлення справедливості.

Проте чинний КК України уже потребує реформування з метою виправлення певних недоліків, які у ньому присутні, для того, щоб він міг ефективно виконувати свою роль. Тому пропонуємо детальніше розглянути, наскільки прогресивним є проєкт нового КК України, опублікований станом на 30 січня 2023 року, на основі аналізу кримінального правопорушення «Підміна дитини», в порівнянні з чинним КК України.

Стаття 148 чинного КК України передбачає таке кримінальне правопорушення як підміна дитини, яке сформульоване як «підміна чужої дитини, вчинена з корисливих або інших особистих мотивів».

Стаття 4.6.12. проєкту нового КК України передбачає таке кримінальне правопорушення як підміна малолітньої дитини, яке сформульоване наступним чином: «особа, яка підмінила чужу малолітню дитину іншою чужою чи своєю дитиною, внаслідок чого була змінена сім'я дитини».

Пропонуємо перейти безпосередньо до здійснення їх порівняльного аналізу.

По-перше, ст. 4.6.12. проєкту КК України, яка передбачає відповідальність за підміну дитини, розташована в Розділі 4.6. «Кримінальні правопорушення проти сім'ї, дітей та інших уразливих людей» Книги 4.

Тим самим робоча група відійшла від практики чинного КК України, так як відповідного розділу немає в чинному КК України, а стаття про підміну дитини розташована в Розділі III Особливої частини «Кримінальні правопорушення проти волі, честі та гідності особи». Тут законодавець чинного КК України виходив із ще радянських поглядів, що підміна дитини належить до кримінальних правопорушень проти свободи, тому її місце в розділі про кримінальні правопорушення проти волі, честі та гідності особи.

Проте, на нашу думку, розміщення статті про підміну дитини в розділі, що об'єднує кримінальні правопорушення проти сім'ї, дітей та інших

уразливих людей, може покращити систематизацію кримінального законодавства, але застосування даної статті на практиці особливо не зміниться, тому що ключову роль в даному випадку відіграє її повне та чітке формулювання.

По-друге, в проєкті нового КК України дано більш детальний опис цього складу кримінального правопорушення в порівнянні із ст. 148 КК України, а саме, що особа «підмінила чужу малолітню дитину іншою чужою чи своєю дитиною». Тим самим робочою групою було уточнено, що підміняються саме дві дитини, які мають бути живими, у той час, коли із чинного КК України випливає, що обов'язково живою має бути хоча б чужа дитина, яку підміняють.

По-третє, в проєкті уточнено вік дитини, яку підміняють, а саме те, що це має бути малолітня дитина. Відповідно в чинному КК України, під дитиною законодавець презюмує особу віком до 18 років, що є, на наш погляд, необгрунтованим. Потерпілим від підміни дитини може бути, як правило, новонароджене немовля, індивідуальні ознаки якого ще не дають можливості ідентифікувати дитину батьками з тих чи інших причин (наприклад, підмінили одразу після народження, коли матір ще не мала можливості побачити свою дитину). Звичайно це є кроком вперед, проте, на нашу думку, виходячи з вищезазначеного, малолітня дитина все одно залишається ще дуже широким поняттям для цього складу кримінального правопорушення.

По-четверте, ст. 4.6.12. проєкту КК України не передбачає такої обов'язкової ознаки складу кримінального правопорушення підміни дитини як мотиви. Вважаємо, що це пов'язано з тим, що в наукових колах наявність мотивів, як обов'язкової ознаки цього складу, давно оспорювалася. Натомість законодавець чинного КК України передбачає, що мотиви у даному кримінальному правопорушенні є критерієм криміналізації та обов'язковою ознакою складу підміни дитини. Проте, на нашу думку, підміна дитини має бути кримінально протиправним діянням само по собі, а мотиви не мають виступати цим критерієм криміналізації.

Проте проєкт передбачає таку обов'язкову ознаку складу підміни дитини як наслідок, а саме зміну сім'ї дитини.

Отже, проєкт нового КК України покликаний вдосконалити національне кримінальне законодавство. Якщо говорити в контексті ст. 148 КК України, то чинна стаття має певні недоліки, які робоча група нового КК України спробували виправити. Тому можемо підвести такий висновок, що проєкт передбачає багато позитивних нововведень, але у зв'язку з тим, що роботи над ним ще тривають, проєкт ще піддаватиметься певним корективам.

СТАТУС ЖУРНАЛІСТА В РОЗУМІННІ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Сідікова Вікторія (студентка)

Львівський національний університет імені Івана Франка
(Науковий керівник: доц. Сень І. З.)

Вживання терміну журналіст у різних відмінках та формах 30 разів у чинному Кримінальному кодексі України (далі – КК України) та актуальність даної теми, обумовлена вбивствами понад 60 журналістів у зв'язку із здійсненням ними своєї професійної діяльності із лютого 2022 року, зумовлює необхідність визначення правового статусу осіб, належних до цієї професії.

Закон України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста» визначає журналіста як творчого працівника суб'єкта у сфері медіа, який професійно збирає, одержує, створює, редагує, поширює і забезпечує підготовку інформації для медіа.

Чинний КК України не містить визначення поняття журналіст, проте вказує у примітці до статті 345-1, що статус журналіста або його належність до засобу масової інформації підтверджується редакційним або службовим посвідченням чи іншим документом, виданим засобом масової інформації, його редакцією або професійною чи творчою спілкою журналістів.

Дане положення можна віднайти також у статті 1 Закону України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста»: статус журналіста підтверджується документом, виданим суб'єктом у сфері медіа, професійною чи творчою спілкою журналістів. Документ, що підтверджує статус журналіста, має містити найменування та вид медіа, його ідентифікатор у Реєстрі суб'єктів у сфері медіа або найменування професійної чи творчої спілки, фото, прізвище, ім'я та по батькові журналіста, номер документа, дату видачі і строк його дії, підпис особи, яка видала документ.

Аналізуючи вищевказані норми, можна виділити певні ознаки, які визначають особу як журналіста у розумінні чинного КК України: 1) журналіст – творчий працівник; 2) журналіст – працівник, що професійно збирає, одержує, створює, редагує, поширює і забезпечує підготовку інформації; 3) належність журналіста повинна підтверджуватися редакційним або службовим посвідченням або іншими документами, виданими організацією, яку він представляє; 4) журналіст необов'язково повинен бути штатним працівником. Хоча деякі науковці вказують належність до штату як обов'язкову ознаку, проте це прямо не передбачено законом. Відповідно, журналіст може бути позаштатним працівником або ж діяти за іншим видом уповноваження. Усі ці ознаки для визнання особи журналістом повинні бути наявні у обов'язковій сукупності.

У Розділі Х, а саме «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про медіа» вказано численні нормативно-правові акти, в яких потрібно

замінити слово «засоби масової інформації» у всіх відмінках та числах на слово «медіа», зокрема це стосується Цивільного кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України, Кримінально-виконавчого кодексу України та інших, проте із невідомих причин законодавчі зміни оминули КК України.

Вважаємо, що до примітки 1 до статті 345-1 КК України необхідно внести зміни, зумовлені набранням чинності 31 березня 2023 року Закону України «Про медіа», відповідно до якого Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» втратив чинність, оскільки між Законом України «Про медіа» та КК України виникають розбіжності щодо розуміння статусу журналіста. Пропонуємо викласти примітку у такій редакції: статус журналіста або його належність до сфери медіа підтверджується редакційним або службовим посвідченням чи іншим документом, виданим належним до сфери медіа суб'єктом, його редакцією або професійною чи творчою спілкою журналістів

Застосування кримінальної відповідальності, здебільшого, пов'язане із вчиненням кримінального правопорушення проти журналістів у зв'язку із їхньою законною професійною діяльністю. У зв'язку із цим вважаємо за необхідне виокремити певні етимологічні розбіжності у поняттях «журналістська діяльність» та «професійна діяльність журналістів». Журналістська діяльність є поняттям значно ширшим, оскільки відповідно до статті 34 Конституції України: «Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір». Таким чином кожен з нас у певний період, блогери, лідери думок, власники бізнесу відповідним чином провадять журналістську діяльність, проте вона не виступає об'єктом кримінально-правової охорони, оскільки професійна журналістська діяльність здійснюється лише журналістами, чий статус підтверджується сукупністю вищенаведених ознак відповідно до КК України та Закону України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста».

Вважаємо, що журналісти, навіть після законодавчого посилення гарантій їх законної професійної діяльності шляхом внесення змін у КК України в 2015 та 2016 роках, є досить вразливою категорією професій, на яку зберігається неправомірний вплив, тиск та погрози за ведення ними своєї професійної діяльності. Останні статистичні дані свідчать про те, що у 2020 році Україна посіла 96 місце серед інших країн у інфографіці свободи вираження поглядів, а в 2022 році експерти Інституту масової інформації зафіксували більше 567 порушень свободи слова в Україні, з яких 470 було вчинено росією внаслідок повномасштабного вторгнення. Хоча законотворці й науковці спільно працюють над вирішенням проблеми та й кримінально-правова регламентація захисту здійснення законної професійної діяльності журналістів, що прямо пов'язана із свободою слова, є досить широкою, є великий масив роботи, що потребує детальнішого правового регулювання, а головне – правильних механізмів застосування такої регламентації.

АМНІСТІЯ В УКРАЇНІ: ПОНЯТТЯ ТА ПІДСТАВИ ЗАСТОСУВАННЯ

Стецько Катерина (студентка)

Львівський національний університет імені Івана Франка
(Науковий керівник: доц. Сень. І. З.)

Амністія є повним або частковим звільненням від відбування покарання суб'єктів кримінального правопорушення. Загалом, аналізуючи Закон України (далі – ЗУ) «Про застосування амністії в Україні», можна дійти висновку, що під звільненням від відбування покарання через амністію розуміють відмову держави від застосування до суб'єкта, визнаного винним у вчиненні кримінального правопорушення, призначеного йому судом покарання або відмову від подальшого виконання останнього щодо цієї особи.

Поняття амністії закріплене в статті 1 ЗУ «Про застосування амністії в Україні», відповідно до якої амністія є повне або часткове звільнення від відбування покарання осіб, визнаних винними у вчиненні кримінального правопорушення, або кримінальні справи стосовно яких розглянуті судами, але вироки стосовно цих осіб не набрали законної сили.

Як зазначає Г.С. Крайник, таке явище як амністія не застосовується у ряді держав, до прикладу: США, Великобританія, Польща, Іспанія, Франція та інші.

В Україні ж так зване "помилування" виникло ще в 16 столітті і існувало весь час до 19 століття, коли право видавати такі помилування мав лише цар і аж у 1917 році був виданий наказ про амністію, який був фактично першим в історії вітчизняного кримінального права. В часи Радянського Союзу конституції республік закріпили право вищих органів державної влади видавати акти про амністію в своїх конституціях. Після проголошення незалежності України явище амністії, як бачимо, продовжує існувати і амністія, відповідно до Кримінального кодексу України (далі – КК України), оголошується законом України стосовно певної категорії осіб.

Амністія оголошується законом про амністію, який приймається Верховною Радою України відповідно до положень Конституції України, Кримінального кодексу України та ЗУ «Про застосування амністії в Україні». Певна категорія осіб, які підлягають звільненню від відбування (подальшого відбування) покарання, оголошуються законом про амністію. Такі закони, за винятком законів про умовну амністію, можуть бути прийняті Верховною Радою України не частіше одного разу протягом календарного року, крім випадків індивідуальної амністії.

Законом України «Про застосування амністії в Україні» визначено коло осіб, щодо яких не допускається застосування амністії, а також конкретним законом про амністію можуть бути визначені й інші категорії осіб, на яких амністія не поширюється.

Відповідно до ЗУ «Про застосування амністії в Україні», існує три види амністії – повна, часткова та умовна. Повна амністія – це повне звільнення

зазначених у законі про амністію осіб від відбування призначеного судом покарання. Часткова амністія – часткове звільнення зазначених осіб від відбування призначеного судом покарання. Дія закону про амністію, як правило, поширюється лише на кримінальні правопорушення, вчинені до дня набрання ним чинності включно.

У виняткових випадках з метою припинення суспільно небезпечних групових проявів чинність амністії може бути поширена на діяння, вчинені до певної дати після оголошення амністії, за умови обов'язкового виконання до цієї дати вимог, передбачених законом про амністію – умовна амністія.

Відповідно до частини 4 статті 86 КК України, закріплено перелік кримінальних правопорушень, за вчинення яких, особи, вироки стосовно яких не набрали законної сили, не можуть бути звільнені від відбування покарання, а також особи, вироки стосовно яких набрали законної сили, – не можуть бути повністю звільнені законом про амністію від відбування покарання, це – особи, визнані винними у вчиненні державної зради, диверсії, корупційних кримінальних правопорушень, кримінальних правопорушень, пов’язаних з корупцією, порушенні правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керували транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп’яніння або перебували під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції. Зазначені особи можуть бути звільнені від відбування покарання після фактичного відбуття ними строків, встановлених частиною третьою статті 81 КК України.

Отже, питання застосування амністії та саме її поняття є закріпленим у законі «Про застосування амністії в Україні», а також згадується у тому числі і в Конституції України, Кримінальному кодексі України. Існування явища амністії має певні позитивні ознаки, оскільки передбачає можливість повного або часткового звільнення від відбування покарання, тим самим даючи можливість особам розвивати навики самоконтролю і самовиховання, прагнення жити за законами суспільства і дотримуватись його моральних норм, а також є проявом реалізації принципів гуманізму, та з іншого боку ослаблюється примусово-виховна дія держави відносно осіб, звільнених частково або повністю від відбування покарання.

ШКОДА ДОВКІЛЛЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ТА КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ

Хтей Анастасія (студентка)

Львівський національний університет імені Івана Франка
(Науковий керівник: доц. Шуп’яна М. Ю.)

З початком повномасштабного вторгнення рф в Україну довкілля та екологічна безпека території нашої держави вкрай постраждала та зазнала значних ушкоджень, що надалі може призвести до глобальних катаклізмів, які унеможливлять використання ґрунту землі, атмосферного повітря,

чистоти вод тощо українцями для нормального й повноцінного життя, а також безпосередньо зачіпатиме інші країни та їх громадян. Українська природа є ще однією жертвою російської агресії. Війна вплинула на кожний компонент довкілля – тваринний і рослинний світ, воду, повітря, ґрунт, викиди вуглекислого газу, радіаційна безпека. Якої шкоди завдали тільки шквальні замінування та пожежі, що несуть вкрай високу загрозу населенню. Тому наслідки цього негативного впливу будуть довгостроковими та матимуть не лише локальний, а й глобальний характер.

За останніми оцінками Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України: від початку війни вже зафіксовано понад 2.333 злочинів проти довкілля. Міністр Р.О. Стрілець також зазначив, що шкода довкіллю вже перевищила 1.912 млрд гривень. У 867 млрд грн оцінюється забруднення земель та ґрунтів, 988 млрд гривень – такою є матеріальна шкода від забруднення повітря, 57 млрд грн – води. Усі розрахунки розроблені по семи новим методикам Міндовкілля: враховані водні ресурси, ґрунти, атмосферне повітря, лісовий фонд, Азовське та Чорне моря, обрахунок збитків надр та територій і об'єктів природно-заповідного фонду.

Генеральна прокуратура відкрила декілька десятків кримінальних справ за фактами завдання шкоди довкіллю за ст. 441 Екоцид та ст. 438 Порушення законів та звичаїв війни Кримінального кодексу. Зупинимось детальніше на екоциді.

Стаття 441 Кримінального кодексу України передбачає масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, а також вчинення інших дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу.

Під іншими діями слід розуміти інші шкідливі дії щодо тваринного і рослинного світу, атмосфери й водних ресурсів або дії щодо інших природних об'єктів (наприклад, землі та її надр), або щодо навколишнього природного середовища взагалі (наприклад, можливий витік радіації із Запорізької АЕС, руйнування озонового шару).

Кожна із зазначених у ст. 441 КК дій характеризується тим, що вона може спричинити екологічну катастрофу. Це має принципове значення для відмежування цього злочину від злочинів проти довкілля (статті 236-254 КК України).

Екологічна катастрофа – це особливо тяжкі наслідки, які повинні визначатися в кожному конкретному випадку з урахуванням певних критеріїв:

•велика площа території, на якій відбулися несприятливі зміни в навколишньому середовищі;

•суттєве обмеження або виключення життєдіяльності людини або життя рослин чи тварин на певній території;

•тривалість несприятливих змін у навколишньому середовищі або їх невідворотність;

•істотні негативні зміни в екологічній системі, наприклад, зникнення окремих видів тварин або рослин, зміна кругообігу речовин або інших біологічних процесів, які мають значення для екосистеми в цілому.

У міжнародному кримінальному праві термін «екоцид» офіційно не застосовується. Цей злочин являє собою порушення заборони навмисного спричинення шкоди природному середовищу із широкими, довготривалими і серйозними наслідками. Така заборона передбачена у Додатковому протоколі I до Женевських конвенцій про захист жертв війни 1949 р. та Конвенції про заборону військового чи будь-якого іншого ворожого застосування засобів впливу на природне середовище 1976 р.

Злочин вважається закінченим, коли вчинено будь-яке із зазначених у ст. 441 КК діянь, яке могло спричинити екологічну катастрофу. Цей склад злочину має особливу конструкцію, яка відрізняється від типових формальних складів – необхідністю практичного встановлення крім діяння ще й створення цим діянням у конкретному випадку реальної небезпеки настання наслідків у вигляді екологічної катастрофи; а від типових матеріальних складів – необов'язковістю настання таких наслідків для визнання злочину закінченим. Спричинення наслідків у вигляді масового знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, яке в конкретному випадку не спричинило і не могло спричинити екологічну катастрофу, кваліфікується як злочин проти довкілля. Наприклад, забруднення моря, яке спричинило масову загибель об'єктів тваринного, рослинного світу або інші тяжкі наслідки, кваліфікується за ч. 2 ст. 243 КК.

Склад цього злочину виглядає таким чином: Об'єкт цього міжнародного злочину – безпека природи як середовища проживання людини; Об'єктивна сторона проявляється однією із вище зазначених дій; Суб'єктивна сторона цього злочину – умисел; Суб'єкт злочину – загальний, тобто фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку; Предметом виступає рослинний та тваринний світ, атмосфера, водні ресурси, а також земля, надра, інші компоненти екосистеми і космічний простір.

На зустрічі G7 в кінці 2022 року Президентом України було озвучено мирний план, який передбачає в тому числі і припинення агресором екоциду в нашій державі. Тому, даний злочин повинен бути розслідуваний слідчими органами України. На сьогодні кількість таких злочинів буде продовжувати зростати, адже величезна кількість територій ще недоступна для працівників ДЕІ, правоохоронних органів для огляду та фіксації злочинів через замінування, активні воєнні дії тощо. Також чинні методики обрахунку шкоди не включають шкоду для екосистемних послуг, які надають чи втрачають здатність надавати природні комплекси через війну. Тому дуже доречною була згадка Міністра у своєму виступі про необхідність впровадження поняття екосистемних послуг в національне законодавство.

Отже, важливо висвітлювати екологічні злочини росії в Україні. Притягнення до відповідальності є важливим кроком до збереження довкілля та забезпечення безпеки майбутніх поколінь, а також дотримання права на безпечне для життя і здоров'я усього людства. Саме тому необхідно

не замовчувати екологічні злочини росії в Україні, а говорити про можливі шляхи мінімізації їхнього впливу та рішення щодо самозахисту і повернення екології до норми.

СЕКЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ТА КРИМІНАЛІСТИКИ

РОЗМЕЖУВАННЯ ЗАСАД УСНОСТІ ТА БЕЗПОСЕРЕДНОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Максимюк Наталія (аспірантка)

Львівський національний університет імені Івана Франка
(Науковий керівник: проф. Бобечко Н. Р.)

У науковій літературі найчастіше зміст засади усності пов'язують із засадою безпосередності дослідження доказів, часто розглядаючи усність лише як один з проявів засади останньої, а інколи й ототожнюючи їх. Такий стан справ, пов'язаний з багаторічним закріпленням усності й безпосередності в межах однієї статті процесуальних кодексів радянської доби. Так, у КПК 1960 р. і безпосередність дослідження доказів, і усність були закріплені у статті 257, щоправда, вони розглядались не як засади, а як загальні положення судового розгляду в кримінальному провадженні. У такий спосіб, законодавець обмежував зміст засади усності та її процесуальне значення, зводячи цю керівну ідею до обов'язкового правила ознайомлення суду з доказами на стадії судового розгляду.

У нині чинному КПК України безпосередність дослідження доказів визначено як засаду кримінального провадження, а у ст. 23 розкрито її зміст, де, серед іншого, встановлено таке положення: «Показання учасників кримінального провадження суд отримує усно». Отож, законодавець і до нині пов'язує безпосередність дослідження доказів із усністю, при цьому, окремо засаду усності не виділяє. Понад те, з нормативного закріплення можемо побачити, що усність прирівнюється лише до одного з проявів безпосередності.

Дійсно, усність в контексті дослідження доказів тісно переплетена з безпосередністю, проте не є її складовим елементом. У науковій літературі існує усталена думка, що усність становить не лише форму, а й метод дослідження доказів. Аналізуючи зміст вищезазначеної статті КПК України, насправді, можна дійти висновку, що метод усного дослідження доказів забезпечує їх безпосереднє сприйняття судом й учасниками кримінального провадження. Так, усна форма провадження, зокрема й давання показань, значно полегшує суду можливість дослідження доказового матеріалу в справі, а отже дає можливість пришвидшити розгляд справи та спростити комунікацію сторін й інших учасників провадження з судом. Усність, як засіб спілкування учасників провадження, передбачає можливість усного обговорення всіх обставин кримінальної справи учасниками провадження, заявлення клопотань, усне давання показань підозрюваним (обвинуваченим), свідками, експертом, окрім цього, оголошення документів наявних у справі, заявлення про відводи, оголошення складу суду та

роз'яснення учасникам про їхні права та обов'язки, судові дебати сторін провадяться лише в усній формі, обвинувачений в останньому слові виступає усно. Одночасно, усність передбачає можливість забезпечити надання рівного доступу до інформації для всіх учасників процесу, незалежно від їх процесуального статусу, оскільки забезпечує одночасне сприйняття всього, що відбувається в судовому засіданні.

Відзначимо, що суд обґрунтовує своє рішення, базуючись на тих доказах, які були розглянуті та усно озвучені в судовому засіданні. Хоча й не всі види доказів доступні для усного сприйняття, адже ні письмові, ні речові докази не можуть набувати усної форми, проте суд, досліджуючи їх, сторони, висловлюючи свої міркування щодо них, також використовують усне мовлення. Та все ж, зв'язок усності й безпосередності найбільше проявляється саме під час дослідження показань.

Безпосередність у дослідженні судом показань встановлює, щоб суд під час судового засідання особисто сприймав відомості щодо обставин кримінального провадження, які відомі обвинуваченому, потерпілому, свідкам, експерту й мають значення для кримінального провадження. Як бачимо, безпосередність найчастіше стосується відносин, які виникають між суддею та особою, висловлювання якої він повинен сприйняти і надати їм оцінку, відтак ця засада проявляється найбільше на етапі дослідження доказів під час судового розгляду. Безпосередність сприйняття усного мовлення судом та сторонами провадження дає змогу одержати якісну інформацію особисто від учасника провадження, що відображає природну та просту мову спілкування. Натомість, засада усності проявлятиметься як під час дослідження доказів судом, так у підготовчій частині судового розгляду, під час судових дебатів, останнього слова обвинуваченого, проголошення судом рішення, а також у інших судових стадіях кримінального проваджнення.

Досліджуючи взаємозв'язок усності та безпосередності, потрібно зазначити, що перша виступає обов'язковою передумовою безпосередності. У поєднанні з засадою безпосередності, усність полегшує сприйняття доказового матеріалу, забезпечує суду та сторонам отримання найповнішої і достовірної інформації про обставини справи, суду ретельно проаналізувати й надати належну оцінку доказам, що в сукупності, сприяє досягненню завдань кримінального провадження. При цьому, реалізація засад усності та безпосередності сприяє виникненню обов'язку суду особисто сприймати докази і, водночас, проводити судове засідання в усній формі.

Тому ототожнювати чи розглядати ці дві засади як єдину, не правильно, адже кожна з них наповнена власним змістом, має самостійне процесуальне значення, по різному проявляється на стадіях провадження. Взаємопов'язаність і взаємозалежність безпосередності дослідження доказів та усності, означає, що вони є елементами однієї системи – системи засад кримінального провадження. При цьому для дотримання засади безпосередності вирішального значення набуває забезпечення усності, яка

становить єдиний шлях сприйняття наявних у провадженні доказів наочно і безпосередньо.

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ЗУПИНЕННЯ СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Рафальонт Світлана (аспірантка)

Львівський національний університет імені Івана Франка
(Науковий керівник: проф. Бобечко Н. Р.)

Результати судового провадження, окрім іншого, значною мірою залежать від його темпу. Сповільнення судового процесу ускладнює виконання завдань кримінального провадження у частині забезпечення швидкого судового розгляду, зменшує виховно-профілактичний вплив правосуддя, спричиняє до згасання суспільної реакції, викликаної вчиненням кримінального правопорушення. Швидкість судового розгляду забезпечує наближення його вирішення у часі, усунення очікування та невизначеності. Незважаючи на це, під час перебігу судового процесу не виключені й триваліші у часі затримки, навіть, у порівнянні з відкладенням судового розгляду та перервою в судовому засіданні. Такі зволікання спричинені обставинами, що унеможливлюють участь обвинуваченого в судовому розгляді. Інструментом, який дає можливість суду на певний період утриматися від ведення судового процесу, є зупинення судового провадження.

Деякі вітчизняні процесуалісти трактують зупинення судового провадження як вимушену перерву у провадженні, за наявності підстав, що унеможливлюють проведення судового розгляду та ухвалення остаточного рішення (Ю. Кричун, Н. Маліцька Н. Отчак, П. Степанов). Однак наведена дефініція не лише не розкриває істотних ознак зупинення судового провадження, а є настільки загальною, що охоплює й інші законодавчі випадки його перервності (відкладення судового розгляду та перерву в судовому засіданні).

У доктрині кримінального процесу сформульоване більш вдале визначення, незважаючи на те, що воно має універсальний характер – стосується як досудового розслідування, так і судового провадження. Зупинення кримінального провадження – викликане об'єктивно існуючою неможливістю продовжити і закінчити досудове розслідування чи судовий розгляд у зв'язку з відсутністю реальної можливості участі у кримінальному провадженні підозрюваного або обвинуваченого (крім випадків проведення спеціального досудового розслідування та спеціального судового провадження), і у цьому зв'язку виражене в процесуальній формі тимчасове припинення основної процесуальної діяльності, в результаті чого вживаються заходи щодо усунення обставин, які стали підставою для зупинення досудового розслідування або судового розгляду з метою його відновлення та закінчення (Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 19: Кримінальний процес, судоустрій, прокуратура та адвокатура).

Однак, попри схожість, між зупиненням досудового розслідування та зупиненням судового провадження є істотні відмінності, зумовлені процесуальними особливостями стадій кримінального провадження, у яких вони діють.

Перше. На відміну від зупиненого досудового розслідування, у зупиненому судовому провадженні настає пауза. У подібний спосіб трактує зупинення судового провадження Касаційний кримінальний суд – як тимчасову перерву у здійсненні провадження судом (Ухвала колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду від 8 лютого 2021 р. у справі № 686/7480/19; Ухвала колегії суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду від 27 січня 2021 р. у справі № 521/17260/18). При цьому, суд не зобов'язаний періодично одержувати інформацію про стан здоров'я обвинуваченого, з'ясовувати, чи він не ухиляється від лікування, або вживати заходів до розшуку обвинуваченого, чи систематично одержувати дані про проходження обвинуваченим військової служби за мобілізацією, або про те, чи вже відбувся обмін обвинуваченого як військовополоненого. Вчинення таких дій суд покладає на сторони кримінального провадження. Для порівняння, у румунському кримінальному процесуальному праві отримання подібних відомостей віднесено до обов'язків суду. Так, відповідно до ч. 4 art. 367 КПК Румунії суд зобов'язаний періодично, але не пізніше одного разу на три місяці, перевіряти, чи існує підстава, що зумовила зупинення провадження.

Друге. Кримінальний процесуальний закон також не зобов'язує суд виконати ті процесуальні дії, проведення яких можливе за відсутності обвинуваченого, вжити заходів до збереження доказів перед ухваленням рішення про зупинення судового провадження. Натомість німецький законодавець відніс до обов'язків суду після ухвалення рішення про зупинення провадження у кримінальній справі вжити заходів до процесуального забезпечення доказів у необхідному обсязі (§ 205 КПК ФРН). Положення подібного змісту закріплене і у § 3 art. 22 КПК Республіки Польща – під час зупинення провадження необхідно вжити відповідних заходів для захисту доказів від втрати або спотворення.

Третє. Зупинене судове провадження відновлюється, якщо підстави для його зупинення перестали існувати. Кримінальний процесуальний закон не встановлює можливості відновити судове провадження, у разі потреби проведення процесуальних дій. Водночас в італійському кримінальному процесуальному праві зупинення провадження не стоїть на заваді процесу доказування, адже згідно з ч. 4 art. 71 КПК Італійської Республіки зупинення провадження не перешкоджає судді збирати докази, зокрема на прохання опікуна обвинуваченого.

Тож у вітчизняній регламентації зупинення судового провадження (ст. 335 КПК України) домінує засада змагальності, тоді як у наведених випадках зарубіжного регулювання перевагу віддано засаді публічності.

З урахуванням наведеного, зупинення судового провадження характеризується такими ознаками: 1) зумовлене відсутністю можливості

обвинуваченого брати участь у судовому розгляді (крім випадків проведення спеціального судового провадження); 2) полягає у припиненні проведення процесуальних дій (окрім тих, що пов'язані з розшуком обвинуваченого) до моменту зникнення обставин, що стали підставою для ухвалення такого рішення; 3) можливе за дотримання встановлених у кримінальному процесуальному законі умов; 4) здійснюється за ухвалою суду.

Тож зупинення судового провадження – це вимушене тимчасове припинення судом процесуальної діяльності, викликане об'єктивно існуючою тимчасовою перешкодою продовжити і закінчити судове провадження у зв'язку з відсутністю змоги обвинуваченого брати участь у кримінальному провадженні (крім випадків проведення спеціального судового провадження).

ПРАВО ПОТЕРПІЛОГО САМОСТІЙНО ЗАЛУЧАТИ ЕКСПЕРТА ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ЗАКОНОДАВЧІ ПЕРЕШКОДИ

Шуневич Катерина (аспірантка)

Львівський національний університет імені Івана Франка
(науковий керівник: доц. Калужна О. М.)

1. У законодавстві передбачені перешкоди в частині реалізації права потерпілого самостійно залучати експерта станом на квітень 2023 року.

З одного боку, відповідно до ч.3 ст.93 КПК України потерпілий здійснює збирання доказів шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, *висновків експертів (виділення моє – К.Ш.)*, висновків ревізій, актів перевірок; ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, а також шляхом здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів.

Водночас відповідно до п.3, ч. 1 ст. 56 КПК, п.3 ч.2 ст.56 КПК потерпілий має право подавати докази на підтвердження своєї заяви про вчинене кримінальне правопорушення слідчому, прокурору, слідчому судді, суду. Право потерпілого на збирання доказів у ст. 56 КПК відсутнє. Якщо п.14 ст. 56 КПК України (потерпілий має право користуватися іншими правами, передбаченими КПК) можна використовувати для усунення цієї колізії між нормами, що означає, що потерпілий має право як на збирання, так і на подання доказів у кримінальному провадженні, то все ж спеціальні норми КПК, які передбачають процедуру залучення експерта для проведення експертизи у стадії досудового розслідування, позбавляють потерпілого такої можливості.

Нагадаю, що станом на квітень 2023 року саме сторони відповідно до ч.1 ст.242 КПК України можуть залучати експертну установу, експерта або

експертів для проведення експертизи. Зважаючи на п.19, ч.1 ст.3 КПК України потерпілий, його представник та законний представник лише в окремих випадках може належати до сторони обвинувачення, що фактично позбавляє його права самостійно залучати експерта для проведення експертизи та надання висновку за її результатами. Як бачимо, існує суперечність між ч. 1 ст. 242 КПК та ч.3 ст.93 КПК України в частині можливості потерпілого самостійно залучати експерта для проведення експертного дослідження.

Окрім цього, у п.10 ст. 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» серед професійних прав адвоката, котрий може брати участь у кримінальному провадженні як представник потерпілого, виокремлено право одержувати письмові висновки фахівців, експертів з питань, що потребують спеціальних знань, що теж не враховано у діючому КПК України.

2.На стадії судового розгляду потерпілий наділений ширшими процесуальними можливостями щодо залучення експерта, ніж на стадії досудового розслідування.

Порядок залучення експерта для проведення експертизи за ухвалою суду під час судового розгляду, передбачений ст. 332 КПК, містить вказівку на право потерпілого звертатися з клопотанням про проведення експертизи за наявності підстав, передбачених у ст. 242 КПК. З цього випливає висновок, що на стадії судового розгляду потерпілий наділений ширшими процесуальними можливостями щодо залучення експерта, що може впливати на результати кримінального провадження в цілому.

3.Існують окремі процесуальні можливості для потерпілого впливати на ініціювання та проведення судової експертизи, однак вони не позбавлені недоліків, та можуть бути вирішені шляхом внесення змін до кримінального процесуального законодавства.

До прикладу, можуть виникати ситуації, коли потерпілий звертається з клопотанням до органу досудового розслідування про проведення судової експертизи, і слідчий органу досудового розслідування, який є стороною обвинувачення у провадженні, формально не відмовляє у проведенні такої експертизи, однак питання, які пропонує потерпілий поставити експерту для вирішення під час проведення експертного дослідження, будуть відхилені слідчим. У такому випадку, фактично, для потерпілого є лише декілька процесуальних можливостей для того, аби судовий експерт надав відповіді на питання, які цікавлять потерпілого: або шляхом самостійного звернення до експерта про проведення експертного дослідження поза межами кримінального провадження (у цивільно-правовому порядку), або шляхом оскарження рішення слідчого у порядку, передбаченому ст.303 КПК України (що можна поставити під сумнів, адже ч.1 ст.303 КПК України визначає виключний перелік підстав, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування).

Відповідно до п.7 ч.1 ст.303 КПК можуть бути оскаржені рішення слідчого, дізнавача, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій.

Однак у наведеній мною ситуації слідчий не відмовляє у проведенні експертизи, а лише заперечує щодо включення питань, які пропонує потерпілий, до постанови про призначення експертизи та залучення експерта. Способом вирішення цієї ситуації могла би бути передбачена законом для потерпілого можливість звернення до слідчого судді у порядку, передбаченому п.1 ч.1 ст.244 КПК України.

Що ж до першого із згаданих способів вирішення проблеми – можливості потерпілого звернутися до експерта у цивільно-правовому порядку («приватному») – також виникають декілька зауваг.

Першим, на що варто звернути увагу, – це питання процесуального статусу документа, отриманого в такому порядку. Зважаючи на ч.1 ст. 243 КПК, лише сторони залучають експерта для проведення експертизи, тому документ, отриманий потерпілим в «приватному» порядку, не буде набувати такого процесуального статусу джерела доказів як висновок експерта. Пов'язаним з цим питанням є порядок та в цілому можливість долучення такого документа, отриманого за результатами проведеного дослідження за зверненням потерпілого, до матеріалів кримінального провадження. Це можливо шляхом з'явлення клопотання в порядку, передбаченому ст.56 КПК. Однак у випадку, якщо слідчий на стадії досудового розслідування відмовляє у задоволенні такого клопотання, згідно ч.2 ст.303 КПК скарга потерпілого на таке рішення може бути предметом розгляду лише під час підготовчого провадження, за результатами якого суд вправі долучити своєю ухвалою певні матеріали, подані потерпілим, до матеріалів, які будуть предметом розгляду у судовому засіданні. В той же час, це може означати, що сторона обвинувачення при проведенні досудового розслідування, не врахує фактів, які можуть змінити результати такого досудового розслідування (кваліфікацію розслідуваної події, кінцеві рішення, яким закінчується стадія досудового розслідування).

По-друге, звернення потерпілого у цивільно-правовому порядку до експерта для проведення експертизи не завжди є можливим через такі фактори як вартість експертизи, яку необхідно провести, та неможливість потерпілим самостійно покрити ці видатки; час, необхідний для проведення такої експертизи експерту, який може бути тривалим, а отже, – надання результатів проведеної експертизи несвоєчасно; відсутність доступу до об'єктів експертного дослідження, які необхідно надати експертові для проведення такого експертного дослідження.

4.Існує необхідність у внесенні змін до кримінального процесуального законодавства України в частині забезпечення прав потерпілого впливати на процедуру ініціювання та проведення експертизи у кримінальному провадженні.

Для забезпечення можливості потерпілого впливати на результати кримінального провадження потрібно розглянути можливість внесення змін у ч.1 ст.242 КПК України та ч.1 ст.243 КПК України, передбачивши серед суб'єктів залучення експерта у кримінальне провадження потерпілого. Певні спроби надати право потерпілому звертатися до експерта для отримання

висновку експерта у межах кримінального провадження були, однак неуспішними. Йдеться про законопроект № 8223 від 03.04.2018 року, який так і не був розглянутий Парламентом. Автори згаданого проекту закону пропонували надати право потерпілому самостійно залучати експертів на договірних умовах для проведення експертизи, у тому числі обов'язкової.

Також рекомендовано внести зміни у п.1 та п.2 ч.1 ст. 243 КПК України, надавши право, окрім сторони захисту, потерпілому, звертатися до слідчого судді за наявності обставин, передбачених у ч.1 ст.243 КПК України. В цьому контексті є доречним запропонувати перелік категорій осіб, яким було б гарантовано проведення судової експертизи за кошт Державного бюджету для найбільш повної реалізації їхніх прав, та, зокрема, засади змагальності, у кримінальному провадженні, без необхідності доведення факту неможливості залучення експерта самостійно через відсутність коштів чи з інших об'єктивних причин (п.2 ч.1 ст. 244 КПК). Перелік таких категорій осіб або умови, за яких особа має право претендувати на проведення судової експертизи за кошт Державного бюджету, має бути визначено шляхом зазначення переліку таких категорій осіб у ч.1 ст.244 КПК України. Зокрема, серед таких осіб доцільно виділи потерпілих від кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, враховуючи наслідки повномасштабного вторгнення РФ на територію України з 24 лютого 2022 року.

Отже, підхід, який передбачає можливості потерпілого на рівні зі стороною захисту впливати на проведення експертизи у кримінальному провадженні як на стадії досудового розслідування, так і на стадії судового розгляду, має бути закріплений у кримінальному процесуальному законодавстві, адже він забезпечує передумови для активної участі сторін та потерпілого у кримінальному провадженні у зборі доказів, не створює перешкоди для окремих учасників провадження у користуванні процесуальними можливостями та сприяє належному вирішенню кримінального провадження з врахуванням мети його правильного вирішення.

ОСОБЛИВОСТІ ПОВНОВАЖЕНЬ КЕРІВНИКА ОРГАНУ ПРОКУРАТУРИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Веретельник Мирослав (студент)

Львівський національний університет імені Івана Франка
(Науковий керівник: асист. Піх Ю. Т.)

24 лютого 2022 року система українського правосуддя внаслідок повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України стикнулась із новими викликами. Така обставина, вочевидь змусила усе суспільство, в тому числі і правників, консолідуватися, для максимальної адаптації забезпечення правосуддя в умовах воєнного стану (далі – ВС).

Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64 «Про введення воєнного стану в Україні», що затверджений Законом України від 24 лютого 2022 року «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні», через початок вторгнення Російської Федерації на територію України в державі був введений воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року.

Саме тому, Законом України № 2201-IX від 14.04.2022 було внесено зміни до КПК України, що стосувалися здійснення досудового розслідування в умовах ВС.

Автори законопроєкту у пояснювальній записці зазначали, що задля більш ефективного здійснення кримінального провадження в умовах ВС Верховною Радою було прийнято ряд законів, якими внесено зміни та доповнення до кримінального процесуального законодавства України в частині оптимізації повноважень слідчого, прокурора, слідчого судді, керівника органу прокуратури під час здійснення досудового розслідування в умовах введення в Україні або окремих її місцевостях воєнного, надзвичайного стану, проведення антитерористичної операції чи заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації та/або інших держав проти України.

Водночас щоденна практика реалізації відповідних положень в умовах воєнного стану на території України, засвідчила необхідність більш детального розширення повноважень слідчого, прокурора, слідчого судді, керівника органу прокуратури під час здійснення досудового розслідування в умовах ВС з максимальною деталізацією механізму їх застосування.

Ось чому назву розділу IX-1 КПК України змінено на «Розділ IX-1 ОСОБЛИВИЙ РЕЖИМ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ, СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ», а відповідну статтю 615 викладено повністю у новій редакції.

В контексті обраної теми найважливішими є приписи пункту 2 частини першої вказаної статті, відповідно до якої у разі введення ВС та за відсутності об'єктивної можливості виконання слідчим суддею повноважень, передбачених статтями 140, 163, 164, 170, 173, 206, 219, 232, 233, 234, 235, 245-248, 250 та 294 цього Кодексу, – такі повноваження виконує керівник відповідного органу прокуратури за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором. Варто зазначити, що в довоєнній редакції цієї статті, виконання таких повноважень доручалась не керівнику органу прокуратури, а "відповідному прокурору". А в ході застосування "воєнних" змін, повноваження керівника органу прокуратури було частково урізано.

На даний момент, у виключних випадках на керівника відповідного органу прокуратури покладені повноваження здійснювати функції та дії слідчого судді. Зокрема під такими повноваженнями маються на увазі: *прийняття рішення про здійснення приводу; розгляду клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів; вирішення питання про накладення арешту на майно; право звільнити позбавлену свободи особу,*

якщо орган державної влади чи службова особа, під вартою яких тримається ця особа, не надасть судове рішення, яке набрало законної сили, або не доведе наявність інших правових підстав для позбавлення особи свободи; продовжити строк досудового розслідування на підставі відповідного клопотання; проведення допиту, впізнання у режимі відеоконференції під час досудового розслідування; надання дозволу на проникнення до житла чи іншого володіння особи та обшуку; надання дозволу на проведення негласних слідчих розшукових дій;

В ході «воєнних» трансформацій до КПК, шляхом внесення змін до частини першої статті 615 було позбавлено повноважень керівника органу прокуратури обирати запобіжний захід у вигляді тримання під вартою. Проте в частині 2 цієї статті, все ще міститься формулювання, згідно з яким, строк дії ухвали слідчого судді чи постанови керівника органу прокуратури про тримання під вартою може бути подовжений до одного місяця керівником відповідного органу прокуратури за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором. Строк тримання під вартою може продовжуватися неодноразово в межах строку досудового розслідування.

Здійснюючи повноваження, властиві слідчому судді, керівник органу прокуратури приймає рішення у формі постанови та має містити обґрунтування правомірності здійснення ним повноважень слідчого судді. Водночас, про ці рішення невідкладно за першої можливості повідомляється прокурор вищого рівня, а також суд, визначений у порядку, передбаченому законодавством, з наданням копій відповідних документів не пізніше 10 днів з дня повідомлення.

Проте в даному формулюванні вживається прокурор, тоді як такі рішення приймаються керівником органу прокуратури, а також обов'язок повідомлення прокурора вищого рівня чи суд, не зобов'язує останніх до вчинення певних дій для ретроспективної перевірки.

Це в свою чергу вказує, на виключну інформативність та відсутності можливості реального застосування, оскільки, ції дії мали б породжувати юридичні наслідки.

Окрім цього, скарги на будь-які рішення, дії чи бездіяльність прокурора, слідчого, прийняті або вчинені ним на виконання повноважень, визначених цією статтею, можуть бути подані до суду. Їх розгляд здійснює слідчий суддя того суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, а в разі неможливості з об'єктивних причин здійснювати відповідним судом правосуддя – найбільш територіально наближеного до нього суду, що може здійснювати правосуддя, або іншого суду, визначеного в порядку, передбаченому законодавством. Таке право та можливість передбачені приписами частини 4 статті 615 КПК.

Але при практичному застосуванні цієї норми виникає логічне питання: Чи всі рішення прокурора є оскаржуваними, чи лише ті, що здійснюються в межах повноважень слідчого судді та підлягають апеляційному оскарженню?

Погоджуючись з думкою І. Гловюк, членкинею Науково-консультативної ради утвореної при Верховному Суді, яка зазначає, що оскільки жодних застережень щодо цього в кодексі немає, будь-які дії чи бездіяльність прокурора можуть оскаржуватись до слідчого судді.

Привнесені зміни в законодавстві попри благі наміри, породжують нових питань та проблем в процесі їх застосування більше ніж відповідей. Так, поняття «об'єктивна можливість» на нормативному рівні не закріплено, що ускладнює визначення такої на практиці.

А тому наявність чи відсутність такої можливості є оціночним судженням та має встановлюється в кожному конкретному випадку з урахуванням фактичних обставин. Однією з таких можна назвати встановлення факту чи мала місце зміна територіальної підсудності відповідного суду. Такий механізм передбачений у частині 7 статті 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», зокрема у разі неможливості здійснення правосуддя судом з об'єктивних причин під час ВС може бути змінено територіальну підсудність судових справ, що розглядаються в такому суді, за рішенням Вищої ради правосуддя, що ухвалюється за поданням Голови Верховного Суду, шляхом її передачі до суду, який найбільш територіально наближений до суду, який не може здійснювати правосуддя, або іншого визначеного суду. Ця норма теж не ідеальна, враховуючи колізію із нормою про повноваження Вищої ради правосуддя, проте у випадку зміни територіальної підсудності в описаній ситуації унеможливлюється реалізація керівником органу прокуратури відповідних повноважень слідчого судді, що істотно звужує межі застосування окремих положень статті 615 КПК.

Як вважає Ломака О.В. в цілому розширення повноважень керівника органу прокуратури, фактично, нівелює в певних випадках судовий контроль, не створюючи достатніх гарантій від надмірного чи невиправданого втручання держави у права особи. Зазначене, не відповідатиме засаді змагальності, закріпленій у ст. 22 КПК Україні, оскільки має місце вагомий дисбаланс на користь сторони обвинувачення.

З такими висновками погодимося лише частково, оскільки, як зазначено вище, будь-яка постанова керівника органу прокуратури може бути оскаржена до суду, слідчого судді, а відтак, можливість судового контролю за діями керівника органу прокуратури забезпечується.

Разом з тим, вважаємо подібні зміни кримінального-процесуального законодавства виправданими, такими, що відповідають фактичним обставинами. Для підтвердження цього вважаємо за необхідне звернутися до окремої думки Судді Конституційного Суду України Василя Лемака стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Поліщука Сергія Олексійовича щодо відповідності Конституції України пункту 4 статті 163 Закону України , , Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей" (справа про посилений соціальний захист військовослужбовців), який, окрім всього іншого висловлює позицію про те, що «в умовах воєнного стану держава зобов'язана

мобілізувати всі доступні їй ресурси для посилення своєї обороноздатності та відсічі збройної агресії Російської Федерації проти України». Ця позиція стосується того, що усі органи державної влади, органи правосуддя та будь-які інші державні органи повинні діяти з єдиною метою та консолідуватися проти загрози ззовні.

АЛГОРИТМИ ЗАСТОСУВАННЯ ВИСНОВКІВ, ЯКІ ВИКЛАДЕНІ У ПОСТАНОВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ, У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Гула Ярослав (студент)

Львівський національний університет імені Івана Франка
(Науковий керівник: доц. Калужна О. М.)

Нещодавнє уведення у національне законодавство процедури використання висновків щодо застосування норм права, викладених у постановах Верховного Суду, обумовило виникнення куди більших проблем, аніж досягнення очікуваного позитивного ефекту у вигляді забезпечення сталості та єдності судової практики. Не оминули труднощі у правозастосуванні й площину кримінального процесу. Зокрема, поряд з відсутністю єдиного розуміння правозастосувачами поняття «висновок щодо застосування норм права, що викладений у постановах Верховного Суду» *stricto sensu* та його юридичної сили, неврегульованим станом на сьогодні є порядок застосування (врахування) висновків, сформованих Верховним Судом. Ґрунтовний аналіз законодавства та практики його застосування дозволяє виокремити наступні два, різних за своїм характером, механізми врахування практики Верховного Суду.

1 спосіб: *використання висновку щодо застосування норм права, викладеного у постанові Верховного Суду, до подібних правовідносин.* Суть цієї моделі полягає у тому, що висновок Верховного Суду щодо тлумачення норми права (або сукупності норм) застосовується за подібності правовідносин у двох кримінальних провадженнях: у тому, у рамках якого Верховним Судом сформульовано відповідний висновок, та у тому, в якому учасник кримінального провадження або ж суд мотивують позицію з посиланням на такий висновок. Подібність правовідносин включає або ж їхню тотожність, або ж схожість (суб'єктивні, об'єктивні та змістовні критерії). Відтак неподібність правовідносин у цих двох кримінальних провадженнях (нерелевантність) виключатиме можливість врахування висновку Верховного Суду з того чи іншого питання. Зокрема, наведений підхід підтримується у постановах ККС/ВС від 15.02.2022 р. у справі № 229/1206/16, від 14.06.2022 р. у справі № 463/5551/15, та від 22.11.2021 р. у справі № 711/9435/19 тощо. Варто уточнити, що такий спосіб застосування практики Верховного Суду прямо передбачений КПК України лише у контексті реалізації приписів ст. 434-1 КПК України (див. ухвали ОП ККС/ВС від 16.09.2022 р. у справі № 464/4690/20, від 10.06.2021 р. у справі № 663/267/19 тощо).

2 спосіб: *використання висновку щодо застосування норм права, викладеного у постанові Верховного Суду, mutatis mutandis* (з урахуванням відмінностей). Фактично, смислове навантаження цієї моделі передбачає те, що попередньо сформульований висновок Верховного Суду застосовується і у тих кримінальних провадженнях, у котрих обставини є відмінними від тих, на основі яких, відповідно, Верховний Суд сформував висновок щодо застосування норм права. При цьому, суд повинен належним чином мотивувати свою позицію щодо необхідності врахування висновку, сформованого за відмінних фактичних обставин. Яскравою ілюстрацією слугує Постанова ККС/ВС від 24.09.2020 р. у справі № 635/790/15-к.

Однак у практиці національних судів *inter alia* Верховного Суду, на жаль, доволі часто *використання висновку щодо застосування норм права, викладеного у постанові Верховного Суду, здійснюється з ігноруванням наведених вище механізмів*. Негативним наслідком є свого роду невизначеність підстав, за яких враховується відповідний висновок Верховного Суду, що породжує можливість неоднакового та необґрунтованого вирішення кримінальних проваджень або певних питань, котрі можуть виникати під час розгляду останніх.

У наведеному контексті доцільно звернутися до відомої у професійних колах Постанови колегії суддів Третьої судової палати ККС/ВС від 16.01.2023 р. у справі № 369/13131/18. Зокрема, перед Верховним Судом у цій справі постало питання щодо допустимості доказів, отриманих у кримінальному провадженні із порушеннями правил підслідності. Вирішуючи наявну правову проблему, Суд вказав: « … *при розгляді цього кримінального провадження підлягає застосуванню висновок, викладений у Постанові ВП/ВС від 31.08.2022 р. у справі № 756/10060/17* … ». Проте наведений уривок викликає певне застереження з огляду на наступне:

по-перше, обставини, що мали місце у справі № 369/13131/18, не є тотожними чи подібними тим, за яких ВП/ВС сформулювала висновок, адже останній стосується бачення ВП/ВС щодо вирішення виключної правової проблеми стосовно допустимості висновків експерта у випадку призначення експертизи слідчим, який не входить до складу визначеної у кримінальному провадженні слідчої групи, тобто, ВП/ВС не торкалася питань порушення правил підслідності;

по-друге, Суд у справі № 369/13131/18 належним чином не мотивував, у зв'язку з чим виникла необхідність врахування відмінного висновку ВП/ВС, обмежившись посиланням на висновок ККС/ВС про ієрархічність правових позицій Верховного Суду (від 06.03.2019 р. у справі № 756/5803/17-к), який, якби не звучало парадоксально, зводиться до того, що визначення ієрархічності правових позицій Верховного Суду здійснюється судом лише у цілях застосування норм права *у подібних правовідносинах за наявності протилежних правових висновків суду касаційної інстанції* (що у справі № 369/13131/18 не прослідковується).

Фактично, єдине, що поєднує справи № 369/13131/18 та № 756/10060/17 – це питання визнання доказів недопустимими згідно з приписами ст. 87 КПК

України. На мою думку, Суд, який розглядав справу № 369/13131/18 та ВП/ВС, що вказала на те, що відсутні перешкоди для застосування висновку, викладеного у справі № 756/10060/17, відсутні (Ухвала від 06.10.2022 р. у справі № 369/13131/18), належним чином не вмотивували власну позицію щодо необхідності врахування висновку з урахуванням відмінних обставин справи. При цьому, так і не було здійснено відступ від висновку, викладеного у Постанові ОП ККС від 24.05.2021 р. у справі № 640/5023/19. І описана вище ситуація не є винятком з практики.

У підсумку, зазначу, що такий неоднаковий підхід уже провокує та провокуватиме вибіркове правосуддя, за якого схожі фактичні обставини отримуватимуть діаметральну правову оцінку та вирішення. Таким чином, підозрювані, обвинувачені та засуджені втрачають надію на однакове застосування приписів кримінального процесуального законодавства у подібних чи навіть тотожних кримінальних провадженнях, що не корелюється з принципом рівності перед законом та судом і «легітимними очікуваннями» як компонентом юридичної визначеності. Очевидно, що наведена проблема може бути вирішена виключно шляхом внесення змін до законодавства України, адже досі Верховний Суд так і не спромігся поставити крапку у питанні визначення належного механізму врахування висновків щодо застосування норм права, викладених у його постановах.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ ТА ПОРЯДОК ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ

Лесів Соломія (студентка)

Львівський національний університет імені Івана Франка
(Науковий керівник: доц. Павлишин А. А.)

З метою забезпечення належної поведінки підозрюваних та обвинувачених, створення належних умов для досудового та судового розгляду кримінальних проваджень, КПК України передбачає застосування запобіжних заходів. Ці заходи є частиною процесуального примусу та обмежують особисті права підозрюваних та обвинувачених. Їх застосування можливе тільки у випадках, визначених нормами кримінального процесуального права, а їх правомірність має вирішальне значення. Залежно від правильності застосування цих заходів, обмеження прав і свобод учасників кримінального провадження може бути пропорційним. Правове врегулювання та практична реалізація прокурорського нагляду за законністю застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні має відповідати певним принципам, зокрема, принципу законності та обґрунтованості.

Дослідники визначають два аспекти діяльності прокурора щодо застосування запобіжних заходів: забезпечення дієвості кримінального провадження та захист прав і законних інтересів особи. Забезпечення законності застосування запобіжних заходів передбачає декілька етапів:

ініціювання застосування, обрання та виконання запобіжного заходу. Участь прокурора на кожному етапі відрізняється за засобами та методами. При вирішенні питання про обрання запобіжного заходу прокурор здійснює досудову перевірку законності та обґрунтованості застосування запобіжного заходу, що дозволяє попередньо вирішити це питання.

Згідно з ч.3 ст.176 КПК України, суд відмовляє у застосуванні запобіжного заходу, якщо слідчий або прокурор не доведе, що жоден м'який запобіжний захід не може запобігти ризикам, доведеним під час розгляду клопотання. Особисте зобов'язання є найм'якшим запобіжним заходом, а тримання під вартою – найсуворішим. Прокурор має ключову роль у вирішенні питання про обрання запобіжних заходів.

Під наявністю ризиків, які дають достатні підстави вважати, що підозрюваний, обвинувачений, засуджений може здійснити дії, передбачені ч. 1 ст. 177 КПК України мається на увазі, що прокурор або слідчий мають достатні підстави вважати, що підозрюваний, обвинувачений, засуджений може здійснити такі дії, як втікання з місця перебування, приховування від органів досудового розслідування, вплив на свідків або співучасників з метою спотворення доказів, знищення або приховування доказів, або інші дії, що можуть завдати шкоди кримінальному провадженню.

Згідно з нашим дослідженням, ризик може бути трактований як можливість отримання негативного результату у кримінальному провадженні за умови виконання дії або сукупності дій, спрямованих на ускладнення розслідування чи невиконання процесуальних обов'язків. Для обрання запобіжного заходу необхідно мати достатньо підстав, які підтверджують наявність ризику вчинення негативних дій підозрюваним, які можуть завдати шкоди процесу розслідування. Враховуючи це, слідчий, прокурор мають досить детально обґрунтувати наявність ризику та вказати на певні дії або сукупність дій, які можуть бути вчинені підозрюваним та які відповідно можуть ускладнити процес розслідування. При цьому, необхідно підтвердити ці дії відповідними зібраними доказами уповноваженим органом чи посадовою особою за допомогою проведення у передбаченій процесуальній формі дій. Тільки у такому випадку можна говорити про законне та обґрунтоване застосування запобіжного заходу.

В Україні існують законодавчі вимоги щодо застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні. Зокрема, стаття 177 КПК України визначає певні обставини, які свідчать про ризик, і необхідність застосування запобіжних заходів. Проте, згідно з аналізом Вищого спеціалізованого суду України, не всі слідчі та прокурори дотримуються вимог статті 184 КПК України, що передбачає обґрунтування наявності достатніх підстав для застосування запобіжних заходів. Також виникають проблеми з правильним зазначенням прізвища підозрюваного, наданням правової кваліфікації та документальним обґрунтуванням клопотання. Ці проблеми можуть призвести до невиправданого застосування запобіжних заходів або їх недостатнього застосування, що може негативно вплинути на процес правосуддя та порушити права підозрюваних та обвинувачених осіб.

Отже, згідно з КПК України, рішення про застосування запобіжного заходу повинно бути обґрунтованим і мотивованим, а клопотання про застосування такого заходу повинно містити посилання на ризики, виклад обставин, на підставі яких було прийнято рішення про наявність таких ризиків, і посилання на матеріали, що підтверджують ці обставини. Докази, що мають відповідати вимогам відносності, допустимості, достовірності та достатності, є необхідними для прийняття рішення про застосування запобіжного заходу. Принцип презумпції невинуватості передбачає обов'язок прокурора та органів досудового розслідування довести наявність підстав для застосування запобіжного заходу. У цьому випадку роль доказів виконують дані, що характеризують окремі сторони і обставини вчиненого кримінального правопорушення, та характеристика особи підозрюваного, які за своєю правовою природою є непрямими доказами.

З огляду на законодавство, повідомлення про підозру є важливим етапом кримінального провадження, оскільки воно надає можливість підозрюваному здійснювати свої права відповідно до процесуального закону. Повідомлення про підозру містить інформацію про злочин, яким підозрюється особа, та про правові наслідки, які можуть бути застосовані в разі доведення вини. При цьому, повідомлення про підозру може бути надіслано лише у випадку, коли у кримінальному провадженні зібрано достатню сукупність доказів, яка дає можливість прокурору чи слідчому зробити припущення або попередній висновок про причетність певної особи до конкретного кримінального правопорушення. Таким чином, повідомлення про підозру є необхідною гарантією прав підозрюваного на захист і можливість здійснювати свої процесуальні права у ході кримінального провадження.

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧО-ОПЕРАТИВНИХ ГРУП

Мисан Тарас (студент)

Львівський національний університет імені Івана Франка
(Науковий керівник: асист. Піх Ю. Т.)

Діяльність органів досудового розслідування під час розслідування кримінальних правопорушень дає підстави для констатації існування однієї з найбільших проблем досудового розслідування – упорядкування та узгодження діяльності різних уповноважених суб'єктів.

За своєю сутністю досудове розслідування є розшуковим та складним процесом, який можуть здійснювати кілька суб'єктів, котрі, відповідно до чинного Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК), належать до сторони обвинувачення і наділені різним статусом та повноваженнями, а саме:

1) прокурор (ст. 36 КПК);
2) керівник органу досудового розслідування (ст. 39 КПК);

3) слідчий органу досудового розслідування (ст. 40 КПК);
4) дізнавач (ст. 40^1 КПК);
5) керівник органу дізнання (ст. 39^1 КПК);
6) оперативні підрозділи (ст. 41 КПК).

У зв'язку з наділенням указаних суб'єктів певною сукупністю повноважень щодо виконання слідчої роботи в кримінальному провадженні, виникає низка проблемних питань стосовно організації і процесуального керівництва досудовим розслідуванням, а також проведення окремих слідчих (розшукових) дій.

Особливо яскраво це виявляється під час створення і функціонування слідчо-оперативних груп (далі – СОГ) для розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів, які виступають організаційною формою об'єднання зусиль слідчих та оперативних підрозділів у кримінальному провадженні. Саме докази, отримані СОГ під час досудового розслідування, зокрема під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, стають об'єктом критичного аналізу (переважно з точки зору дотримання процесуальної форми отримання доказів) з боку сторони захисту в процесі судового розгляду.

Здійснення СОГ своїх повноважень дає можливість правоохоронним органам якомога ефективніше, швидше та якісніше розслідувати певну категорію злочинів (перш за все, тяжкі та особливо тяжкі). Утворення СОГ дає можливість охопити більшу кількість інформації, провести більше слідчих (розшукових) дій в умовах обмеження в часі.

Проте, проведення досудового розслідування СОГ містить у собі й деякі уразливі місця, пов'язані з певними недоліками правового регулювання.

1. КПК містить чіткий перелік суб'єктів досудового розслідування. Як бачимо, СОГ як окремого суб'єкта законодавець не визначив. Саме цей фактор може в подальшому тягнути за собою недопустимість доказів у зв'язку з тим, що їх отримав неналежний суб'єкт досудового розслідування.

Водночас, Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України від 07.07.2017 № 575 (далі – Інструкція) також не містить дефінції поняття СОГ. Натомість, вказано, які суб'єкти можуть входити до неї – а це, відповідно до абз. 2 пункту 5 розділу II Інструкції: слідчий (дізнавач), працівник оперативного підрозділу, інспектор-криміналіст (технік-криміналіст), а також (за необхідності) кінолог зі службовим собакою.

Відповідно до пункту 6 розділу II Інструкції, завданням СОГ є виявлення, фіксація, вилучення та пакування слідів кримінального правопорушення, речових доказів, установлення свідків та потерпілих, з'ясування обставин кримінального правопорушення, що мають значення для всебічного, повного і неупередженого їх дослідження та встановлення осіб, які його вчинили.

Власне, з вищевказаного положення випливає, що усі члени СОГ уповноважені на здійснення слідчих (розшукових) дій. Тут і простежується яскраво колізія у співвідношенні з КПК.

2. Крім цього, як зазначає А. Палюх, в організації розслідування кримінальних правопорушень «бригадним» методом одним з основних завдань виступає забезпечення умов для безпосереднього сприйняття всіх доказів у справі кожним членом слідчо-оперативної групи.

Відповідно до ст. 94 КПК, слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд оцінюють кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення; за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження. Проблема ж полягає в тому, що при груповому методі досудового розслідування безпосереднє сприйняття керівником і кожним членом групи всіх доказів у справі унеможливлюється, що ускладнює їхню правильну оцінку. Існує реальна небезпека того, що кожний окремий член групи та її керівник можуть не знати всіх результатів розслідування, що може викликати низку негативних наслідків (некоординовані дії окремих членів групи, порушення необхідної послідовності в роботі, проблеми в доведенні тощо). Використовуючи їх, сторона захисту під час судового розгляду може поставити під сумнів допустимість окремих доказів, отриманих тими чи іншими членами СОГ під час проведення слідчих (розшукових) дій. Тому ефективність досудового розслідування груповим методом передусім залежить від оптимального правового врегулювання всіх аспектів створення та функціонування СОГ.

Безумовно, такий стан правового регулювання СОГ важко назвати досконалим чи достатнім для здійснення своїх функції та повноважень її учасниками, оскільки містить низку прогалин та неузгодженостей.

Так, за винятком того, що КПК не містить визначення СОГ як суб'єкта досудового розслідування, у ньому також не визначені повноваження та роль прокурора, який виступає процесуальним керівником досудового розслідування, і щодо застосування групового методу розслідування у складних кримінальних провадженнях.

Відомчий же нормативно-правовий акт, яким є наведена Інструкція, покликаний регулювати тільки організаційні питання взаємодії між підрозділами поліції, але не може встановлювати процесуальні форми діяльності суб'єктів досудового розслідування в процесі отримання доказів.

Саме тому, на даний момент СОГ можна розглядати не як суб'єкт досудового розслідування, а лише як організаційно-правову форму взаємодії слідчих та оперативних підрозділів.

3. Окрему увагу варто приділити питанню діяльності прокурора при процесуальному керівництві у кримінальному провадженні, в якому досудове розслідування здійснює СОГ.

Відповідно до п. 4 ч. 2 ст. 36 КПК, до повноважень прокурора входить доручення слідчому, органу досудового розслідування проведення у встановлений прокурором строк слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій або давати вказівки щодо їх проведення чи брати участь у них, а в необхідних випадках – особисто проводити слідчі (розшукові) та процесуальні дії в порядку, визначеному КПК, а згідно з п. 5 ч. 2 ст. 36 КПК, прокурор також уповноважений доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам.

Судячи з цих положень, у прокурора немає прямих повноважень щодо доручення проведення певних дій саме СОГ, що є також реальною проблемою.

Ця прогалина полягає у тому, що керівник органу досудового розслідування має право доручати (надавати письмові вказівки) керівнику СОГ (по суті – слідчому) проведення певних дій, а слідчий вже безпосередньо керує діями кожного з учасників СОГ.

Можливість надання слідчому письмових указівок щодо ведення слідства, в тому числі проведення слідчих (розшукових) дій закріплено у п. 5 ч. 2 ст. 39 КПК. Ці письмові вказівки не можуть суперечити рішенням та вказівкам прокурора, що вимагає їхнього попереднього узгодження.

Аналізуючи ці положення, можна дійти висновку, що безпосередній контроль над діяльність СОГ здійснює керівник органу досудового розслідування, а не прокурор, що по суті є порушенням законодавства, оскільки керівник органу досудового розслідування не має повноважень, спрямованих на процесуальний контроль над здійсненням досудового розслідування.

Підсумовуючи, варто зазначити, що для уникнення колізій під час судового розгляду стосовно визнання доказів, отриманих СОГ під час досудового розслідування, недопустимими чи неналежними, потрібне чітке процесуальне врегулювання процедури створення і функціонування СОГ.

На наше глибоке переконання, процедура створення СОГ як командного суб'єкта досудового розслідування у складних кримінальних провадженнях із великим обсягом слідчої роботи повинна повністю належати до компетенції прокурорів.

СОГ повинна створюватися вмотивованою постановою прокурора або керівника органу прокуратури, із призначенням прокурора – процесуального керівника СОГ (її склад формується за поданнями керівників органу досудового розслідування та оперативного підрозділу). У постанові повинно бути зазначено, що СОГ є суб'єктом досудового розслідування в конкретному кримінальному провадженні, а кожний її член за дорученням процесуального керівника уповноважується на проведення окремих слідчих, у тому числі негласних слідчих (розшукових) дій та інших заходів (без складання окремих письмових доручень).

Сторона захисту в кримінальному провадженні повинна бути поінформована про створення СОГ та її склад через ознайомлення з відповідною постановою, а також про кожну зміну в її складі.

Звичайно, що окреслені процедурні питання потребують процесуального врегулювання окремою нормою КПК України.

В такому випадку, вмотивованою на наш погляд є пропозиція Волобуєва А. Ф. та Меденцева А. М., що запропонували подати цю норму в такому вигляді:

«Стаття 38-1. Порядок створення слідчої або слідчо-оперативної групи

1. Слідча або слідчо-оперативна група може бути створена для розслідування у складних кримінальних провадженнях з великим обсягом слідчої роботи вмотивованою постановою прокурора – керівника органу прокуратури, із призначенням прокурора – процесуального керівника, який організовує і керує її діяльністю.

2.Відомості про вчинене кримінальне правопорушення вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань процесуальним керівником групи або за його дорученням слідчим, який уходить до складу слідчої або слідчо-оперативної групи.

3.Члени групи (слідчі, співробітник оперативного підрозділу) уповноважуються її процесуальним керівником на проведення окремих слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій та інших заходів без складання письмових доручень.

4.Сторона захисту в кримінальному провадженні повинна бути ознайомлена з постановою про створення слідчої або слідчо-оперативної групи та її склад, а також про кожну зміну в її складі».

МЕТОДИ ДОКАЗОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАХИСНИКА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ТА ПРОБЛЕМИ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ

Смут Ярема (студент)

Львівський національний університет імені Івана Франка
(Науковий керівник: асист. Піх Ю. Т.)

У чинному Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України) визначено, що захисники мають право отримувати докази шляхом витребування та одержання їх від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок; ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, а також шляхом здійснення інших дій, що здатні забезпечити подання до суду належних і допустимих доказів. Попри лапідарність цитованої норми ч. 3 ст. 93 КПК України, проведений нами системний аналіз кримінального процесуального законодавства,

релевантних доктринальних підходів, а також актуальної правозастосовної практики дає підстави виокремити деякі проблеми та недоліки у правовому регулюванні методів (способів та засобів) доказової діяльності захисників у кримінальному провадженні, про які йтиме мова далі.

1. Перш за все, потрібно відмежувати витребування та отримування доказової інформації захисником під час кримінального провадження. Витребуванням називають звернення з вимогою у наданні певної інформації, яка має значення у кримінальному провадженні. Отримання являє собою одержання інформації, яка може бути корисною для кримінального провадження і отримана опосередковано. Два даних поняття процесуально схожі на такий захід забезпечення кримінального провадження як тимчасовий доступ до речей і документів. Законодавством не встановлено форми здійснення витребування захисником, втім у практичній діяльності нею зазвичай є адвокатський запит – письмове звернення захисника до органу державної влади, органу місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності й підпорядкування, громадських об'єднань про надання інформації, копій документів, необхідних адвокату для надання правової допомоги клієнту. Практична реалізація витребування та отримання речей і документів на досудовому розслідуванні може бути не завжди успішна й ефективна, що пов'язано з низкою причин. На наш погляд, це викликано насамперед браком законодавчого закріплення чітких правових механізмів регулювання процедур витребування та отримування речей і документів.

2. Відносно об'єктів, які можуть бути витребувані та отримані суб'єктом доказування, чинний Кримінальний процесуальний кодекс України передбачає досить великий їх перелік. Мова може йти лише про матеріальні об'єкти, що містять інформацію про істотні обставини кримінального провадження. Такими є предмети, які можуть пізніше стати речовими доказами та документи, які підтверджують певний істотний факт. Не можуть бути витребуваними та отриманими показання, оскільки вони можуть одержуватися лише під час допиту особи, у тому числі одночасного допиту двох чи більше раніше допитаних осіб; ними не можуть бути й пояснення, які даються під час проведення слідчих (розшукових) чи інших процесуальних дій.

Попри те, що ч. 3 ст. 93 КПК України та Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» передбачають право захисника отримувати й витребувати лише копії документів, ч. 3 ст. 99 КПК України ставить перед захисником обов'язок надавати суду оригінали документів. Такі оригінали захисник може отримати шляхом тимчасового доступу. Однак здебільшого, коли захисники намагаються використати такі копії, посилаючись на положення п. 2 ч. 5 ст. 99 КПК України, уповноважені особи не визнають їх допустимими доказами, обґрунтовуючи це тим, що: сторона захисту повинна надавати суду лише оригінал документа (ч. 3 ст. 99 КПК України).

3. Схожими до попередньої проблеми є поширені в практиці випадки, коли уповноважені суб'єкти не визнають допустимими доказами документи,

отримані внаслідок подання адвокатських запитів, як такі, що отримані не в порядку, встановленому Кримінальним процесуальним кодексом України. З огляду на це, викликає сумнів твердження про визначену кримінальним процесуальним законом можливість сторони захисту збирати докази шляхом витребування речей, копій документів, відомостей висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок тощо. Такі предмети з документами, отримані внаслідок подання захисником адвокатського запиту, отримують процесуальний статус документів-доказів або речових доказів виключно після їх огляду та фіксації уповноваженим владним суб'єктом кримінального провадження, часто ще й після проведення їх експертного дослідження.

4. Не конкретизуючи інші можливості сторони захисту щодо самостійного збирання доказів, законодавець вказав на здійснення так званих інших дій, які можуть забезпечити подання суду належних і допустимих доказів. Невизначеність даного поняття спричиняє розбіжності в його тлумаченні. За результатами проведеного нами аналізу актуальних доктринальних можна дійти висновку, що такі «інші дії» можуть бути способами отримання доказової інформації шляхом подання клопотань, скарг тощо, ініціювання окремих заходів забезпечення кримінального провадження, зокрема тимчасового доступу до речей і документів, тимчасового вилучення майна, арешту майна, а також шляхом ініціювання міжнародного співробітництва. Своєю чергою, ініціювання стороною захисту проведення слідчих (розшукових) дій здійснюється шляхом подання слідчому, дізнавачеві, прокурору відповідних клопотань. Важливою гарантією ефективності такого засобу доказової діяльності захисника вважаємо можливість останнього оскаржити незаконну та(або) необґрунтовану постанову слідчого, дізнавача, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій слідчому судді на підставі п. 7 ч. 1 ст. 303 КПК України.

5. Якщо в частині закріплення права на звернення з адвокатським запитом законодавцем чітко визначено коло суб'єктів, до яких адвокат може звернутися з таким запитом, то про звернення із запитом до міжнародних органів й установ ним не згадується. Вважаємо за доречне внести відповідні зміни до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» шляхом доповнення п. 1 ч. 1 ст. 20 фразою: «в Україні та за її межами». Таким чином захиснику буде надано належних йому не тільки внутрішньодержавних гарантій його діяльності, але й міжнародно-правових. Завдяки такій новелі український правозахисний сектор, на наше глибоке переконання, зможе гідно представлятися на міжнародній арені.

МОЖЛИВІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНИ ВИСНОВКІВ ЕКСПЕРТІВ, ОТРИМАНИХ ЗА КОРДОНОМ

Хтей Анастасія (студентка)

Львівський національний університет імені Івана Франка
(Науковий керівник: доц. Войнарович А. Б.)

Слід відзначити те, що висновок експерта займає важливе місце у кримінальному процесуальному доказуванні. Об'єкти експертного дослідження різноманітні: трупи, речі, документи, транспортні засоби, численні явища і процеси. Тож, очевидно, що більшість кримінальних проваджень не обходиться без діяльності експертів та проведення експертиз.

Згідно з ст. 101 КПК України: висновок експерта – це докладний опис проведених експертом досліджень та зроблені за їх результатами висновки, обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи.

Постає питання про те, чи має доказове значення у кримінальному провадженні висновок експерта, що є результатом експертизи, проведеної не в Україні?

Норми кримінального процесуального закону прямо не передбачають можливості проведення за кордоном судових експертиз. Так, у КПК України порядок міжнародної співпраці у сфері кримінального судочинства визначається тільки у глави 37, присвяченої видачі особи (екстрадиції) та ст. 31, відповідно до якої порядок відносин судів, прокурорів, слідчих і органів дізнання з відповідними установами іноземних держав, а також порядок виконання взаємних доручень визначається законодавством України і міжнародними договорами України.

Одночасно національне законодавство закріплює можливість виклику зарубіжних фахівців, що володіють спеціальними знаннями у науці, техніці, мистецтві, ремеслі та інших сферах діяльності для проведення експертизи в Україні. Це регламентовано ч. 1 ст. 23 Закони України «Про судову експертизу». Відповідно до зазначеної норми, керівники державних спеціалізованих установ, які проводять судові експертизи, у необхідних випадках мають право за згодою органу або особи, які призначили судову експертизу, включати до складу експертних комісій провідних фахівців інших держав.

Цікавими є аргументи вітчизняних науковців стосовно можливості проведення експертизи за кордоном. Зокрема, Т.С. Гавриш вважає, що причинами проведення судової експертизи за кордоном виступають:

1) необхідність дослідження об'єктів, які знаходяться за межами України і не можуть бути доставлені органу, у провадженні якого знаходиться кримінальна справа;

1) необхідність проведення таких видів судової експертизи, які потребують використання наукових методик, якими не володіють фахівці в Україні.

Інша група учених застерігають та обґрунтовують неможливість проведення експертиз у судово-експертних, і науково-дослідних установах за кордоном. Зокрема, науковець В.Д. Юрчишин виділяє:

–відсутність необхідних приладів і устаткування;

–відсутнітсть фахівців належного рівня, які б володіли відповідними методиками експертного дослідження.

На мою думку, основною проблемою, яка виникає при проведенні судової експертизи за кордоном є можливість використання висновку експерта, складеного іноземними фахівцями або судово-експертними установами у доказуванні в кримінальному провадженні. Для цього висновок експерта повинен чітко відповідати всім вимогам, що пред'являються кримінальним процесуальним законом, і в першу чергу, бути допустимим.

Таким чином, для визнання допустимими даних висновків експерта, вони повинні відповідати таким критеріям:

1) судова експертиза повинна проводитися на підставі міжнародного договору або на умовах взаємності;

2) запит про проведення судової експертизи повинен складатися відповідно до вимог міжнародного договору, подаватися та виконуватися компетентними органами і посадовими особами;

3) при організації та проведенні судових експертиз запитуюча та запитувана сторони повинні керуватися внутрішнім законодавством, а у разі надання правової допомоги на умовах взаємності, отримані в результаті її надання докази можуть бути визнані допустимими за умови відповідності процедури їх отримання вимогам кримінально-процесуального закону як запитуючої, так і запитуваної сторони;

4) висновок експерта повинен бути оформлений у чіткій відповідності до норм кримінально-процесуального закону. При цьому ст. 10 Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах (Кишинів, 07.10.2002 р.) передбачає, що висновки експерта, дані в запитуваній договірній стороні відповідно до законодавства цієї договірної сторони, мають таку саму юридичну силу, як в запитуючій договірній стороні та приймаються установами юстиції цієї договірної сторони без якого-небудь спеціального засвідчення.

Щодо відповідності таких висновків, потрібно зазначити, що вказані критерії підлягають встановленню посадовою особою, яка здійснює кримінальне провадження. При цьому висновок експерта підлягає перевірці та оцінці на загальних підставах і за загальними правилами, встановленими кримінальним процесуальним законом запитуючої держави.

Розв'язувати питання про допустимість доказів, отриманих у порядку взаємності, потрібно виходячи з того, що в Україні передбачена та існує оціночна (відносна) заборона на використання доказів, отриманих

незаконним шляхом, при якій правозастосовчий орган або особа самостійно вирішує питання про допустимість доказів, керуючись законодавством. При цьому як у національному законодавстві, так і в міжнародних договорах необхідно передбачити не тільки можливість проведення судової експертизи зарубіжними фахівцями або судово-експертними установами зарубіжних держав, але й підстави для звернення щодо її проведення. Крім того, у КПК України необхідно чітко визначити критерії допустимості висновків експерта, складених закордонними фахівцями або ж судово-експертними установами.

ENGLISH-SPEAKING SECTION OF LAW

ADVERTISING IN SOCIAL MEDIA

Olha Boichuk (student)

Ivan Franko National University of Lviv
(Scientific advisor: As. Prof. K. Dyukaryeva-Berzhanina,
Languare advisor: As. Prof. A. Artsyshevska)

Due to the widespread use of the internet and mobile devices, almost everyone in Ukraine has access to high-speed internet on their phones. Additionally, the majority of Ukrainians are registered on at least one social network. This creates a colossal audience reach, as people always have their phones with them, even in places where outdoor advertising isn't possible, such as in the mountains. The majority of social media users are young and able to pay, making it a popular platform for marketers to promote their products and services. In fact, internet advertising has become one of the most profitable industries worldwide and is only continuing to grow.

The legal regulation of advertising activity in social networks is an integral part of the economic system in Ukraine. Advertising activity is regulated by a range of legislative and regulatory acts that govern advertising and the sale of goods. The Law of Ukraine "On Advertising" is the primary legal regulation of advertising activity in Ukraine, while international advertising is governed by the International Code of Advertising. Additionally, other laws in Ukraine reflect aspects of advertising, such as the "Protection of Consumer Rights" law and the "Protection of Public Morality" law.

The Ukrainian government has approved several regulations related to advertising, including "Typical Rules for the Placement of Outdoor Advertising" and the "Procedure for Imposing Fines for Violations of Advertising Legislation."

Legal advertising activities should follow the Ukrainian organizations' standard "Non-discriminatory Advertising on the Basis of Gender" SOU 21708654-002-2011 and other relevant standards, as well as orders, instructions, tariffs, rules, and instruction letters from Ukrainian state authorities and local self-government bodies.

Almost anything can be advertised on social networks, as long as it is not prohibited by the country's legislation. This includes products such as clothing, shoes, cosmetics, household appliances, textiles, and other consumer goods, as well as services like legal, dental, and cosmetic services.

However, the national legislation of Ukraine regarding the regulation of advertising in social media has several gaps, including:

1. Lack of specific regulations specifically related to advertising in social media: The Law "On Advertising" in Ukraine does not contain separate norms that precisely regulate advertising activity in social media. The law mostly regulates the general principles of advertising, regardless of the field of application. This can create ambiguity and difficulties in applying the law to social media advertising;

2. Lack of precise requirements for advertising labeling: The Law on Advertising contains general requirements for advertising labeling but does not provide details on social media advertising labeling, such as the mandatory use of labels indicating the advertising nature of the content. This can cause confusion among consumers, as advertising content on social media can be mixed with regular content, making it difficult to discern what is advertising and what is not;

3. Lack of special requirements for advertising aimed at children: Ukrainian legislation does not provide specific requirements for advertising targeted at children, including advertising on social media. This may result in uncontrolled exposure of advertising to children and adolescents, potentially influencing their behavior and choices;

4. Lack of control and enforcement mechanisms: Ukrainian legislation has limited mechanisms of control and enforcement of regulatory requirements for advertising in social media. The lack of effective control mechanisms can result in non-compliance with the requirements of the law and complicate the process of ensuring responsible advertising activity in social media;

5. Lack of regulation of advertising from foreign advertisers: Ukrainian legislation does not have special requirements for advertising from foreign advertisers operating in social media. This can create situations where advertisers from abroad advertise on social media without complying with national requirements;

6. Lack of complaint review mechanisms: Ukrainian legislation does not provide effective complaint review mechanisms regarding social media advertising. This can complicate the process of resolving disputes and complaints regarding non-compliance with the requirements of advertising legislation in social media.

Among the methods that, in my opinion, will help to somewhat address the mentioned gaps in regulation, the following should be highlighted:

1. Clear definition of the legal status of social media advertising: The legal status of social media advertising needs to be clearly defined, including the definition of different forms of advertising such as paid advertising, advertising blog posts, sponsored posts, and others. This will help avoid misunderstandings and controversial issues regarding responsibility for advertising on social media;

2. Cooperation with international organizations: The legislator can cooperate with international organizations, such as the European Union, the International Advertising Association, and others to share experiences, develop standards and recommendations for the regulation of advertising in social media;

3. Development of self-regulation: Advertising industry organizations can develop codes of conduct and ethical principles for advertisers on social media. This may include setting standards for compliance with advertising regulations, labeling advertising as sponsored etc.

In conclusion, the widespread use of The Internet and mobile devices has made online advertising one of the most profitable industries in the world. Legal regulation of advertising activity in social media is an integral part of the economic system of society, with a wide range of legislative and regulatory acts that regulate advertising and sale of goods. However, gaps in the national legislation of Ukraine

regarding the regulation of social media advertising can create challenges and difficulties in ensuring responsible advertising activity, protecting consumer rights, and ensuring equal competition in the social media advertising market in Ukraine. Therefore, as social media advertising continues to grow in importance, addressing gaps in national legislation in this area is an important task.

THE IDEA OF THE RULE OF LAW IN THE CONCEPTS OF THINKERS (FROM ANCIENT TIMES TO MODERN TIMES)

Alina Bura (student)

Lviv Ivan Franko National University
(Scientific advisor: As. Prof. H. Fedushchak-Paslavska,
Languare advisor: As. Prof. A. Artsyshevska)

The principle of the Rule of Law was formed in the 17th-19th centuries in the conditions of European cultural and legal space, in the basis of the doctrine of natural law.According to its historical origin, it is undoubtedly an English concept and characterizes the constitutional system of Great Britain after the end of royal absolutism and the defeat of the Cromwellian revolution in the 17th century The very term "Rule of Law", according to a fairly common version, was introduced into scientific circulation by the English scientist and politician J. Harrington in 1656.Characterizing the republic as a form of government, he believes that it is an "empire of laws, not of people."

Since the time of ancient Greek philosophers, the concept of "law" has been addressed as the main means that helps control the exercise of state power.The contribution of Plato and Aristotle was especially noticeable in the justification of this idea. Thus, Plato insisted that state power should be limited by law. Where the law obeys some other power, not having its own, there, according to Plato, the fall of the state is not far away; but when the law is the master of the government, and the government its slave, then the situation allows to expect development and progress, and the people have all the benefits that the gods shower on the state. Aristotle argued that the rule of law was superior to the rule of any citizen, and he saw the benefit of having those in power be appointed guardians of the law and its servants.

The ideas of protecting the individual with the help of law against the arbitrary exercise of power by the state, natural law and independence of law from human will undoubtedly existed in the Middle Ages as well. Thus, B. Tamanaga tentatively singles out three medieval pan-European sources of the principle of the rule of law:

1) the practice of oaths of monarchs to fulfill divine, natural, customary and current laws. By these actions, the monarchs recognized and unequivocally proclaimed that the strict execution of the law was the measure by which the king's activities should be judged;

2) the tradition of Germanic customary law, which supported the widespread belief that the requirements of the law bind everyone (including kings, princes and

their appointed officials, local barons and other representatives of the aristocracy who presided over local courts) and no one is above the law

3) the activity of aristocracy aimed at limiting the power of the king. As a result, kings voluntarily or forcibly recognized that free people had the right to be protected from the king by legal procedures.

The most famous document that established such guarantees was the Great Charter of Liberties of 1215.During the period of absolutism in the XVI–XVII centuries the rule of law was observed rather in the form of its violation than in reality, but the idea of subordination of human power to a certain external limitation continued to exist: "Non sub homine sedsub Deo et lege" (Not under man, but under God and the law).

The ancient history of English law creates additional prerequisites for the emergence of the doctrine of the rule of law. So, the demand to submit to the king's rule of law probably sounds the loudest precisely in medieval English legal system.In addition to the above-mentioned Charter of Liberties, the idea of the Rule of Law is reflected in the ancient phraseology of legal yearbooks (Year Books, XIX. Henri VI): "The law is the most valuable heritage that the king receives, since he and all his vassals are governed by the law, there would be no king and no inheritance of royal power."

Our attention is also drawn to the well-known definition of the Rule of Law, which is given in the work of the Royal judge G. Bracton "On the Laws and Customs of England" (about 1239): "Nothing is so fitting for a sovereign autocrat as to live by the law, and he must properly dispose of by what the law gives him, because the law makes him a king".

Modern times put Ancient and Medieval ideas about law as a means to control the exercise of state power at the service of an extremely powerful idea of individual freedom. Citizens shall obey only the law, and not the will or decision of another person endowed with the power to exercise coercion. This makes citizens free. This opinion was best formulated by Montesquieu: "Freedom is the right to do everything that laws allow."

So, we can conclude that it was the combination of ancient and medieval legal traditions with the idea of the priority of individual freedom that created the foundation of the modern concept of the rule of law.It is generally accepted that its classical justification was carried out by the famous English lawyer, Oxford University professor Albert Dicey in the work "Introduction to the Study of Constitutional Law" (1885). The basis of the principle of the rule of law, in his opinion, is three provisions: (1) absence of state arbitrariness; (2) the subjection of every person to the law applied by ordinary courts; (3) general norms of constitutional law form the result of the general law of the country.

In the 20th century the doctrine of the Rule of Law went beyond Great Britain and was adopted by legal systems of many European states and International law. Today, the principle of the Rule of Law in the system of European values is one of the fundamental ones: the Council of Europe, the European Union, and the OSCE organise their activities on its principle.

FAIR USE: UKRAINIAN EXPERIENCE

Yaryna Bushchak (student)

Ivan Franko National University of Lviv
(Scientific advisor: As. M. Sukhanov,
Languare advisor: As. Prof. A. Artsyshevska)

Every day, we access our social media accounts, taking screenshots of cute puppies, sharing news with our friends via direct messages, congratulating our loved ones on their birthdays, and adding funny songs. However, we might not realize how many times we have violated copyright rules. According to Stan Muller, by the end of the year, we might be liable for more than 18 billion dollars. Nevertheless, copyright owners usually cannot investigate who has violated their rights in the digital world; therefore, they cannot sue the violator.

First and foremost, we need to understand the meaning of fair use. Generally, fair use is a legal doctrine that allows to use someone else's copyright-protected materials without obtaining the copyright owner's permission under certain circumstances.

The first mention of fair use was in the case "Folsom v. Marsh" (1841), where plaintiff Jared Sparks, who owned copyrights in President Washington's personal and official papers, published a twelve-volume work including President Washington's papers with publisher Folsom, Wells and Thurston. Defendant Marsh, Capen, and Lyon copied 353 pages of President Washington's papers in the two-volume work "The Life of Washington in the Form of an Autobiography". The plaintiffs alleged that the defendants infringed their copyrights because Upham copied the papers verbatim from Sparks' book. Finally, the court found that the defendant's use of the plaintiff's letters was not fair use. The court recognized principles that are the foundations for the modern fair use doctrine, stating: *"we must … look to the nature and objects of the selections made, the quantity and value of the materials used, and the degree in which the use may prejudice the sale, or diminish the profits, or supersede the objects, of the original work."*

The Constitution of the United States guarantees *"to promote the Progress of Science and useful Arts, by securing for limited Times to Authors and Inventors the exclusive Right to their respective Writings and Discoveries".*

The Copyright Law of the United States contained in Title 17 of the United States Code, chapter 1, states:

"…the fair use of a copyrighted work…for purposes such as criticism, comment, news reporting, teaching (including multiple copies for classroom use), scholarship, or research, is not an infringement of copyright. In determining whether the use made of a work in any particular case is a fair use the factors to be considered shall include the purpose and character of the use, including whether such use is commercial or is for nonprofit educational purposes; the nature of the copyrighted work; the amount and substantiality of the portion used in relation to the copyrighted work as a whole; and the effect of the use upon the potential market for or value of the copyrighted work".

Ukrainian legislation is similar, and the main law that regulates this topic is called "About Copyright and Related Rights". There are six cases when someone may freely use somebody's creation, and one article that provides with general information. Without the permission of the copyright holders, free of charge and without indicating the name of the author and the source, person is allowed to reproduce the work in connection with the demonstration, adjustment, or repair of equipment, which cannot be done without the use of the works, provided that such reproduction and its scope are for a certain purpose; reproduce works to ensure judicial, administrative, criminal proceedings, and law-making activities of legislative, executive authorities, and local self-government bodies, the performance of notarial acts, ensuring public safety to the extent that corresponds to the intended purpose; perform public musical works during official ceremonies organized by state authorities and/or local self-government bodies, religious ceremonies, as well as burials to the extent that corresponds to the nature of such ceremonies, etc.

Without the permission of the copyright holders and free of charge, but with the indication of the name of the author and the source of borrowing, it is allowed to use quotations; reproduction, including in electronic (digital) form, interactive provision of access to legitimately published articles and other small works in the amount corresponding to the specified purpose (for example, for educational activities like distance learning); reproduction in catalogues of works exhibited at publicly accessible exhibitions, auctions, fairs or in collections to cover the specified events, except for the use of such catalogues for commercial purposes; reproduction and bringing to the public knowledge of publicly delivered speeches, appeals, reports, and other similar works in the amount corresponding to the specified purpose; use of lawfully published literary, artistic, musical, and other works to create on their basis medleys or caricatures.

It is necessary to mention that fair use has its strict limitations, regardless of what someone does to escape them. When a person records an one-hour-long film and uploads it on YouTube with some sort of disclaimer, it does not save them from paying damages in case there were violations found.

Regarding trademarks, they must be legally registered to be protected by law in Ukraine; however, a journalist or an author, for instance, may utilize this trademark for non-commercial use: write an article or even a novel about this or that company and place the pictures of their logo.

To summarize, although Ukrainian legislation on fair use is similar to American law, we have a broader list of cases in which we are allowed to use someone's work. In Ukraine, it is easier to predict whether someone might be liable for their actions or not. However, the benefit is that the court has a legal checklist due to which it can pay special attention to the details of the case.

CONFLICT OF LAWS IN INTERNATIONAL INTELLECTUAL PROPERTY DISPUTES

Vira Verbishchuk (student)

Ivan Franko National University of Lviv
(Scientific adviser: As. O. Lubchuk,
Language adviser: As. Prof. N. Hrynya)

In today's globalized world, intellectual property (IP) disputes are increasingly common, and often involve parties from different countries. As such, it is critical to understand the principles of private international law, which refers to the question of conflict of laws, in order to effectively navigate these disputes.

The question of conflict of laws has different perspectives with respect to IP disputes. In order to analyze these perspectives, it is important to consider all unique features of IP, as it is a peculiar creation. A dispute regarding a physical object may usually be solved by courts where that object is actually situated, under the law applying in that country (*lex rei sitae)*. As regards immaterial IP rights, such physical connecting factors may be lacking, which leads to a more complex assessment.

Hence, the first feature which makes IP unique is *intangibility*. The intangibility of IP refers to the fact that it is non-physical and cannot be touched or seen. Unlike tangible property, such as a car or a house, IP refers to creations of the mind, such as inventions, literary and artistic works, and symbols or designs, that have commercial value and are protected by the law.

The next characteristic is *limited duration*. IP rights are limited in duration, unlike other types of property rights, which can be perpetual. The duration of IP rights varies depending on the type of IP, the industry and economic context, and the broader social and public policy goals of IP protection, but typically ranges from a few years to several decades.

Another attribute of IP is *exclusivity*. IP rights grant the owner exclusive rights to use, make, or sell the protected creations. This means that others cannot use or exploit the IP without the owner's permission, which can be granted through licensing agreements or other means. It is often seen as a key feature of IP protection, as it provides the owner with a valuable monopoly over the use and exploitation of the protected asset.

Lastly, it is a *territoriality* aspect. Territoriality of IP means that they are granted and enforced on a country-by-country basis. An IP right granted in one country does not necessarily apply in another country, and the scope of protection may vary depending on local laws and regulations. Contemporaneously, the inconsistent of laws and regulations create confusion and uncertainty for IP owners and users operating in multiple jurisdictions.

The conflict of laws in IP disputes is typically governed by the rules of each jurisdiction involved in the dispute. These rules consider a range of factors, including where the IP was created or registered, where the infringement occurred, and where the parties are located. In some cases, the parties may be able to contractually agree on which country's law will apply to their dispute, subject to certain limitations, such

as public policy considerations. The primary legal regulation of mentioned issue was established by the Paris Convention of 1883 and the Berne Convention of 1886. The Conventions are built on the principle of national treatment and introduced a minimum level of protection. In brief terms, the principle states that foreigners are to be treated as if they were nationals in relation to the different forms of IP protection that exist in each Member State.

Thus, it is generally assumed that the principle of territoriality governing the international conventions, translates into the conflict rule of *lex loci protectionis*, which means application of the law of the country where protection is sought or where the alleged infringement occurred. In spite of the close connection, however, it is important to note that the territoriality principle only operates on the level of substantive law; it is not a conflict rule *per se*. Anette Kur, professor at the Max Planck Institute for Intellectual Property and Competition Law, logically points: "The close link between the two principles is indeed obvious in so far as registered IPRs are concerned: It appears self-evident that the country of registration is regularly the country of protection, and that it is the law of this country that must be applied in relation to disputes regarding IPRs registered there."

However, would we apply the same analysis with regard to a copyright? Pursuant to Article 5(2) of the Berne Convention, copyright comes into existence without any formal requirements having to be fulfilled. This is why it has been argued that copyright is "universal" and ownership must therefore be determined according to a single law, namely the *lex originis*. Others argue that copyright in all its aspects, remains subject to the territoriality principle, which means applying of *lex loci protectionis* approach. Nevertheless, no matter what debates occur, the practice shows which principle is leading.

Dior v. Unicolors and *Microsoft Corp. v. AT&T Corp* cases are illustrative. In *Dior* case the court found that the plaintiff's fabric design was copyrighted in France and that French law provided the highest degree of protection to the plaintiff's copyrighted work. The court also noted that the plaintiff was a French company and that the allegedly infringing acts occurred outside of France. Therefore, the court held that the *lex loci protectionis* principle was the appropriate choice-of-law rule for the dispute, and the plaintiff's copyright claim was governed by French law. In *Microsoft Corp.* case the US Supreme Court held that the principle of *lex loci protectionis* should apply in this case. The Court reasoned that US law should be applied because the alleged infringement had occurred in the US, and the US Patent and Trademark Office had granted the patent in question. The Court also noted that applying UK law would undermine the purpose of US patent law, which is to encourage innovation and promote technological progress.

The Ukrainian legislator follows the same path. Art. 37 of International Private Law Act says that protection of IP rights shall be governed by the law of the State where protection is sought, which demonstrates *lex loci protectionis* approach.

Regardless of the debates, there is no doubt in practice that applying *lex loci protectionis* principle offers the most appropriate solution in so far as infringement of IP is concerned. Though the link with the territoriality principle may not be as close as with registered IPRs, it still exists: after all, the principle of territoriality is

meant to preserve, within the framework established by the Conventions, the sovereignty of national legislatures wishing to enact provisions best matching their own policy prerogatives. The enjoyment of that freedom would be counteracted if the national courts would have to apply foreign law (eg *lex originis*), even if the infringement occurs in the forum State and thereby directly affects the interests of the national public.

SEXISM IN ADVERTISING

Veronika Vorobets (student)

Ivan Franko National University of Lviv
(Scientific advisor: As. Prof. K. Kmetyk-Podubinska,
Languare advisor: As. Prof. A. Artsyshevska)

On January 8, 2022, amendments to the Law of Ukraine «On Advertising» regarding fighting against discrimination based on gender entered into force in Ukraine, according to which advertisers will be fined for sexism in advertising. The introduction of the concept of «*discriminatory advertising on the basis of gender*» into the legal field became the long-awaited answer to the numerous requests of activists to the authorities, aimed at eradicating social stereotypes and beliefs from the consciousness of Ukrainian society that affirm the superiority of one gender over the other and thereby justify social inequality between men and women.

It is difficult to disagree with the fact that advertising is a certain mouthpiece of public opinion, reflection of current cultural trends, and therefore another tool that has the ability not only to form, but to confirm gender patterns of behavior. The danger of sexist advertising is due to the repetition of the advertising message, because according to various theories of communication, the repeated exposure to media content leads to the perception of images as fully consistent with reality. This, in turn, forms in the consumer of advertising a positive attitude towards certain patterns of behavior: models depicting the stereotypical roles of a housewife and a successful workaholic man are pursued in commercials on television and wink from billboards, popping up in the media and online advertising — and it doesn't matter that not everyone wants to accept given social roles and values. By the way, the latter are affected almost the most by sexist advertising.

There are various mechanisms of highlighting sexism: through stereotypical images of women, objectification, humiliation and offensive images of the opposite sex. Researchers distinguish the following types of sexism in advertising:

✓ *Eroticism* — demonstration of exposure of the whole body or its intimate parts (buttocks, thighs, breasts, abdomen), specific poses (lying or semi-lying), context (among male attributes — for example, a car), which reinforces the idea of passivity, subordination, dependence and the defencelessness of a woman in relation to a man.

✓ *Objectification* — consists in the representation of a woman, the female body as part of an advertised product, designed for a male consumer.

✓*Face-ism* — lies in significantly different ways of depicting men and women: in the first case, the emphasis is on the head and face, in the second — on the body and its parts. Men are depicted as experts, and women as beauties or decoration, and the beauty of a certain part of the body is usually emphasized.

✓*Machism* — consists in emphasizing male dominance over women and contemptuous attitude towards them. It reveals itself in flaunting traditional signs of masculinity, primarily physical strength, demonstrative brutality, aggressiveness and sexual hyperactivity.

In European practice, most issues related to sexism in advertising are not clearly regulated by legislation, but rather belong to the field of self-regulation. Until the intensification of the law-making process aimed at fighting against discrimination based on gender in Ukraine, the issue of sexist advertising was also the sole responsibility of self-regulatory bodies in the field of advertising — the Industrial Gender Committee on Advertising (IGCA), which since 2011 unites professional associations of marketers and advertisers, gender organizations that jointly signed the Standard «Non-discriminatory advertising based on gender», which is a mechanism of self-regulation of the advertising market and the formation of a culture and marketing relations inside market.

According to the requirements of the Standard, advertising is considered discriminatory on the basis of gender and violates fair marketing practices if:

✓depicts or describes a woman or a man as a decoration or a sexual object, including hints of sexual relations and sexuality of people who have nothing to do with the advertised product and have no direct association with the consumption of the advertised product, goods, services, etc.; violation is aggravated if a person's sexuality is depicted or described in a humiliating, disparaging, defamatory way (for human dignity) through language, posing, verbal or non-verbal hints;

✓states or implies that the role of a person of one gender in social, economic and cultural life is less than that of the other.

At the same time, the Standard does not impose a veto on nudity or sexuality of the body as such — everything depends on the context. For example, advertising is not considered discriminatory on the basis of gender when it depicts the naked human body or conventionally dressed people, if it is related to the advertised product, has direct associations with consumption of the advertised product, goods, services, complies with current legislation, does not degrade human dignity or does not violate the norms of social culture and morality, which are considered universally recognized by the majority of consumers (readers, viewers, buyers, visitors) of the advertising product in this society.

One of the latest studies on the attitude of the Ukrainian population to gender-discriminatory advertising, conducted in February-May 2021 by the Foundation named after Friedrich Ebert, proves that gender stereotypes and objectification of the human body depicted in advertising are receiving less and less positive feedback from consumers. In particular, it was found out that sexist advertising does not lead to remembering the brand, but on the contrary, creates a negative attitude towards it: respondents' statements about their willingness to refuse goods/services of such a brand that uses sexist advertising messages were recorded.

Therefore, the departure from stereotypical models of behavior and the formation of a new consumer culture aimed at the expansion of female and male images in advertising, as well as the activation of the role of the state in this issue, indicate that the Ukrainian advertising market, albeit with small steps, is moving in the right direction.

FEATURES OF JUSTICE IMPLEMENTATION UNDER CONDITIONS OF MARTIAL LAW

Sofia Hapak (student)

Ivan Franko National University of Lviv
(Scientific advisor: As. Prof. O. Uhrynovska,
Language advisor: As. Prof. N. Hrynya)

Full-scale Russian military invasion of Ukraine and the imposition of martial law throughout the country have certainly affected the process of justice implementation. According to the press service of the State Judicial Administration of Ukraine, 13 court buildings have completely been destroyed and about 97 damaged due to Russian military aggression. In addition, the implementation of justice has been suspended in temporarily occupied territories to prevent threats to the lives and health of judges and participants in the judicial process.However, even in a state of war, the constitutional right of a person to judicial protection cannot be restricted.

During a state of war, justice is carried out taking into account the following features:

- changing the territorial jurisdiction of cases;
- conducting court proceedings via video conferencing;
- postponing the hearing of court cases;
- considering cases in absentia.

Under Article 122 of the Law "On the Legal Regime of Martial Law", in the conditions of the legal regime of martial law, the courts, bodies, and institutions of the justice system act exclusively on the basis, within the powers, and in the manner determined by the Constitution of Ukraine and the laws of Ukraine. The powers of the courts, bodies, and institutions of the justice system provided for by the Constitution of Ukraine cannot be restricted in the conditions of the legal regime of martial law.

There have been changes in the territorial jurisdiction of cases. Part 7 Article 147 of the Law of Ukraine "On the Judiciary and the Status of Judges" stipulates that in the event of the impossibility of administering justice by a court for objective reasons during martial law or state of emergency, in connection with a natural disaster, military operations, measures to combat terrorism or other extraordinary circumstances, materials, the territorial jurisdiction of court cases considered in such a court may be changed by the decision of the High Council of Justice, which was adopted at the request of the Chairman of the Supreme Court, by transferring it to the court that is closest territorially to the court that cannot administer justice, or another certain court. In the case of impossibility of implementation of the High

Council of Justice, such authority is created by order of the Chairman of the Supreme Council. The corresponding decision is also the basis for the transfer of all cases pending before the court whose territorial jurisdiction is changing.

The State Judicial Administration of Ukraine adopted statistics on the state of administration of justice in 2022 under Martial law. In 2022, by order of the Chairman of the Supreme Court, the territorial jurisdiction of 135 local and appellate courts was changed (transferred) due to the impossibility of administering justice during martial law, and with them, the territorial jurisdiction of cases of 50 local and appellate courts was restored. By the end of 2022, the territorial jurisdiction of 169 local and appellate courts was changed (transferred) (taking into account the courts whose jurisdiction was transferred during the war, in the period from 2014 to 2022 – 84 local and appellate courts of the Autonomous Republic of Crimea, Donetsk and Luhansk regions), which amounts to more than 22 percent of the total number of local and appellate courts.

At the same time, the number of judges in the courts that administered justice is 70 percent of the number established by the orders of the Supreme Administrative Court of Ukraine. Thus, the number of judges determined by the order of the Supreme Administrative Court of Ukraine is 6, 278 judges, and the number of judges who administered justice in 2022 is 4, 434 judges. Therefore, as of 12/31/2022, the staffing shortage of judges in local and appellate courts that administer justice is 1, 844 judges.The decrease in the number of courts in which justice is administered, combined with the personnel shortage of judges, leads to a significant increase in the burden on courts and judges who have the authority, which negatively affects the efficiency and quality of the consideration of cases.

Nevertheless, despite all the challenges of the past year, the average percentage of cases and materials in local and appellate courts that administered justice is more than 100 percent of the number of cases that came to these courts in the reporting period. According to court statistics, 2, 791, 764 cases and materials were submitted to local and appellate courts for consideration in 2022, the number of considered cases and materials is 2, 898, 032, which is 103.8 percent of cases and materials in 2022.

It is extremely difficult to ensure a stable operation of all courts in the conditions of war. For example, pre-war statistics show that about 30, 000 court decisions were entered into the Unified State Register of Court Decisions every day, while now, according to the Chairman of the Council of Judges of Ukraine, this number is about 11, 500 court decisions per day.

Moreover, the Council of Judges of Ukraine reacted to the situation and published recommendations on the work of courts under martial law. The main ones are:

- based on the current situation in the relevant region, determine the specifics of the court work;
- in the event of a threat to the life, health, and safety of court visitors, court staff, and judges, to promptly make a decision on the temporary suspension of judicial proceedings by a certain court until the circumstances that led to the termination of cases are eliminated;

• limit admission to court sessions of persons who are not participants in court sessions;

• if possible, postpone consideration of cases (with the exception of urgent court proceedings) and remove them from consideration, take into account the fact that a large number of participants in court proceedings cannot always submit an application for postponement of consideration of the case due to the fact that they are involved in the operation of critical infrastructure, due to joining the ranks of the Armed Forces of Territorial Defence, volunteer military formations and other forms of resistance to armed aggression against Ukraine, or cannot appear in court due to danger to life;

• cases that are not urgent should be considered only with the written consent of all participants in the court proceedings;

• if the proceedings are considered collegially and the panel of judges cannot meet in one room, it is permissible to consider cases from different court rooms, using their own technical means;

• to draw the attention of the courts to take responsibility, to develop appropriate judicial practice based on the realities of wartime.

Taking everything abovementioned into account, it must be said that despite the inevitable impact of the war and its consequences for the judiciary, judges and employees of the justice system, who administered justice under Martial law, make great effort to ensure the constitutional right of a person to judicial protection.

THE SECRET OF DONATION OF REPRODUCTIVE TISSUES/CELLS, EMBRYOS

Christina Harazdovs'ka (student)

Ivan Franko National University of Lviv
(Scientific advisor: As. Prof. N. Kvit,
Language adviser: As. Prof. N. Hrynya)

Unfortunately, the problem of infertility is becoming more noticeable every year for both Ukrainian and European couples. In Ukraine, one of the permitted forms of infertility treatment is the procedure of donating gametes and embryos, according to which donors voluntarily provide their germ cells or embryos to a health care institution for the purpose of using them to treat other people's infertility.

The eligibility for donating reproductive cells includes: the right to provide donor cells; the right to confidentiality of the donation of reproductive cells; the right to embryo donation and others. The donor, providing reproductive cells for treatment with ART (assisted reproductive technologies), disposes of reproductive health and exercises the right to donation, reproductive and family rights.

Having analyzed the applicable legislation, it should be noted that in Ukraine there is a concept of anonymous donation, which means that the secret of the donation of reproductive tissues/cells, embryos must be observed, but there are also certain exceptions. The right to donation, including reproductive cells, is provided by Article 290 of the Civil Code of Ukraine. Under this article, an adult with legal capacity

has the right to be a donor of blood, its components, organs and other anatomical materials and reproductive cells. It seems necessary to supplement this article with the right to embryo donation, which is prescribed by Order of MH of Ukraine dated from 09.09.2013 No.787, but is currently not regulated by the Civil Code of Ukraine. Donation of blood, its components, organs and other anatomical materials, reproductive cells is carried out according to the law. However, the lack of a special law which can properly regulate the scope of assisted reproductive technologies leads to a number of problems for reproductive clinics and patients.

The principle of anonymity of the donor of reproductive tissues/cells, embryos means that the identity of the donor during certain actions was or remained unknown to the recipient. This rule is consistent with the Law of Ukraine "Basics of the legislation of Ukraine on Health Care", which allows the use of artificial insemination and implantation of an embryo based on medical indications of an adult woman with whom such an operation is performed, in the presence of a written consent of the spouses, ensuring the anonymity of the donor and keeping the medical secret. Disclosure of the donor's anonymity may be carried out in accordance with the procedure provided by the law (Art. 48). Nevertheless, the rules of law which can regulate the grounds, conditions and procedure of disclosing the donor's anonymity are absent in the applicable legislation of Ukraine now.

A similar statement is established in clause 5.1. Order of MH of Ukraine No.787 «On Approval of the Procedure for the use of assisted reproductive technologies in Ukraine»: the use of embryo donation is carried out according to medical indications, in the presence of a written consent of the patients, ensuring the anonymity of the donor and keeping the medical secret.

An analysis of provisions of the Procedure for the use of assisted reproductive technologies in Ukraine allows us to conclude that embryo donation can be both anonymous and non-anonymous. In the form of informed voluntary consent for embryo donation, which is Appendix 11 to the above-mentioned Procedure, noted that donors are obliged not to establish the identity of the patient (recipient), and also the child who was born as a result of the use of their embryos during assisted reproduction methods (in case of anonymous donation). Therefore, the legislator still allows that embryo donation can be non-anonymous.

In clause 5.4. of the Procedure, among the list of persons who can be oocyte donors, along with anonymous voluntary donors, close relatives are indicated, which also logically eliminates anonymity.

The choice of a sperm donor is made by the spouse or the patient voluntarily based on the phenotypic characteristics of the anonymous donor (information on age, height, skin, eye and hair colour is provided). Thus, reproductive clinics are not allowed to show donors' photos to patients, but can only provide their phenotype.

Therefore, as a general rule, sperm, egg and embryo donation is anonymous. However, donors of gametes and embryos may be known to recipients, because of having family ties or non-anonymity (old acquaintance or other reasons) of the donor.

The issue of anonymity of donation is also related to the right to know one's genetic origins. There are discussions in the literature about the expediency of the

anonymity of donation of reproductive cells from the point of view of ensuring the rights of the child. It is important to keep a balance between the rights and interests of germ cell donors and persons who were born as a result of the use of assisted reproductive technologies.

In the practice of the ECHR, there are a number of interesting cases regarding the protection of the rights guaranteed by the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms concerning the establishment of biological paternity and the right for people to know who their real parents are (Gaskin v. United Kingdom; Odievre v. France; Jaggi v. Switzerland; Godelli v. Italy).

As a conclusion, it should be noted that the national legislation of some states (in particular, New Zealand, Sweden and Switzerland) contains rules on the disclosure of information about the donor at the request of his biological children, who were conceived as a result of the use of assisted reproductive technologies. A significant disadvantage of the current Ukrainian legislation is the lack of a clear establishment of the content of legal relations in the sphere of donation of reproductive cells. That is why it is considered necessary to adopt a special law about using of assisted reproductive technologies, which will provide the rules for disclosing the donor's anonymity in compliance with the balance of the rights of donors, children who were conceived as a result of assisted reproductive technologies, and parents in whose families such children are brought up.

THE POLITICAL CONCEPT OF THE UKRAINIAN STATE-FORMATION OF THE XVI-XVII CENTURIES

Yuliia Hnot (student)

Ivan Franko National University of Lviv
(Scientific advisor: As. Prof. H. Fedushchak-Paslavska,
Languare advisor: As. Prof. A. Artsyshevska)

The Cossacks have considerable importance for Ukraine, since the history of Cossacks changed an entire era in Ukrainian history. They remained the only real force capable of fighting against belligerent neighbours for a long time, the meaning of which was primarily to ensure the Ukrainian people's right to existence, socio-economic and spiritual development. In my opinion, the internal organisation of the Cossacks, its mechanism and "anatomy" is also extremely significant, since the achievements of this period are still relevant in the state tradition of our people. Additionally, we are not able to omit the fact of today’s war that brings us back to the struggle for the right to freedom. Therefore, the topic of my research is highly relevant nowadays.

First and foremost, the Cossacks were consciously guided by such civil values as freedom, equality, brotherhood, the fight against infidels, the protection of the weak, etc. in their life and activities in the first half of the XVI century. That is why, the completely justified conclusion is that it was on these principles that the subsequent outlook of Cossack society was formed.

In addition to the above-mentioned social values, which were respected by the representatives of the Cossack community, it is also necessary to emphasise political values, which also contributed to the formation of their perception and mentality. Therefore, it is worth noting that the Cossacks highly respected knightly dignity, took into account the will of the community, defended Cossack rights and freedoms, cultivated love for the homeland, served the common good, fought against the enemies, etc. Living a peaceful life was almost impossible for the Cossacks, because they found the purpose of their lives in the protection of their people and gaining freedom.

In the value system of the Cossack state, the feeling that they represent the entire Rus people was quite firmly established, since they had an extremely strong love for their native land and the kindred people whose interests they defended. In particular, the affirmation of the political ideal of the Ukrainian community's freedom is clearly visible in political documentation. Moreover, the category of freedom is characterised by a rather wide variety – from personal freedom of conscience to national identity, which was reproduced through the confessional freedom of the entire Rus people. In this sense, it was a political right.

Nevertheless, tough times of Ukrainians' lives during the second half of the XVII century could not pass unnoticed. In this regard, we observe the formation of such valuable political and legal categories as personal freedom, democracy, equality, national self-identification, labour and land tenure rights, inheritance, the justice of national liberation movements, etc. This led to the establishment of new models of political culture and socioeconomic relations in the Ukrainian territory, as well as enabling Ukraine to demonstrate its European focus to the world within a short historical period.

The largest outbreak of Ukrainian national movement was the National Liberation war, which was the driving force of great changes in the Cossacks outlook along with the whole Ukrainian nation, which led them to create their own, sovereign, independent and democratic state. All efforts were directed towards achieving the aforementioned independence of the national state and reunification of all Ukrainian lands within its borders. So, we can state the fact that long before the formation of the Cossack state – the Hetmanate, the basic principles on which the Ukrainian State was later built were formed in the public consciousness.

In domestic policy, the leading regulators of relations were law and the court. Judicial proceedings were considered as a means of resolving disputes not only within the limits of a particular state, but also in the relations of the starshyna (military and administrative leadership of the Cossacks) with the Cossacks. Under favourable circumstances, the starshyna did not try to resolve cases with the Cossacks by force, but rather defiantly resorted to trial.

The Cossacks formed certain principles of judicial policy: 1) accusation must be substantiated; 2) sentences must be passed in court. In the legal views, there was another important orientation, namely the sentence, as a consequence of the court's activity. The starshyna had their own views, according to which they demanded immunity from arrest, imprisonment, inadmissibility of deprivation of property without a court verdict. These political and legal demands also extended to the

representatives of the elite who waged a political struggle against the highest power holders in the Hetmanate. However, the starshyna never perceived the trial as an act intended solely to punish the offender. The court was regarded as the institution which was intended to create opportunities for the accused to be excused. This was already stated in the recognition of the fact of the parties' competitiveness. This means that the emphasis was not on punishment, but on ensuring fairness and legality of the trial. Among political and legal views on the judiciary, there was a clear focus on the collective, not single, solution of cases. This was undoubtedly the result of a long court practice, in which the representatives of the community of the place, where the court was sitting, participated in the trial.

Despite the National Liberation War on Ukrainian lands, the process of state formation did not happen spontaneously. The formation of state authorities is commonly uncertain and uneven across the entire territory of the State during the war. However, this was not inherent in the Hetmanate, on the contrary, these processes among the Cossacks were regulated in the legal act. So, in June 1648 a special document regulating the processes of state creation was approved. This document was entitled "Statute on the Organisation of the Zaporizhzhya Army". The norms of this document clearly defined the organisation and competence of the bodies that became public authorities.

However, the fact that the formation of the state during the war could not but leave its mark on the content of this state and its bodies cannot be omitted. That is why the state and bodies that are formed simultaneously combine military and civilian functions. This can be called the specificity of the Ukrainian state during the wartime, since the authorities had to rapidly respond to various situations that arose and, accordingly, have certain powers that would allow them to do so.

In conclusion, the leading place in the democratic civic values system of the Cossacks had the concept of collective will. This concept was one of the most valuable categories, principles and attitudes of public behaviour, which originates from the democratic system of the Zaporizhzhya Army and provides for equality, right to vote, solidarity, subordination of the minority to the decision of the majority, civil discipline, etc.

CHARACTERISTICS OF BRINGING TO LIABILITY FOR INFRINGEMENT OF RIGHTS THAT ARE CONTAINED IN NON-ORIGINAL OBJECTS GENERATED BY A COMPUTER PROGRAM

Yaroslava Zheltobriukhova (student)

(Scientific adviser: As. Prof. I. Shpuganych,
Languare advisor: As. Prof. A. Artsyshevska)

There is no doubt that one of the necessary characteristics of the development of law in the country should be a timely response by the legislator to changes in existing and potentially new legal relations. Article 33 of the new Law of Ukraine "On Copyright and Related Rights" No. 2811-IX dated 01.12.2022 (hereinafter – the "Law") has identified a specific right of subjects which is neither copyright nor

related right by its nature – the right of a special kind (sui generis) to non-original objects generated by a computer program (hereinafter – the "CP"). This article attempts to provide a general analysis of such a category of objects as "non-original objects generated by a computer program" (hereinafter referred to as "non-original objects") and to model the options for which subjects of legal relations related to these non-original objects may be subject to liability or may legally avoid it in connection with the creation of such objects.

Firstly, it should be noted that the wording of Article 33 of the Law avoided a conflict of law similar to the situation with Articles 115 and 119 of the Criminal Code of Ukraine (murder (intentional unlawful infliction of death to another person) – murder committed through negligence). In accordance with the terms given in Article 1 of the Law: 56) work – an original intellectual creation of the author (co-authors) in the field of science, literature, art, etc., expressed in an objective form. Without creating a contradiction with respect to this definition by using, for example, the term "non-original work created by a CP", the legislator called the "creation" of a CP a "non-original object generated by a CP". A non-original object generated by a CP is an object that differs from existing similar objects and is formed as a result of the functioning of a computer program without the direct participation of an individual in the formation of this object.

Secondly, the Law takes into account the specifics of the sui generis right and the need to establish the regulation of the relevant relations by this Law. Article 3 states that this Law applies to the regulation of relations related to the use of 6) non-original objects generated by CP.

Thirdly, the subjects of the sui generis right to generated objects have been identified, which include the author of the CP, their successor in title, a person with licensing rights, or a person who lawfully uses the CP. The sui generis right can be protected through legal proceedings (like copyright and related rights, with certain specificities), contracts can be made regarding it, intellectual property rights, and the duration of legal protection can be calculated, among other things. Therefore, it can be assumed that the main difference that should be highlighted in this analysis is the impossibility of copyright protection ("author's right") for such non-original objects and there is a requirement to respect the rights of owners of copyright or related rights on works that were used to generate the non-original object, as well as owners of sui generis right to non-original objects that were used to generate another non-original object.

Fourthly, one of the most interesting questions that arose within this analysis is the question of "who shall be held responsible if an artificial intelligence (hereinafter referred to as "AI"), or other computer program, generates a non-original object that violates the rights of individuals or legal entities?". This question is considered from one of many possible aspects. Several versions can be presented on how this issue could be resolved, such as whether an AI can discredit a physical or legal person and disseminate illegal information.

First, it is worth noting the practice of the Supreme Court regarding discrediting:

• The owner of the website, where anonymous and unreliable information is disseminated on the Internet, is responsible for the dissemination, as he/she created the technological ability and conditions for the dissemination of such information. This conclusion was reached by the Supreme Commercial Court of Ukraine in the review letter dated 12.06.2014 No.01-06/770/2014 "On some issues of practice of application of legislation on information by commercial courts". Information about the owner of the website can be obtained from the administrator of the domain name registration and network address tracking system.

• According to the general rules of civil liability, persons who have disseminated false information or presented it falsely, thus tarnishing the honor and dignity or business reputation or causing damage to the interests of citizens or organizations, are obliged subjects of these legal relations, regardless of their guilt.

In cases of protection of the dignity, honor, or business reputation of an ndividual or legal person, the defendant is a natural or legal person who has disseminated false information, as well as the author of such information.

When publishing or otherwise disseminating contested information without indicating the author (for example, in an editorial article), the respondent in the case must be the body that issued the mass media (para. 9 of the Plenum of the Supreme Court's Resolution "On Judicial Practice in Cases of Protection of the Dignity and Honor of a Natural Person, as well as the Business Reputation of a Natural and Legal Person" of February 27, 2009, No. 1).

• As indicated in paragraph 12 of the resolution of the Plenum, the proper defendant in case of dissemination of disputed information on the Internet is the author of the corresponding information material and the owner of the website, whom the plaintiff must indicate in the statement of claim.

Therefore, the main contenders for the title of defendant in the case of discreditation are: the author/user of the disputed material; the owner of the website/newspaper where the non-original object was published; the author of the information that caused harm.

Possible algorithms for determining the defendant in a case where an AI generated illegal information could be the following:

● If the author of the illegal work/information (that violated someone's rights) is unknown and the non-original object is not published in a newspaper or website, then the respondent will be the owner/author of the AI because, by analogy with the placement of anonymous information on a website, the person who created the technical possibility and conditions for the dissemination of such information becomes the defendant.

● In addition to the above scenario, the circumstance may arise where it is impossible to obtain information about the sources of information/objects used by the AI during generation. For example, when attempting to get to know about where the AI obtained information from the web address: https://openai.com/blog/chatgpt, the answer was abstract, in nature of "I researched this topic during preparation and provided an answer based on available data".

● If it is possible to identify the source of illegal information/object, and if it is a website, then, as in the practice of the Supreme Court, the defendant will be the

author of the unlawful information and the owner of the website; or only the owner of the website if the author is anonymous. If the AI provides sources that refer straingt to the author of the unlawful work/object, then the respondent will be the author of the object accordingly.

● By analogy with the above provisions, one can even consider a scenario where there are three defendants in the case: the author of the information, the owner of the website, and the author of the AI.

Therefore, it is necessary to include in legislation or sub-legal acts a requirement (obligation of the author of the AI) to provide the possibility of obtaining information from the AI about the resourses and objects that were used in generating the non-original object. Such regulation will narrow the circle of responsible subjects, as it will exclude the author/user of the AI from the circle of defendants and provide more opportunities for individuals and business entities to seek protection of their rights in court and government authorities.

IMPLEMENTION OF THE RIGHT TO INHERITANCE: NEW CHALLENGES IN THE CONDITIONS OF THE FULL-SCALE INVASION OF RUSSIAN FEDERATION ON THE TERRITORY OF UKRAINE

Bohdana Zahrebelna (student)

Ivan Franko National University of Lviv
(Scientific advisor: As. Prof. O. Uhrynovska,
Language advisor: As. Prof. N. Hrynya)

In the conditions of a full-scale invasion the issue of citizens' realization of their rights, including inheritance rights, is particularly urgent. The legislation provides certain grace periods and guarantees, which greatly facilitate the procedure of applying to a notary and formalization of inheritance rights.

• **Course of the term for acceptance of inheritance**

Paragraph 3 of the resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated February 28th 2022 "Some notary issues in the conditions of martial state" establishes that the period for accepting inheritance or refusing to accept it is suspended for the duration of martial state, but for no more than for four months. This means that the term for acceptance of inheritance, which according to the general rule is 6 months, in the conditions of martial state is extended by another 4 months, and therefore the heirs to the property of a deceased person who died during martial state or died before martial state, but part of the six-month period falls on the period of martial state, **have 10 months to apply to a notary**.

At the same time, on January 31th 2023, the decision of the Supreme Court composed of the panel of judges of the Second Judicial Chamber of the Civil Court of Cassation in case № 676/47/21 (proceedings № 61-8014св22) was published, under which the Court gave an unexpected assessment of the above-mentioned paragraph of the resolution. The Supreme Court emphasized that the rules regarding the term for acceptance of inheritance (the beginning of the period, the consequences of the

expiry) are regulated by the Civil Code of Ukraine, which is the main act of the civil legislation of Ukraine. The legislator, both in Article 1270 of the Civil Code of Ukraine and in other provisions of the Civil Code of Ukraine, does not provide the admissibility of the existence of such a construction as "suspension of the term for acceptance of inheritance" and the possibility to determine other rules regarding the term for acceptance of inheritance in the resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine.

This means that the terms of the Civil Code of Ukraine have higher legal force than the Resolution of the CMU, and the court came to the conclusion that paragraph 3 of the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated February 28th 2022 № 164 "Some issues of notary in the conditions of martial state" is contrary to the Articles 1270, 1272 of the Civil Code of Ukraine, and therefore is not subject to application. Thus, the court insists on the application of a six-month period for accepting the inheritance, which is fully justified, taking into account the hierarchy of statutory acts and the provision of paragraph 2, part 4, article 4 of the Civil Code of Ukraine, which establishes that if the resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine contradicts the terms of the code or other law, the relevant provisions of this code or other law shall apply.

At the same time, it should be noted that this legal position should be considered by notaries, although it does not cancel the disputed clause of the resolution of the CMU, and therefore there are no prohibitions on the application of the 10-month period for accepting the inheritance. Unfortunately, the practice is quite ambiguous, so we should expect new legislative changes that will settle this conflict.

- **Amendments to the opening of an inheritance case**

Part 1 of Art. 1221 of the Civil Code of Ukraine establishes that the place of opening of the inheritance is the last place of residence of the deceased, then the heir who wishes to accept the inheritance, but who did not live permanently with the deceased until the day of his death, must submit to a notary or in rural settlements – to an authorized official of the relevant local government body application for acceptance of inheritance at the last place of residence of the deceased. This means that an inheritance case was opened by a notary at the place of the opening of inheritance. At the same time, now the conditions for submitting an application are simplified, since it is possible to apply to any notary of Ukraine, regardless of the place of residence of the deceased, in accordance with the order of the Ministry of Justice of Ukraine dated March 11, 2022 № 1118/5 "On the approval of amendments to some regulatory and legal acts in the field of notarial services", which amended the "Procedure for performance of notarial acts by notaries of Ukraine", approved by order of the Ministry of Justice of Ukraine dated February 22th 2012 № 296/5).

In practice, this provision greatly facilitates and simplifies the inheritance procedure, as internally displaced persons get the opportunity to issue inheritance rights at their actual place of residence. The absence of such provision would lead to the expiration of the period for accepting inheritance by these persons caused by objective impossibility of applying to notaries in the temporarily occupied territories or territories where hostilities are taking place, and, as a result, increasing the burden

on the courts regarding the application of these persons with lawsuits to determine an additional term for accepting the inheritance.

- **Registration of the right to inheritance**

Pursuant to the Article 1298 of the Civil Code of Ukraine registration of inheritance rights, namely the issuance of a certificate of the right to inheritance, is carried out after the expiration of the term for acceptance of inheritance. Considering the provision of cessation of this term, a certificate of the right to inheritance is issued after the expiration of 10 months from the date of death of the deceased.

It should be also emphasized that the Law of Ukraine "On Notaries" establishes that the issuance of a certificate of the right to inheritance must be performed at the place of opening of the inheritance. Regardless of the changes introduced by the Resolution of the CMU and the Order of the Ministry of Justice, inheritance cases, which were not opened at the place of opening of the inheritance will be transmitted to notaries at the last place of residence of the deceased for the issuance of certificates of the right to inheritance. In this case, the notary draws up an act of acceptance and transfer of the inheritance case in two copies with a description of the documents available in the inheritance case. A copy of the act of acceptance and transfer and a copy of the inheritance file remain in the notary's archive instead of the place of the transferred case.

Summarizing the aforesaid, it should be noted that these legislative amendments have created proper conditions for the normal exercising of the heirs' inheritance rights. At the same time, I believe that the legislator and the Cabinet of Ministers of Ukraine should take into consideration the abovementioned legal position of the Supreme Court by making legislative changes to the main act of civil legislation or canceling the disputed clause of the resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine to ensure the unity of the practice of notarial acts by notaries of Ukraine.

DEVELOPMENT AND PROBLEMS OF FUNCTIONING OF NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS AS AN INSTITUTION OF CIVIL SOCIETY

Bozhena Ivasko (student)

Ivan Franko National University of Lviv
(Scientific adviser: As. Prof. Zayats I.Y.
Language adviser: As. Prof. Hrynya N.O.)

It is worth agreeing with the definition given by M. Todyka that «civil society is a system of independent and autonomous from the state social institutions and relations that provide conditions for the realization of private interests, needs of individuals and collectives for the life of the social and spiritual spheres, their reproduction and transmission from generation to generation».

Civil society is a community consisting of free, independent, equal citizens. In a civil society, people interact with each other, communicate and voluntarily self-

organize on the basis of their common interests, and state regulation of relations between people is carried out and they are protected by the necessary laws from direct interference and restrictions on the part of the state, a person, his or her rights and freedoms are the highest social value. Such a society consists of certain parts, which are often called institutions of civil society. These include: public organizations; professional and creative unions; employers' organizations; charitable and religious organizations; bodies of self-organization of the population; non-state media; other non-commercial societies and institutions legalized in accordance with the law.

So, public organizations are one of the institutions of civil society. Under Part 3 of Article 1 of the Law on Public Association, a public organization is a public association whose founders and members (participants) are natural people. The development and functioning of civil society organizations in the context of civil society formation can be characterized by different stages, namely, 6 main stages can be distinguished:

1. The first stage is spontaneous and organizational. Chronologically, this stage covers 1987-1990. Its main characteristics are the active phase of chaotic creation of new institutions of the still nascent civil society, the lack of legal regulation of their activities in the context of transformation of social relations, alienation and opposition to the state authorities.

2. The second stage is the basic rule-making stage. Chronologically, it covers the years 1990-1998. It is characterized by the formation of the fundamental legislative framework for the functional activity of public organizations in Ukraine.

3. The third stage chronologically covers the years 1999-2005. It consists in the quantitative growth of civil organizations of various organizational forms and territorial influence.

4. The fourth stage is partially institutional. Chronologically, it covers the years 2006-2012. Its main characteristics are the participation of relevant institutions of the state and civil society in a constructive public dialogue, legal adjustment of specialized legislation in the direction of adaptation to the requirements of European and world democratic norms.

5. The fifth stage was activist and volunteer. Chronologically, it covers the period from the beginning of 2013 to the end of 2015. It consists in the revival of the "spirit of volunteerism" in the activities of civic organizations, the new "legalization" of the category of "non-governmental organization" and the emergence of modern public administration types of work in their activities (social and medical services, creative industry, local community development, etc.)

6. The sixth stage, which actually continues to this day. The most valuable achievement of this stage is that civil organizations have acquired the practice of institutionalization. This revitalization occurred as a result of the enactment of laws that regulated the activities of various types of associations of citizens. As of now, it can be concluded that social organizations are functioning quite successfully in Ukraine and those problems that existed before are gradually being solved.

Also, one of the main indicators of civil society development is not only the existence of civil society organizations, but also the participation of the population

in the activities of such organizations; the higher the activity of the population, the higher the development of civil society. According to the sociological monitoring of the Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine, approximately 15% of the adult population of Ukraine were members of NGOs in 2020. The membership rate has fluctuated between 14-17% of the adult population over the past 25 years. Moreover, not all of these participants are active members of such organizations. So, as of 2020, the percentage of membership in public organizations in Ukraine was not very high, but the number of members of public organizations is increasing every year.

According to a survey conducted among civil society organizations in Kyiv, it was determined that the majority of organizations consider insufficient funding (49.6%) and insufficient cooperation with the authorities (28.3%) to be problems for their functioning. Other significant problems include: poor communication between social organisations and the community (54%), lack of solidarity, conflict, and inability to find common ground (50%). However, it is worth noting that since the beginning of the full-scale Russian invasion of Ukraine, the connection of public organizations with the community has become very strong, and the percentage of citizens' trust in such organizations reaches 80%. This study also determined that few civil organizations tend to unite in the coalition and cooperation between them still needs development.

Thus, public organizations are now developing quite successfully, more and more people are becoming members of such organizations, but there are still problems that need to be solved, such as insufficient funding and insufficient cooperation with authorities. To solve these problems, it is necessary to attract financial support for such organizations, as well as to ensure their cooperation with authorities.

CHARACTERISTICS OF DEVIANT BEHAVIOR OF MILITARY SERVANTS

Ilchenko Maryna (student)

Ivan Franko National University of Lviv
(Scientific advisor: As. Prof. I. Nastasiak,
Languare advisor: As. Prof. A. Artsyshevska)

Each person is a subject of social relations and is characterized by a certain social activity, which includes the ability of a person to influence the environment, changing it and himself. Social behavior is defined as human actions in relation to society, other people and the surrounding nature.

Currently, our country continues to actively fight for its freedom, independence, sovereignty and territorial integrity in particularly difficult conditions, both psychologically and physically. Due to the ongoing full-scale war in Ukraine, the purpose of my work is to reveal such social phenomenon as deviant behavior of servicemen and the reasons for its manifestation.

The activity and behavior of an individual is determined not only by the internal mechanism of motivation, the interaction of the individual's needs, interests, and values. All norms existing in society influence human behavior.

As a result of various reasons of a spiritual, economic, and political nature, there are always people with deviant behavior in society.

During the period of radical changes in society, the unity of existence and consciousness is often violated, there is a discrepancy between the interaction of subjects and social institutions, and inadequacy of social policy and morality. The blurring of norms, weakening of social regulation distorts the spiritual and cultural foundations for such behavior. This all tests the moral and psychological stability of servicemen and can lead to deviations.

Deviant behavior is the behavior of an individual that does not meet the general standard. In sociology, it describes an action or behavior that violates social norms, including formally accepted rules, as well as informal violations of social norms.

Everything that violates stability leads to heterogeneity, instability of social ties, destruction of collective consciousness, creates violation of social order, disorganizes people, and as a result, various types of deviations appear.

In the sociological study of the causes of deviant behavior, special attention is paid to the analysis of mechanisms of the interrelationship of various factors. In particular, the influence of the value orientations of the individual, their attitudes, features of personality formation, social environment, the state of social relations, and institutional forms of the society are analyzed.

Deviant behavior of military personnel is an integrative unity of motives, needs, meanings, personal qualities, conscious deviations from norms of activity.

The causes of deviations in the behavior of military personnel may lie in the former living conditions, education, and training prior to military service. As a rule, previous deviations in social behavior are most vividly and actively revealed at the first stages of military service, in the processes of adaptation to it.

It is necessary to take into account the influence on behavior of the state of real social relations, a state of social tension, confrontation, crisis. Such factors strengthen the development of negative phenomena: crime, alcoholism, drug addiction, etc.

Behavior in a combat situation is considered normal if it is carried out in the legal space, oriented to the basic ethical guidelines of wartime, does not introduce disorganization into the activities of the team and does not endanger the life and health of the subject of the behavior and fellow servicemen.

In general, the basis of deviant behavior is a conflict of values, interests, divergence of needs, deformation of the ways of their satisfaction, wrong upbringing, life failures, etc.

Compliance with professional discipline is the guarantee and unconditional factor for the success of activities in any direction. In professions related to service (military service, service in law enforcement agencies, etc.), this thesis acquires special importance.

Deviant behavior is diverse and multifaceted. Depending on which norms are violated or not fulfilled by a serviceman during the war, their behavior can be qualified as:

1) antisocial behavior, which is primarily related to non-compliance with legal, moral, cultural norms, but which does not exceed the limits of the law;

2) antisocial behavior directed against society and its interests, grossly violates its legal and moral requirements;

3) delinquent behavior – criminal behavior.

Deviations from social norms in the behavior of military personnel are associated with the specifics of military service, strict subordination, clear regulation of the activities and behavior of military personnel, the need for strict and accurate compliance with the requirements of military statutes, orders, directives and instructions.

Service in the army is characterized by monotony, altered spatial and temporal perception, limitation of personally significant information, loneliness, group isolation, and the presence of a threat to life.

As for the issue of assessing the propensity to violate service (military) discipline, the main diagnostically significant indicators can be the following:

– the serviceman's attitude to the current requirements, norms and rules of conduct, to their compliance by both the serviceman himself and his fellow servicemen;

– the soldier's observance of deadlines and the quality of execution of orders;

– compliance with the established rules for wearing a uniform;

– tendency to manifest certain forms of deviant behavior (aggression, violence, medical use of psychotropic and narcotic drugs, alcohol, etc.);

– features of interaction and relationships with colleagues (in particular, with managers, commanders, chiefs).

Accordingly, a particularly important place is occupied by the psychological diagnosis of the personal characteristics of military personnel in order to prevent their illegal behavior.

In numerous modern publications devoted to the problem of disciplining personnel, the relevance of preventive psychodiagnostics of military servicemen's propensity to various behavioral deviations is indicated. At the same time, it is proposed to actively use weakly formalized (non-test) methods (observation, conversation, analysis of activity products, etc.) and general diagnostic methods in relevant studies.

The analysis of scientific literature, the practical educational activities of officials of military units, the results of surveys and observations allow us to say that if deviations in the consciousness and behavior of servicemen are not of a permanent nature, they can be eliminated as a result of psychological and corrective work of psychologists and pedagogical activity of command staff, in particular, by initiating the processes of education and self-education.

Summing up, it should be noted that the problem of deviant behavior has always existed, and therefore society faces an urgent task to neutralize and, if possible, stop antisocial manifestations of such behavior that deviates from

generally accepted norms, neutralize it with available means. Especially with regard to the issue of deviant behavior of military personnel and the implementation of preventive measures in relation to it, since after the victory, such manifestations and changes in life, the tendency to violate or commit certain antisocial actions, can cause irreversible damage to society.

ACCESS TO JUSTICE AND THE RIGHT TO A FAIR TRIAL: THE CORRELATION OF THE NOTIONS IN THE CRIMINAL PROCEDURAL LAWS OF UKRAINE

Andrii Ilchyshyn (student)

Ivan Franko National University of Lviv
(Scientific adviser: As. Y. Pikh,
Language adviser: As. Prof. N. Hrynya)

Nowadays it may be asserted that among domestic scientists there is no certain unity in the use and distinguishing of terminology: access to justice, accessibility of justice, access to court, etc. Some scientists distinguish between these notions, other group of scientists use them as synonyms, and the third one use other terms as synonyms for access to justice such as the right to a fair trial, the right to legal protection, the right to access to a court, the right to access to justice, etc.

Why did it happen like that? The answer is quite simple: there is some inconsistency of the legislator regarding the use of terminology. First of all, it should be noted that the text of the Constitution of Ukraine (hereinafter – the CoU), in contrast to the other countries constitutions, in particular the Republic of Moldova, does not directly provide for access to justice or court. However, as A. V. Luzhansky pointed out, despite the fact that the right to access to justice is not fixed at the level of the Constitution of Ukraine, in the literal sense, it can and should still be spoken of as a right guaranteed by the Fundamental Law of Ukraine, at least in the context of the right to judicial protection constituent element. Therefore, aa. 8, 55, 64, 124 of the CoU contain requirements that guarantee citizens access to justice and judicial protection.

It should be started with the fact that in the Law of Ukraine "On the Judicature and the Status of Judges" Art. 7 is entitled "Right to a fair trial", which states that everyone shall be guaranteed the protection of their rights, freedoms and interests within a reasonable term by an independent, impartial and fair court established by law.

At the same time, actually, the same wording describes the component of the principle of access to justice and the binding nature of court decisions, contained in Art. 7 of the Criminal Procedure Code of Ukraine (hereinafter – the CPC). From the content of the mentioned article, it follows that the legislator understands under access to justice the following elements:

everyone shall be guaranteed the right to a fair hearing and resolution of the case within a reasonable term by an independent and impartial court established by law;

the everyone's right to participate in a court hearing of any instance concerning their rights and obligations, in the manner prescribed by the Criminal Code of Ukraine;

ensuring access of a person to other legal remedies, if his/her rights guaranteed by the Constitution of Ukraine and international treaties of Ukraine are violated during criminal proceedings.

Furthemore, it is worth highlighting that Art. 6 of the European Convention on Human Rights is also called "Right to a fair trial", while the first sentence of the first part of this article actually repeats the abovementioned first element of access to justice according to the CPC. To determine the correlation between these concepts, you should, first of all, refer to the national laws. Pursuant to Part 3 of Art. 7 ("Right to a fair trial") of the Law "On the Judicature and the Status of Judges", the accessibility of justice for every person is ensured in accordance with the Constitution of Ukraine and in the manner prescribed by the laws of Ukraine. Secondly, it's worth taking into consideration the practice of the European Court of Human Rights, which expressed its legal proposition on this issue in the decision "Holder v. United Kingdom": the Court concluded that, even without using "additional means of interpretation", provided for by Art. 32 of the Vienna Convention, P. 1 of Art. 6 ensures that every person has the right to a court hearing in any dispute regarding his/her civil rights and obligations. It recognizes "right to a court", where the right to access, understood as the right to initiate civil proceedings, is only one aspect." Thus, these concepts are correlated to each other as a part and a whole.

Further, in order to determine the content of the researched notions, "access to justice" and "access to court" should be distinguished. In confirmation of the thesis that there is no single approach to understanding the concept of "access to justice", the following positions of scientists can be cited.

For instance, O. M. Ovcharenko explained the notion of the accessibility of justice in the context of the organization and activity state of the judiciary in general, which consists in the absence of factual and legal obstacles for interested persons to apply to the court for their rights protection. I. Marochkin suggested that the accessibility of justice is a fixed and really ensured possibility to freely apply to the court for the protection of one's rights. While A. S. Davydenko notes that the right of access to justice includes the possibility of applying not only to the court, but also directly to the competent state bodies (inquiry, investigation, prosecutor's office) for the restoration of the rights, freedoms and legal interests violated by the crime, without which a person cannot exercise the right to legal protection.

For a comprehensive scientific analysis of the abovementioned positions, it is necessary to clarify the notion of justice, since it is extremely important for determining the notion of access to justice.

There is no single vision to understanding the notion of justice in the literature. Some scientists, such as A. S. Davydenko and L. Mirza, assert that justice is not limited to the activity of a judge (court), which is exclusively related to the consideration of specific cases in court hearings, but also includes the exercise of judicial control at the pre-trial investigation and other stages of the criminal process in cases of restriction, violation of citizens' rights (subsequent control). Another

widespread position outlined in publications of I. Glovyuk and O. Balatska consists in the conclusion that access to justice cannot be applied in the process of pre-trial investigation, since the court's activity in the pre-trial stages doesn't have the justice features. Such a position is based on the interpretation of the justice notion in the "narrow" sense, that is to say, as an activity of applying substantive law and applying measures of state coercion to persons who have committed a crime. On that ground, the following distinction is made:

access to court – as the possibility of consideration and resolution on the merits of a criminal law and criminal procedural dispute by the court both at the pre-trial (access to judicial control) and judicial (access to justice) stages;

access to justice – as ensuring the possibility of considering a criminal case on its merits in the judicial stages of the criminal process.

Thus, scholars come to the conclusion that the right to access to justice is an element of the right to access to court and the right to a fair trial.

Summing all it up, it should be noted that the legislator did not completely follow the sequence and logic during formulation of Article 21 of the CPC of Ukraine, which in its turn caused disagreements among scientists when clarifying the notion of access to justice. In this regard, we offer the following solution to this issue: since, as previously established, access to justice is an element of the right to a fair trial, it is proposed to amend Article 21 of the CPC as follows:

- The title should be read as follows: "Article 21. Right to a fair trial";
- P. 2 of Art. 21 of the CPC should be excluded since, firstly, the binding nature of court decisions is established separately as a general basis for judiciary at the constitutional level, and therefore requires to be independently established in the CPC, and secondly, it is not directly related to justice, but it is rather its consequence.

THE IMPORTANCE OF STRICT ADHERENCE TO THE PROVISIONS OF INTERNATIONAL TREATIES IN THE APPLICATION OF NATIONAL LEGISLATION OF UKRAINE

Anastasiia Isaieva (student)

Mariupol State University
(Scientific advisor: Prof. V. Volik)

The problem of such a complex term as human dignity has been around for centuries attracted great attention of mankind. The relevance of the problem of consideration of dignity personality as ethical and legal and the basis of human life and functioning state and society is obvious. Today it is quite relevant because radical changes in modern society, in particular Ukrainian. For bright ones examples do not need to go far: even the last revolution was named «Revolution of dignity».

The constitutional (positive) right to the dignity of a person enshrines respect for his dignity, as well as the prohibition of torture, cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, the prohibition of medical, scientific or other experiments on a person without his free consent.

Ukraine, being a member of the UN and other international organizations, clearly fulfills its obligations under international treaties, including those concerning the rights and freedoms of man and citizen. This is confirmed by the fact that all the main ones have been enshrined in the Constitution of Ukraine provisions of international legal acts in the field of human rights, first of all, the Universal Declaration of Human Rights. Already in the preamble of the Constitution of Ukraine, the principle of «ensuring human rights and freedoms and decent conditions for his life» [1]. In Ukraine, dignity appears as an ethical and legal category, because as many as five articles of the Constitution of Ukraine contain references to these phenomena as fundamental provisions:

– Article 3 states that «a person, his life and health, honor and dignity, inviolability and security are recognized as the highest social value in Ukraine»;

– Article 21 emphasizes that «all people are free and equal in their dignity and rights»;

– Article 28 declares that «everyone has the right to respect for his dignity. This right cannot be limited even in the conditions of war or emergency. That is, it is a direct ban on committing the above-mentioned actions. The above constitutional norm is a reflection of the provisions of international law, namely Art. 5 of the Universal Declaration of Human Rights, Articles 7 and 10 of the International Covenant on Civil and Political Rights, Art. From the European Convention on Human Rights. No one can be subjected to torture, cruel, inhuman or degrading treatment or punishment»;

– Article 68 warns: «Everyone is obliged to be steadfast to adhere to the Constitution of Ukraine and the laws of Ukraine, not to encroach on the rights and freedoms, honor and dignity of other people»;

– in Article 105 it is emphasized that «for encroachment on the honor and dignity of the President of Ukraine, guilty persons shall be prosecuted on the basis of the law».

The norm of Part 2 of Art. 64 of the Constitution of Ukraine, according to which a person's right to respect for his dignity cannot be limited under any exceptions and conditions. It should be added that the mentioned and related articles define the humanistic spirit of the entire Constitution of Ukraine.

Normative consolidation of a person's right to respect for his dignity in The basic law of the state, according to scientists V. Volik, P. Rabinovych and M. Havronyuk, testifies to the humanistic trend in the development of the human rights institute and the growth of its self-worth.

Dignity is a multifaceted value of a person, which has deeply penetrated the content of law, is a constantly changing social phenomenon and acts as the ontological basis of human rights and freedoms and that is why experts investigate the right of a person to respect his dignity in many aspects: spiritual , historical, philosophical, legal and empirical. Dignity enables a person to assess the situation, to choose ways of achievement goal, to take into account the possible consequences of one's behavior based on the demarcation of real social relations.

Dignity is one of the intangible goods belonging to a person birth. A person with positive moral qualities becomes a value both in the eyes of other people and in

his own eyes. A person's self-awareness is based on these assessments and his identity is determined. The importance of a person increases or decreases depending on how much moral values have become rules for him, entered his inner world.

By studying the content of the principle of respect for human dignity, it is possible to note that the right to respect for human dignity is a set of norms established by law and guaranteed by the state, which give every person confidence in his social value, the opportunity to realize himself as a person, respect his own moral principles and ethical norms, insist on the respect of other people , state bodies and their officials and officials, as well as demand that any doubts about their moral qualities and ethical principles be properly substantiated.

So, based on the above, we can say that dignity is a certain amount of respect for a person, to which he has the right from birth, keeps throughout his life and even after death.

In any case, the state is obliged to ensure adequate protection of the dignity of every person. It is no coincidence that a significant number of constitutions of foreign countries enshrine the principle of human dignity in connection with popular sovereignty and the basic duties of the state. (Germany, Greece, Portugal). That is why the peculiarities of implementation and protection of the human right to respect for her dignity is a promising direction for further research in this area.

THE IMPLEMENTATION OF THE ETERNITY CLAUSE IN THE CONSTITUTION OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF CONSTITUTIONAL IDENTITY

Alina Krasilych (student)

Lviv National University of Ivan Franko
(Scientific advisor: As. Prof. V. Chornenkyi,
Language advisor: As. Prof. N. Hrynya)

The Constitution, as an act of the constituent power of the people, mainly enshrines the constitutional rights and freedoms of a person and a citizen, establishes mechanisms of limitation of state power, and determines constitutional values. O. V. Hryshchuk considers the Constitution as a tool of value filling of the legal system of the state, constitutional axiologisation of legal theory and practice. She also adds that the value of the Constitution is manifested in the fact that it is a unique document that expresses the system of values and the life program of society, and state, which is general and obligatory.

Hence, the need for the protection of a certain number of values that are fundamental for a specific state and society arises. The constitutional identity of the state is called the system of constitutional values shared by society and provided by the correspondent state-legal mechanism.

Among the constitutional values, some are specially protected in comparison with other values guaranteed by the Constitution. Thus, Article 157 of the Constitution of Ukraine establishes that the Constitution of Ukraine shall not be amended if the amendments provide for the abolition or restriction of human and

citizens' rights and freedoms or are aimed at the liquidation of the independence or violation of the territorial integrity of Ukraine.

It follows from this article that the constituent power explicitly limited itself by not allowing amendments to those provisions of the Constitution of Ukraine that protect the "rights and freedoms of a human and a citizen", "independence" and "territorial integrity", as the Constitutional Court of Ukraine states in its decision dated November 1, 2022 No. 2/2022. Thus, these constitutional values acquire special importance for the constitution-giver, and such a restriction is positive in terms of ensuring their protection and preservation.

The article of the Constitution mentioned above enshrines an important provision for guaranteeing constitutional values, also known as the "unamendable provisions", "eternity clause", the formula of "eternity". Its essence consists in the fact that it makes certain provisions of the Constitution resistant to amendments or elimination, hence, making it impossible for the legislator to encroach on certain constitutional values due to the direct and explicit prescript of the Constitution of such a prohibition. Thus, the Constitution of Ukraine protects such constitutional values as human and citizens' rights and freedoms, the independence of Ukraine, and the territorial integrity of Ukraine with the eternity clause. Therefore, the authorities of the Supreme Council of Ukraine to amend the Fundamental Law are limited in the form of, in particular, Article 157 of the Constitution of Ukraine.

There are also provisions that, although they do not make it impossible to change certain provisions of the Constitution, make it difficult to amend certain of its sections. Thus, according to Article 156 of the Constitution of Ukraine, a draft law on introducing amendments to Section I "General Principles", Section III "Elections. Referendum", and Section XIII "Introducing Amendments to the Constitution of Ukraine" shall be submitted to the Supreme Council of Ukraine by the President of Ukraine or by at least two-thirds of the constitutional composition of the Supreme Council of Ukraine and, subject to its adoption by at least two-thirds of the constitutional composition of the Supreme Council of Ukraine, shall be approved by an all-Ukrainian referendum designated by the President of Ukraine.

It is worth agreeing with V. P. Kolisnyk, G. V. Berchenko, and T. M. Slinko, who single out the presence of unamendable provisions of the constitution together with judicial control over the amendments to the constitution, as an internal aspect of a narrow approach to understanding constitutional (national) identity. They also add that these rules are designed to protect constitutions from the constituted power (*pouvoir constitué*), while only the constituent power (*pouvoir constituant*) can create or change the constitutional identity.

So, the unamendability of certain, most important for a certain historical formation, provisions of the Constitution can help to protect the constitutional identity from possible abuses of power. Hence, the eternity clause serves as a kind of guarantee of the development of the state in the direction set by civil society, the people, who are the only source of power in Ukraine, in accordance with Article 5 of the Fundamental Law.

Silvia Suteu notes, in this regard, that eternity clauses can also enshrine exclusionary values and thereby ground an exclusionary constitutional identity. She

does not mean instances where these provisions have been subverted, commandeered, abused, or used in authoritarian or theocratic contexts, where they help prop up undemocratic constitutions. Instead, she is referring to exclusionary unamendability at the heart of democratic constitutionalism.

It is worth paying attention to the fact that the eternity clause shall not only ensure the durability of certain constitutional provisions but also reflect democratic principles. Therefore, a critical analysis of the ways of application of eternity clauses is necessary for the construction of constitutionalism that reflects democratic ideals and values.

In this regard, there is a need for the research and formation of a hierarchy of constitutional values in order to determine the most important ones and those that, in fact, will reflect the constitutional, that is, national, identity, and therefore those that will be able to ensure the long-term existence of constitutionalism and democratic and human-centred development of the state. For example, Dainius Žalimas emphasizes such universal constitutional values as the rule of law, democracy, and the inalienability of human rights, which are the basis for the European constitutional identity.

Currently, the Constitution of Ukraine provides the strongest protection for such values as human rights and freedoms, independence, and territorial integrity of Ukraine, which is necessary at this stage of the development of our state. However, it is possible that in the future this list may be expanded.

THE CONCEPT OF A POLITICAL BRAND AND METHODS OF ITS DEVELOPMENT

Khrystyna Labai (student)

Ivan Franko National University of Lviv
(Scientific advisor: As. Prof. M. Bedrii,
Languare advisor: As. Prof. A. Artsyshevska)

Political branding and how to develop it are key aspects of modern political marketing. A political brand is a defining symbol by which a political leader, party, faction or other political entity is identified and perceived. A political brand is a complex and multifaceted category, as it includes various elements such as visual signs, slogans, positions on certain issues, communication style, etc. It not only provides identification of a political entity, but also helps to increase its recognition, support and trust among voters. It is important to note that the development of a political brand should be based on strategic thinking and knowledge of the political situation in the country and the world.

In the context of most scientific publications within the framework of domestic political science, the concept of "brand" functions as a synonym for such things as "reputation", "image". It is worth distinguishing such phenomena in the context of political parties. Since the concept of "brand" is broader and larger than the above-mentioned components.

To develop an effective political brand, it is necessary to take into account various aspects, such as the analysis of electoral orientations of voters, creation of a unique image and differentiation from competitors, as well as the experience of using political brands in the world.

After all, if on other platforms, a brand is a more real concept that can be characterized by various qualities, then in politics its creation is much more difficult. In particular, this is due to the fact that in this case we are not dealing with a real (quality) product, but rather a virtual one. Therefore, the voter, in fact, cannot see it. The importance of understanding the difference between the concepts of "image", "reputation", etc. and the concept of "brand" lies in this peculiarity of political branding. After all, a political brand covers all these components, which together form a clear picture of people about political power. It is important to add that, despite the peculiar unreality of such a phenomenon, the voter should still perceive it as a brand. To build a party brand, it is necessary to develop a special communication program. It must build a lasting sense of trust in the party, an image that voters recognize and perceive as harmonious and associated with a certain set of values shared by both itself and its voters.

In particular, it is necessary to generalize the idea of the place of "image" in the composition of a political brand. This factor is one of the most important in the formation of public opinion about a political party. Undoubtedly, it mainly consists of details, sometimes insignificant, but important. That is why it is important to think through the program in detail.

Regarding the representation of a brand as something of quality, symbols, slogans, logos, messages, etc. are often talked about. Undoubtedly, such components are important in particular for the associations that can arise among voters, thanks to the competent promotion of such "signs" of parties. For a better understanding of the situation, it is worth considering the problems of such phenomena in practice, in particular at several "historical" moments. Therefore, party symbols can include personified characteristics. This happened during the 2004 presidential elections. Then the effective use of visual logos and colors led to the association of symbols among the population with certain not only parties, but also political views. In 2010 and 2014, at every step of the way, billboards with provocative questions and promises were watched by the honest eyes of politicians. For example, the bright symbol and slogans of the party, which were easy to remember: "She works", "She is Ukraine", "Ukraine – it's you" helped bring Yulia Tymoshenko's political party to the top. It is also appropriate to mention the important associations that the green color began to evoke after the last presidential election. Conciseness and brevity in advertising, as well as in commercials, drew unprecedented attention to the current president. It is such details that help the party to interest the voters, and then force them to study other features of the candidates in more detail.

When developing brands and election symbols, it is necessary to take into account the level of political culture of the electorate, traditions, the level of political education, the mentality of the voter. According to sociologists, the majority of Ukrainian voters possess the so-called average type of thinking. Brand symbols should be unique in their purpose – to be deeply embedded in the long-term memory

of a potential voter. In particular, based on well-known facts, you can draw up step-by-step instructions for promoting a political brand:

- application – informing voters about the existence of a certain politician;
- separation – a favorable selection of the party from the general number of candidates;
- identification – a set of features that individualize the party, among others;
- promotion – creating a positive image of the party in the eyes of voters;
- reminder – constant support by hearing the name of the party.

According to the research of J. Goodman and R. Crandall, in order to develop a political brand, it is necessary to define your goals and target audience.

Also according to the theses of Molly B. and Rayne S., to achieve in a political campaign, it is necessary to develop a clear strategy, which includes not only means of attracting attention, but also plans for interaction with voters and support in one's party.

Summarizing, the brand of a political party is one of the most important elements of the "image" of any political force participating in an election campaign. Focusing on the brands of certain political forces reflected in their messages, the voter usually makes a decision to support a political party, rather than analyzing its program documents or the set of qualities of the party leader. A political brand is an important element of successful political activity. For its development, it is necessary to take into account the goals and target audience, create an attractive image, use effective means of communication and have a proper marketing strategy. All these elements can be successfully used to achieve the desired results in political activity.

LAW GOVERNING INTERNATIONAL ARBITRATION AGREEMENT

Anna-Mariia Luhova (student)

Ivan Franko National University of Lviv
(Scientific advisor: As. Prof. I. Hrynchak,
Language advisor: As. Prof. N. Hrynya)

Chess and checkers are similar to contracts and arbitration agreements – they have the same base, but the rules of the games are different. Therefore, a recurrent and vitally-important issue in the arbitral process is the choice of the law governing an international arbitration agreement. This subject arises in most disputes over the existence, validity and interpretation of international arbitration agreements. The choice of the law applicable to an international commercial arbitration agreement is a complex subject. The topic has given rise to extensive commentary and almost equally extensive confusion. In the world practice the law governing an arbitration agreement is determined by application of the three-stage enquiry established at common law:

- If the parties made an express choice of law to govern the arbitration agreement, that choice would be effective, regardless of the law applicable to the contract as a whole.

• Where the parties failed expressly to specify the law of the arbitration agreement, it was necessary to consider whether the parties had made an implied choice of law.

• Where it was not possible to establish the law of the arbitration agreement by implication, it was necessary to consider what would be the law with "*the closest and most real connection"* with the arbitration agreement.

While everything is clear in the first scenario, the other two force the arbitral tribunal to step in. When the parties fail to agree on the law to be applicable to the arbitration, the arbitral tribunal would be the one to determine the rules applicable to a particular arbitration. Since international arbitral tribunals are not bound by any sort of *lex fori*, when arbitrators face a challenge to determine the law of the arbitration agreement they tend to apply a body of law that connects somehow with the arbitration because it was chosen by the parties to govern some other aspect of their arrangements.

Therefore, the first solution that comes into mind is to extend the law applicable to the underlying contract where the arbitration clause rests. In the absence of an express choice of law for the arbitration agreement, parties are assumed to have intended the whole of their relationship to be governed by the same system of law, that is, the choice of law for the underlying agreement. The same basic analysis – applying the substantive law governing the underlying contract to the arbitration agreement – was used even in the absence of a choice-of-law clause in the underlying contract. Some national courts in both civil and common law jurisdictions reached similar conclusions, as did a substantial number of influential commentators. For example, Professor Goldman concluded that, although the arbitration agreement could be governed by a different law than the underlying contract, *"practically speaking, in most cases they are both governed by the same law, not because of their interdependence – which is denied – but because their juridical 'location' is, in fact, most often the same".*

Another largely seen and highly convincing approach is to apply the law of the place with the closest connection with the arbitration. Where the underlying agreement lacks an express or implied choice of law stipulation, it is accepted by the practice that in such circumstances there would be a presumption in favour of the law of the seat of arbitration, on the basis that such would have the closest connection to the arbitration agreement. Thus, since the *lex arbitri* – generally reflected in the arbitration laws of the seat – tends to have the closest connection with the arbitral proceeding, the law of the seat tends to be the best suited to govern the arbitration agreement when parties fail to choose one. It cannot always be assumed that commercial parties want the same system of law to govern their relationship of performing the substantive obligations under the contract, and the quite separate relationship of resolving disputes when problems arise. The arbitration agreement has a fundamentally different role than the rest of the contract and is much more closely connected with the procedural law than with the law governing the parties' substantive obligations. One of the most authoritative and cited *Sulamerica case* states: *"As the Tribunal held, the arbitration agreement provides for arbitration in London and is implicitly governed by English law. It has*

its closest and most real connection with England because the seat of the arbitration is here". Either way putting the *'implied choice'* aside, the law of the seat seems to be the one that generally has the closest connection with the arbitration and moreover, a neutral law of the arbitration agreement ensures the balance between the parties, which is especially important if the parties are from different countries.

Nevertheless, among all approaches, none is individually perfect for determining what the law applicable to the arbitration agreement is in case parties fail to previously do so. Therefore, the best approach and practice will always be for parties to take the time at drafting stage to ensure that they have expressly stated in their contracts which law is to govern the arbitration agreement between them.

"GROOMING" UNDER THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE

Sofiya Luchkevych (student)

Ivan Franko National University of Lviv
(Scientific advisor: As. Prof. I. Sen,
Language advisor: As. Prof. N. Hrynya)

Sexual exploitation and sexual violence are among the most common forms of violence against children. It is estimated that approximately one in five children in Europe becomes a victim of some form of sexual violence, and in four out of five cases, the perpetrator is someone the child knows.

In accordance with Article 16 of the Convention on the Rights of the Child, adopted by the United Nations General Assembly, "No child shall be subjected to arbitrary or unlawful interference with his or her privacy".

Furthermore, according to Article 22 of the Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse (also known as the Lanzarote Convention), "Grooming of children shall be the intentional conduct aimed at enticing a child who has not reached the age of sexual majority to watch sexual violence or sexual activities, even if the child does not take part in them".

In 2020, the International charitable organization "Child Rescue Service" in partnership with the Commissioner for the Rights of the Child of Ukraine conducted a study among children on the topic of "Sexual Violence against Children and Sexual Exploitation of Children on the Internet in Ukraine". The project involved 4, 700 respondents, the absolute majority (95.1%) of whom have access to the Internet at home. Among the surveyed children who encountered at least one situation of sexual violence or exploitation in the past year, almost half (44.8%) did not share their experience. The majority (77.6%) of those who did share their experience, shared it with a friend. However, only a third of them told their parents or other adult relatives about it.

On February 18, 2021, the Supreme Council of Ukraine adopted the Law of Ukraine "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on the Implementation of the Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Violence (Lanzarote Convention)" № 1256-IX. Accordingly, one of the novelties of national legislation became Article 156-1 of the

Criminal Code of Ukraine (hereinafter – the CC of Ukraine), which establishes criminal liability for soliciting a child for sexual purposes, i.e. "grooming".

The new norm partially reproduces Article 23 of the aforementioned Lanzarote Convention, which states: "Each Party shall take the necessary legislative or other measures to ensure the criminalisation of the intentional proposal, by an adult, to meet a child who has not reached the age specified in Paragraph 2 of Article 18 of this Convention, made through information and communication technologies, with the aim of committing against him or her one of the offences referred to in subparagraph (a) of Paragraph 1 of Article 18 or subparagraph (a) of Paragraph 1 of Article 20 of this Convention, if substantial acts have occurred that led to such a meeting".

The Criminal Code of Ukraine Article 156-1 contains two main elements of a criminal offence. Under Part 1 of Article 156-1, "enticement of a child for sexual purposes" means a proposal for a meeting made by an adult, including through the use of information and telecommunications systems or technologies, to a person who has not yet reached the age of sixteen, with the aim of engaging in any sexual or indecent conduct with them, if after such proposal, at least one action was taken to ensure that such a meeting takes place. Part 2 of the aforementioned article refers to a proposal for a meeting made by an adult, including through the use of information and telecommunications systems or technologies, to a minor for the purpose of involving them in the production of child pornography, if after such proposal, at least one action was taken to ensure that such a meeting takes place.

In this article, a meeting incorporates any meeting, including one that involves the use of information and telecommunications systems or technologies.

The primary immediate object of enticement of a child for sexual purposes is the sexual integrity of the individual. The additional mandatory object is the normal physical, psychological, and spiritual development of children.

The mandatory feature is the victim, a person under 16 years of age for Part 1, a minor for Part 2, and a juvenile for Part 3.

The objective aspect of sexual grooming of a child encompasses several active actions: 1) proposal of a meeting; 2) the commission of at least one action after such proposal aimed at ensuring that such meeting takes place.

Specifically, the commission of at least one action aimed at ensuring that such a meeting takes place refers to the carrying out of one or more actions that create conditions for meeting with the child and that bring closer to the direct commission of any sexual or lascivious acts with regard to the child. Examples of this include purchasing tickets for transportation, sending money to the child to enable them to travel to an agreed place, creating a personalized virtual room on platforms such as Skype, ZOOM, etc.

The criminal offences are formal in nature. Thus, sexual grooming of a child is considered complete from the moment when an action aimed at arranging a meeting with the child for the purpose of committing any sexual or lascivious acts with regard to the child or involving the child in the production of child pornography takes place.

The subject is a criminal legally responsible adult.

The subjective aspect is a direct intent. In addition, the mandatory feature is the aim, which is both immediate and final. The first is to arrange a meeting with the child, and the latter is to commit any sexual or lascivious acts with regard to the child under Part 1 of Article 156-1 of the Criminal Code of Ukraine or to involve a minor in the production of child pornography under Part 2 of Article 156-1 of the Criminal Code of Ukraine.

Finally, it should be emphasized that over the past few years, due to the coronavirus pandemic and the full-scale russian invasion of Ukraine, children have been primarily studying remotely and spending a lot of time online. Consequently, the new legislation on establishing criminal liability for grooming is undoubtedly relevant, important and needs further researching.

STATE AWARDS OF UKRAINE IN CONDITIONS OF FULL-SCALE MILITARY AGGRESSION BY THE RUSSIAN FEDERATION INTO UKRAINE AS A FACTOR OF THE NATIONAL AND STATE CONSCIOUSNESS FORMATION

Natalia Maxymchuk (student)

Ivan Franko National University of Lviv
(Scientific advisor: As. Prof. O. Uhrynovska,
Language advisor: As. Prof. N. Hrynya)

Despite the fact that the war in Ukraine, which in 2022 turned into a full-scale invasion of the Russian Federation on the territory of Ukraine, has been going on since 2014 people who have certain merits to Ukraine continue to be awarded state awards of Ukraine.

The greatest number of awards today are given for military achievements. In particular, citizens of Ukraine, foreigners and stateless persons are awarded the title of Hero of Ukraine, orders, medals, as well as presidential awards.

With the adoption of the Law of Ukraine "On State Awards of Ukraine" on March 16, 2000, the Supreme Council of Ukraine legislated the system of state awards of Ukraine in a wide variety of fields. In particular, the system of state awards of Ukraine in the military sphere is as follows: the title of Hero of Ukraine, the Order of Freedom, order "For Merit" I, II, III degrees, the Bohdan Khmelnytskyi Order I, II, III degrees, order "For Courage" I, II, III degrees, the Princess Olga Order I, II, III degrees, the Danylo Halytsky Order, medal "For military service to Ukraine", medal "For impeccable service" I, II, III degrees, "Defender of the Fatherland" medal, "Nominal Firearms" award.

The system of military state awards of Ukraine has hardly changed since 2014. The Law of Ukraine "On Amendments to Article 7 of the Law of Ukraine "On State Awards of Ukraine" dated July 1, 2014 introduced the Order of the Heavenly Hundred Heroes. It was intended primarily for posthumous awards of fallen activists on the Maidan.

In addition, with regard to some state awards, legislative changes took place in 2015 regarding the range of persons who can be awarded such awards. On February 17, 2016, by the Decree of the President of Ukraine, the award of the President of Ukraine "For participation in an anti-terrorist operation" was introduced with the aim of honoring the defenders of the sovereignty and territorial integrity of Ukraine during the anti-terrorist operation in the Donetsk and Luhansk regions. In 2022, the President of Ukraine introduced the following awards: "Combat Merit Cross" and "For the Defense of Ukraine".

The legislation of Ukraine, the Procedure for presentation to the awarding and presentation of state awards of Ukraine, approved by the Decree of the President of Ukraine dated February 19, 2003 in particular, provides the general procedure for presentation to awarding and awarding of state awards of Ukraine. However, there are also separate legal acts for each state award that provide the grounds for awarding, contain a description of the state award, and also establish the procedure for awarding, presenting, wearing state awards, etc. Such documents are the Statutes (for the title of Hero of Ukraine and each order) and Regulations (for other state awards).

Nowadays, there is a ground for the deprivation of persons who have been deprived of state awards of Ukraine, but the actual procedure of deprivation of a state award is absent in the current procedural legislation.

The draft Law on Amendments to the Law of Ukraine "On State Awards of Ukraine" regarding the improvement of the system of state awards of Ukraine, registered in the Supreme Council of Ukraine on July 26, 2021, proposes a detailed mechanism for the deprivation of state awards: expansion the list of grounds for deprivation of state awards, an independent procedure for refusing a state award and the legal consequences of the deprivation of state awards.

In the spring of 2022, the Supreme Council of Ukraine, in turn, adopted as a basis the draft Law on Amendments to Certain Laws of Ukraine on Measures to Prevent Threats to National Security – Depriving Persons of State Awards. The Draft Law rewrites the article of the Law of Ukraine "On State Awards of Ukraine" regarding the deprivation of state awards.

For persons awarded the state awards of Ukraine for military service to Ukraine, social benefits are provided in the form of pension supplements in the amount of 35 to 40 percent of the subsistence minimum determined for persons who have lost their ability to work (from 18, 9 to 21, 6 euros), depending on number and types of state awards awarded to a person.

In the event of the death of a person who was entitled to the above-mentioned allowance, the family members of the deceased, whose list is defined in the second part of Article 36 of the Law of Ukraine "On Mandatory State Pension Insurance", have the right to a pension in the event of the loss of a breadwinner in the amount of 70 percent (13, 2 – 15, 1 euros) (for one disabled family member) or 90 percent (17 – 19, 5 euros) (for two or more disabled family members) of the amount of the supplement to the deceased breadwinner's pension or allowances to the pension that could be established for him.

In addition, in accordance with the Statute of the title of Hero of Ukraine, persons who have been awarded the title of Hero of Ukraine for the performance of a remarkable heroic act are paid a one-time monetary reward in the amount of 50 times the subsistence minimum established for able-bodied persons on January 1 of the calendar year in which the title of Hero of Ukraine is awarded (3460 euros in 2023).

The sphere of social security does not stand still, therefore, from January 1, 2023, the Law of Ukraine "On Monthly Cash Payments to Certain Categories of Citizens", which establishes a monthly monetary payment in the amount of 1 (172, 7 euros), 2 (345, 5 euros) and 3 (518, 2 euros) minimum wages depending on the type of award the person has been awarded.

As Ukraine continues its fight against corruption, the Supreme Council's specialized committee is currently working on the Draft Law of Ukraine on Amendments to the Law of Ukraine "On State Awards of Ukraine" regarding the improvement of the system of state awards of Ukraine, registered on July 26, 2021. This draft law proposes to legislate a number of anti-corruption norms, including, in particular, the prohibition of awarding deputies of all levels and high-ranking officials during their tenure. In addition, the draft law provides for the creation of an open State Register of awardees, which will include the recipient's surname, first name and patronymic, the primary organization (person) that initiated the award, and the responsible person who approved the presentation.

Thus, the system and procedure for awarding state awards of Ukraine are working. Reforms in the field of awarding state awards of Ukraine meet today's challenges and ensures the Euro-Atlantic course of Ukraine introducing anti-corruption and democratic norms.

THE REGIME OF SEPARATE RESIDENCE OF SPOUSES UNDER FAMILY CODE OF UKRAINE

Yulia Moskvytyn (student)

Ivan Franko National University of Lviv
(Scientific advisor: As. Prof. N. Kvit,
Language adviser: As. Prof. N. Hrynya)

The right to marriage is provided by both national legislation and numerous international treaties. Notwithstanding, according to Article 51 of the Constitution of Ukraine, marriage is based on the free consent of a woman and a man. Coercion of a woman and a man into marriage is not allowed.

For many people, the lack of desire to be in a marriage relationship leads to divorce. However, the legislation of a number of countries (e.g., France, Switzerland, Poland, Finland, Spain, etc.), including Ukraine, offer another solution for spouses, namely the institution of separate residence or "separation". Z. V. Romovska considers separation as a step towards divorce and avers that this institution aims to prevent divorce and protect the interests of a particular person, children, and spouses.

Article 119 of Family Code of Ukraine provides that upon the application of the spouses or the claim of one of them, the court may decide to establish a separate residence regime for the spouses in case of the impossibility or unwillingness of the wife and (or) husband to live together. It follows that the establishment of a separate residence regime is possible only through a court. Nevertheless, there is a widespread opinion among scholars that within the meaning of Article 49 of Civil Code of Ukraine, the regime of separate residence is an act of civil status that must be subject to state registration. Despite the heated debate, the legislator did not provide the possibility for spouses to establish a separate residence regime through the civil registry office.

Another crucial matter is the type of proceedings in which the court will consider the issue of separation. Family Code of Ukraine suggests applying to the court with an application of spouses or with a claim of one of them. This choice of the legislator can be considered justified. Thus, if both a woman and a man have a common desire, they can apply to the court with an application in a separate proceeding, which accordingly will significantly speed up the trial. If one of the spouses objects to the regime of separate residence, it rises a dispute about the right between the parties, which is most appropriate to consider under the claim of one of the spouses.

After analyzing the case law of Ukrainian courts, it can be concluded that these cases are not very common. M. M. Yasynok believes that the reason for the absence of such case law in Ukraine is the low level of material security of the bulk of the population, and the legal ignorance of the regime of separate residence not only among ordinary citizens but also among lawyers.

The issue of identifying the grounds for establishing the separation regime remains problematic. Thereby, a court may order the establishment of a separate residence regime for spouses if the wife and/or husband are unable or unwilling to live together. Since the cases of "impossibility" or "unwillingness" are not provided by law, the court will define them in each individual case, taking into account the circumstances of the case.

Z. V. Romovska, analyzing the issue of the regime of separate residence of spouses, also notes that foreign judicial practice applies the institution of separation in the presence of such circumstances as illness of one of the spouses (e.g., mental illness, when staying with such person is dangerous, or infertility), refusal of one of the spouses to cohabit, alcoholism, drug addiction of the wife or husband, a large age difference between them and the resulting differences in views, belonging of one of the spouses to different sects or subcultures, and other reasons that led to a breakdown in relations between the spouses.

Continuing this idea, T. M. Lezhnev suggests that the "impossibility" of living together should be associated with objective circumstances (e.g., a long business trip, service in military formations, etc.), and "unwillingness" means that the spouses have no desire to live together, although objectively it may be quite possible (e.g., loss of respect for each other, misunderstandings, etc.).

Despite the fact that there is no legal deadline for separation, there are different opinions among scholars on this issue. For instance, V. S. Hopanchuk

proposes to set the maximum period of time – three years, during which the regime of separate residence may be in force. In contrast, T. M. Lezhnev and S. V. Chernopyatov believe that it is inappropriate to set a clearly defined period since separation is associated with grounds that may last indefinitely. This opinion may as well be considered logical and reasonable, and therefore the regime of separate residence should remain indefinite.

Article 120 of Family Code of Ukraine stipulates that the regime of separate residence does not terminate the rights and obligations of the spouses established by this Code and which the wife and husband had before the establishment of this regime, as well as the rights and obligations established by the marriage contract. However, in the case of establishing the separate residence regime: 1) property acquired in the future by the wife and husband will not be considered to be acquired during the marriage; 2) a child born to a wife after ten months will not be considered to be descended from her husband. For that reason, the establishment of separation suspends a number of presumptions of Family law.

Under Part 2 of Article 119 of Family Code of Ukraine, separation is terminated in case of the resumption of family relations or by a court decision based on an application of one of the spouses. Since the mechanisms for fixing the resumption of family relations are not enshrined in law, this provision is rather declarative. There are a lot of proposals in the scientific literature on this issue, for example, to conduct such fixation by a notary.

Taking into account analyzed peculiarities of the spouses' separate residence regime enshrined in Family Code of Ukraine, it can be noted that the legislator has established it as an independent institution of family law aimed at preventing divorce, preserving the family, and protecting the property or non-property interests of the spouses. Nonetheless, there are still a large number of pressing problems related to the issue of separation that cause scientific disputes and have not been resolved by the legislator yet. Therefore, the institute of separate residence of spouses in Ukraine requires further improvement in order to be effectively applied.

NEW CURRENT CHALLENGES IN CIVIL JURISDICTION IN THE CONDITIONS OF A FULL-SCALE INVASION OF THE RF TO UKRAINE: NOTIFICATION PROCEDURE FOR THE CIVIL PROCESS PARTICIPANTS ABOUT THE DATE, TIME AND PLACE OF THE CASE HEARING

Yaryna Nechyporuk (student)

Ivan Franko National University of Lviv
(Scientific advisor: As. Prof. O. Uhrynovska,
Language advisor: As. Prof. N. Hrynya)

On February 24, 2022, the Council of Judges of Ukraine adopted a decision "On taking the urgent measures to ensure the stable functioning of the judiciary in Ukraine under the conditions of suspending the powers of the High Council of

Justice and under martial law due to the armed aggression of the rf". The High Council of Justice drew the attention of all courts of Ukraine to the fact that the work of the courts cannot be suspended even under martial law or under the state of emergency. Publicity and openness of the trial, foreseen by Articles 7 and 8 of the Code of Civil Procedure of Ukraine (hereinafter referred to as the CCP of Ukraine), are one of the basic principles of civil justice. The full-scale invasion should not hinder their implementation. Ensuring the right to information about the date, time and place of a trial is a component of the principle of openness of information. This right is exercised under Chapter 7 of the CCP of Ukraine. Under martial law, exercising summonses and notices has become more complicated due to the change of residence of individuals within the borders of Ukraine or the departure to their permanent residence abroad. On the other hand, notification of the trial is being digitized, new methods have appeared. These changes are the subject of our study.

The first aspect concerns the new ways of serving summonses and notices. The Order of the State Judicial Administration of Ukraine dated January 23, 2023 No. 28 approved the Procedure for sending summonses, notices and subpoenas to participants in a trial in electronic form (hereinafter referred to as the Procedure), which was developed under Part 13 of Article 128 of the CCP of Ukraine. It should be reminded that this article enshrines the possibility of informing the participants of the case via mobile communication means that ensure the recording of a message or call, by sending such a participant of the case the text messages indicating the web address of the decision in the Unified State Register of Court Decisions. The procedural condition for the use of such a means of notification is the presence of a corresponding written statement of a participant in the case, with no an official e-mail address, and technical capability.

As reported by the State Enterprise "Information Court Systems", sending summonses and subpoenas via "Viber" has become possible since February 15, 2023, and the Procedure is the regulatory basis for this. Sending one summons via "Viber" requires only one message, and its cost is three times cheaper than via SMS (on average, 5-6 SMS messages). The State Judicial Administration of Ukraine has reported that it could result in court cost savings of 6 billion UAH per year. By default, the document circulation system sends the summons via the messenger, if it's not possible, it is sent as an SMS.

The procedure and the CCP of Ukraine don't solve the issue of confirming the delivery of messages to a person and the evidence of receiving them via "Viber". In some cases, the participants of the case can exploit this lack of regulation to delay the legal proceedings or use it as a basis for cancelling the decision due to the lack of notification. The Supreme Court expressed its position on November 17, 2022 (case No. 560/5541/20): "Indifferent behaviour of a participant of the case, including the failure to receive court notifications, should not be approved by judicial practice. On the contrary, judicial practice should stimulate the participants of the case to use progressive forms of work". On the other hand, we consider it to be an additional way to ensure the right to access to justice, a step towards the development of electronic justice and an opportunity to optimize the budget for informing the participants of

the case. Such informing is possible only in the presence of a written statement, therefore it cannot be universal.

An additional way of informing is through the use of "Diia". On August 19, 2022, amendments to the Law of Ukraine "On the Judiciary and the Status of Judges" came into force. They provide that an additional way of informing about the court considering the case, the parties to the dispute and the subject of the claim, the place, date and time of the trial can be the provision of information using the Unified state web portal of electronic services, including the use of Diia Portal mobile application. It should be noted that informing through "Diia" cannot be the only way of notification, as it is not provided for by the CCP of Ukraine.

Another challenge for Ukrainian courts is to inform internally displaced people. Participants in a trial have an obligation to notify the court of a change in their place of residence. This rule is especially relevant now, because as of April 2023, more than 5 million IDP are registered in Ukraine. In the case of IDP, notification can be made through the official email address, and for a defendant, a third party, a witness, an interested person in cases of issuance of a restraining order – through the official website of the judiciary. The special rule is provided for in Part 1 of Article 12-1 of the Law of Ukraine "On Ensuring the Rights and Freedoms of Citizens and the Legal Regime in the Temporarily Occupied Territory of Ukraine": if the last known address of the place of residence (stay), location or place of work of the participants of the case is in the temporarily occupied territory, the court summons or informs the participants of the case who do not have an official e-mail address about the date, time and place of the first trial through an announcement on the official website of the judiciary of Ukraine.

The individuals who have left Ukraine can be informed to the official email address provided by them in the case, or at their written request – by means of text messages. Under Part 3 of Article 130 of the CCP of Ukraine, if the person to whom the summons is addressed is not found at the place of residence, the summons is handed over against receipt to any of the adult family members who live with the person. If the court knows that the participant of the case currently lives outside Ukraine, summonses are served following the procedure established by international treaties, ratified by the Supreme Council of Ukraine, and in their absence – under Article 502 of the CCP of Ukraine.

Therefore, in the conditions of a full-scale invasion, the courts of Ukraine face numerous challenges, one of which is to ensure the notification of the participants in civil proceedings as required by law, since the notification of the date, time and place of the case hearing is a guarantee of the right to access to justice, which is difficult, but necessary during martial law.

THE LANGUAGE ISSUE IN UKRAINE

Anastasia Oheruk (student)

Ivan Franko National University of Lviv
(Scientific advisor: As. Prof. I. Zayats,
Languare advisor: As. Prof. A. Artsyshevska)

The language issue in Ukrainian society has always been acute. Historically, as a result of Russia aggressive and brutal war against Ukraine, many Ukrainians became Russian-speaking. The narrative of «the protection of the Russian-speaking population from genocide» is used by Russian propagandists even today as one of the reasons for Russian invasion of Ukraine. Therefore, the relevance of this topic is growing even more nowadays. ***The purpose*** of this research to highlight the real situation of the use of the Ukrainian language, in particular, in the conditions of today's russian-Ukrainian war.

According to Article 10 of the Constitution of Ukraine, the state language in Ukraine is Ukrainian. The concept of «state language» is interpreted by the Constitutional Court of Ukraine, in particular by the Decision of the Constitutional Court of Ukraine «Regarding the official interpretation of Article 10 of the Constitution of Ukraine» dated 12.14.1999 No. 10-99. The decision of the Constitutional Court of Ukraine defines the obligatory areas of the use of the Ukrainian language as the state language. Part 1 of Art. 10 of the Constitution of Ukraine, according to which – the state language in Ukraine is the Ukrainian language, should be understood as the statement that the Ukrainian language as the state language is a obligatory means of communication throughout the territory of Ukraine in the exercise of powers by state authorities and local self-government bodies (the language of acts, work, documentation, etc.), as well as in other public spheres of public life determined by law. Moreover, the Constitutional Court of Ukraine notes that the legal status of the Ukrainian language as the state language, enshrined in the prescriptions of the first and second parts of Article 10 of the Constitution of Ukraine, is at the same time a fundamental constitutional value, a specific feature and a key factor of the unity of the Ukrainian state and an inseparable part of its constitutional identity.

On January 1, 2021, the Law of Ukraine «On Ensuring the Functioning of the Ukrainian Language as the State Language» entered into force. In the preamble of the Law, one of the prerequisites for its adoption is the awareness that the Ukrainian language is a determining factor and the main sign of the identity of the Ukrainian nation, as well as a basic system-loyal component of the Ukrainian nation. By-laws are also adopted for the development of relevant constitutional and legal provisions. In particular, the document defining the priorities for the spread of the use of the state language is the Strategy for the Popularization of the Ukrainian Language until 2030 «A Strong Language – a Successful State», approved by the Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine of July 17, 2019 No. 596-r.

An important question is the absence of law on the procedure for implementing the language rights of indigenous peoples and national minorities. The current Law of Ukraine "On National Minorities (Communities) in Ukraine"

contains only two articles on this issue, which are too general and declarative in nature, and concern only the linguistic rights of national minorities. It is worth emphasizing that on July 1, 2023, the Law of Ukraine "On National Minorities (Communities) of Ukraine" will enter into force, in which more attention is paid to the functioning of the languages of national minorities.

With the beginning of the full-scale invasion, more and more Russian-speaking residents of Ukraine begin to communicate in Ukrainian, but the phenomenon of bilingualism is still observed. The American linguist U. Weinreich writes that mass bilingualism is a phenomenon, caused by the country's colonial dependence. In such a situation, one language becomes subordinate, and the other becomes dominant. Therefore, the situation of bilingualism is unnatural, unstable, even threatening and destructive, it is characterized not by a harmonious interaction of languages, but by conflict and struggle, which will continue until one language prevails on the territory of the state.

However, it is necessary to stress that there is a problem of using not only the Russian language in Ukraine. To illustrate, during the state inspection, it was established that, contrary to the law, there are 4 schools operating in Berehiv district, the official full names of which contain the words "with the Hungarian language of studying". The current legislation does not provide for the functioning of educational institutions with the instructional language of the national minority. In contrast, the law requires the creation of separate classes (groups) with studying in the language of the national minority along with the state language. It was also found that in some acts of the Ministry of Education and Science of Ukraine, contrary to the legislation, the definition of «school with the Hungarian language of studying» is applied. This creates grounds for general secondary education institutions to violate the norms of the legislation on the state language and might result in the process of segregation of students who are the representatives of national minority of Ukraine from communication with other children.

The language issue is especially acute in the temporarily occupied territories. During 2014-2015, the Ukrainian-language information space was virtually destroyed in Crimea, in particular, the periodical Ukrainian-language print periodicals «Dumka», «Slovo Sevastopol», «Dzvin Sevastopol» ceased their activities, and the Ukrainian-language online pereodicals «The Media Crimea», « The Voice of Tavria», «The Ukrainian Kavkaz» were destroyed by hacker attacks. Public associations that tried to preserve the Ukrainian language and culture in Crimea were subject to severe pressure (all the founders of the public association "Ukrainian People's House" disappeared after the occupation of Crimea). A similar situation developed in the temporarily occupied territories of Donetsk and Luhansk regions. Already in 2017, not a single Ukrainian school remained there.

The most important is the attitude of Ukrainians to the language issue today. Sociological polls show that the majority of Ukrainians believe that the rights of Ukrainian-speakers, Russian-speakers, and speakers of national minorities languages are not violated in Ukraine. Only about 10-12% of respondents believe that the "rights of Russian-speakers" or minorities are violated in some cases. There is the results of a polls conducted by the "Democratic Initiatives" Foundation named

after Ilko Kucheriv. At the same time, sociologists claim that the respondents who declared about "rights violations" were talking about all language groups at the same time. Thus it can be assumed that these citizens said about problems of a different nature (for example, socio-economic), which they express when answering questions about the violation of the rights of linguistic groups. And, therefore, this is another proof that the violation of the linguistic rights of minorities, which is fueled by Russian propaganda , is artificial.

Consequently, language Renaissance began in Ukraine, the maintenance of which should become one of the main goals today. In general, we can observe it at the legislative, political and social levels. The state language is not only the language of leadership. This is primarily the language of the people, which will protect their interests and satisfy their cultural needs. The formation of a nationally conscious elite, which constitutes the intellectual core of the nation, is crucial for raising the authority of the Ukrainian language. Today language situation in our country is characterized by the fact that the Ukrainian language is actively used in state administration bodies; political leaders are mostly fluent in the Ukrainian language, and this encourages the use of Ukrainian language by wider circles of the population, especially young people.

THE PROBLEM OF SOVEREIGNTY LIMITATION IN THE EUROPEAN UNION

Zakhar Oprysko (student)

Ivan Franko National University of Lviv
(Scientific advisor: As. Prof. V. Chornenkyi,
Languare advisor: As. Prof. A. Artsyshevska)

The concept of sovereignty is the key element of state independence. It finds its roots in the XVII and XVIII centuries when Thomas Hobbes and Jean-Jacques Rousseau developed the theory of this legal and political concept. In particular, due to it, a sovereign (which is a nation) has absolute and inalienable power over its subjects. The supremacy of state sovereignty lies primarily in the legal subordination of the state to all subjects within its territory, and independence as a side of state sovereignty is manifested in the fact that the state carries out its internal and external functions outside the power of other states. Consequently, it means that it is impossible for a sovereign society to transfer public power to any other entity or to impose any restrictions on itself.

We understand that when these authors were formulating their theories, neither the United Nations nor the World Trade Organization existed, and the meaning of sovereignty was quite transformed for centuries. It should be considered that in the practice of modern states of the world, there is a limitation of sovereignty by delegating part of sovereign rights to another state or an international organization, but such limitation always presupposes their will to sovereignty.

The most vivid example of such transformation is the European Union, which by challenging the traditional dichotomy of confederation of states and a federal

state, has gained the power to make decisions in various policy areas and asserts the superiority of its decisions over national laws. The European Union's emergence has fundamentally altered the concept of sovereignty, presenting it in a new light.

First of all, discussions about the place of sovereignty of the states of the European Union are caused by the special legal nature of the organisation. Unlike other successful federal processes, the Union remains a sui generis experience. It is essential that the problem of national sovereignty of Member state arose even at the formation of the EU.

In particular, in the case «Costa v. E.N.E.L.» the Court of Justice formed a legal position that established the principle of the primacy of Community law (European Law or Acquis Communautaire) over national law. It was said that Treaty's spirit and terms do not allow States to prioritize their unilateral measures over accepted orders. Therefore, the principle of direct applicability would lose its meaning if a State could unilaterally cancel its effects with its own actions.

By transferring their rights to Community law, the States have definitively limited their sovereign rights. Observers note that the principle of the supremacy of Community law, along with the principle of direct effect, means that Community laws must be regarded as hierarchically superior, just like in federal states []. It should be noted that this ruling was formed in 1964 before the Maastricht Treaty and Lisbon Treaty which gave the European Union the form we know today.

Further the Treaty on the European Union's (Maastricht Treaty) adoption resulted in some legal conflict because the Constitutional Courts in Member States was tasked with safeguarding national sovereignty. Although the relationship between Community law and national law was mostly defined by 1992, The era following the Maastricht Treaty revealed the resistance of national constitutional courts to the primacy of European Law. Essentially, these courts maintain the authority to scrutinize EU law and evaluate its compatibility with their national constitutional frameworks.

The French and Spanish constitutional courts ruled in 1992 that the Maastricht Treaty could not be ratified without making constitutional amendments as it was incompatible with the constitutions of both countries. On October 12, 1993, the German Court announced that the Maastricht Treaty was following the German Constitution, marking the final ratification necessary for the Treaty to go into effect. However, the German Court's decision included various reservations, conditions, and limits on Germany's involvement in the European Union, which differed significantly from the French and Spanish decisions that found the Treaty to be unconstitutional.

The German Court's decision was intense and emphasized the intangible elements of the German Constitution, unresolved contradictions, and permanent restrictions, even suggesting non-compliance or the possibility of unilateral withdrawal. This decision revealed an alternative perspective on integration, claiming higher legitimacy than the European Union.

The Treaty of Lisbon in 2007 served to definitively resolve the complex issue of the distribution of power between the EU and its Member States. This was achieved by categorizing the EU's competence as exclusive, shared, or supportive,

thereby clearly delineating the limits of its power. In the exercise of this power, the EU follows a set of three guiding principles, including the principles of subsidiarity and proportionality. These principles not only ensure that the EU stays within the boundaries outlined in the Treaty, but also help to maintain a delicate balance between the EU and its Member States. Furthermore, the EU is bound to recognize and respect the diverse constitutional identities of its Member States, a fundamental principle written in Article 5, paragraph 1 of the Treaty on the European Union.

To conclude, The European Union holds a unique legal position that takes precedence over the sovereignty of its Member States. the members of the EU voluntarily give up some of their rights as independent countries to the Union's top authority without any disagreement. The Maastricht Treaty and Lisbon Treaty assert the EU's dominance over its constituent members, consistent with the constitutional principles of each nation.

LEGAL REGULATION OF EXPENSES FOR PROFESSIONAL LEGAL AID: ANALYSIS OF ITS FEATURES

Roman Prokopiak (student)

Ivan Franko National University of Lviv
(Scientific advisor: As. Prof. O. Uhrynovska,
Language advisor: As. Prof. A. Artsyshevska)

The expenses incurred for professional legal aid constitute a type of court costs, and all provisions of procedural code relating to court costs also can be applied to expenses for legal aid.

Expenses for professional legal aid are the expenses of the parties and third parties that they pay for legal or other consulting services in the field of law. These expenses are usually borne by the parties, except in cases where legal aid is provided at the expense of the state.

Following the consideration of a case, the expenses incurred for legal aid by an attorney are subject to allocation among the parties along with other court costs. Such expenses include the following:

1. the sum of expenses for legal aid by an attorney, including: the amount of the attorney's fee for representation in court and other legal aid related to the case, including preparation for its consideration, collection of evidence, etc.; the cost of services of the attorney's assistant;

2. the amount of the sum payable as compensation for the expenses of the attorney necessary for the provision of legal aid.

Often, when considering the issue of compensation for such expenses, the question arises about the criteria for assessing such expenses. In assessing the amount of the attorney's fee provided by the party, the courts apply the following criteria such as:

a) validity;

The validity of court costs is verified by the court through the assessment of evidence provided by the parties to confirm the actual incurrence of such costs by

them. Costs that were not actually incurred by the party or for which it is impossible to determine from the evidence provided to the court who specifically incurred them, what they were specifically spent on, and in what amount, cannot be considered valid court costs.

b) necessity;

The necessity of court expenses is evaluated by the court, taking into account, among other things, the need for the procedural action for which the court expenses were incurred to ensure complete, comprehensive, and objective consideration and resolution of the case. For example, if the evidence obtained as a result of the party's monetary expenses turns out to be inadmissible, then expenses for obtaining it cannot be considered necessary and therefore will not be subject to distribution between the parties.

c) reasonableness of their amount, taking into account the complexity of case and financial situation of the parties involved;

Reasonableness of court expenses should be evaluated by court based on the principle of reasonableness, which means that the person's behaviour should correspond to awareness, justification, logic, and expediency of their actions. That is, the amount of incurred court expenses should be considered in terms of preventing the imposition of obligation on the party to compensate for obviously inflated court expenses.

d) proportionality;

According to part 4 of Article 137 of the Civil Procedure Code of Ukraine, the amount of expenses for legal aid must be proportional to:

1) the complexity of case and work performed by a lawyer;

2) time spent by a lawyer in performing the relevant work (providing services);

3) the scope of services provided by the lawyer and the work performed;

4) the price of the claim and/or the significance of the case for the party, including the impact of the case resolution on the party's reputation or public interest in the case.

When assessing the proportionality of the claimed legal expenses, the court must take into account all of these criteria in combination.

The Civil Procedural Code of Ukraine provides that the burden of proving the disproportionality of legal costs is placed on the party who requests reduction of the costs paid for legal aid by a lawyer, which are subject to distribution between the parties. The court, taking into account the principles of dispositivity and adversarialness, cannot decide on the reduction of the amount of legal costs for professional legal aid, subject to distribution, on its own initiative.

A positive development in the issue of costs for professional legal aid is the recognition by the Supreme Court of the legitimacy of the "success fee". Although neither the legislation on advocacy nor the rules of legal ethics provide for such a type of payment as a "success fee", on May 12, 2020, the Grand Chamber of the Supreme Court in case № 904/4507/18 concluded the possibility of the existence of a "success fee" as a form of payment for attorney's fee, but noted that the total amount of attorney's fee should still be within reasonable limits. In general, when deciding on distribution of court costs in the form of "success fee", the court should not rely

solely on the agreement between the lawyer and the client and the agreed-upon fee amount (which is calculated as a percentage of the amount of unsuccessful claims), but also on proportionality of these expenses to the actual court costs directly related to consideration of the case, including complexity of the case and reasonable necessity of these court costs for the particular case.

Therefore, the costs of professional legal aid are one of the types of court costs. They are subject to allocation between the parties along with other court costs, taking into consideration certain assessment criteria. Special attention is paid to the criterion of proportionality of costs for professional legal aid in this aspect. In judicial practice, the legality of existence of a "success fee" as a form of payment for an attorney's fee has been recognized.

JOINT OWNERSHIP OF THE PROPERTY OF THE SPOUSES

Nadiia Startsun (student)

Ivan Franko National University of Lviv
(Scientific adviser: As. Prof. I. Veres,
Language adviser: As. Prof. N. Hrynya)

The legal consequence of the marriage is the emergence of the legal regime of the property of the spouses. Although the regulation of the status of the spouses as subjects of property relations in the Ukrainian legislation is sufficient, legal regulation of property relations of spouses in practice may be complicated by the nature of personal relationships between them. The legislator defines two regimes of marital property: the right of personal property of the wife and husband and the right of joint ownership of the property of the spouses to which this research is devoted.

Article 60 of the Family Code of Ukraine defines that the property acquired by the spouses during the marriage belongs to the wife and husband under the right of joint ownership of the property of the spouses, regardless of the fact that one of them did not have independent earnings (income) for a valid reason (education, housekeeping, child care, illness, etc.). It is considered that everything acquired during the marriage, except for things of individual use, is the object of the right of joint ownership of the property of the spouses, including salary, pension, scholarship, other income received by one of the spouses. Article 368 of the Civil Code of Ukraine contains the same definition. The Supreme Court composed of a panel of judges of the First Judicial Chamber of the Civil Cassation Court in its decision dated the 4th of March, 2021, in the case № 343/1294/18, emphasized the fact that the acquisition of property during marriage creates a presumption of the right to joint ownership of the property of the spouses, which does not require the proof and the establishment of other circumstances, except for the acquisition of property during the marriage, and exists until it is disproved. At the same time, the burden of proving the circumstances necessary to refute the presumption of joint ownership of the property of the spouses rests with the spouse who refutes it.

The property that belonged to one of the spouses before the marriage is his/her personal property. However, Article 62 of the Family Code of Ukraine states that in the case of a dispute the court may recognize the object of the property that belonged to one of the spouses as a personal property before the marriage as an object of the right of joint ownership of the property of the spouses on condition that during the marriage the object in question has significantly increased in value due to joint labour or monetary investments or money of the second spouse, or when one of the spouses participated with his/her labour and/or funds in the maintenance of property of the other spouse, in the disposal of this property or in its care.

Since the property of the spouses belongs to them under the joint ownership of the property of the spouses, they exercise their rights to it jointly. Therefore the ownership, usage, disposal of joint ownership of the property of the spouses is impossible without the consent of the other spouse. This approach of the legislator is expressed in Article 65 of the Family Code of Ukraine, which, however, based on the definition of Article 64 of the Family Code of Ukraine that spouses have the right to conclude contracts between themselves, provides the possibility of determining the status of property acquired during cohabitation by a written contract between a woman and a man.

A marriage contract (in the sense of prenuptial agreement) can be concluded by persons who have submitted an application for marriage registration to the Department of Public records or by spouses who are already married (in the sense of postnuptial agreement). This contract regulates the property relations between the spouses, defines their rights and obligations concerning property, at the same time it cannot regulate the personal (non-proprietary) relationships of the spouses, as well as the personal (non-proprietary) relationships between them and their children. The parties may agree in the marriage contract to change the legal regime of the property acquired in marriage and define it as the personal property of one of the spouses or extend the regime of joint ownership of the property of the spouses to the personal property of one of the spouses.

It happens that a woman and a man while living together as a family decide not to legalize their relationships as the state law requires – they do not register the marriage in the Department of Public records. Despite the fact that they do not have the status of a spouse, the property of such a woman and a man, acquired by them during their joint residence, still belongs to them under the right of joint ownership of the property of the spouses, unless otherwise established by a written agreement between them.

The dissolution of the marriage does not entail a change in the legal status of the property of the spouses, and therefore does not terminate joint ownership of the property of the spouses, and the former spouses must dispose of it in the future only by mutual consent. Consent to conclude a contract, which requires notarization and /or state registration, must be notarized. The lack of consent of one of the co-owners – the former spouse – to the disposal of real estate is the basis for recognizing the deed concluded by the other co-owner regarding the disposal of joint property as invalid (decision of The Supreme Court consisting of United Chamber of the Civil Cassation Court dated the 15th of June, 2020 in the case № 430 /1281/14-ц).

The legislator makes it possible to divide the property, which is the object of the right of joint ownership of the property of the spouses. As already mentioned, it is possible to do this regardless of the divorce; as a general rule, in the case of the division of the property, each spouse will receive an equal share – one half. The Supreme Court consisting of United Chamber of the Civil Cassation Court in its decision dated the 3th of October 2018 in case № 127/7029/15-ц noted that the division of property, which is the object of the right of joint ownership of the property of the spouses, is carried out by allocation of the property in kind, and in the case of indivisibility, it is awarded to one of the spouses, unless otherwise determined by agreement between them (parts one and two of Article 71 of the Family Code of Ukraine), or is carried out through the payment of monetary or other material compensation for the value of his share (part two of Article 364 of the Civil Code of Ukraine).

Therefore joint property of the spouses has been extensively reflected in the norms of the Family Code of Ukraine and Civil Code of Ukraine. A special legal regime of joint ownership of the property of the spouses is used to regulate the relationships of spouses regarding their common property. Belonging to the joint property of the spouses is determined not only by the fact of its acquisition of the property during marriage, but also by the joint participation of the spouses in the acquisition of the property with funds or labour.

RESTORATION OF LOST JUDICIAL PROCEEDINGS AS A MECHANISM OF PROTECTION OF THE PARTIES TO A CASE INTERESTS IN THE CONTEXT OF MILITARY AGGRESSION IN UKRAINE: CIVIL JURISDICTION

Nazar Tsikalo (student)

Ivan Franko National University of Lviv
(Scientific advisor: As. Prof. O. Uhrynovska,
Language advisor: As. Prof. N. Hrynya)

Since 2014, many courts in eastern Ukraine and the Autonomous Republic of Crimea have ceased their operations due to military actions, and in 2022 their number significantly increased because of a full-scale invasion of Ukraine. Accordingly, the courts have faced the problem of applying the institute of restoration of lost judicial proceedings, which was used much less frequently before this period.

The purpose of the applicant in this category of cases may be the correction of errors in the judgment, obtaining a certified copy of the judgment, appeal or cassation review of the judgment, cancellation of measures to secure a claim, resolution of issues related to the enforcement of the judgments, and so on.

Article 488 of the Civil Procedural Code of Ukraine (hereinafter – CPC of Ukraine) defines the specifics of this institute, which consists in the fact that only those civil cases that have ended with the adoption of a judgment or in which the proceedings have been closed are subject to restoration. However, if an application

for the restoration of lost judicial proceedings is submitted before the end of the court hearing of the case, the court refuses to open the proceedings on this application and explains the right to file a new claim to the applicant. In the ruling on opening the proceedings in a new case due to the loss of unfinished proceedings, the court must necessarily stipulate this fact (Part 5 of Article 492 of the CPC of Ukraine). At the same time, both a new claim and an application for the restoration of lost judicial proceedings must be submitted to the court of the first instance (Article 490 of the CPC of Ukraine).

This legislative provision raises questions of jurisdiction in conditions of war, as courts in some areas where hostilities are taking place are not functioning. Currently, the Laws of Ukraine "On Ensuring the Rights and Freedoms of Citizens and the Legal Regime on the Temporarily Occupied Territory of Ukraine, " dated April 15, 2014, and "On the Administration of Justice and Criminal Proceedings in Connection with the Conduct of Anti-Terrorist Operation" dated August 12, 2014, as well as the general norm of Part 7 of Article 147 of the Law of Ukraine "On the Judiciary and the Status of Judges" in the edition of 2022, provide that in case of impossibility of administering justice by the court for objective reasons during a state of war or emergency, or due to extraordinary circumstances, the territorial jurisdiction of cases being considered in such a court may be changed. The decision to change the territorial jurisdiction is authorized to be made by the High Council of Justice upon the recommendation of the Head of the Supreme Court. However, in case of impossibility of exercising such powers by the High Council of Justice, they are carried out by order of the Head of the Supreme Court. Cases are transferred to the nearest court or another designated court. From March 2022 to January 2023, more than 35 orders of the Supreme Court on changing jurisdiction, and from January to March 2023, 4 more orders of the High Council of Justice were issued. All data on changes of jurisdiction and the restoration of court work are published in a consolidated list on the website of the judiciary in Ukraine. According to this list, jurisdiction has been changed for more than 200 courts since 2014, 50 of which resumed their work as of April 2023. Accordingly, applicants should address their applications for the restoration of lost judicial proceedings to the courts, considering the mentioned changes.

From the Summary of Judicial Practice conducted by the High Specialised Court on the consideration of civil and criminal cases, it appears that courts may approach the issue of proving the fact of loss of a court case in the hostilities area differently. *Therefore, some courts require applicants to prove such circumstances, while others consider the well-known fact of the conduct of the Anti-Terrorist Operation (ATO) sufficient to substantiate the loss of the case.* The High Specialised Court indicated that if the court in which the case was pending and whose materials the applicant is requesting to restore *is located in the temporarily occupied territory* (today, this issue is regulated by the List of territories where hostilities are being (have been) conducted or temporarily occupied by the Russian Federation, approved by order of the Ministry of Reintegration of Temporarily Occupied Territories of Ukraine dated December 22, 2022) *and the case materials were not transferred to the jurisdiction, the applicant does not need to prove the fact of the loss of the court case.*

In 2014-15, lower courts dismissed applications for the restoration of lost judicial proceedings, citing that the case materials were not lost as they were located in court buildings on the territory of the Autonomous Republic of Crimea. Such rulings were subsequently overturned on appeal, so such problems should not arise in 2023.

The summary by the High Specialised Court also points out the problem of notifying participants about the consideration of a case whose last known place of residence is in an area of hostilities. *In this situation, a common but not the most effective practice is to notify them through the web portal of the judicial authority of Ukraine.* However, today, due to the COVID-19 pandemic and the war, the ways of court summons and notifications provided by the legislation have undergone progressive changes.

In addition, the court pays attention to the issue of the request for evidence held by individuals or legal entities on temporarily occupied territories, which is related to the restoration of the proceedings. Such difficulties can result in complications or even refusal to restore lost judicial proceedings if gathered materials for the restoration of a civil case are insufficient.

As a result of military aggression against Ukraine, the importance of restoring lost judicial proceedings has increased, and many problems have arisen in this category of cases. Specifically, these issues relate to questions of jurisdiction, notifications of parties about court hearings, requests for evidence, the need to prove the fact of lost proceedings in areas where hostilities are taking place, etc. The ECHR emphasizes that enforcing a judgment is an integral part of the judicial process, which cannot be compromised, particularly in cases where a judgment cannot be executed due to the loss of case materials. Accordingly, the restoration of lost judicial proceedings is an effective mechanism for protecting the rights and interests of participants in a case, particularly at the stage of judgment enforcement.

LEGAL PROTECTION OF COMPUTER PROGRAMS IN UKRAINE

Olesya Shpota (student)

Ivan Franko National University of Lviv
(Scientific adviser: As. Prof. I. Shpuganych,
Language adviser: As. Prof. N. Hrynya)

In today's world, it is difficult to imagine your daily life without the use of computer programs. We use various platforms every day that make our lives easier in one way or another: applications for calling a taxi, ordering food or grocery delivery, buying tickets to the cinema or theatre, and others. However, behind all these modern possessions is the author, the developer of the computer program, who must not only release it, but also take care of protecting his/her rights to it.

First of all, for a detailed analysis of the legal protection of a computer program in Ukraine, it is worth referring to the term "computer program", which is defined in clause 26, Part 1, Article 1 of the Law of Ukraine "On Copyright and Related Rights". A computer program is a set of instructions in the form of words, numbers,

codes, diagrams, symbols or in any other form, expressed in a form suitable for reading by a computer (desktop computer, laptop, smartphone, game console, smart-television, etc.), which activate it to achieve a certain goal or result, in particular, an operating system, an application program, expressed in source or object codes.

Pursuant to the Law of Ukraine "On Copyright and Related Rights", namely clause 16 Part 1 of Article 6, the objects of copyright are works in the field of literature, art, science, in particular computer programs. The same provision is specified in Clause 2 Part 1 of Art. 433 of the Civil Code of Ukraine: the objects of copyright are works, namely computer programs. A computer program in Ukraine is considered to be an object of copyright from the moment of its creation, regardless of the form of expression and programming language. Thus, under national law, legal protection of computer programs is carried out through the copyright institution, which meets the requirements of the Berne Convention for the Protection of Literary Works, to which Ukraine acceded on October, 25, 1995.

According to Part 1 of Article 10 of the Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights, as well as the Law "On Copyright and Related Rights", the protection of a computer program extends to computer programs expressed in source or object codes, if they are original. Protection is also granted to the form of expression of a computer program. The main form of expression of computer programs is electronic, which is due to objective reasons. A computer program can be considered to satisfy the requirements of originality if it is the product of the intellectual and mental creativity of its author and his/her creative choice.

On the other hand, Part 3 of Article 20 of the Law of Ukraine "On Copyright and Related Rights" states that ideas and principles on which any element of a computer program is based, in particular, those on which its interface, logic diagrams, algorithms and programming languages are based, are not protected by copyright. In other words, copyright protects only the text (code) of a program, but not the functions that the program performs.

In this regard, scientists are increasingly expressing a rather radical opinion on the expediency of protecting rights to a computer program through patents. They believe that this will allow the developer to protect the rights not only to the source or object code, but also to the main essence, the core of computer programs: ideas, processes, algorithms. The radical nature of this approach lies in the fact that patenting computer programs eliminates the possibility of competition in the market and thus slows down scientific and technological progress in the field of information technology. For example, we would not have such a wide choice of applications for ordering food, taxis, tickets, etc., since the basic ideas and algorithms of each of these applications would be patented, and other developers would not be able to use them to create additional, improved or slightly modified analogues of such applications.

At the moment, as I have mentioned above, under Ukrainian law, the protection of rights to a computer program is carried out only by means of copyright. The Law of Ukraine "On Protection of Rights to Inventions and Utility Models", namely Article 6, states that the following does not correspond to the concept of "invention (utility model)" and is not recognised as an invention (utility model) under this Law if it acts as an independent object: a computer program. This means that a

computer program itself is not a technical solution as such, and therefore does not meet the patentability criteria.

To summarise, the protection of a computer program in Ukraine is carried out only by means of copyright, which protects copyrights to works of literature, science and art, including computer programs. Such protection is a common practice in many countries of the world, since, on the one hand, authors and developers have the opportunity to draw ideas from each other, thereby creating competition and variability in the market, and, on the other hand, it prevents and counteracts thoughtless copying and creation of absolutely identical computer programs.

ЗМІСТ

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО 3

СЕКЦІЯ ТЕОРІЇ, ФІЛОСОФІЇ ТА ІСТОРІЇ ПРАВА; МІЖНАРОДНОГО ТА СОЦІАЛЬНОГО ПРАВА 5

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ЯК ВИМОГИ ДО ЗМІСТУ НПА (НА ПРИКЛАДІ ПРАЦІ ТОМА БІНҐЕМА «ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА»)
Бідзіля Віктор (аспірант) 5

ДО ПИТАННЯ ПРО ДЖЕРЕЛА ПРАВА УКРАЇНИ
Зварич Анастасія (аспірантка) 7

ЧИ МОЖЕ СУДОВЕ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ БУТИ АЛЬТРУЇСТИЧНИМ?
Литвинюк Каріна (аспірантка) 9

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА НА ЖИТТЯ В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ: ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ
Маленевський Андрій (аспірант) 12

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО КОНТРОЛЮ
Росохата Дар'я (аспірантка) 14

ЗАХИСТ ПРАВ ДИТИНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ
Бараницька Єлизавета (студентка) 16

ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВЛЕННЯ ТА ДОВЕДЕННЯ МНОЖИННОЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ
Бондарчук Дар'я (студентка) 18

РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИХ ЧИННИКІВ У ФОРМУВАННІ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТИ В XIX-XX СТОЛІТТЯХ
Гопшта Анна (студентка) 20

ПРОЦЕС СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ВІЙСЬКА
Клямар Софія (студентка) 22

ПРАВА ЖІНОК В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ КОНЦЕПЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ
Ластівецька Олександра (студентка) 25

ПРОЄКТИ КОНСТИТУЦІЇ УНР 1920 Р.: ІСТОРИКО-ПРАВОВЕ ПОРІВНЯННЯ
Матвіїв Марта (студентка) 27

ЦЬКУВАННЯ (БУЛІНГ): ПОНЯТТЯ ТА ЮРИДИЧНІ МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ
Федак Софія (студентка) 29

МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ
Федан Лорина (студентка)
Кононенко Валерій (д.ю.н., доцент) 32

СЕКЦІЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ТА КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ 35

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОТРИМАННЯ ТИМЧАСОВОГО ЗАХИСТУ В РЕСПУБЛІЦІ ПОЛЬЩА
Васечко Володимир (здобувач) 35

ПЕРАВАГИ ПРИЙНЯТТЯ СТАТУТІВ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У ГІРСЬКИХ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТАХ
Ареф'єв Максим (аспірант) 37

КОНСТИТУЦІЙНИЙ КОНТРОЛЬ ЗА КОНСТИТУЦІЙНИМ ПОДАННЯМ ВЕРХОВНОГО СУДУ ЗА ЗВЕРНЕННЯМ СУДУ СИСТЕМИ СУДОУСТРОЮ
Голєв Олег (аспірант) 39

СФЕРА ДІЇ СТАТТІ 2 ПРОТОКОЛУ 4 ДО ЄКПЛ: ОСОБЛИВОСТІ ВІДПОВІДНО ДО ПРАКТИКИ ЄСПЛ
Продивус Софія (аспірантка) 41

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СТАТУС ПРЕЗИДЕНТІВ УКРАЇНИ І ФРАНЦІЇ ТА ЇХНІЙ ВПЛИВ НА СФЕРУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ Й ОБОРОНИ
Рибчинська Анастасія (аспірантка) 44

ДОКТРИНА «ДЕМОКРАТІЇ, ЗДАТНОЇ СЕБЕ ЗАХИСТИНИ» ТА ЇЇ ВІДОБРАЖЕННЯ В КОНСТИТУЦІЙНІЙ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ
Костюніна Анастасія (студентка) 47

ОБМЕЖЕННЯ ВЛАДИ ПРАВОМ ЯК ЗАСАДА КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ УКРАЇНИ
Петрук Оксана (студентка) 49

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС АВТОНОМНОЇ РЕСПУБЛІКИ КРИМ ЯК НЕВІД'ЄМНОЇ СКЛАДОВОЇ ЧАСТИНИ УКРАЇНИ
Юрків Яна (студентка) 51

СЕКЦІЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА ТА ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ 54

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ СВОБОДИ ДОГОВОРУ КРІЗЬ ПРИЗМУ АКЦЕПТУ ТА ОФЕРТИ
Савченко Віктор (докторант) 54

СПІЛЬНІ МІНІМАЛЬНІ СТАНДАРТИ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ: ЗМІСТ ПОНЯТТЯ
Брич Ярослав (аспірант) 55

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОГО НЕМАЙНОВОГО ПРАВА НА ДОНОРСТВО
Зборівський Юрій-Антоній (аспірант) 58

ДО ПИТАННЯ ПРО СУТНІСТЬ ВИКОНАННЯ ГРОШОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ЗА ДОГОВОРАМИ НАЙМУ (ОРЕНДИ)
Мудрий Олександр (аспірант) 60

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ НЕРОЗГОЛОШЕННЯ КОНФІДЕНЦІЙНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА
Огоновський Олег (аспірант) 62

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ДОГОВОРУ ПОСТАЧАННЯ ЕНЕРГЕТИЧНИМИ РЕСУРСАМИ ЧЕРЕЗ ПРИЄДНАНУ МЕРЕЖУ
Островський Андрій (аспірант) 64

ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВА ПРИРОДА ДОГОВІРНИХ ФОРМ ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА
Репета Юрій (аспірант) 66

НЕОБХІДНІСТЬ ПРИЙНЯТТЯ ПРИНЦИПІВ РЕГУЛЮВАННЯ КОНТЕНТУ ТА ПЛАТФОРМ ПІД ЧАС КРИЗ
Садовська Діана (аспірантка) 68

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВОРУ РАХУНКА ЕСКРОУ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ФРАНЦІЇ
Таргоній Юлія (аспірантка) 70

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ВІРТУАЛЬНИЙ АКТИВ
Яремко Юлія (аспірантка) 72

ПОРУШЕННЯ ПРИНЦИПУ ЗМАГАЛЬНОСТІ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: АНАЛІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ
Бедрій Вікторія (студентка) 75

ОСОБЛИВОСТІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ
Ванельчук Софія (студентка) 77

ПОНЯТТЯ ДІЛОВОЇ РЕПУТАЦІЇ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
Дмуховська Валерія (студентка) 79

ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ ПРАВА ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ
Колтун Андрій (студент) 81

ПРАВО КОРИСТУВАННЯ ЧУЖОЮ ЗЕМЕЛЬНОЮ ДІЛЯНКОЮ ДЛЯ СІЛЬСЬКОГОГОСПОДАРСЬКИХ ПОТРЕБ НА ПРИКЛАДІ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ТА НІДЕРЛАНДІВ
Ладанівська Марія (студентка) 83

ОБМЕЖЕННЯ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
Нодь Балаж-Олександр Балажович (студент) 85

ПРОБЛЕМАТИКА ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ГОСПОДАРСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ» ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ
Панько Аліна (студентка) 87

ПРОБЛЕМИ СПРОСТУВАННЯ НЕДОСТОВІРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ
Петранич Андрій (студент) 89

ПРАВОЧИНИ ІЗ ЗАІНТЕРЕСОВАНІСТЮ: НОВЕЛИ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО АКЦІОНЕРНІ ТОВАРИСТВА»
Садовський Ілля (студент) 91

СПАДКУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
Середницька Ольга (студентка) 93

СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ
Хтей Анастасія (студентка) 95

ПРАВО НА НАЦІОНАЛЬНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПРАВА НА ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ
Юрас Владислав (студент) 97

СЕКЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО, ФІНАНСОВОГО ТА ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА 100

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ
Євдокіменко Сергій 100

СПРОЩЕНЕ ПОЗОВНЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЯК ОСНОВНА ФОРМА СУДОВОГО ЗАХИСТУ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ ПІД ЧАС ВІЙНИ
Гембара Григорій (аспірант) 103

ФОРМИ ПРОВАДЖЕННЯ В АДМІНІСТРАТИВНИХ СУДАХ: НА ПРИКЛАДІ ДЕРЖАВ БАЛТІЇ
Гінда Оксана (аспірантка) 105

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДОТРИМАННЯМ ДОЗВІЛЬНОЇ ПРОЦЕДУРИ У СФЕРІ МІСТОБУДУВАННЯ ЗА ЗАКОНОМ №5655
Кабат Ігор (аспірант) 108

ДО ПИТАННЯ ПРО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «КОРУПЦІЯ»
Карасюк Марта (аспірантка) 110

ПРО ПРОЦЕДУРУ АДМІНІСТРАТИВНОГО ОСКАРЖЕННЯ РІШЕННЯ ПРО ВІДМОВУ В РЕЄСТРАЦІЇ ПОДАТКОВИХ НАКЛАДНИХ
Коновка Адріан (аспірант) 113

ОРГАНІЗАЦІЯ СОЦІУМУ В ОНЛАЙН-СЕРЕДОВИЩІ: НЕБЕЗПЕКА ТА ЗАГРОЗИ ЦИФРОВОГО СВІТУ
Кудрявцева Наталія (юрист) 115

СУБ'ЄКТИ ОСКАЖЕННЯ УХВАЛ З ПИТАНЬ ЩОДО ЗУПИНЕННЯ ДІЇ ІНДИВІДУАЛЬНОГО АКТА АБО НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО АКТА
Кузьмич Владислав (аспірант) 117

ЗАГАЛЬНІ ТА ОСОБЛИВІ УМОВИ ОПОДАТКУВАННЯ РЕЗИДЕНТІВ ДІЯ СІТІ ПОДАТКОМ НА ПРИБУТОК ПІДПРИЄМСТВ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ
Шиманська Тетяна (аспірантка) 119

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ
Кунанець Софія (студентка) 123

СЕКЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА КРИМІНОЛОГІЇ..... 126

ЗАГАЛЬНИЙ СКЛАД ДЕЛІКТУ СТВОРЕННЯ НЕБЕЗПЕКИ: ЗА ЧИ ПРОТИ?
Бурачинська Юстина (аспірантка) 126

ПОГАШЕННЯ СУДИМОСТІ ЩОДО ОСІБ, ЯКІ ВЧИНИЛИ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ У НЕПОВНОЛІТНЬОМУ ВІЦІ
Гунджер Богдана (студентка).....129

ДОСТРОКОВЕ ЗНЯТТЯ СУДИМОСТІ ЩОДО ОСІБ, ЯКІ ВЧИНИЛИ КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ У ВІЦІ ДО ВІСІМНАДЦЯТИ РОКІВ
Давидюк Ольга (студентка).....132

ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ
Денчук Олександр (студент).....134

ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПОТЕРПІЛОГО У СКЛАДІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 152 «ЗҐВАЛТУВАННЯ» КК УКРАЇНИ
Дорожинська Анжеліка (студентка).....136

ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО Ч. 1 СТ. 139 КК УКРАЇНИ
Лиско Юлія (студентка) 138

ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ЗА СУКУПНІСТЮ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ: ПОРІВНЯННЯ ПРОЄКТУ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ ТА ЧИННОГО ЗАКОНУ
Назарко Вероніка (студентка) 140

ПІДМІНА ДИТИНИ: ПОРІВНЯННЯ СТ. 148 ЧИННОГО КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ З ПРОЄКТОМ НОВОГО КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ
Поточняк Вікторія (студентка) 143

СТАТУС ЖУРНАЛІСТА В РОЗУМІННІ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ
Сідікова Вікторія (студентка) 145

АМНІСТІЯ В УКРАЇНІ: ПОНЯТТЯ ТА ПІДСТАВИ ЗАСТОСУВАННЯ
Стецько Катерина (студентка) 147

ШКОДА ДОВКІЛЛЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ТА КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ
Хтей Анастасія (студентка).....148

СЕКЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ТА КРИМІНАЛІСТИКИ 152

РОЗМЕЖУВАННЯ ЗАСАД УСНОСТІ ТА БЕЗПОСЕРЕДНОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ
Максимюк Наталія (аспірантка) 152

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ЗУПИНЕННЯ СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ
Рафальонт Світлана (аспірантка) 154

ПРАВО ПОТЕРПІЛОГО САМОСТІЙНО ЗАЛУЧАТИ ЕКСПЕРТА ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ЗАКОНОДАВЧІ ПЕРЕШКОДИ
Шуневич Катерина (аспірантка) 156

ОСОБЛИВОСТІ ПОВНОВАЖЕНЬ КЕРІВНИКА ОРГАНУ ПРОКУРАТУРИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
Веретельник Мирослав (студент) 159

АЛГОРИТМИ ЗАСТОСУВАННЯ ВИСНОВКІВ, ЯКІ ВИКЛАДЕНІ У ПОСТАНОВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ, У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ
Гула Ярослав (студент) 163

ОСОБЛИВОСТІ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ ТА ПОРЯДОК ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ
Лесів Соломія (студентка) 165

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧО-ОПЕРАТИВНИХ ГРУП
Мисан Тарас (студент) 167

МЕТОДИ ДОКАЗОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАХИСНИКА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ТА ПРОБЛЕМИ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ
Смут Ярема (студент) 171

МОЖЛИВІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНИ ВИСНОВКІВ ЕКСПЕРТІВ, ОТРИМАНИХ ЗА КОРДОНОМ
Хтей Анастасія (студентка) 174

ENGLISH-SPEAKING SECTION OF LAW 177

ADVERTISING IN SOCIAL MEDIA
Olha Boichuk (student) 177

THE IDEA OF THE RULE OF LAW IN THE CONCEPTS OF THINKERS (FROM ANCIENT TIMES TO MODERN TIMES)
Alina Bura (student) 179

FAIR USE: UKRAINIAN EXPERIENCE
Yaryna Bushchak (student) 181

CONFLICT OF LAWS IN INTERNATIONAL INTELLECTUAL PROPERTY DISPUTES
Vira Verbishchuk (student) 183

SEXISM IN ADVERTISING
Veronika Vorobets (student) 185

FEATURES OF JUSTICE IMPLEMENTATION UNDER CONDITIONS OF MARTIAL LAW
Sofia Hapak (student) 187

THE SECRET OF DONATION OF REPRODUCTIVE TISSUES/CELLS, EMBRYOS
Christina Harazdovs'ka (student) 189

THE POLITICAL CONCEPT OF THE UKRAINIAN STATE-FORMATION OF THE XVI-XVII CENTURIES
Yuliia Hnot (student) 191

CHARACTERISTICS OF BRINGING TO LIABILITY FOR INFRINGEMENT OF RIGHTS THAT ARE CONTAINED IN NON-ORIGINAL OBJECTS GENERATED BY A COMPUTER PROGRAM
Yaroslava Zheltobriukhova (student).....193

IMPLEMENTION OF THE RIGHT TO INHERITANCE: NEW CHALLENGES IN THE CONDITIONS OF THE FULL-SCALE INVASION OF RUSSIAN FEDERATION ON THE TERRITORY OF UKRAINE
Bohdana Zahrebelna (student) 196

DEVELOPMENT AND PROBLEMS OF FUNCTIONING OF NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS AS AN INSTITUTION OF CIVIL SOCIETY
Bozhena Ivasko (student) 198

CHARACTERISTICS OF DEVIANT BEHAVIOR OF MILITARY SERVANTS
Ilchenko Maryna (student) 200

ACCESS TO JUSTICE AND THE RIGHT TO A FAIR TRIAL: THE CORRELATION OF THE NOTIONS IN THE CRIMINAL PROCEDURAL LAWS OF UKRAINE
Andrii Ilchyshyn (student) 203

THE IMPORTANCE OF STRICT ADHERENCE TO THE PROVISIONS OF INTERNATIONAL TREATIES IN THE APPLICATION OF NATIONAL LEGISLATION OF UKRAINE
Anastasiia Isaieva (student) 205

THE IMPLEMENTATION OF THE ETERNITY CLAUSE IN THE CONSTITUTION OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF CONSTITUTIONAL IDENTITY
Alina Krasilych (student).....207

THE CONCEPT OF A POLITICAL BRAND AND METHODS OF ITS DEVELOPMENT
Khrystyna Labai (student) 209

LAW GOVERNING INTERNATIONAL ARBITRATION AGREEMENT
Anna-Mariia Luhova (student).....211

"GROOMING" UNDER THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE
Sofiya Luchkevych (student).....213

STATE AWARDS OF UKRAINE IN CONDITIONS OF FULL-SCALE MILITARY AGGRESSION BY THE RUSSIAN FEDERATION INTO UKRAINE AS A FACTOR OF THE NATIONAL AND STATE CONSCIOUSNESS FORMATION
Natalia Maxymchuk (student).....215

THE REGIME OF SEPARATE RESIDENCE OF SPOUSES UNDER FAMILY CODE OF UKRAINE
Yulia Moskvytyn (student).....217

NEW CURRENT CHALLENGES IN CIVIL JURISDICTION IN THE CONDITIONS OF A FULL-SCALE INVASION OF THE RF TO UKRAINE: NOTIFICATION PROCEDURE FOR THE CIVIL PROCESS PARTICIPANTS ABOUT THE DATE, TIME AND PLACE OF THE CASE HEARING
Yaryna Nechyporuk (student) 219

THE LANGUAGE ISSUE IN UKRAINE
Anastasia Oheruk (student) 222

THE PROBLEM OF SOVEREIGNTY LIMITATION IN THE EUROPEAN UNION
Zakhar Oprysko (student) 224

LEGAL REGULATION OF EXPENSES FOR PROFESSIONAL LEGAL AID: ANALYSIS OF ITS FEATURES
Roman Prokopiak (student) 226

JOINT OWNERSHIP OF THE PROPERTY OF THE SPOUSES
Nadiia Startsun (student) 228

RESTORATION OF LOST JUDICIAL PROCEEDINGS AS A MECHANISM OF PROTECTION OF THE PARTIES TO A CASE INTERESTS IN THE CONTEXT OF MILITARY AGGRESSION IN UKRAINE: CIVIL JURISDICTION
Nazar Tsikalo (student) 230

LEGAL PROTECTION OF COMPUTER PROGRAMS IN UKRAINE
Olesya Shpota (student) 232

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

МАТЕРІАЛИ

XXII
Міжнародної студентсько-аспірантської
наукової конференції

«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВ ЛЮДИНИ, ДЕРЖАВИ ТА ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ»

28 квітня 2023 року

Львівський національний університет імені Івана Франка

Юридичний факультет

79000, м. Львів, вул. Січових Стрільців, 14